

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ BİLİM DALI

**TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE
İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ**

Doktora Tezi

HAFİZE ZEHRA KAVAK

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ BİLİM DALI

**TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE
İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ**

Doktora Tezi

HAFİZE ZEHRA KAVAK

Danışman: Doç. Dr. ÖZLEM ULUÇ KÜÇÜKCAN

İSTANBUL, 2024

ÖZET

TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ

İnsani yardım alanında çalışan Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının adı 2000’li yılların başından itibaren yeni bir kavramla insani diplomasiyle birlikte anılmaktadır. İnsani yardım kuruluşları, insan veya doğa kaynaklı kriz bölgelerinde insani acıları hafifletmek üzere, salt insani yardım götürmenin ötesinde, sahada muhatap olunan faydalanicıların insani yardıma erişimlerinin sağlanması, güvenli bölgelere tahliye edilmeleri, esaret altındakilerin özgürleştirilmesi gibi alanlarda diplomatik işleve başvurumaktadırlar. İkna, müzakere ve savunuculuk gibi yöntemlerle uygulanan insani diplomasi sahasında Türk STK’ların Ortadoğu ve İslam ülkelerindeki faaliyetleri aracılığıyla nasıl bir katma değer ürettikleri sorusu sorulmaya değerdir. Bu çalışma, insani diplomasi alanının mahiyetini, alandaki etkileşimleri ve yardım kuruluşlarının insani sorunların çözümüne getirdiği katkıları anlamak üzere Pierre Bourdieu’nün pratik teorisinden istifade etmiştir. Teorinin sunduğu alan metaforu, tanım ve kavram karmaşasının hâkim olduğu insani diplomasi alanının STK’lar açısından mahiyetinin anlaşılmasına ve bu kuruluşların alana katkılarının değerlendirilmesine imkân tanımıştır. Çalışmada incelenen sivil toplum kuruluşlarının çok boyutlu karmaşık krizlerde, sorun çözücü olduğu ancak bu rolün krize neden olan sorunun çözümü, krizin ortadan kaldırılması şeklinde değil kriz sonucunda oluşan insani acıların etkisini azaltma şeklinde olduğu görülmüştür. İnsani diplomasi faaliyetlerinin uzun vadeli sonuçlarının acıları hafifletme dışında kriz çözümü noktasındaki katkıları müteakip çalışmalarda takip edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İnsani diplomasi, Türk insani yardım kuruluşları, insani yardım, diplomasi, STK.

ABSTRACT

HUMANITARIAN DIPLOMACY ACTIVITIES OF TURKISH NGOs IN THE MIDDLE EAST AND ISLAMIC COUNTRIES

Since the early 2000s, Turkish NGOs working in the field of humanitarian aid have been associated with a new concept of humanitarian diplomacy. In order to alleviate human suffering in man-made or natural crisis zones, humanitarian aid organisations have resorted to diplomatic functions in areas such as ensuring the access of beneficiaries to humanitarian aid, evacuating them to safe areas, and liberating those in captivity, beyond the mere delivery of humanitarian aid. In the field of humanitarian diplomacy, which is applied through methods such as persuasion, negotiation, and advocacy, it is worth asking what kind of added value Turkish NGOs produce through their activities in the Middle East and Islamic countries. This study draws on Pierre Bourdieu's theory of practice to understand the nature of the humanitarian diplomacy field, the interactions in the field and the contributions of aid organisations to the solution of humanitarian problems. The metaphor of the field, provided by the theory, enabled the study to understand the nature of the field of humanitarian diplomacy from the perspective of NGOs. It also facilitated the evaluation of the contributions of these organizations to the field. At the end of the study, the following conclusion was reached: The civil society organisations examined are problem solvers in multidimensional complex crises. However, this problem-solving role is not in the form of eliminating the problems causing the crisis. NGOs are more effective in reducing the impact of human suffering. The long-term results of the humanitarian diplomacy activities of NGOs should be followed up in subsequent studies in terms of their contribution to crisis resolution other than alleviating suffering.

Keywords: Humanitarian diplomacy, Turkish humanitarian aid organisations, humanitarian aid, diplomacy, NGO.

ÖNSÖZ

İnsani yardım alanına profesyonel olarak dahil olduğum 2006 yılından bugüne değin, çoğunlukla alanın yayın, araştırma ve akademi mutfağında nadiren de sahada kriz bölgelerinde bulundum. Tüm bu çalışmalarım süresince insan hayatının korunması konusunda hayati katkılarına şahitlik ettiğim insani diplomasi konusu, doktora tez aşamasına geldiğimde, uzun bir yolculukta zihnimde taşıyabileceğim bir arkadaş olarak bana göz kırpmaktaydı. Nihayetinde insani yardım alanında çalışan Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerini, bir sosyolojik ilişkiler ağı perspektifiyle ve Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramlarıyla ele aldığım bu doktora tezi ortaya çıkmış oldu.

Emek, azim ve sabır isteyen bu uzun yolculukta çok sayıda kişi bana eşlik etti. Tez danışmanım sayın Doç. Dr. Özlem Uluç Küçükcan tezin şekillenip son halini almasında her daim yol gösterici oldu. Tez izleme jüri üyelerimden Prof. Dr. Nurullah Ardıç çalışmanın sosyolojik perspektif kazanmasına büyük katkı sağladı. Bir diğer tez izleme jürisi üyesi Dr. Öğretim Üyesi Zübeyir Nişancı ve tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Ömer Say ile Doç. Dr. Ali Erken yorum ve yönlendirmeleriyle çok kıymetli katkılar sundular. Her birine ayrı ayrı müteşekkirim.

Kendileriyle yaptığım derinlemesine mülakatlar yoluyla çalışmaya veri sunan tüm insani yardım profesyonellerine; uzun yıllar bünyesinde görev aldığım İHH İnsani Yardım Vakfı ve Türk Kızılay'daki yöneticilerime ve mesai arkadaşlarıma; huzurlu bir aile ortamı sağlayarak bizleri hayata hazırlayan babacığım İsmail Hakkı Öztürk ve anneciğim merhume Hafız Hikmet Öztürk'e; doktora sürecine teşvikiyle başladığım ve günlük hayatın karmaşasına rağmen bu çalışmayı sürdürebilmemi desteğine borçlu olduğum eşim Prof. Dr. Özgür Kavak'a ve her daim neşe kaynağımız olan sevgili oğullarımız Ömer Faruk ve Mehmet Oruç'a teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmamın henüz emekleme aşamasında olan İnsani Diplomasi araştırmalarının gelişimine katkıda bulunması en büyük temennimdir.

Hafize Zehra Kavak

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ	1
1. İNSANİ DİPLOMASİ VE TÜRK STK'LAR: TEORİK VE METODOLOJİK ÇERÇEVE	2
1.1. Araştırma Yöntemi ve Metodoloji.....	5
1.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Kuruluşlar	17
1.3. Literatür Değerlendirmesi	26
1.4. Teorik Yaklaşım	36
2. İNSANİ DİPLOMASİ ALANI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	41
2.1. İnsani Alan.....	41
2.1.1. İnsani Alan, Paydaşlar ve Etik Çerçeve	41
2.1.2. İnsani Alana Dair Tartışmalar	46
2.2. Diploması.....	50
2.2.1. Diplomasının Tanımı ve Tarihçesi	50
2.2.2. Diplomasının Hedefi ve İşlevi.....	53
2.2.3. Diplomaside Aktörler	54
2.2.4. Diplomaside Güçler.....	54
2.2.5. Yeni Diploması Türleri ve İnsani Diploması	55
2.3. İnsani Diploması.....	58
2.3.1. Tanım.....	58
2.3.2. Yaklaşımlar.....	66
2.3.3. Yöntemler	67
2.3.4. Aktörler.....	73
2.3.5. Faaliyet Alanları ve İşlevi	81
3. TÜRK STK'LARIN İNSANİ DİPLOMASİ ALANININ YAPISI	85
3.1. Alanın Niteliği	85
3.2. Alanda Faaliyet Gösteren STK'lar	87
3.3. Aktörlerin Oyuna Katılma Motivasyonları	90
3.4. Oyun Yöntem ve Araçları	96
3.5. STK'ların Sermaye Birikimleri	103
3.6. Bir Sermaye Birikim Aracı Olarak Kavramsal İnşa.....	111

3.7. Alanlar Arası Etkileşim	115
3.7.1. Diplomasi Alanı ile Etkileşim	116
3.7.2. İnsani Yardım Alanı ile Etkileşim	120
3.8. Alanda Sivil Aktörlere Duyulan İhtiyaç	122
4. TÜRK STK'LARIN ALANDAKİ MÜCADELELERİ: VAKA ANALİZLERİ	129
4.1. Doğrudan İnsan Hayatının Korunması Bağlamındaki Katkılar	129
4.1.1. Barış İnşa Süreçlerine Katkı	129
4.1.2. İnsani Yardıma Erişim	139
4.1.3. Tahliye ve Takaslar	145
4.2. Dolaylı Katkılar	157
4.2.1. İnsani Diplomasi Literatürünün ve Alanının Gelişimine Katkı	157
4.2.2. Türk Tipi Yardım Modeli ve Ulus Markalama	159
4.2.3. Yerel Kapasitenin Geliştirilmesi	164
4.3. Sahada Karşılaşılan Zorluklar	166
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	173
KAYNAKÇA	180
EKLER	202
Ek 1: Mülakat Soruları	203
Ek 2: İkinci Tur Mülakat Soruları	205
Ek 3: Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formu	206
EK 4: Mülakat Yapılan Kişiler Listesi	207
Ek 5: Literatürdeki İnsani Diplomasi Tanımları Tablosu	209
Ek 6: STK'ların Gazze Kampanya Görselleri	218
Ek 7: İnsani Diplomasi Operasyonlarından Fotoğraflar	219

KISALTMALAR

AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AID:	Alliance of International Doctors / Uluslararası Doktorlar Derneği
ASHB:	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM:	Birleşmiş Milletler
DG ECHO:	European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations / Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu
ECHO:	European Community Humanitarian aid Office / Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu
ECOSOC:	United Nations Economic and Social Council / Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
ESSN:	Emergency Social Safety Net
ICRC:	The International Committee of the Red Cross / Uluslararası Kızılhaç Komitesi
ICVA:	The International Council of Voluntary Agencies / Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi
IFRC:	The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies / Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekler Federasyonu
İHH:	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İİT:	İslam İşbirliği Teşkilatı
İKT:	İslam Konferansı Teşkilatı
MILF:	Moro Islamic Liberation Front / Moro İslami Kurtuluş Cephesi
OIC:	The Organisation of Islamic Cooperation
SUY:	Yabancılarla Yönelik Sosyal Uyum Yardımı
TAMP:	Türkiye Afet Müdahale Planı
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TGTV:	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı
TMV:	Türkiye Maarif Vakfı
THF:	The Humanitarian Forum
TİKA:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TPMT:	Third Party Monitoring Team / Bağımsız İzleme Heyeti
UN:	United Nations
UNICEF:	United Nations International Children's Emergency Fund / Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WFP:	World Food Programme / Dünya Gıda Programı
YTB:	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Kurum Mülakatları

Tablo 2: Alan Mülakatları

Tablo 3: Veri Kodlama Temaları

Tablo 4: Oyuna Katılan Aktörler

Tablo 5: Kurum Kuruluş Tarihleri

Tablo 6: STK'lara Dair Veriler

Tablo 7: Örnek Vakalar - Çatışma Çözümü ve Barış İnşa Süreçlerine Katkı

Tablo 8: Örnek Vaka - Erişim

Tablo 9: Örnek Vaka – Tahliye ve Takaslar

Tablo 10: Örnek Vaka – Savunuculuk

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Pictet'nin İlkeler Piramidi

Şekil 2: İkna Katmanları

Şekil 3: Müzakere Aşamaları

Şekil 4: İnsani Diplomatin Becerileri

Şekil 5: İnsani Diplomasi Alanında Konumlar

Şekil 6: Paralel Alanlar

**TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE İSLAM
ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ**

1. İNSANİ DİPLOMASİ VE TÜRK STK'LAR: TEORİK VE METODOLOJİK ÇERÇEVE

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumlar, insan eliyle yahut doğal afetlere bağlı olarak gerçekleşen muhtelif insani krizlere muhatap olmaktadır. Savaş, çatışma ve işgal gibi insan eliyle gerçekleşen krizler de deprem, sel, yangın gibi doğal afetler de geniş insan topluluklarını mağdur etmekte, toplumları siyasi, ekonomik, demografik, kültürel vb. pek çok açıdan etkilemektedir.

Toplumlar karşı karşıya kaldıkları krizlerle mücadele etme ve bu krizlerin yol açtığı yaraları tedavi etmek üzere farklı baş etme mekanizmalarına müracaat ederler. Resmî otoriteyi temsil eden kamu kurumları, askerî unsurlar, uluslararası kuruluşlar, şirketler, bireyler ve sivil toplum kuruluşları, insani krizlere bağlı olarak gerçekleşen insani sorunların çözümünde kendi yetkileri, uzmanlık alanları ve kapasiteleri doğrultusunda görev alırlar. İnsani krizler öncesinde dirençliliğin ve hazır bulunuşluğun artırılmasından acil yardıma, barınmadan rehabilitasyona, kalkınmadan barış atmosferinin tesisine geniş bir yelpazede faaliyet gösterirler.

Devletlerin kamu kurumları aracılığıyla varlık gösterdiği bu alanda dünyada ve ülkemizde sivil toplum kuruluşları da önemli bir aktör olarak belirmektedir. Türkiye ölçeğinde konuya yaklaşıldığında, ciddi bir kurumsallaşma, profesyonelleşme ve operasyon kabiliyeti kazanmış olan Türk insani yardım kuruluşlarının, 90'lı yıllardan bu yana Ortadoğu'da ve İslam dünyasının farklı bölgelerinde yaşanan krizlere bağlı oluşan insani sorunların çözümünde rol aldıkları; acil yardım, gıda, sağlık, eğitim, kalkınma vb. destek yöntemlerini kullanarak yadsınamaz bir katkıda bulundukları görülecektir. Türk insani yardım kuruluşları bahsi geçen insani sorunların çözümü konusunda, sahada ve literatürde adı 2000'li yıllardan itibaren duyulmaya başlanan "insani diplomasi" yönteminin sunduğu imkanlardan da faydalanmaktadır.

Yeni bir alan olması hasebiyle insani diplomasinin algılanması konusunda üzerinde ittifak edilmiş bir tanımdan bahsedememekle birlikte -zira tanımın tedavüle girmesinden yaklaşık 10 yıl sonra yapılan bir çalışmada dahi 89 farklı tanım tespit edilmiştir¹- Uluslararası Kızılhaç Kızılay Federasyonu'nun "karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna

¹ Philippe Régner, "The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition", *International Review of the Red Cross* 93/884 (Aralık 2011): 1213.

etmek”² şeklindeki formulasyonu bu çalışmada ele alınacak çerçeve ile paralellik arz etmektedir. Diğer yandan insani diplomasi tanımındaki çeşitlilik alanın aktörleri, hedefleri, yöntemleri ve faaliyet alanlarına dair yaklaşımlarda da görülmektedir. Bu muhtelif yaklaşımlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylıca ele alınacaktır.

İnsani diplomasiyi “insani ilkelerin gerçekleştirilmesi yönünde karar vericileri ikna çabaları” olarak tanımlayan yaklaşım kapsamında insani yardıma erişimin sağlanması, insani yardım koridoru oluşturulması, sivillerin kurtarılması ve tahliyesi, kayıpların bulunması, esirlerin özgürleştirilmesi, kuşatma altındaki bölgelerde yaşayan sivillere ulaşım, insani sorunların çözümü için kamuoyu oluşturma gibi insani diplomasi faaliyetleri yürütülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının insani sorunların çözümü için karar mercilerini ikna etmek amacıyla yürüttükleri bu insani diplomasi faaliyetleri, farklı yöntemlerin kullanıldığı ve toplumun farklı kesimleri ile muhatap olunan ve iş birliği kurulan süreçler şeklinde gerçekleşmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, klasik diplomasinin ikna, müzakere, arabuluculuk vb. yöntemlerini kullanarak toplumun farklı bileşenleri ile -hükümetler, uluslararası kuruluşlar, diğer sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri vb.- muhatap oldukları bir süreci yönetirler. Bu bağlamda insani diplomasi faaliyetlerinin özellikle devlet otoritesinin zayıf olduğu yahut bulunmadığı, sosyolojik alt yapının yetersiz olduğu, toplumsal hareketlerin ve dinamiklerin krizlerin çözümünde etkin olamadığı, sivil can kayıplarının ve mağduriyetlerin yaşandığı durumlarda ilgili aktörlerin devreye girmesiyle yürütüldüğü görülmektedir. Nitekim Suriye’de 2013 yılında 2130 Suriyeli esirin takas yolu ile serbest bırakılması; 2015’de yine Suriye’de el-Fû’a ve -ez-Zebedânî bölgelerinden yaralıların tahliye edilmesi; 2016’da Halep’ten otuz bin sivilin tahliyesi; 2012 yılından itibaren Filipinler’de hükümet ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasındaki barış sürecinde gözlemci olunması; muhtelif bağlamlarda insani yardım çalışanlarının güvenliğinin sağlanması gibi örnekler Türk sivil toplum kuruluşlarının “insani diplomasi” alanındaki çalışmalarından bazılarını teşkil etmektedir. Bu örnekler ve daha fazlası örnek vakalar olarak çalışmada detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Bu çalışma, yukarıda bahsedilen alanı tanıma / tanımlama sorunsalını da göz önüne alarak, öncelikle, i) insani diplomasi aktörlerinin faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanını, aktörleri, hedefleri, faaliyetleri vb. unsurları ile tasvir etme; akabinde (ii) aktörlerin alandaki sosyolojik mücadelesinin niteliğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Pierre Bourdieu’nün anahtar kavramları olan **oyun**, **alan** ve **sermaye** bu sosyolojik mücadelenin anlaşılmasında başvuru

² IFRC, “Humanitarian Diplomacy Policy” (Erişim 15 Ocak 2024).

enstrümanları olacaktır. Aktörlerin *oyuna* ve *insani diplomasi alanına* hangi *sermayelerle* dâhil oldukları; beraberinde getirdikleri sermayelerin ve sahip oldukları konumların oyunun gidişatını, diğer aktörlerle ilişkilerini ve insani projeleri nasıl etkilemekte olduğu soruları bu çerçeve dikkate alınarak aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Bu doğrultuda insani diplomasi süreçleri, usul ve araçları, Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi yaklaşımları mercek altına alınacaktır. Çalışma,

- İnsani diplomasiye hangi siyasal, toplumsal ve kültürel şartlar altında ihtiyaç duyulduğu;

- Siyasi otoritelerin siyasi görüş, politik ilişkilerin seyri, bürokrasi vb. nedenlerle giremediği yahut etkili çalışmadığı alanlarda sivil toplum kuruluşlarının nasıl faaliyet gösterebildiği;

- Ortadoğu'da ve İslam dünyasında sivil toplumun kabiliyetleri, gücü ve zaafı;

- Sivil toplum kuruluşlarının hangi mekanizmaları kullandıkları;

- STK'ların sahada karşılaştıkları zorluk ve kısıtlar,

- İnsani diplomasinin getirdiği çözümlerin imkân ve kısıtları konularında öngörülerde bulunacaktır. Bizzat Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanına getirmiş olduğu katkıların da anlaşılmasına çalışılacağı bu tezin literatür katkısının yanı sıra teorik ve ampirik katkıları olacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın **Giriş** bölümünde (1.1) *Araştırma Yöntemi ve Metodoloji* başlığı altında araştırma sorunsalı, kuramsal çerçeve, araştırma soruları, evren ve örneklem seçimi, veri toplama süreci, verilerin analiz, yorumlama ve raporlanmasına dair izlenen usul ele alınmıştır. (1.2.) *Araştırmaya Dâhil Edilen Kuruluşlar* başlığı altında çalışmaya konu olan kuruluşlar tarihçe, misyon ve faaliyet alanları gibi temel kurumsal göstergeleri açısından incelenmiştir. (1.3) *Literatür Değerlendirmesi* başlığı altında insani diplomasi literatürünü oluşturan çalışmalar, alana katkıları ve çalışmaya sundukları arka plan boyutuyla analiz edilmiştir. (1.4) *Teorik Yaklaşım* başlığı altında *insani diplomasi alanını* anlamaya matuf olarak kullanılacak teorik çerçeveye yer verilmiştir.

Çalışmanın **ikinci bölümü**, *İnsani Diplomasi Alanı: Kavramsal Çerçeve* başlığı altında üç ana konuyu ele alarak çalışmanın kavramsal arka planını hazırlamıştır. (i) *İnsani Yardım Alanı* başlığında insani yardım kuruluşlarının üzerinde durduğu insani yardım ekosisteminin gelişimi, sistemdeki paydaşları, genel işleyiş çerçevesi ve insani yardım sistemindeki genel tartışmalar incelenmiş, insani alana dair bir giriş sunulmuştur. (ii) *Diplomasi* başlığı altında, tarihsel gelişimi, hedefleri, yöntem ve aktörleri boyutuyla klasik diplomasi

kurumu ele alınmıştır. Bölümde klasik diplomasi alanına dair genel çerçeve çizildikten sonra güç kavramı, güç algısının değişimi ve yeni diplomasi türlerinin çıkışı insani diplomasinin doğuşuna zemin hazırlayan arka planın anlaşılması açısından ele alınmıştır. (iii) *İnsani Diplomasi* başlığı altında ise bu çalışmanın konusu olan *alan*, ampirik bölüm öncesinde literatürdeki yaklaşımlardan yola çıkılarak tasvir edilmiştir. Kavram inşasına dair yaklaşımlar, insani diplomasinin farklı aktörlere göre tanımlanması, insani diplomasi yaklaşımları, insani diplomasi çalışmalarında kullanılan yöntemler, alandaki aktörler, insani diplomasi faaliyetlerinin tanımlanması gibi unsurlar bu bölümde ele alınmıştır.

Çalışmanın *Türk STK'ların İnsani Diplomasi Alanının Yapısı* başlıklı **üçüncü bölümü** ve *Türk STK'ların Alandaki Mücadeleleri: Vaka Analizleri* başlıklı **dördüncü bölümü**, derinlemesine görüşme ve doküman analizi yöntemleri ile elde edilen verilerin analiz edilip yorumlandığı ampirik kısımdır. Çalışma, sonuç ve değerlendirme bölümü ile sona ermekte; araştırma sonucunda ulaşılan bulgular bu bölümde paylaşılmaktadır.

1.1. Araştırma Yöntemi ve Metodoloji

Türk sivil toplum kuruluşlarının³ insani diplomasi faaliyetleri konusuna odaklanacak olan bu çalışmada, araştırma problemini disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak yorumlamayı hedefleyen “nitel araştırma yöntemi” kullanılmıştır. Nitel veri toplama tekniklerinden *derinlemesine mülakat* ve *doküman analizi* kullanılarak konu ile ilgili derin bir kavrayışa ulaşmak, olay ve olguları kendi bağlamları içerisinde inceleyerek yorumlamak hedeflenmiştir. Nitel araştırma yönteminin araştırmanın tasarlanması ve geliştirilmesinde sunduğu esneklik, araştırmanın farklı aşamalarında yeni yöntem ve yaklaşımların kullanılmasına da imkân sunmuştur. Araştırmada “kaç tane”, “ne sıklıkla”, “ne kadar” gibi sorulara yanıt aramaya ve ölçmeye çalışan nicel araştırmanın aksine nitel araştırma yaklaşımı tercih edilerek “neden” ve “nasıl” sorularına odaklanılmış, ölçülebilir davranış ve tutumlara değil, kavramsal ve olgusal durumlara dair bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.⁴

³ “Türk sivil toplum kuruluşları” veya “Türk insani yardım kuruluşları” ifadeleri bu çalışmada incelenen sivil ve/veya resmî insani yardım kuruluşlarını ifade etmek için kullanılacaktır. “Türk kuruluşlar” ifadesi, ülkemizde kurulmuş ve gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında insani yardım projeleri hayata geçiren kuruluşları ifade etmektedir. “Türk” kelimesi etnik değil coğrafi bir referans olarak kullanılmıştır.

⁴ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: PEGEM Akademi, 2015), 35-38. Sosyal bilimlerde nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin her ikisinin de birbirinden ayrı araştırmalar olarak yürütülüp sonuçlarının birlikte kullanıldığı, “karma araştırma deseni” olarak ifade edilen bir yaklaşım da

Araştırmanın safhaları şu şekilde tasarlanmış ve uygulanmıştır:

1. Araştırma sorunsalının belirlenmesi,
2. Araştırma sorularının oluşturulması,
3. Kuramsal çerçevenin oluşturulması,
4. Evren ve örneklem seçilmesi,
5. Veri toplama süreci,
6. Verilerin yorumlanması ve analizi,

1.1.1. Araştırma Sorunsalının Belirlenmesi

Türk insani yardım kuruluşları ve yine insani yardım alanında projeler hayata geçiren kamu kurumları 90'lı yıllardan bu yana yurtiçinde ve yurtdışında hatırı sayılır insani yardım projelerine imza atmış, süreç içerisinde mevcut kurumların sayısı, hacmi ve faaliyet alanları genişlemiştir. Komşu ülkelerde ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan doğal afetler ve insan eliyle gerçekleşen krizler desteğe muhtaç geniş insan topluluklarını ortaya çıkarmıştır. Türk insani yardım kuruluşlarının gıda, ilaç, barınak vb. insani yardım kalemlerine ek olarak insani yardım ulaştırma ve yardım koridorları açma konusunda müzakerede bulunma, esir kurtarma, aile birleştirme, barış süreçlerinde yer alma gibi insani diplomasi alanına giren bir kulvarda da boy göstermesi dikkat çekicidir. Bu kurumlar bir yandan insani diplomasi çalışmalarını yürütürken diğer yandan insani diplomasinin kurumsallaşma sürecine ve literatür oluşumuna da katkıda bulunmaktadır.

Literatürde insani diplomasi faaliyetlerine ilişkin yaklaşımları, **devletçi, sivil toplumcu** ve **hibrit** yaklaşım olarak, üç temel kategoride sınıflandırmak mümkündür. **Devletçi yaklaşıma** göre devletlerin sert güç araçlarının yanı sıra yumuşak güç ve akıllı güç kullanarak muhatap devletleri ve toplumları etkileyebilecekleri yeni diplomasi modelleri geliştirmiş; insani diplomasi alanı kamu diplomasisinin bir alt dalı olarak belirlemiş ve klasik diplomasi aktörlerinin de insani diplomasi alanına giren faaliyetlerde bulunması ve insani diplomasi yaklaşımını tercih etmesi söz konusu olmuştur. **Sivil toplumcu** yaklaşıma göre ise insani diplomasi alanı, doğal veya beşerî afetler sonucunda oluşan insani krizlerden etkilenen kişilerin sıkıntılarının giderilmesi konusunda sivil aktörlerin yürüttüğü diplomasi ve bu diplomasiye bağlı yardım faaliyetlerine işaret eden bir alandır. Sivil toplumcu yaklaşım insani diplomasi alanını pür sivil bir alan olarak görür ve klasik diplomasi aktörlerini bu alanın dışında konumlandırır. İnsani diplomasi alanında

mevcuttur. Ali Baltacı, "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1, (Haziran 2018), 233.

görülen üçüncü **hibrit/ uzlaşmacı** yaklaşım ise insani diplomasi alanını hem devletleri hem de sivil toplum kuruluşlarını birbirlerine paralel şekilde varlık göstereceği bir alan olarak görmektedir.⁵

Bu tez, öncelikle, i) insani diplomasi aktörlerinin faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanını, aktörleri, hedefleri, faaliyetleri vb. unsurları ile tasvir etme; akabinde (ii) aktörlerin alandaki sosyolojik mücadelesinin niteliğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Çalışma, Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi yaklaşımlarına mercek tutacaktır. Bir diğer açıdan Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanını ne şekilde inşa ettikleri ve kendilerini bu alanda nerede konumladıklarını da sorgulayacaktır. Bu tanımlama ve konumlamaların akabinde çalışma, tezin temel sorusuna yanıt aramaya çalışacaktır. Bu çalışma temel olarak “insani diplomasinin uygulandığı örnek vakalardan hareket edilerek Türk sivil toplum kuruluşlarının Ortadoğu’da ve İslam dünyasında insani ve sosyal sonuçları olan yerel çatışmaların ve insani krizlerin çözümünde etkili bir toplumsal aktör olarak görülüp görülemeyeceği” sorusuna yanıt aramaktadır. Elde edilen bulgular bu çerçevede analiz edilecektir.

1.1.2. Araştırma Sorularının Oluşturulması

Bir önceki kısımda belirtilen araştırma sorunsalına yanıt aramak üzere aşağıdaki sorular üzerinde durulacaktır. Temel olarak tezin yanıtlamaya çalışacağı üç grup soru kümesinden bahsedilebilir. İlk olarak insani diplomasi süreçlerinin usul ve araçlarının anlaşılmasına yönelik sorulara yanıt aranacak, ikinci olarak Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi yaklaşımı ele alınacak, son olarak da tezin ana sorusunu oluşturan “Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi uygulamalarının insani krizlerin çözümünde nasıl bir etkisi olduğu”na dair sorular sorulacaktır.⁶

İnsani diplomasi süreçlerinin, usul ve araçlarının anlaşılmasına dair temel olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- İnsani diplomasi hangi araç ve yöntemlerle uygulanır?
- İnsani diplomasinin aktör ve muhatapları kimlerdir?

⁵ Bu paragrafta bahsi geçen üç yaklaşım çalışmanın literatür bölümünde ilgili kaynaklara atıf verilerek detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bkz: 1.3. no’lu bölüm.

⁶ Mülakatlarda katılımcılara yöneltilen sorular çalışmanın sonunda Ek olarak paylaşılmıştır. Bkz: EK 1: Mülakat Soruları, EK 2: İkinci Tur Mülakat Soruları.

- İnsani diplomasi ile klasik diplomasinin benzer ve farklı yönleri nelerdir? Birbirlerine temas ettikleri, destekledikleri ve/veya çakıştıkları alanlar var mıdır? İncelenen vakalarda insani diplomasi klasik diplomasi ilişkisi nasıl görünmektedir?

İnsani diplomasinin Türk sivil toplum kuruluşları tarafından ne şekilde tanımlandığına, algılandığına ve kavramın ne şekilde inşa edildiğine dair ise aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- STK'lar insani diplomasi kavramını nasıl tanımlıyor?
- STK'lar insani diplomasi yaklaşımlarını hangi terminoloji ve kavramlarla açıklıyor?
- STK'ların insani diplomasi kavramının oluşumuna katkıları var mı? İnsani diplomasi kavramını etkiliyor ve/veya dönüştürüyorlar mı?
- Devlete bağlı resmî kurumlar ile sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi söylem ve algısı arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- İnsani diplomasi sadece devletlere veya sadece STK'lara ait bir alan mıdır? Yoksa her iki yapı da insani diplomasi yapabilir mi?

Son olarak insani diplomasinin uygulandığı sosyal bağlamların anlaşılması akabinde de “Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi uygulamalarının insani krizlerin çözümünde etkili bir araç olarak görülüp görülmeyeceği”ne dair aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Neden STK'ların insani diplomasi faaliyetlerine ihtiyaç duyuluyor?
- Sivil toplum kuruluşlarının insani krizlerin çözümüne nasıl bir katkısı vardır?

1.1.3. Kuramsal Çerçevenin Oluşturulması

Bu çalışmada *insani alanı* özelde ise *insani diplomasi alanını* anlamaya matuf teorik çerçeve kavramlar olarak, sosyolojik mücadeleyi bir *oyuna* benzeten ve oyun içerisinde farklı alanlar bulunduğunu, bu alanlar üzerinde oyuncuların *sermaye* kullanarak etkileşimde bulunduğunu belirten Fransız sosyolog Pierre Bordieu'nun (ö. 2002) kuramsal çerçevesinden istifade edilmiştir. *İnsani diplomasi alanının* mahiyeti, aktörlerin *oyuna* hangi *sermayelerle* dâhil oldukları, beraberinde getirdikleri sermayelerin ve sahip oldukları *konumların* oyunun gidişatını, diğer aktörlerle ilişkilerini ve insani projeleri nasıl etkilemekte olduğu soruları

sorularak **oyun** anlaşılmaya çalışacaktır. Bu amaca yönelik takip edilecek kuramsal çerçeve, uygulama teorisinin **oyun, habitus, alan** ve **sermaye** kavramları ile inşa edilen Bourdieu sosyolojisidir.

1.1.4. Evren ve Örneklem Seçilmesi

Evren, araştırmacının incelediği olay veya olguyu barındıran insan toplulukları, sosyal gruplar, çok çeşitli olay ve olgular, araştırma sonuçlarının genellenmek istediği elemanlar bütünüdür.⁷ Araştırmacının evrenin tamamına ulaşma imkânının olmayışı, evrene erişim imkânlarının sınırlılığı gibi nedenlerle araştırmacı evrenin içerisinde evreni temsil eden bir bölüm, kesit veya grup üzerine yoğunlaşır. Araştırmacının araştırdığı evrenden aldığı ve evreni temsil ettiğini düşündüğü grup örneklem olarak tanımlanır.⁸ Bu çalışmanın evreni insani yardım alanında faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşlarıdır. Örneklem bu evren içerisinde seçilmiştir.

Araştırmada nitel araştırmanın tümevarımsal yaklaşımı ile hareket edilmiş ve olasılıklı olmayan “amaçlı örneklem” yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalarda “olasılıklı örneklem” ile çok sayıda kişiyle çalışarak kesin sonuçlara varma ve sonuçları topluma genelleme amacı güdülürken, nitel araştırmalarda “amaçlı örneklem” ile çalışılır ve tanımlama, anlama ve derin bilgiye ulaşma hedeflenir.⁹ Olgulara ilişkin derinlik, yoğunluk ve öznel süreçleri anlamak nitel araştırma yönteminin sunduğu imkânlardır.¹⁰ Nitel araştırmanın olasılıklı olmayan/amaçlı örnekleme yaklaşımında bilgi zengini durumların seçilmesi önem taşımaktadır. Bilgi zengini durumlar, araştırmacıya bilgi çeşitliliği ve derinliği sunan durumlardan oluşurken, amaçlı örnekleme ile araştırma sorularını bahsi geçen bilgi zenginliğini sunarak yanıtlayabilecek kişi, kurum, olay vb. unsurlara odaklanılır. Amaçlı örneklemede, örneklem seçimi araştırmacının evren ile ilgili bilgilerine veya çalışmanın amacına bağlıdır.¹¹ Bu örnekleme yönteminde evren içerisinde amaca yönelik çeşitliliği en iyi temsil ettiği düşünülen bir örneklem seçilir.

⁷ Yener Özen - Abdulkadir Gül, “Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (04 Aralık 2010), 395.

⁸ Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, 235.

⁹ Zeki Karataş, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Ocak 2015), 70-71.

¹⁰ Nitel ve nicel araştırma yöntemi, analizi, imkân ve farklılıkları ile ilgili bkz: W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Ankara: Yayın Odası, 2014).

¹¹ Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, 245.

“İnsani yardım alanında faaliyet gösteren Türk yardım kuruluşları”nın hedef evreni oluşturduğu bu çalışmada, hedef evrenden indirgenecek olan örneklem çerçevesi, nitel araştırmanın başarısını belirleyen geçerlik, güvenirlik, tutarlık ve inandırıcılık¹² unsurlarını haiz bir sonuca ulaşma temayülü ile belirlenmeye çalışılmıştır. Yukarıda bahsedilen amaçlı örneklem çerçevesinde, örnekleme oluşturacak kurumlar, araştırma konusuyla doğrudan ilgili olup olmadıklarına bakılarak ve bilgi zengini kaynak olup olmayacağı göz önüne alınarak seçilmiştir. “İnsani yardım alanında faaliyet gösteren Türk yardım kuruluşları” evreninden yurt dışına en çok yardım yapan Türk sivil toplum kuruluşları listesinde¹³ bulunan 20 kurumdan 18’ine elektronik posta ve telefon yoluyla ulaşılmıştır. Tez çalışmasının amacı ve mülakat soruları kendilerine iletilmiştir. Bu 18 kurumdan 7’si çalışmaya katılma yönünde olumlu fikir beyan etmiştir. Ancak daha sonra bu 7 kurumdan 2’si 6 Şubat 2023’te gerçekleşen Pazarcık depremi ile ilgili gündemlerinin yoğunluğu nedeniyle görüşme talebimize olumlu yanıt veremeyeceklerini belirtmiştir. Çalışmaya veri sunan kurumlardan biri de çalışmada isminin geçmemesini istemiştir. Dolayısıyla bu kurum da çalışmada incelenen kurumlar arasına dâhil edilememiştir. Sonuç olarak çalışmaya sivil insani yardım kuruluşları olarak Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı ve İHH İnsani Yardım Vakfı; yarı sivil kuruluşlar olarak Türk Kızılay ve Türkiye Diyanet Vakfı dâhil edilmiştir. Bu kurumlar insani diplomasi alanındaki faaliyetleriyle öne çıkan ana STK’ları oluşturmaktadır. Bu kurumlarla yapılan mülakat bilgilerine bir sonraki bölümde Kurum Mülakatları isimli tabloda yer verilmiştir. Çalışmada incelenen kurumlara ek olarak gerek konuyla ilgili entelektüel birikimleri gerek saha tecrübeleri açısından alanda öne çıkan bazı kişi ve kurumlarla da alan mülakatları yapılmıştır. Kendileriyle ilgili veriler bir sonraki bölümde Alan Mülakatları adı altında paylaşılmıştır.

Nitel araştırmalardaki daha büyük örneklemin evreni daha iyi yansıtacağı yaklaşımı nitel araştırmalar için genellenememektedir. Nitel araştırmalarda örneklemin niceliğinden çok niteliği, detaylı veri sunup sunamayacağı, bilgi zenginliği sağlayıp sağlayamayacağı önemlidir.¹⁴ Bu araştırmada örnekleme yöntemi olarak, hibrit (karma) örnekleme yöntemine de başvurulmuştur. Hibrit örnekleme yönteminde birden fazla örnekleme yönteminin araştırmanın farklı safhalarında kullanılabilmesi daha fazla bilgi zengini duruma ulaşmaya ve araştırmada

¹² İnci Öztürk Fidan vd., “Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15/1 (01 Şubat 2018), 37-75.

¹³ TİKA, “Turkish Development Assistance 2014 Report”, 54.

¹⁴ Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, 237.

derinleşmeye yardımcı olur.¹⁵ Bir kuramın geçerliğini sınama, sınırlarını belirleme veya kuram oluşturma amacıyla kendisine başvurulmuş kuramsal örnekleme, çalışmada başvurulmuş diğer bir örnekleme yöntemidir. İnsani diplomasi kuramını tanıma, kuramın kendi içerisindeki gelişimi ve dönüşümünü takip etme, sınırlarını belirleme noktasında kuramsal örnekleme, mülakat yapılacak kişilerin bir diğerine referans olarak örneklemin gelişmesi noktasında da kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.¹⁶

1.1.5. Veri Toplama Süreci

Çalışmanın veri toplama süreci temel olarak iki ekseninde devam etmiştir. İncelenen kuruluşlardan yöneticilerle ve saha çalışanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler veri toplama sürecinin birinci eksenini; incelenen kuruluşlara ait birincil kaynaklara ve bu kuruluşların çalışmaları hakkındaki ikincil literatüre dair doküman analizi de veri toplama sürecinin ikinci eksenini oluşturmuştur.

1.1.5.1. Derinlemesine Görüşme

Bu çalışmada öncelikli veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir.¹⁷ Derinlemesine görüşme, araştırmacının araştırma konusu hakkında detaylı sorular sorabildiği, derinlemesine bilgi edinebildiği, duygu, bilgi, tecrübe ve gözlemlere dair verilere ulaşabildiği bir veri toplama tekniğidir. Derinlemesine görüşme, görüşmeci ile görüşülen kişi arasında gerçekleşen, her iki aktörün de katıldığı ve etkileşimde bulunduğu bir süreçtir. Bu etkileşimden ortaya çıkan veriler araştırma bulgularına kaynaklık edecektir. Açık uçlu ve tam olarak yapılandırılmamış soruların sorulduğu “yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme” türünde araştırmacı elde ettiği yanıtlardan hareketle yeni sorular oluşturarak görüşmeyi yönlendirebilir.¹⁸

¹⁵ Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, 260.

¹⁶ Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, 253.

¹⁷ Derinlemesine görüşmenin aşamaları, soruların yapılandırılması, görüşme süreci ve takibi, görüşülen kişi ve görüşmeci arasındaki etkileşim ve iletişim konularında ayrıntılı bilgi için bkz: Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (Bağlam Yayıncılık, 2005), 81-115.

¹⁸ Hasan Hüseyin Tekin - Hasan Tekin, “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3/13 (09 Şubat 2012), 101-103.

Derinlemesine görüşme tekniği literatürün açıklamaya yeterli olmadığı ampirik alanlarda zengin veri sağlar. Araştırılan konu hakkında görüşmecilerin deneyim, duygu, düşünce, tutum ve algılarını ortaya çıkarma konusunda da elverişli bir yöntemdir. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış olarak tasarlanan derinlemesine görüşmelerde, görüşmecilere kolay anlaşılabilir açık uçlu sorular sorulmuş, yönlendirmeden kaçınılmıştır.¹⁹ Görüşmecilere çalışma hakkında bilgi verilmiş, sorular araştırmada tasarlandığı şekli ile sorulmuş, görüşmeci konuşma esnasında yanıt vermiş olsa bile tasarlanan sorular müstakil olarak tekrar sorulmuş, görüşmeciyi teşvik amacıyla görüşmecinin son cümlesini bitirmesine müsaade edilerek konuşmaya müdahale etmemeye, sözünü kesmemeye, sessiz kalarak dinlemeye özen gösterilmiştir.²⁰

Mülakatların cüzi bir kısmı yüz yüze, 2020 yılının Mart ayında başlayan ve tez çalışmasının mülakat dönemine rastlayan COVID-19 salgın süreci nedeni ile ekseri kısmı dijital platformlar üzerinden video konferans tekniği ile gerçekleştirilmiş, sesli ve görüntülü kayıt alınmıştır. Görüşmeler deşifre edildikten sonra bulgular araştırma tasarımına uygun olarak işlenmiştir. Görüşmecilere paylaştıkları bilgilerin tez çalışmasında kullanılacağı hakkında bilgi verilmiş ve yazılı rızaları alınmıştır.²¹

Mülakatlar iki grup görüşmeci ile gerçekleştirilmiştir. Türk sivil toplum kuruluşlarında görev alan yönetici ve üst düzey görevliler bir grubu, aynı kurumların insani diplomasi çalışmalarında görev alan profesyoneller/saha çalışanları da diğer grubu oluşturmaktadır. Bu profesyoneller arasında sahada veya ofiste, anahtar olayların çözümünde görev almış kişilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatçıların bir kısmının çalışmada isimlerinin kullanılmasına rıza göstermemesi nedeniyle tüm katılımcıların adı çalışmada *Katılımcı I*, *Katılımcı II* vb. şeklinde kodlanmıştır.

KURUM MÜLAKATLARI			
Katılımcı Kodu	Kurum Adı	Pozisyon	Mülakat Tarihi
Katılımcı I	Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı	Yönetim Danışmanı	29 Mart 2023

¹⁹ Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, 165-171.

²⁰ William M. K. Trochim, *Research Methods Knowledge Base* (Cornell University, 2007).

²¹ Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formunun bir nüshası bu çalışmanın ekler kısmında paylaşılmıştır. Bkz: EK 3: Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formu.

Katılımcı II	İHH İnsani Yardım Vakfı	Mütevelli Heyet Üyesi	05 Şubat 2020
Katılımcı III	İHH İnsani Yardım Vakfı	Uluslararası İlişkiler Koordinatörü	30 Mayıs 2020
Katılımcı IV	Türk Kızılay	Kıdemli Uzman	18 Haziran 2020
Katılımcı V	Türk Kızılay	Genel Başkan	17 Kasım 2021
Katılımcı VI	Türk Kızılay	Uluslararası Politikalar ve İş Birlikleri Direktörü	26 Mart 2021
Katılımcı VII	Türk Kızılay	Göç Hizmetleri Direktörü	27 Nisan 2021
Katılımcı VIII	Türkiye Diyanet Vakfı	Genel Müdür Yardımcısı	08 Mayıs 2023

Tablo 1: Kurum Mülakatları

Ayrıca çalışmanın örneklemi içerisinde yer almayan ancak insani diplomasi alanının anlaşılmasında faydalı olacağı düşünülen kişilerle de alan mülakatları yapılmıştır.

ALAN MÜLAKATLARI			
Katılımcı	Kurum	Pozisyon	Mülakat Tarihi
Katılımcı IX	Türkiye Maarif Vakfı	Başkanlık Müşaviri	12 Şubat 2021
Katılımcı X	DiploFoundation İnsani Diplomasi Okulu	Yönetici	09 ve 16 Haziran 2021

Katılımcı XI	Hayata Destek	Yönetim Kurulu Üyesi	27 Şubat 2021
Katılımcı XII	Adının geçmesini istemeyen kamu kurumu	Uzman	12 Mayıs 2023

Tablo 2: Alan Mülakatları

Araştırmanın analiz aşamasında derinlemesine mülakat ile elde edilen verilerin işlenmesinden sonra, ihtiyaç doğrultusunda kurumlarla ikinci tur mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada mülakat soruları ikinci tura uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.²²

Araştırma süresince 8 kurumdan 12 katılımcı ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 1'i kadın, 11'i erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 30-60 yaş çizelgesindedir. İnsani yardım alanında geçirdikleri tecrübe süresi en az 5 yıldır. Araştırmada derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler, literatür ve doküman analizine bağlı bağlam bilgileri eşliğinde analiz edilmiştir.

1.1.5.2. Doküman Analizi

Bu çalışmada kullanılan bir diğer veri toplama tekniği doküman analizidir. Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi sunan yazılı materyallerin incelenmesi anlamına gelen doküman analizi, kurumsal dokümanlar, basın açıklamaları, stratejik planlar, resmî belgeler, dergi, kitap vb. dokümanlar incelenerek kurumlar hakkında bilgi elde edilmesine ve analiz yapılmasına imkân tanır. Bu çalışmanın kapsamındaki sivil toplum kuruluşlarının katalog, dergi, tanıtım kitapçığı, broşür vb. ürünleri, web siteleri, görsel, yazılı ve elektronik kaynakları birincil kaynaklar kategorisinde; bu kurumlar ile ilgili yapılmış tezler, yazılmış makaleler ve röportajlar ikincil kaynak kategorisinde doküman analizi kapsamında analitik bir bakış açısıyla incelenmiştir.²³

²² İkinci tur mülakat soruları bu çalışmada EK 2'de İkinci Tur Mülakat Soruları başlığıyla paylaşılmıştır.

²³ Hasan Şimşek - Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Seçkin Yayıncılık, 2005), 187-188.

1.1.6. Verilerin Yorumlanması ve Analizi

Araştırmacı, fenomenolojik analiz, içerik analizi, betimsel analiz, sabit karşılaştırma analizi, söylem çözümlenmesi ve etnometodoloji gibi nitel veri analiz yöntemlerine başvurarak topladığı verileri örer ve araştırmayı yapılandırır. Nitel veri analizini sosyal gerçekliğin içerisindeki yerleşik bilgiyi kavrama aracı olarak tanımlamak mümkündür.²⁴ Bu çalışmada da nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Önceden bilinmeyen verilerin içerik analizi ile yorumlanması kuram oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır. Araştırma verilerine dair oluşturulan kodlar ve bu kodlar arasındaki ilişkiler yani temalar, araştırmanın kuramını açıklamaya yarayan temel yapı taşlarıdır. Kodlardan yola çıkılarak tümevarımcı bir analizle kuram oluşturulabilir ve araştırma sonuçları yorumlanabilir.²⁵

İçerik analizi yöntemi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve bu kavramlar arasında ilişkilere ulaşma imkânı sunar. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler, belli kod, kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek organize edilir ve yorumlanır. Elde edilen verilerin bir paragraf, cümle veya kelimeyle isimlendirilmesi ve bu isimler altında tasnif edilmesi kavramlaştırma sürecidir. Kavramlar içerik analizinin temel birimini oluşturur. Belirlenen kavramların daha soyut ve genel kategoriler altında tasnif edilmesi temaların belirlenmesiyle gerçekleşir. Belirlenen kavramların incelenmesiyle, kavramlar arasındaki ilişkiler ortaya çıkar ve bu ilişkiler daha üst bir tema altında açıklanır. Verilerin içerik analiziyle organize edilmesi sürecinde üst ve alt temalar belirlenir, her temaya ait görüş ve bulgular bu temalar altında tasnif edilir. Süreç sonunda farklı tema altındaki görüş ve bulguları ve bu veriler arasındaki ilişkileri yorumlamak mümkün olur.²⁶

Bu araştırmada içerik analizinin aşamalarına uygun olarak öncelikle araştırmanın kavramsal çerçevesi ve araştırma soruları belirlenerek veri analizi için kavramsal çerçeve oluşturulmuş; veri seti kodlanmış, kodlanan verilerin altında kategorize edileceği temalar belirlenmiştir. Belirlenen temaların altında yer alan verilerin anlamlı bir bütün oluşturmasını ifade eden “iç tutarlılık” ve temaların tümünün araştırma geneli düşünüldüğünde anlamlı bir bütün oluşturmasını ifade eden “dış tutarlılık” ilkelerinin sağlanmasına gayret edilmiştir. Elde edilen veriler bu kavramsal çerçeve ve tema silsilesine uygun şekilde okunmuş, düzenlenmiş

²⁴ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (Mart 2010), 334-339.

²⁵ Verilerin kod, kavram ve tema yoluyla analizi hakkında detaylı bilgi için bkz: Juliet Corbin, Anselm Strauss, *Basics of Qualitative Research* (Sage Publications, 2014), 55-121.

²⁶ Şimşek - Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 227-229.

ve örülmüştür. Akabinde düzenlenen veriler tanımlanmış ve açıklanmıştır. Ulaşılan bulgu ve yorumlar, neden sonuç ilişkisi ve karşılaştırmaya başvurularak sınanmıştır.²⁷

Çalışmada kodlanan verilerin altında kategorize edildiği beş ana tema ve bu temalara bağlı alt temalar şunlardır:

Tema No	Ana Tema	Alt Tema
1	Türk STK'ların faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı	Alandaki aktörler
1	Türk STK'ların faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı	Alanın niteliği
1	Türk STK'ların faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı	Alanın sınırları
1	Türk STK'ların faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı	Alanda konumlar
1	Türk STK'ların faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı	Kavramsal algı/inşa
2	Türk STK'ların insani diplomasi oyunu	Katılma motivasyonu
2	Türk STK'ların insani diplomasi oyunu	Yöntem ve araçlar
2	Türk STK'ların insani diplomasi oyunu	Faaliyetler
3	Paralel alanlar	Klasik diplomasi alanı ile irtibat
3	Paralel alanlar	İnsani yardım alanı ile irtibat
4	Varlık gerekçesi	İnsani diplomasiye duyulan ihtiyaç
4	Varlık gerekçesi	İnsani diplomaside sivil aktörlere duyulan ihtiyaç

²⁷ Aslı İşbilir, “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Nitel Veri Analizi”, (2019).

5	Çıktılar	Başarılar
5	Çıktılar	Kısıtlar

Tablo 3: Veri Kodlama Temaları

Yukarıdaki kategori ve temalarla ayrıştırılan ve kodlanan veriler araştırma soruları ışığında ve birbirleriyle bağlantıları gözetilerek analize tabi tutulmuş, akabinde de literatür ve bağlam verileri ışığında yorumlanmıştır.

1.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Kuruluşlar

Türkiye, küresel insani yardım raporlarına yansıdığı üzere dünyada kendi gayrisafi milli hasılasına oranla en yüksek yardımda bulunan ülkeler arasında ilk sıralardadır. 2022 yılında dünyadaki en büyük uluslararası yardım bağışçıları arasında 7,2 milyar dolarlık yardım bütçesi ile birinci sırada yer almıştır. Bu bütçenin önemli bir kısmını ülke içerisinde Suriyeli mültecilere yönelik sağladığı fonlar oluşturmuştur.²⁸ Türkiye'nin insani yardım alanındaki bu öncülüğü daha önceki yıllarda da -2016, 2017 ve 2018- kendisini üst sıralara taşımıştır.²⁹ Bu fon 2022 yılında 7.892,61 milyar dolara ulaşmıştır.³⁰ Türk sivil toplum kuruluşlarının *acil yardım* ve *insani yardım* faaliyetleri gerçekleştirdiği ülkeler arasında Suriye, Bangladeş, Yemen, Afganistan, Pakistan, Filistin, Somali, Endonezya, Etiyopya, Bosna-Hersek, Irak, Myanmar ve Sudan öne çıkmaktadır.³¹ Türkiye resmî ve sivil aktörleri ile sahada önemli bir varlık göstermekte; insani yardım kuruluşları sahadaki mevcudiyet ve tecrübeleri nedeniyle etkili bir aktör olarak belirlemekte ve insani diplomasi alanına doğrudan yahut dolaylı olarak temas eden çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu çalışmanın odağı insani yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu bağlamda yurtdışına en çok yardım yapan Türk sivil toplum kuruluşları listesinde bulunan Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, İHH İnsani Yardım Vakfı, Türk Kızılay ve

²⁸ Development Initiatives, “Global Humanitarian Assistance Report 2023” (Erişim 10 Ocak 2024), 34.

²⁹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018” (Erişim 12 Aralık 2023), 112.

³⁰ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “2022 Yılı Türkiye Kalkınma Yardımları İstatistikleri” (Erişim 05 Ocak 2024).

³¹ TİKA, “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018”, 120.

Türkiye Diyanet Vakfı çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu bölümde bu kurumların tarihçesi, kurumsal yapısı ve faaliyet alanları hakkında kısa bilgi verilecektir.

1.2.1. Sivil Kuruluşlar

1.2.1.1. Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı adını, 1541-1628 yılları arasında Osmanlı döneminde yaşamış, Celvetiyye tarikatının kurucusu mutasavvıf ve şair Aziz Mahmud Hüdayi'den (ö. 1628) almıştır.³² Vakıf Aziz Mahmûd Hüdâyi “tarafından temelleri atılan” ve onun “hizmet ocağı” olarak nitelediği faaliyetlerini “60 yıllık bir fetret döneminin ardından,” yeniden canlandırma amacıyla bir grup “gönül insanı”³³ tarafından 1985 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Vakıf, kendisini Türkiye’de ve dünyanın farklı bölgelerinde “bereketli meyveler veren bir infak ve hizmet ağacı” olarak tanımlamaktadır.³⁴

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı’nın misyonu “Değerlerimizi benimsemiş, yetkin ve fedakâr eğitimciler, insan kaynağı ve gönüllülerin katkısı ile İslam ahlak ve değerlerine bağlı, sorumluluk sahibi, her yönden iyi eğitilmiş, İslam’ı en iyi şekilde temsil edebilecek nitelikli bir nesil yetiştirmek, ihtiyaç duyulan bölgelerde toplumun derdine derman olmak, Müslümanlar arasında dayanışmayı sağlamak ve manevi hizmet yolunun kapısı olmaktır.”; vizyonu ise “Türkiye’de ve özellikle Müslümanların yaşadığı ülkelerde, İslâm kültürü, medeniyeti ve değerleriyle tüm insanlığı tanıştırmak; eğitim, basın – yayın ve insani yardım faaliyetlerinde ortaya koyduğu yöntem, üslup ve kurumsal yapısı ile örnek bir vakıf olmaktır” şeklinde ifade edilmiştir.³⁵

Faaliyetlerini insani yardım, eğitim, basım yayın, sosyal ve kültürel hizmetler olmak üzere dört temel kategoride tasnif eden vakfın çalışma ilkelerinde, misyon ve vizyonda İslamiyetin ahlak ve değerlerine atıflar dikkati çekmektedir. Vakfın çalışma ilkeleri şunlardır: “İhlâs ve samimiyet, heyecan ve fedakârlık, merhamet ve şefkat, liyakat/ehliyet, mesuliyet

³² Hasan Kâmil Yılmaz, “Aziz Mahmud Hüdâyi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Şubat 2024).

³³ Kurum, tanıtım metinlerinde “gönüllü” değil “gönül insanı” tabirini kullanmıştır.

³⁴ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı 2023 Tanıtım Kataloğu”, 6 (Erişim 20 Ocak 2024).

³⁵ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Vizyonumuz, Misyon ve Değerlerimiz” (Erişim 20 Ocak 2024).

şuuru, adalet, ilim ve irfan, şecaat ve sebat, feraset ve istikamet, edep ve zarafet, şeffaflık ve hesap verilebilirlik, israf ve lüksten kaçınmak.”³⁶

Vakıf, yukarıda bahsi geçen dört kategorideki faaliyetlerini Türkiye’de ve dünyanın 40’tan fazla ülkesinde sürdürmektedir.³⁷ 30’u aşkın ülkede eğitim faaliyetlerinde bulunmakta, yurtiçinde 200’e yakın eğitim müessesesiyle iş birliği yaparak eğitim projeleri gerçekleştirmektedir.³⁸ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı’na, 2011 yılında Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından vergi muafiyeti tanınmıştır; Vakıf ayrıca “kamu yararına çalışan vakıf” statüsündedir.³⁹ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) üyesi olan Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı⁴⁰, insani diplomasiyi “kriz bölgelerindeki insan odaklı tavır ve kalkınma yardımları” olarak ifade etmiştir.⁴¹ Vakfın bakış açısı ve çalışmaları uygulama bölümünde detaylı şekilde analiz edilecektir.

1.2.1.2. İHH İnsani Yardım Vakfı

İHH İnsani Yardım Vakfı, Bosna Savaşı’nın patlak verdiği 1992 yılında gönüllü çalışmaları ile faaliyete başlamış, 1995 yılında kurumsallaşmıştır. Deklare etmiş olduğu misyonu doğrultusunda din, dil, ırk vb. ayrımları gözetmeksizin dünyanın herhangi bir yerinde savaş ve doğal afet gibi sebepler nedeniyle mağdur olmuş tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek üzere

³⁶ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Vizyonumuz, Misyon ve Değerlerimiz”.

³⁷ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı 2023 Tanıtım Kataloğu”, 12.

³⁸ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı 2023 Tanıtım Kataloğu”, 24.

³⁹ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Vergi Muafiyeti” (Erişim: 20 Ocak 2024).

⁴⁰ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, “Hakkımızda” (Erişim: 20 Ocak 2024).

⁴¹ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

yürüttüğü görülmektedir.⁴² Vakıf, öncelik sırasına göre savaş ve savaşın etkisinin sürdüğü bölgelerde, afet bölgelerinde ve yoksulluk olan bölgelerde faaliyetler yürütmektedir.⁴³

Beş kıtada 135 ülke ve bölgede insani yardım çalışmaları yürüten İHH İnsani Yardım Vakfı'nın dünya üzerinde 400'den fazla kurum ile faaliyet ortaklığı bulunmaktadır.⁴⁴ İnsani yardım, insan hakları, insani diplomasi, acil yardım, arama kurtarma, gönüllü faaliyetleri ve bilinçlendirme çalışmaları vakfın temel çalışma alanları arasında belirtilmiştir.⁴⁵ Vakfın 2022 yılı giderleri 1.938.786.356,92TL'dir.⁴⁶ 2022 yılında genel merkez, temsilcilik, ulusal ve uluslararası ofislerinde 1020 personel ile 70 ülkede faaliyet gerçekleştirmiş, "Gıda Güvencesi ve Geçim Kaynakları, Gıda Dışı, Eğitim, Koruma, Sağlık, Su, Sanitasyon ve Hijyen, Barınma, Kültürel, ve Afet Yönetimi"nden oluşan on farklı yardım sektöründe 1685 proje gerçekleştirmiş, bu çalışmalarla 9.813.556 kişiye ulaşmış, Türkiye'de 81 şehirden 92.242 gönüllü, vakfın çalışmalarında görev almış, dünya genelinde 178 partner kuruluş ile iş birliği yapılmış, 967 görevli yurtdışındaki projeleri gerçekleştirmek ve denetlemek üzere bölge ziyaretlerinde bulunmuştur.⁴⁷

İHH İnsani Yardım Vakfı, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) ve İslam İşbirliği Teşkilatı'na (OIC) danışman statüsünde üyedir. İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani Fonu (OICHF) meclis üyesi, İnsani Forum (THF), Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi (ICVA), Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) ve İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) üyesidir. Kendisine Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2007 yılında Üstün Hizmet Ödülü takdim edilmiş; 2011 yılında Türkiye Cumhuriyeti

⁴² Kurumun misyonu da bu doğrultuda deklare edilmiştir: "Yeryüzünde adaletin ve iyiliğin hâkim olması için evrensel kardeşlik bilinciyle nerede olursa olsun muhtaç ve mazlum tüm insanlara ihtiyaç duydukları insani yardımı ulaştırarak onurlu bir yaşam sunmak İnsani yardıma muhtaç hâle getiren ve mazlum eden her türlü politika ve faaliyetleri önlemek üzere tüm insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmemesi için gerekli çalışmaları yapmak." İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH), "Hakkımızda" (Erişim 28 Aralık 2021). "İyiliği her zaman her yerde yaşatmak, değişen dünyada değişmeyen değerlerin yaşatılmasını sağlamak, insanları yardıma muhtaç hâle getiren ve mazlum eden politika ve faaliyetleri önlemek üzere temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmemesi için çalışmalar yapmak, nerede olursa olsun muhtaç ve mazlum tüm insanlara ihtiyaç duydukları insani yardımı ulaştırarak onurlu bir yaşam sunmak, savaş ve doğal afetlerin sebep olduğu olumsuzluklar giderilerek bireylere ve toplumlara kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için destek olmak, tüm dünyada yardımlaşma alanında öncülük ederek ülkeler ve kurumlar arasında iş birliğini geliştirip ortak bilinç oluşturmak, yardıma muhtaç duruma düşmüş toplumların kişi ve kuruluşlarını güçlendirmek, kriz anında en az zarar için en hızlı ve etkin şekilde bölgeye ulaşmak, yoksulluğun giderilmesine ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlamak" İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH), "İHH Genel Tanıtım Kitapçığı" (Erişim 28 Aralık 2021), 2.

⁴³ İHH, "Hakkımızda".

⁴⁴ İHH, "İHH Genel Tanıtım Kitapçığı", 30.

⁴⁵ İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH), "Çalışma Alanları" (Erişim 28 Aralık 2021).

⁴⁶ Kurumun 2022 Gelir-Gider Tablosu'nda yer alan Amaç ve Hizmet Giderleri Toplamı ile Genel Yönetim Giderleri Toplamı yekunu olarak bu bütçeye ulaşılmıştır. İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH), "Gelir Gider Tablosu 2022" (Erişim 20 Ocak 2024).

⁴⁷ İHH, "İHH Faaliyet Raporu 2022" (Erişim 20 Ocak 2024), 2-3.

Bakanlar Kurulu'nun 2011/1799 sayılı kararı ile vergi muafiyeti tanınmış ve "kamu yararına çalışan vakıf" statüsü almıştır.⁴⁸

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın, insan hakları ve insani yardım alanını eşdeğer iki faaliyet alanı olarak belirlediği görülmektedir. Kurumsal isminin açılımı da buna işaret etmektedir: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı. İnsan Hakları ve Savunuculuk ve İnsani Diplomasi kategorileri kurumun öne çıkan çalışma alanları olarak belirtmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı, İslam dünyasında ve dolayısıyla Türkiye'de de insani diplomasi alanında faaliyet gösteren ilk uluslararası sivil toplum kuruluşu olduğunu belirtmektedir.⁴⁹ Kriz bölgelerinde sivillerin korunması, kayıpların bulunması, esirlerin kurtarılması, krizlerin sonlandırılması için gerekli adımların atılması vakfın yürüttüğü insani diplomasi çalışmaları arasında belirtilmiştir.⁵⁰ İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yürüttüğü ve çalışmanın uygulama kısmında bir kısmı ele alınacak olan insani diplomasi misyonlarının zirveye ulaştığı yıllardan olan 2019 yılında gerçekleşenler şunlardır: Filipinler Moro Barış Süreci'nde arabuluculuk; Suriye'de Dürzi köylerinin güvenliğinin sağlanması konusunda arabuluculuk, ülkede mahsur kalan 4 çocuklu Sudanlı bir ailenin ülkesine dönüşünün sağlanması, bakıcı ailesinden alınan Sudanlı bir çocuğun dede ve teyzesine teslim edilmesi, 1 Suriyelinin Türkiye'deki ailesiyle buluşturulması, Tacikistanlı 2 kadının ülkelerine dönüşlerinin sağlanması, Iraklı bir baba ve 3 çocuğunun Suriye'den ülkelerine dönüşünün sağlanması, Irak'taki 188 çocuğun Türkiye Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'ye getirilmesi, Lübnan'daki 3 yetim çocuğun Türkiye'ye getirilerek ailesi ile buluşturulması, 30 Azerbaycanlı çocuğun Irak'tan Azerbaycan'a dönüşünün sağlanması, Libya'da kaçırılan 2 Türk vatandaşının serbest bırakılması.⁵¹

Vakfın yayınlanan en güncel raporu olan 2022 yılı faaliyet raporundaki insani diplomasi alanında gerçekleştirilen faaliyetler ise şu şekilde sıralanmıştır:

"Tutuklu, Rehine Özgürlüğü, Aile Birleştirme ve Arabuluculuk İHH olarak savaş ve kriz bölgelerinde çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapıyor; hukuksuzca tutuklanan, rehin alınan suçsuz ve masum insanların hayatlarının kurtarılması için insani diplomasi çalışmaları gerçekleştiriyoruz. Yaşanan çatışmalar sebebiyle Irak'tan Suriye'ye göç etmek zorunda kalan 300 Iraklı'nın gönüllü olarak ülkelerine dönmelerine destek olduk. Suriye ve Lübnan'da 10, İnguşetya'da 2, Azerbaycan'da 5 ailenin yeniden bir araya gelmesine destek olduk.

⁴⁸ İHH, "İHH Faaliyet Raporu 2022", 2.

⁴⁹ İHH, "İHH Genel Tanıtım Kitapçığı", 32.

⁵⁰ İHH, "İHH Faaliyet Raporu 2022", 52.

⁵¹ İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH), "İHH İnsani Yardım Vakfı 2019 Yılı Faaliyet Raporu" (Erişim 20 Ocak 2024), 58-59.

Azerbaycanlı ve İnguşetyalı iki ailenin, Suriye’deki çocuklarına kavuşmalarına destek olduk.”⁵²

Vakfın 2010 yılında Gazze’ye yardım için organize ettiği Gazze’ye Yol Açık kara yolu konvoyu ve Gazze Özgürlük Filosu, 2016 yılında gerçekleştirdiği Halep’e Yol Açın konvoyu, 2018 ve 2019 yıllarında paydaşı olduğu Vicdan Hareketi, çok sayıda aktörle birlikte yürütülen, insani diplomasinin özellikle savunuculuk rolünün öne çıktığı insani diplomasi faaliyetleridir. Halep tahliyesi, esir, yaralı ve insani yardım takası gibi faaliyetleri de insani diplomasinin müzakere ve ikna alanlarının öne çıktığı faaliyetler olarak belirmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı çalışmamızın örnek vakalar bölümünde aktörlerin de tanıklıklarına müracaat edilerek incelenecektir.

1.2.2. Yarı Sivil Kuruluşlar

1.2.2.1. Türk Kızılay

Türkiye Kızılay Derneği’nin kuruluşu 11 Haziran 1868’e dayanmaktadır. Bu tarihte savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere ayırım gözetmeksizin yardım etmek amacıyla “Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti / Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. Cemiyet, 1877’de “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, 1923’de Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve 1947’de “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır.⁵³

Türk Kızılay’ın misyonu, “İyiliğin gücüyle birey ve toplumun dirençliliğini arttırmak, insan onurunu korumak ve ızdırabını dindirmek için çalışmak cümlesiyle ifade edip “Ülkemizde ve dünyada başta kırılğan birey ve topluluklar olmak üzere bireysel ve toplumsal dirençliliği arttırmak, istisnasız her insanın onurlu yaşam hakkına riayetle ihtiyaç duyulan her yerde insan ızdırabını dindirmek için harekete geçmek, insaniyetperverlik temelinde savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirmek” şeklinde açıklanmıştır.Kurum’un vizyonu ise “Herkes için esenlik ve güvenli yaşam” üst başlığı dahilinde zikredilen “Gerek afet ve acil

⁵² Vakıf aynı yıl içerisinde İnsani Diplomasinin eğitim alanında da aktif faaliyet göstermiş olup ulusal ve uluslararası iş birlikleri ile çevrimiçi ve yüz yüze 11 program gerçekleştirmiş, sahanın ilgilileriyle iş birliği geliştirmeye matuf 20 adet ziyaret ve görüşme gerçekleştirmiştir. İHH, “İHH Faaliyet Raporu 2022”, 54, 55-57.

⁵³ Türk Kızılay, “Tarihçe” (Erişim 20 Ocak 2024).

durumlarda gerekse olağan zamanlarda dirençlilik kazandırıcı faaliyetler ve insani yardımlarda bulunmak suretiyle bütün insanların insanca yaşamasını temin etmek” şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁴

Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi’nin bir mensubu olan Türk Kızılay, Hareket’in 1965’te ilan etmiş olduğu temel ilkeleri benimsemiş olup çalışmalarını bu ilkeler doğrultusunda sürdürdüğünü ilan etmiştir. Türk Kızılay’ın çalışma ilkeleri şunlardır: İnsanlık, ayrım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik. Türk Kızılay, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi’nin ilkelerine ek olarak, “şeffaflık”, “hesap verebilirlik”, “sorumluluk”, “adalet ve eşitlik” ilkelerini kurumsal yönetim ilkeleri, “adalet”, “açık iletişim”, “dayanışma”, “güven” ve “Kızılaycılık onuru”nu da kurumsal değerler olarak benimsemiştir.⁵⁵

Kan hizmetleri, afet yönetimi, sosyal hizmetler, göç hizmetleri, halk sağlığı ve psikososyal hizmetler, uluslararası insani yardım projeleri, Türk Kızılay’ın faaliyet gösterdiği insani yardım alanlarıdır.⁵⁶ Bu faaliyetlerini yurtiçinde 260 şube ve 240 temsilcilik, yurtdışında 16 delegasyon ile yürütmektedir. 2022 yılında yurt içinde 35.116.584, yurt dışında 11.423.110 kişiye ulaşılmış olup bu kişilerden 25.734.120 adedi yoksulluk ve açlık alanında, 5.285.875 adedi göç alanında, 4.364.519 kişi afet alanında, 6.359.505 kişi sağlık alanında, 4.364.519 kişi kan, 426.576 kişi eğitim, 4.580 kişi ise çevre alanındandır.⁵⁷ Türk Kızılay, yurtiçindeki kan ihtiyacının %90’ını karşılamaktadır. 2022 yılı gelirleri 12.398.214.466,20 TL olup bütçesinin tamamı gider olarak kaydedilmiştir⁵⁸ Türk Kızılay, “kamu yararına çalışan dernek” statüsünü de haizdir.⁵⁹

Türk Kızılay’ın insani diplomasi alanındaki çalışmalarının kuruluşuna kadar geri gittiği söylenebilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türk Kızılay, yaralı ve esir askerlere yardım etmek üzere kurulmuştur. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı esnasında esir değişimlerine Hilal-i Ahmer ekipleri nezaret etmiştir. Osmanlı toprağı altındaki esir kamplarında bulunan Osmanlı askerlerinin şartlarının incelenmesi için ekipler görevlendirilmiş ve esirlerin durumu hakkında raporlar yazdırılmıştır. Esirlerin aileleriyle mektuplaşmalarına farklı ülke Kızılayları arasındaki ilişki vasıtasıyla yardımcı olmuştur. Hülasesi, insani

⁵⁴ Türk Kızılay, “Türk Kızılay Kurumsal” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁵⁵ Türk Kızılay, “Türk Kızılay 2022 Faaliyet Raporu” (Erişim 20 Ocak 2024), 16.

⁵⁶ Türk Kızılay, “Türk Kızılay 2020 Faaliyet Raporu” (Erişim: 20 Ocak 2024), 14-17. Ayrıca bk. Türk Kızılay, “Türk Kızılay 2022 Faaliyet Raporu”, 14.

⁵⁷ Türk Kızılay, “Türk Kızılay 2022 Faaliyet Raporu” 28-29.

⁵⁸ Türk Kızılay, “Mali Bilgiler” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁵⁹ “Türk Kızılay kamu yararına çalışan bir kurum olup izin almaksızın yardım toplama hakkına sahiptir.” Bkz: Türk Kızılay, “Türk Kızılay” (Erişim 20 Ocak 2024).

diplomasinin alanına giren esir değişimi ve arabuluculuk misyonu Türk Kızılay'ın doğuş nedenleri ve ilk dönemlerde yürüttüğü faaliyetler arasındadır. Yakın dönemde ise Libya'dan Türk vatandaşlarının tahliye edilmesi, 2005-2006 yıllarında Lübnan'dan bir grup insanın tahliyesi Türk Kızılay'ın yürüttüğü insani diplomasi çalışmalarına örnektir. Hâlihazırda Somali'de bulunan delegasyonun faaliyetleri de bu kapsamda değerlendirilebilir.⁶⁰

Türk Kızılay Derneği'nin çalışma alanları arasında “Hareket'in ve Cenevre Sözleşmeleri'nin ilkeleri doğrultusunda uluslararası ilişkilerin tesisi, yürütülmesi, koordinasyonu ve organizasyonu; uluslararası insancıl hukuk alanında savunuculuk faaliyetleri, insani politika geliştirme ve tanıtma faaliyetleri; küresel, bölgesel ve yerel düzeyde ikili ve çok taraflı işbirlikleri tesis etmek ve koordinasyonunu sağlamak” gibi insani diplomasi alanına giren konular bizzat belirtilmiştir.⁶¹ Ayrıca Dernek tüzüğünde, savaş esirleri, sığınmacı ve mültecilerin takası, aileleri ile haberleşmesi, kayıpların aranması, savaş mağdurlarının tahliyesi gibi doğrudan insani diplomasi alanına giren çalışmalar da Kızılay'ın görevleri arasında belirtilmiştir.⁶² Nitekim tüzükte “İnsani diplomasi ve savunuculuk girişimlerinde bulunur, bu kapsamda uluslararası toplantı ve etkinlikler düzenler”⁶³ şeklinde bu durum açıkça ifade edilmiştir.

1.2.2.2. Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye Diyanet Vakfı, vakıf geleneğiyle hayat bulan “iyilik halkasının bir devamı olarak”, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerine destek olmak, din hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve dini hizmetlerde görev alacak neslin yetiştirilmesi gayesiyle” 1975 yılında kurulmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı, “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı

⁶⁰ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020. Bu husus kurumun tarihçesinin anlatıldığı kurumsal dokümanda da şu şekilde ifade edilmektedir: “Türkiye'nin taraf olmadığı savaşlardan kaynaklı acıları dindirmek için de tüm varlığıyla çalışan Kızılay, Birinci Körfez Savaşı'ndan etkilenen ve ülkemize sığınan on binlerce mülteciye hizmet vermiş; Afganistan, Bosna – Hersek, Irak ve Suriye'de savaştan etkilenen insanlara yardım eli uzatmıştır. Kızılay, Somali, Filistin ve Suriye başta olmak üzere çatışmalarda zarar gören sivil halka Türk halkının dost elini uzatmanın yanı sıra kurulduğu günden bu yana doğal afetlerden etkilenen 137'ün üzerinden ülkede uluslararası yardım faaliyetlerine katılmıştır. Hemşirelik eğitimi, ilkyardım, sağlık ve ülkemizin kan ihtiyacının karşılanmasına yönelik kan hizmetleri alanlarında öncülük yapmış olan Kızılay, korunmaya gereksinim duyan pek çok vatandaşımıza gereken sosyal yardım hizmetleri sunmaya devam etmektedir. Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Orta Doğu'dan Afrika'ya, Güney Asya'dan Kafkaslar'a, Gazze'den Haiti'ye kadar dünyanın neresinde bir insan acısı varsa onu dindirmek için çaba gösteren Kızılay, Uluslararası Kızılay – Kızılhaç Hareketi'nin bir parçası olarak, insan onurunun korunması doğrultusunda din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın insancıl çalışmalar yürütmektedir.” Türk Kızılay, “Tarihçe”.

⁶¹ Türk Kızılay, “Türk Kızılay 2020 Faaliyet Raporu”, 16. Ayrıca bk. Türk Kızılay, “Neler Yapıyoruz?” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶² Türk Kızılay, “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü (26.04.2022)” (Erişim 20 Ocak 2024), 3-9.

⁶³ Türk Kızılay, “Türk Kızılay Derneği Tüzüğü”, 5.

olandır.” düsturuyula çalışmaktadır.⁶⁴ Amaç ve gayesini, “Yeryüzünde iyiliğin egemen olması için insanlara ve bu yolda çaba sarf eden kurumlara maddi ve manevi destek olmak”; hedefini “Ülkemizde ve yedi kıtada insanlığın hizmetinde bir vakıf olmak”⁶⁵ şeklinde belirten Vakfın çalışma ilkeleri de “adalet, ihsan, merhamet, istikamet, sürdürülebilirlik, hesap verebilirlik, bütünlük ve kalıcılık, estetik”⁶⁶ olarak belirtilmiştir.

Eğitim faaliyetleriyle yurt içinde ve yurt dışında öğrencilere burs verme, eğitim ve konaklama imkânı sunma; hayrî faaliyetlerle açlık, deprem, sel gibi afetler ile savaş ve şiddetin yaşandığı kriz bölgelerindeki insanlara destek olma; “Unutursan Yetim Kalır” sloganıyla yürütölen projede yurt içinde ve yurt dışında yetimleri destekleme ve yetimhaneler yaptırma; kriz bölgelerindeki projeleriyle mağdurların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına destek olma; ramazan ve kurban dönemlerinde yoksullara gıda, iyilik paketleri ve yardım kartları dağıtma; yine Türkiye’de ve dünyanın farklı bölgelerinde su kuyusu, cami ve mescit gibi eserler inşa etme vakfın halihazırdaki projeleri arasındadır.⁶⁷ 2022 yılı raporuna göre 149 ölkede faaliyet gösteren, 1003 şubesi bulunan TDV, “bugüne kadar dünyanın 114 ölkesinden 300 bini aşkın öğrenciye eğitim ve burs desteği vermiş, 3 milyon 916 bin 723 hisse kurbanla Türkiye ve dünyadaki 160 milyonu aşkın ihtiyaç sahibine kurban eti ulaştırmış, 35 ölkede 1150 su kuyusunu hizmete açarak 10 milyona yakın kişinin temiz suya erişmesini sağlamış, 85 ölkede 40 dilde 1,5 milyon Kur’an-ı Kerim Müslömanlara hediye edilmiş, bugüne kadar 650 binden fazla fidanı toprakla buluşturmıştır.”⁶⁸ Vakıf ayrıca 3817’si yurt içinde 103’ü yurt dışında 3920 cami açmıştır.⁶⁹ İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, KAGEM, KOMAŞ ve TDV Yayın ve Matbaacılık, kuruma bağılı kuruluş, işletme ve iştiraklerdendir.⁷⁰ Türkiye Diyanet Vakfı, vergi muafiyetine ve “kamu yararına çalışan dernek” statüsünü haizdir.⁷¹

TDV, iyiliğı yayma misyonu doğrultusunda 2015 yılında hayata geçirdiğı *İyilik Ödülleri* ile kendilerini iyiliğı adanmış yerli ve yabancı kişi ve kurumlara ödöl takdim etmektedir.⁷² Kurumun iyilik halkasının devamı olma, insanlara hayırlı olma, iyiliğı

⁶⁴ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Hakkımızda” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶⁵ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Amaç ve Gayemiz” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶⁶ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “TDV Tanıtım Kataloğı 2021” (Erişim 20 Ocak 2024), 1.

⁶⁷ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Faaliyetlerimiz” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶⁸ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Türkiye Diyanet Vakfı 2022 Faaliyet Raporu” (Erişim 20 Ocak 2024), 2-3.

⁶⁹ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Ana Sayfa” (Erişim 08 Şubat 2022).

⁷⁰ TDV, “Türkiye Diyanet Vakfı 2022 Faaliyet Raporu”, 102-162.

⁷¹ TDV, “Anasayfa”.

⁷² Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Uluslararası İyilik Ödülleri” (Erişim 08 Şubat 2022).

yaygınlaştırma temayülü ve hayata geçirdiği acil ve kalıcı yardım projeleri, insani diplomasi yaklaşımı açısından incelemeye değerdir.

1.3. Literatür Değerlendirmesi

İnsani diplomasi kavramına ilişkin tartışmaların literatüre 2000’li yıllarda girdiği görülmektedir. Her ne kadar daha önceki yıllarda *insani alanda diplomasinin kullanımı* konusuna dair çalışmalar yapılmış olsa da doğrudan *insani diplomasi* kavramının kullanıldığı ve tartışıldığı çalışmaların bu zaman diliminde oluşmaya başladığını söylemek mümkündür.⁷³ Literatürdeki çalışmalar dört grup halinde kategorize edilerek bu kategorizasyon kapsamında incelenecektir. Türkiye’de ve yurt dışında alanı tanımlamaya çalışan kurucu metinler **birinci grup**, insani diplomasi alanının tarihi, epistemolojik ve felsefi boyutunu tartışan metinler **ikinci grup**, insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen ve/veya insani diplomasi aktörlerinin çalışmalarını inceleyen metinler **üçüncü grup**, insani diplomasiyi dış politika bağlamında ele alan metinler de **dördüncü grup literatür** olarak konumlandırılacaktır. Bu tez çalışmasının literatür taraması ve analizi aşamasında zikredilen bu dört kategori kapsamında değerlendirilebilecek kitap, makale, tez ve kurumsal dokümanlar incelenmiştir.

İnsani diplomasi kavramının kullanıldığı **birinci grup literatür**ün ilk çalışmalarından –ve alanı tanımlamaya çalışan kurucu metinlerden - biri, 2005 yılında Marion Harrof Tavel tarafından kaleme alınan “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin İnsani Diplomasisi)” isimli makaledir. Tavel bu makalede Uluslararası Kızılhaç Komitesi (The International Committee of the Red Cross/ICRC)’nin uluslararası yasal kimliğine dair kısa bir giriş yapmaktadır. Ardından ICRC’nin insani diplomasi yaklaşımını tasvir etmekte ve insani diplomasi alanında 21. yüzyılda yaşanan zorluklara ve ICRC’nin bu zorluklarla baş etme yollarına değinmektedir.⁷⁴ 2007 yılında Larry Minear ve Hazel Smith tarafından yayımlanan *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft (İnsani Diplomasi: Uygulayıcılar ve Becerileri)* isimli kitap çalışması ise ele aldığı ve tartıştığı konular açısından literatürde bir ilktir. Minear ve Smith, burada insani

⁷³ Mesela 2018 yılında yapılan bir çalışma insani alanda diplomasinin kullanımına dair literatürün %66’sının 2002’den sonra oluştuğunu belirtmiştir. Bkz: Michael David Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy: Conceptualizing the Definitive, Particular, and Critical Role of Diplomatic Function in Humanitarian Action* (Groningen: University of Groningen, Doktora Tezi, 2018), 50-51. Ayrıca bkz: Antonio De Lauri, “Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda” (Erişim 05 Şubat 2024).

⁷⁴ Marion Harrof Tavel, “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross”, *Relations Internationales* 121 (Mart 2005), 20.

diplomasiyi *sivil aktörlerin insani sorunların çözümü için yürüttüğü diplomasi* şeklinde tanımlamaktadır. Çalışma insani diplomasiyi *oksimoron, sağduyu ve zorunlu hal/ehven-i şerreyn* başlıkları altında üç yaklaşımla incelemiş; insani diplomasinin hedefleri, yürütülme biçimleri ve klasik diplomasi ile mukayesesi gibi hususları da ele almıştır. İnsani diplomasiye dair çizdiği teorik çerçevenin ardından dünyanın farklı bölgelerinden 14 farklı vakayı birer insani diplomasi uygulaması olarak incelemiştir.⁷⁵

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) gibi alanın bir diğer önemli aktörü de Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies/IFRC)’dur. IFRC’nin “The Humanitarian Diplomacy Policy (İnsani Diplomasi Politikası)” ve “The Explanatory Memorandum (Açıklama Bildirgesi)” dokümanları alanın kurucu belgeleri arasında yer almaktadır. IFRC ekibi, Christopher Lamb liderliğinde, 2008-2009 yılları arasında yaklaşık 40 ülkede siyaset, sivil toplum ve akademi gibi farklı sektörlerden kişilerle yapılan mülakatlar sonucunda bu dokümanları hazırlamış ve IFRC’nin kurumsal insani diplomasi vizyonu bu yol ile belirlenmiştir.⁷⁶ *İnsani Diplomasi Politikası* ve *Açıklama Bildirgesi*, insani diplomasinin tanımı, hedefleri, yol işaretleri, ilkeler perspektifi ve Kızılhaç hareketine mensup olan ulusal derneklerin yetki ve sorumlulukları hakkında bir çerçeve çizmektedir.⁷⁷

Alanın ilk çalışmalarından bir diğeri Philipp Reigner’in 2011 yılında kaleme aldığı “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition (Yükselen İnsani Diplomasi Kavramı: Bir Uygulama Topluluğunun Belirlenmesi ve Uluslararası Tanınma İçin Beklentiler)” başlıklı makalesidir. Makale, kaleme alındığı tarihte 89 farklı insani diplomasi tanımı bulunduğu ancak ittifak edilmiş bir tanımın mevcut olmadığına işaret etmiştir. İnsani diplomasi kavramının tanımı, faaliyet alanları, düzey ve yöntemleri, alanda karşılaşılan zorluklar gibi hususları ele almakta, kavramın uluslararası kabulüne katkı yapmayı hedeflemektedir. Kendisinden önce

⁷⁵ Minear Larry - Smith Hazel, *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft* (United Nations University Press, 2007).

⁷⁶ Bu bilgiye Christopher Lamb ile yapılan mülakatta ulaşılmıştır. Hafize Zehra Kavak, “Avustralya Myanmar Enstitüsü (AMI) Başkanı C. Lamb ile İnsani Diplomasi Üzerine Mülakat”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yay., 2023), 331.

⁷⁷ The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, “Humanitarian Diplomacy Policy” (Erişim 10 Aralık 2023). The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, “Humanitarian Diplomacy Policy - The Explanatory Memorandum” (Erişim 10 Aralık 2023).

yapılan çalışmaları değerlendirip insani diplomasinin temel özelliklerine dair bir çerçeve çizen Reigner, ulaşılan sonucun yoruma ve farklı önceliklere tabi kalabileceğini de belirtmiştir.⁷⁸

Örneklerin de gösterdiği gibi, 2000’li yıllarla birlikte literatürde görünür olmaya başlayan insani diploması konulu çalışmaların temel yaklaşımı, alanı tanımlamakla ilgilidir. Yukarıda bu meyanda bahsedilen çalışmalara ek olarak Malta ve Cenevre merkezli DiploFoundation imzalı eğitim materyalleri de alanı tanıma ve alanın sınırlarını, yetki, sorumluluk ve yöntemlerini belirleme açısından yol göstericidir. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve DiploFoundation, 2013 yılından bu yana İnsani Diploması eğitimi vermektedir. İnsani Diploması kursunda eğitim alan kişilere yönelik hazırlanmış ve kurum içerisinde yayımlanmış eğitim materyalleri, insani diplomasinin tanımı, gelişimi, uygulama bağlamı, insani ilkeler, uluslararası hukuk ve insani diploması, insani diplomaside yöntem ve araçlar, insani diplomasinin aktörleri, insani diplomaside anlaşma sonrası dönem, insani diplomaside gerekli pratik beceriler gibi konu başlıklarında etraflı bir içerik sunmaktadır. Bu metinler, insani diploması yöntemlerinden *ikna*, *savunuculuk* ve *müzakere* başlıklarının her birini müstakil birer bölüm olarak ele almaktadır.⁷⁹

Buraya kadar ICRC, IFRC, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi’ne mensup ulusal dernekler ve diğer insani kuruluşların çalışmalarından hareketle oluşan literatür, yeni bir alanın ilk çalışmaları, kurucu ve tanımlayıcı metinleri olarak birinci grup literatür başlığı altında ele alınmıştır. Birinci grup literatürün bu çalışmaya katkısı, insani diplomasinin tanımlanması ve kavramsal çerçevenin oluşturulması konusunda olmuştur. Spesifik olarak ICRC’nin insani diploması yaklaşımı konusunda Tavel’in, sivil aktörlerin insani diplomasideki öncü rolü konusunda Minear ve Smith’in, insani diplomasinin uluslararası alanda tanınması ve kabulü konusunda Reigner’in perspektiflerinden faydalanılmıştır. IFRC’nin İnsani Diploması Politikası ve Açıklama Bildirgesi’yle ilan ettiği insani diploması tanımı, bu tezin referans aldığı temel insani diploması tanımıdır. İnsani diplomasinin hedefi, içeriği, sınırları, aktörleri, yöntemleri ve dikkate aldığı ilkelerin inşa edilmesinde birinci grup literatürde yer alan her çalışmanın katkısı bulunmakla birlikte, DiploFoundation’ın kurumsal eğitim metinleri, bu çalışmada insani diploması alanının inşa edilmesinde yönlendirici olan temel çalışmadır.

İnsani diploması literatüründe **ikinci grup literatürü** kavramın tarihi, epistemolojik ve felsefi boyutuna dair açılımlar getiren metinler oluşturmaktadır. “İnsani Diplomasinin İnsani

⁷⁸ Regnier, “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition”, *International Review of the Red Cross* 93 (01 Aralık 2011).

⁷⁹ Diplo Foundation İnsani Diploması Kursu metinlerinin ilk bölümü için bkz: DiploFoundation, “Introduction to Humanitarian Diplomacy”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021).

Boyutu” makalesinde Erdem Özlük, *insanın yeniden keşfi* ve *insani dönüş* tanımlamalarına da atıf yaparak *insan* kavramının modern uluslararası sistemde hem kavram hem de organizasyon düzeyinde vücut bulma şeklinin felsefi ve tarihi arka planını incelemektedir. *İnsani diplomasi* kavramını da bu tarihi ve felsefi bağlamda ele almaktadır.⁸⁰ İbrahim Kurnaz ve Yasin Avcı “Diplomaside Tarihin Geri Dönüşü: Klasik Diplomasinin İnsani Diplomasiye Evrimi” başlıklı makalelerinde insani diplomasi kavramını diplomasi kavramının tarihi süreci ve bu süreçte yaşanan dönüşüm yönüyle ele almışlardır.⁸¹ Mehmet Akif Kireççi de “İnsaniyetperverlik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi” başlıklı makalesinde öncelikle *insan*, *insaniyetperverlik*, *hayırseverlik* ve *insani yardım* kavramlarını, epistemolojik, tarihi ve teolojik arka planları ile incelemekte; akabinde diplomasinin dönüşen yapısına ve insani diplomasinin uluslararası ilişkiler alanında yeni bir alan olarak doğuşuna işaret etmektedir.⁸² İkinci grup literatür, diplomasideki dönüşümün ve insani diplomasinin gelişiminin gerçekleştiği entelektüel ve siyasi konjonktürün anlaşılması konusunda yol gösterici olmuştur.

Çalışmada faydalanan **üçüncü grup literatür** 2010’lu yıllarda Türkiye’de ve yurtdışında yayımlanmaya başlanan, bizzat insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen ve/veya insani diplomasi aktörlerinin alandaki faaliyetlerine mercek tutan çalışmalardır. İkinci grup literatür içerisinde İHH İnsani Yardım Vakfı ve Türkiye Kızılay Derneği gibi insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen veya sivil toplum kuruluşlarının alandaki varlığını inceleyen çalışmalar önemli bir eksen oluşturmaktadır. Ayşe Aktaş tarafından kaleme alınan “İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi (I), (II), (III)” isimli metinler, 1990’lı yılların başından itibaren sahada insani diplomasi faaliyetlerinde bulunan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın alana bakış açısını yansıtan kurumsal dokümanlardır. Aktaş, diplomasi tarihine ve günümüz uluslararası ilişkiler sistemine dair giriş kısmının ardından, Batı’daki insani diplomasi literatürünü incelemiş ve nihayetinde İHH İnsani Yardım Vakfı’nın insani diplomasi tanımını ve yaklaşımını sunmuş, İHH’nın insani diplomasi uygulamalarından da örneklerle yer vermiştir.⁸³ Ahmet Emin Dağ “Moro Peace Monitoring Mission: A Humanitarian Diplomacy Experience (Moro Barış İzleme Misyonu: İnsani Bir Diplomasi Deneyimi)” isimli çalışmasında, İHH Yönetim Kurulu üyesi olarak kendi tecrübelerinden ve yine aynı kurumun

⁸⁰ Erdem Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, ed. Erman Akıllı (Ankara: Nobel, 2016), 1-33.

⁸¹ İbrahim Kurnaz - Yasin Avcı, “Diplomaside Tarihin Geri Dönüşü: Klasik Diplomasinin İnsani Diplomasiye Evrimi”, *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, ed. Erman Akıllı (Ankara: Nobel, 2016), 170-202.

⁸² Mehmet Akif Kireççi, “İnsaniyetperverlik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 19-38.

⁸³ Ayşe Aktaş, “İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi (I), (II), (III)”, İNSAMER (Erişim 05 Aralık 2023).

insani diplomasi süreçlerini yöneten iki üst düzey yönetici Hüseyin Oruç ve İzzet Şahin ile yapmış olduğu mülakatlardan yola çıkarak, İHH'nın ve Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi yaklaşımına dair bir giriş yapmış; akabinde İHH'nın Moro Barış Süreci'ndeki insani diplomasi rolünü incelemiştir.⁸⁴ Zülfiye Zeynep Bakır'ın "İnsani Diplomasi" başlıklı çalışması, insani diplomasi kavramının tanımını yapmış, Türkiye'nin insani diplomasi anlayışını ve İHH'nın insani diplomasi örnekliğini incelemiştir.⁸⁵ Suriye hapishanelerindeki tutsak kadınların durumunu anlatan "Captive Women in the Prisons of Syria (Suriye Hapishanelerindeki Tutsak Kadınlar)" raporu gibi, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezi İNSAMER'in yayımladığı rapor ve makaleler, insani diplomasi örnek vakaları açısından geniş bir inceleme alanı sunmaktadır.⁸⁶ Ayrıca İHH'nın insani diplomasi çalışmaları muhtelif makale, yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarına da konu olmuştur. Özellikle İHH'nın Filipinler Moro Barış Süreci'ndeki gözlemci rolü birden fazla araştırmacının ilgisini çekmiştir.⁸⁷

Yine insani diplomasi aktörleri tarafından oluşturulan literatürde değerlendirebileceğimiz bir çalışma da Türk Kızılay Genel Başkanı Kerem Kınık ve Halil Kürşad Aslan'ın eş yazarlı olarak kaleme aldığı "İnsani Diplomasi" başlıklı makaledir. Bu makalede küresel siyasette yaşanan güç kayması, yeni diplomasi türlerinin ortaya çıkması, insani diplomasinin tanımı, sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi aktörlüğü, Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri ele alınmış ve etkin insani diplomasi için öneriler sunulmuştur.⁸⁸ Benzer bir şekilde Uğur Ünal tarafından kaleme alınan "Turkey's Humanitarian Diplomacy Approach within the Framework of the Turkish Red Crescent (Türk Kızılay'ın Faaliyetleri Çerçevesinde Türkiye'nin İnsani Diplomasi Yaklaşımı)" isimli makale ise, Türk Kızılay'ın 2008-2018 arasındaki uluslararası yardımlarını incelemiş, yardım hacmindeki artışa işaret

⁸⁴ Ahmet Emin Dağ, "Moro Peace Monitoring Mission: A Humanitarian Diplomacy Experience", İNSAMER (Erişim 05 Mayıs 2023).

⁸⁵ Zülfiye Zeynep Bakır, "İnsani Diplomasi", *İNSAMER Araştırma* 61 (Erişim 05 Aralık 2023).

⁸⁶ A. Hümeysra Kutluoğlu Karayel vd., "Captive Women in the Prisons of Syria", *İNSAMER* (Erişim 05 Aralık 2023). Kurumun yayımladığı insani diplomasi konulu diğer makale, rapor ve infografikler için bk: www.insamer.com.

⁸⁷ İHH'nın insani diplomasi anlayışını ve Moro'daki arabuluculuk görevini inceleyen bazı çalışmalar için bkz: Hüsrev Tabak, "Broadening the Nongovernmental Humanitarian Mission: The IHH and Mediation", *Insight Turkey* 17/3 (Summer 2015); Ahmet Faruk Demircioğlu, *A categorization of State-NGO relationships in humanitarian diplomacy: The case of İHH in the Philippine peace process* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Mohamad Abdulfarid Delna, *Humanitarian Diplomacy and Mediation: The Case of Turkey's Diplomatic Intervention in the Bangsamoro Peace Process in the Philippines* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Güney Asya Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018). Ayrıca bkz: Muhammed Kotan, *Küresel Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği Olarak İHH* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

⁸⁸ Kerem Kınık - Halil Kürşad Aslan, "İnsani Diplomasi", *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye Aktörler, Alanlar, Araçlar*, ed. Ali Resul Usul - İsmail Yaylacı (İstanbul: Küre Yayınları, 2020).

ederek, insani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin uluslararası imajına olumlu bir katkı yaptığını belirtmiştir.⁸⁹ Kızılay Kültür Sanat Yayınları imzasıyla ve Hafize Zehra Kavak'ın editörlüğünde yayımlanan “Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi” başlıklı kitap çalışması, bu çalışmada incelenen dört literatür kategorisinde de değerlendirmeler sunmaktadır. İnsani diplomasi kurucu metinleri, aktörlerin bakış ve tecrübeleri, insani diplomasi teorisi ve kamu diplomasisi bağlantısı çalışmada muhtelif yazarların katkısı ile incelenmiştir.⁹⁰

Diğer yandan, insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen literatür arasında değerlendirilebilecek bir diğer çalışma da, ANDA derneğinin yayımladığı “İnsani Diplomasi ve Pratikleri: Küresel Politika – Türk Dış Politikası - ANDA” isimli kitaptır. ANDA özellikle Suriye krizinden etkilenen ve Türkiye'ye sığınan mağdurlara insani yardım desteği sağlamak üzere 2016 yılında kurulmuştur. İlgili çalışmada ABD, Çin, Avrupa Birliği, Japonya, Türkiye ve ANDA'nın insani diplomasi yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmanın insani diplomasiyi krizden etkilenen mağdur insanlara yardım sunma, sivil ve resmi aktörlerin bu doğrultuda insan odaklı uygulamalarda bulunması şeklinde algıladığı görülmektedir.⁹¹

Uluslararası literatürde de insani diplomasi alanını sivil toplum kuruluşları örnekliği üzerinden ele alan çalışmalar mevcuttur. “The Role of Public Relations in the Humanitarian Diplomacy Amidst Natural Disasters in Developing Countries: The Case Study of Red Cross of Federation of Bosnia and Herzegovina and 2014 Southeast Europe Floods (Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğal Afetlerde Yürütülen İnsani Diplomaside Halkla İlişkilerin Rolü: 2014 Güneydoğu Avrupa Selleri ve Bosna Hersek Kızılhaç Federasyonu Vaka Çalışması)” başlıklı nitel araştırma, Bosna Hersek Federasyonu Kızılhaçı'nın, sel afetinde verdiği insani yanıtı incelemiştir. Araştırma bulguları, Bosna Hersek Kızılhaçı'nın sistematik bir halkla ilişkiler yaklaşımı bulunmadığını ve genelde vakaya özgü (ad hoc) bir yaklaşım geliştirdiğini göstermektedir. Halkla ilişkilerde sistematik bir yaklaşım olmasa bile, verilen mesajlar savunmasız kişilerin çıkarlarını desteklemek için kullanılmakta ve temel insani ilkelere saygı gösterilmektedir. Bu yönüyle insani diplomasi hedeflerini desteklemektedir.⁹² “*Humanitarian*

⁸⁹ Uğur Ünal, “Turkey's Humanitarian Diplomacy Approach within the Framework of the Turkish Red Crescent”, *Journal of Current Researches on Social Sciences* 9/9 (3) (2019), 131-150.

⁹⁰ Hafize Zehra Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi* (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023).

⁹¹ Dilmen Muhammed (ed.), *İnsani Diplomasi ve Pratikleri: Küresel Politika - Türk Dış Politikası - ANDA* (Ankara: ANDA, ts.).

⁹² Nedim Čelebić - Haris Magrdžija, “The Role of Public Relations in the Humanitarian Diplomacy Amidst Natural Disasters in Developing Countries: The Case Study of Red Cross of Federation of Bosnia and Herzegovina and 2014 Southeast Europe Floods”, *Proceedings Book*, ed. Merdžana OBRALIĆ, Nataša TANDIR (International Burch University, 2017), 268-276.

Multi-Track Diplomacy: Conceptualizing the Definitive, Particular, and Critical Role of Diplomatic Function in Humanitarian Action (Çok Yönlü İnsani Diplomasi: İnsani Yardım Eyleminde Diplomatik İşlevin Kesin, Özel ve Kritik Rolünün Kavramsallaştırılması)” başlıklı doktora tezi, Hollandalı uluslararası yardım kuruluşu *Convoy of Hope* (Umut Konvoyu) ile Haiti merkezli yerel *Mission of Hope* (Umut Elçisi) adlı yerel yardım kuruluşunun 2010 Haiti Depremi’ne müdahaleleri kapsamındaki insani diplomasi rolünü incelemiştir. Araştırma sonunda diplomatik işlevin yardım alanına içkin bir unsur olduğu görülmüş; etkili insani yardım için diplomatik işlevin kavramsallaştırılması konusunda öneriler sunulmuştur.⁹³ Larry Winter Roeder - Albert Simard tarafından kaleme alınan *Diplomacy and Negotiation for Humanitarian NGOs* (*İnsani STK’lar için Diplomasi ve Müzakere*) isimli kitap çalışması da insani diplomasinin sivil aktörleri için müzakere usulüne dair bir başucu kaynağı mahiyetindedir.⁹⁴

Buraya kadar bahsedilen -insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen yahut insani diplomasi aktörlerinin sahadaki çalışmalarını inceleyen- metinler üçüncü grup literatür olarak analiz edilmiştir. İHH İnsani Yardım Vakfı’nın insani diplomasi anlayışı ve ilgili faaliyetleri yapılandırılırken İNSAMER, Aktaş, Bakır ve Dağ imzalı metinlerden ve vakfın çalışmalarını konu alan ikincil kaynaklardan (tez, makale vb.) faydalanılmıştır. Türkiye Kızılay Derneği’nin insani diplomasi anlayışı ve ilgili faaliyetlerinin yapılandırılmasında, Kınık-Aslan ve Ünal’ın makalelerinden, Kavak’ın editörlüğünde yayımlanan *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi* kitabından faydalanılmıştır. Ayrıca *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi* kitabından, etkili insani diplomasi uygulayabilme, insani diplomatların kalifikasyonları, insani diplomasi alanında pratikte karşılaşılan sorunlar ve sahadaki riskler konularında istifade edilmiştir. Diğer yandan tezin anahtar kavramlardan birini oluşturan *diplomatik işlev* kavramı, Clark’ın yukarıda zikredilen çalışmasındaki analizinde görülmüş ve benimsenmiştir.

Çalışmada başvurulmuş **dördüncü grup literatür**, insani diplomasiyi dış politika bağlamında ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. İnsani diplomasiyi kamu diplomasisinin önemli bir bileşeni olarak gören, bir yumuşak güç unsuru olarak ele alan, Türk hükümetinin insan temelli dış politika yaklaşımını da insani diplomasi ile ilişkilendiren, insani diplomasiyi Türk dış politikasına katkısı yönüyle uluslararası ilişkiler disiplini bünyesinde inceleyen kayda değer bir literatür bulunmakta ve bu literatür genişlemeye devam etmektedir.

⁹³ Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*.

⁹⁴ Larry Winter Roeder - Albert Simard, *Diplomacy and Negotiation for Humanitarian NGOs* (New York: Springer, 2013).

Dördüncü grup literatür arasında yer alan çalışmalar, literatürün belki de en geniş grubunu oluşturmaktadır. Dönemin (2009-2014) dış işleri bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından kaleme alınan “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges And Prospects (Türkiye’nin İnsani Diplomasisi: Amaç, Zorluk ve Beklentiler)” isimli makaleye göre insani diplomasi, Türkiye’nin insan ve değer merkezli yeni dış politika vizyonunu yansıtan ve tamamlayan bir ilkedir. İnsani diplomasi vizyonu, Türkiye’nin (i) kendi vatandaşlarına yönelik insani diplomasi, (ii) kriz bölgelerindeki insanlara yönelik insani diplomasi ve (iii) BM sistemi içerisinde insani hassasiyetlerin öne çıkarılmasına yönelik insani diplomasi şeklinde üç düzeyde tezahür etmektedir.⁹⁵ Davutoğlu’nun çizdiği bu dış politika perspektifi kendinden sonra gelen çalışmalarda da benimsenmiştir. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation (Türkiye’nin İnsani Diplomasisi ve Kalkınma İş Birliği)” başlıklı çalışma, Türkiye’nin 2000’li yıllarda uluslararası insani yardım ekosistemine artan katkısına işaret etmekte; Türk devletinin insani diplomasi perspektifini insani yardımların üzerinde bir politika yaklaşımı olarak değerlendirmektedir.⁹⁶ “Turkish Migration and Asylum Regime (Türk Mülteciliği ve Sığınma Rejimi)” isimli çalışma da insani diplomasiyi aynı dış politika yaklaşımı ekseninde ele almakta, göç ve iltica rejiminin/politikalarının Türkiye’nin benimsemiş olduğu dış politika vizyonu ve insani diplomasi ilkesi çerçevesinde gözden geçirilmesi ihtiyacına işaret etmektedir.⁹⁷ “An Emerging Actor in Humanitarian Diplomacy (İnsani Diplomaside Yükselen Aktör)” başlıklı çalışma, Türkiye’nin dış politikada benimsediği insani diplomasi yaklaşımının İsrail-Filistin, Suriye-İsrail barış görüşmeleri, İran nükleer görüşmeleri, Somali krizi ve Suriye iç savaşı gibi çatışmalarda uluslararası farkındalığı artırıcı bir etkisi olduğunu belirtmektedir.⁹⁸

“Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi” başlıklı doktora tezi ve *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı* isimli kitap çalışması, insani diplomasi kuramsal çerçevesini çizdikten sonra Türk dış politikasındaki insani diplomasi pratiklerini Somali örneği üzerinden incelemektedir.⁹⁹ “Başka Bir İnsani Yardım Mümkün mü? Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi’nin Yükselişi” isimli makale, Türkiye’nin insani

⁹⁵ Ahmet Davutoğlu, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41/6 (01 Kasım 2013).

⁹⁶ Cemalettin Haşimi, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation”, *Insight Turkey* 16/1 (01 Ocak 2014).

⁹⁷ Suna Gülfer İhlamur Öner, “Turkish Migration and Asylum Regime in the Light of Humanitarian Diplomacy”, *Akademik Orta Doğu* 9/1 (2014), 119-142.

⁹⁸ Senem Çevik, “An Emerging Actor in Humanitarian Diplomacy”, CPD Blog, *USC Center on Public Diplomacy* (19 Aralık 2013).

⁹⁹ Orhan Battır, *Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi* (Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016). Orhan Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017).

yardımlar alanında ivme kazanan faaliyetlerini ve kendine özgü yardım modelini ele almaktadır.¹⁰⁰ “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: The AKP Model (Türkiye’nin İnsani Diplomasisi: AKP Modeli)” isimli makale, AK Parti’nin kendine özgü -iki taraflı, devlet kurumlarının liderliği ile yürütülen, inanç temelli kurumlar ile iş birliği yapılan, insani yardımın ötesinde, kalkınma projeleri, iş anlaşmaları, barış inşası ve siyasi ilişkileri de içeren- insani diplomasi modeline vurgu yapmaktadır.¹⁰¹ “Suriyeli Mülteciler için İnsani Diplomasi ve Türkiye-AB İlişkileri” isimli çalışma insani diplomasinin siyasi otoritelere yüklediği vazifeden yola çıkarak “Suriyeli mültecilerin güvenliği hem Türkiye’nin hem de AB’nin sorumluluğundadır.” savına ulaşmıştır.¹⁰²

“Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı” başlıklı makale, birinci grup literatürde ele aldığımız kavramın tanımı meselesine önemli bir katkı sunmakta, ayrıca insani diplomasiyi Türkiye’nin dış politika vizyonu çerçevesinde değerlendirmektedir.¹⁰³ Diğer yandan insani diplomasiyi Türk dış politikası vizyonu ile ilişkili olarak ele alan çalışmalar arasında vaka incelemesi üzerinden analiz yapma yaklaşımı da yaygındır. Zuhul Karakoç Dora’nın “The Role of Afad in Turkey’s Humanitarian Diplomacy (Afad’ın Türkiye’nin İnsani Diplomasisindeki Rolü)”¹⁰⁴ konulu doktora tezi AFAD örneği; Elif Yıldırım’ın “İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği”¹⁰⁵ başlıklı doktora tezi Gaziantep Nizip konteyner kentte yapılan alan araştırması; Mürsel Bayram’ın “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsanî Diplomasi Faaliyetleri”¹⁰⁶ başlıklı makalesi Afrika Açılımı ve örnek ülkelerdeki yardım faaliyetleri; Halil İbrahim Alegöz’ün “Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği”¹⁰⁷ başlıklı yüksek lisans tezi Somali örneği

¹⁰⁰ Selim Vatandaş, “Başka Bir İnsani Yardım Mümkün Mü?: Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasinin Yükselişi”, *Bilgi Analiz* 6 (Kasım 2016).

¹⁰¹ Meliha Benli Altunışık, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: The AKP Model”, *CMI Brief* 2019:08 (2019).

¹⁰² Giray Sadık - Hilal Zorba, “Suriyeli Mülteciler için İnsani Diplomasi ve Türkiye-AB İlişkileri”, *Göç Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2017), 10-39.

¹⁰³ Kenan Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 3/2 (Ağustos 2017).

¹⁰⁴ Zuhul Karakoç Dora, *The Role of Afad in Turkey’s Humanitarian Diplomacy* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

¹⁰⁵ Elif Yıldırım, *İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği* (Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

¹⁰⁶ Mürsel Bayram, “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri”, *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, ed. Erman Akıllı (Ankara: Nobel, 2016), 402-421.

¹⁰⁷ Halil İbrahim Alegöz, *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

üzerinden analiz yapmıştır. Volkan Şeyşane ve Görkem Tanrıverdi-Şeyşane'nin "States as 'Humanitarians': The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy ('Yardımsever' olarak Devletler: Türk Tipi İnsani Diploması)" başlıklı makalesi, insani diplomasıyı dış politika bağlamında genel siyasal meseleler ve politik hedefler ile ilişkilendirerek ele almıştır.¹⁰⁸

Dördüncü grup literatürde yer alan çalışmaların analizi, resmî aktörlerin insani diploması yaklaşımının anlaşılmasında faydalı olmuştur. Davutoğlu'nun çizdiği üç düzeyli insani diploması çerçevesi, Türkiye'nin insani diploması yaklaşımını tanımlarken referans olarak alınmıştır. Türkiye'nin insani diplomasısının insani yardımların üzerinde bir dış politika yaklaşımı olarak konumlandırılması konusu Haşimi'nin¹⁰⁹; Türk devletinin insani diplomasısının AKP modeli olarak tanımlanması Altunışık'ın¹¹⁰; devletlerin insani diplomasısının insani krizlerde uluslararası farkındalığı artırıcı rolü Çevik'in¹¹¹; dış politikada göç ve iltica gibi alanlarda insani diploması vizyonuna uygun politika yapımı gerekliliği Gülfer&Öner ve Sadık&Zorba'nın¹¹² çalışmalarından hareketle temellendirilmiştir.

İnsani diploması literatürünü dört grup altında tasnif edip değerlendirdikten sonra, son olarak bir başka parantez açmakta fayda vardır. Bu çalışmanın insani diplomasının sıkı sıkıya dirsek teması bulunan bir diğer alandan, insaniyetçilik/ hayırseverlik alanından beslenmesi de mühimdir. İnsani diploması literatürüne kıyasla çok daha geniş ve eski bir geçmişi olan *insaniyetçilik* literatürüne de sıklıkla başvurulmuştur. Güncel insani yardım ekosisteminin anlaşılması ve insani alan teorik çerçevesinin tasarlanması bu başvuruların katkıları ile gerçekleşmiştir. *Shaping the Humanitarian World (İnsani Dünyayı Şekillendirme)*¹¹³, *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism (İnsanlık İmparatorluğu: İnsancılığın Tarihi)*¹¹⁴, *Human Security and Philanthropy (İnsan Güvenliği ve Hayırseverlik)*¹¹⁵, *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster (İnsani Etik: Savaş ve Afet Durumunda*

¹⁰⁸ Volkan Şeyşane - Görkem Tanrıverdi Şeyşane, "States as 'Humanitarians': The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy", *153 Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 10/11 (Mart 2022), 153-178.

¹⁰⁹ Cemalettin Haşimi, "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation", *Insight Turkey* 16/1 (01 Ocak 2014).

¹¹⁰ Altunışık, "Turkey's Humanitarian Diplomacy: The AKP Model".

¹¹¹ Çevik, "An Emerging Actor in Humanitarian Diplomacy".

¹¹² Öner, "Turkish Migration and Asylum Regime in the Light of Humanitarian Diplomacy". Sadık - Zorba, "Suriyeli Mülteciler için İnsani Diploması ve Türkiye-AB İlişkileri".

¹¹³ Peter Walker, Daniel G Maxwell, *Shaping the Humanitarian World* (Routledge, 2008).

¹¹⁴ Michael Barnett, *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism* (Ithaca: Cornell University Press, 2011).

¹¹⁵ Samiul Hasan, *Human Security and Philanthropy* (Springer, 2015).

Yardım Ahlakı için Bir Kılavuz)¹¹⁶, “Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar”¹¹⁷, “İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası”¹¹⁸. faydalanılan başlıca çalışmalar arasındadır.

Buraya kadar temel olarak (i) tanımlayıcı/kurucu metinler, (ii) insani diplomasi kavramını tarihi, epistemolojik ve felsefi çerçevede tartışan metinler, (iii) insani diplomasi aktörleri tarafından üretilen ve/ veya insani diplomasi aktörlerinin çalışmalarını inceleyen metinler ve (iv) insani diplomasiyi dış politika bağlamında ele alan metinler olarak dört kategoride tasnif ettiğimiz insani diplomasi literatürünü öne çıkan örnekleri ile ele almış bulunuyoruz. İnsani diplomasi literatürünün dört ana yönelimini ele aldığımız bu tartışma ayrıca bu alanın gelişmekte olan bir literatür olduğunu göstermektedir. Bu tartışma, çalışmamızın kavramsal ve teorik çerçevesinin şekillenmesine de yardımcı olmuştur.

1.4. Teorik Yaklaşım

İnsani diplomasi, uygulama düzeyindeki özelliklerinin incelenmesiyle anlaşılabilir ve bu uygulamalar üzerinden kavramsallaştırılabilir bir alandır.¹¹⁹ Uygulamalara yönelik muhtelif teoriler bulunmakla birlikte Pierre Bourdieu’nün “pratik teorisi” (*theory of practice*), insani diplomasi konusunda soyutun somutlaştırılmasına, terminolojinin belirginleşmesine ve konunun kavramsallaştırılmasına katkıda bulunma imkânı sunar. Bourdieu, pratik teorisini toplumsal düzenlemeleri ve sosyal dünyadaki davranışları anlamak üzere geliştirmiştir. Dolayısıyla pratik teorisi, uygulamaların (*practices*), sosyal dünya üzerindeki etkilerini inceleyerek bireylerin sosyal davranışlarını, kültürü ve güç ilişkilerini anlamaya çalışır.¹²⁰ *Habitus, alan, sermaye* ve *pratikler*, pratik teorisinin sosyal dünyayı anlamak üzere istihdam

¹¹⁶ Hugo Slim, *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster* (London: Oxford University Press, 2015).

¹¹⁷ Erman Akıllı (ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016).

¹¹⁸ Alpaslan Özerdem, “İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası”, *Uluslararası İlişkiler* 13/52 (2016).

¹¹⁹ Salla Trunen, pratik teorisinin uluslararası ilişkiler alanında ve klasik diplomasi bağlamında sıklıkla kullanıldığını, teorisinin insani diplomasiyi anlamak konusunda da önemli bir işlevi olduğunu belirtmiştir. Pratik teorisi, “Her yerde bulunan tek bir teori değil daha ziyade uygulamalara odaklanan çeşitli teoriler olarak anlaşılmalıdır.” kanaatinde olan Trunen, pratik teorisine dair Adler ve Pouliot’un önerdiği çerçeveyi benimsemiş ve makalesinde insani diplomasiyi beş kulvarda incelemiştir. İnsani diplomasi uygulamalarını mercek altına aldığı çalışmada, “Why, What, Who, Where, How” sorularını sorarak alanı tanımlamaya çalışmıştır. Salla Trunen, “Humanitarian Diplomatic Practices”, *The Hague Journal of Diplomacy* 15 (2020), 459-487. Ayrıca Adler ve Pouliot’nun mezkur çalışması için bkz: Emanuel Adler - Vincent Pouliot, “International Practices”, *International Theory* 1/3 (2011), 1-36.

¹²⁰ Pierre Bourdieu, *Outline of A Theory of Practice* (Cambridge University Press, 1977.). Pierre Bourdieu’nün kısa yaşam öyküsü ve onu etkileyen entelektüel ortam için bkz: Michael Grenfell, “Biography of Bourdieu”, *Pierre Bourdieu Key Concepts*, ed. Michael Grenfell (ACUMEN, 2008), 11-26.

ettiği temel araçlar arasındadır.¹²¹ İnsan eylemleri, bir diğer deyişle pratikler, alanın özel kuralları, habitus ve sermaye arasındaki etkileşimler tarafından belirlenen uygulamalardır. Bu durum şematik olarak “[(habitus) (sermaye)] + alan = pratik” şeklinde ifade edilmiştir. Yani pratikler, habitus, sermaye ve sosyal alan arasındaki etkileşimlerin sonucudur.¹²²

Yukarıda pratik teorisinin temel araçları olduğu zikredilen habitus, alan, sermaye ve pratikler, Bourdieu’nün sosyal hayatı üzerine inşa ettiği *oyun* metaforunun bileşenleridir. Bourdieu, sosyal hayatı bir **oyuna** benzetir.¹²³ Sosyal hayat, ödüllerin daha büyük olması dışında bir oyuna benzemekte ve oyunlara aktif katılımı gerektirmektedir.¹²⁴ Sosyal hayat içerisinde bulunan aktörler, bu oyunda yer alan oyunculardır, bir diğer deyişle oyunda yer alan rakiplerdir. Sosyal hayata yani *oyuna* katılan aktörler, oyunun nasıl oynanması gerektiğine dair bir anlayışa sahiptir. *Oyun*, belli kurallara sahiptir. *Oyuna* girenler *oyunun* oynanmaya değer olduğunu kabul etmiş olur. Oyuncuların ellerinde farklı kartlar (sermayeler) bulunur.¹²⁵ Oyun, sürekli doğaçlamayı gerektirir; oyundaki başarı, oyunun kurallarına vukufiyet dışında rakibin güçlü ve zayıf yönlerini de değerlendirebilmekten geçer.¹²⁶ Oyun kavramının sunduğu bu teorik çerçeve, insani diplomasi alanına katılan aktörlerin faaliyetlerinin anlaşılmasında elverişli bir bakış açısı sunar. Buna göre, insani diplomasi aktörleri, sosyal hayatın içerisinde yer alan, oyunu belli kurallar çerçevesinde oynayan, belli hedefleri olan, oyunun gidişatına göre doğaçlamalarda bulunan ve tüm bu yapıp ettikleriyle bir anlamda oyunu inşa eden eyleyicilerdir, denilebilir.

Aktörlerin *oyunda* sergilediği pratikler bazı kalıplara ve tekrarlara dayanır. “Bir oyundaki her oyuncunun bir sonraki hareketi, bir sonraki oyunu, bir sonraki vuruşu sezgileriyle

¹²¹ Bu araçlar literatürdeki bir çalışmada “özgün kavramsal cephanelik” olarak tanımlanmıştır. Loic Wacquant, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (İletişim, 2014), 61.

¹²² Habitus ve alan sürekli etkileşim halindedir ve birbirleriyle ilişkili olarak birlikte gelişirler. Bu nedenle, sembolik gücün etkisiyle olası değişiklikler en aza indirilse de birinde meydana gelen değişiklik diğerinde de değişiklik anlamına gelir. Rodolfo Maggio, *Pierre Bourdieu’s Outline of A Theory of Practice* (Routledge, 2017), 40.

¹²³ Pierre Bourdieu - Loic Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (İletişim, 2003). Ayrıca “Bourdieu için alanın niteliğini belirleyen “oyun”, alan içinde farklı konumlanışgal edenler arasında cereyan eden “toplumsal mücadeleler”i kavramaya yönelik açıklayıcı bir anahtar görevi görür.” Bkz: Ümit Tatlıcan - Güney Çeğin, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, ed. Çeğin Güney vd. (İletişim, 2007), 320.

¹²⁴ Craig Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, ed. Güney Çeğin vd. (İletişim, 2007), 78, 100.

¹²⁵ Ali Kaya, “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, ed. Güney Çeğin vd. (İletişim, 2007), 402.

¹²⁶ Pierre Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları* (Heretik, 2015), 67-69.

kavrama kapasitesi”¹²⁷ olarak tasvir edilen bu durum, **habitus** kavramı ile ifade edilir.¹²⁸ Bu terimi “toplumsal yapılarla zihni yapılar arasındaki mütakabiliyet” olarak tanımlayan Bourdieu, habitus kavramını temelde sosyal hayattaki bireylerin eğilimlerine işaret eden bir çerçeve kavram olarak sunmuştur.¹²⁹ Bu çalışmada incelenen insani diplomasi aktörleri,¹³⁰ bireyleri değil tüzel kişilikleri temsil ettiği için, habitus terimi analize ancak bireylerin davranışları boyutuyla dâhil edilebilecektir.¹³¹ Kurumlarda görev alan bireyler, oyuna belli bir **eylem eğilimleri seti** ile dâhil olmaktadır. Bireylerin toplumsal oyunlara katılımı tamamen bilinçli bir tercihle gerçekleşmez. Oyuncular zaten oyunun içerisinde; oyunda belli yatkınlık ve eğilimlerle, daha önceki oyunlarda öğrendikleri ve geçmişten getirdikleriyle hareket ederler. **Bireyin karakteristik eylem eğilimleri seti** olarak tanımlanan **habitus** kavramı, oyuncuların alana getirdiği eğilimleridir,¹³² dışsal toplumsal yapıların içselleştirilmesiyle ortaya çıkar.¹³³ Dolayısıyla, habitus kavramının sunduğu teorik çerçeveden hareketle insani diplomasi kurumlarında vazifeli olan bireylerin belirli diplomatik ve yardım **eylem eğilimleri seti** ile hareket etmekte olduğu söylenebilir.

Oyuna belli **eylem eğilimleri seti (habitus)** ile katılan aktörlerin oyunu oynadıkları zemin de pratik teorisinin temel bir kavramıyla -alan- açıklanır. **Alan**, “Sosyal uzayın sonsuz çeşitliliğini ve karmaşıklığını kavramak için fikrî bir kalkış noktası”¹³⁴dır. Toplumsal hayatta farklı oyunların oynandığı farklı **alanlar** bulunur. Nitekim sosyal hayatı bir **oyun** olarak tanımlamak sosyal etkinliklerin organize edildiği farklı **alanlar** betimlemek için bir araçtır.¹³⁵ Toplumsal hayat, kendine özgü kural ve ödülleri olan pek çok **alandan** müteşekkildir. Sosyal hayata katılan oyuncular, farklı alanlar üzerinde bu oyunları icra etmektedirler. Alan

¹²⁷ Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, 79.

¹²⁸ Bir yoruma göre habitus, “insanların belirli kültürler veya alt kültürler içinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokunu anlatır.” Tatlıcan - Çeğin, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, 362.

¹²⁹ Habitus, dünyayı anlamamızı, sosyal hayata katılmamızı sağlayan yatkınlıklar bütünüdür. Habitus bir yandan eylemlerimizi sınırlandırırken bir yandan da eylemde bulunabilmemize vesile olan arka planı sağlar. Habitus, alışkanlık gibi tekrarlar sonunda elde edilen yatkınlıklardır. Craig Calhoun - Joseph Gerties (ed.), “The Sociological Theory of Pierre Bourdieu”, *Contemporary Sociological Theory* (Blackwell Publishers, 2002), 260-261.

¹³⁰ Burada ve akabinde kullanılacak olan “insani diplomasi aktörleri” ifadesi bu çalışmada incelediğimiz insani yardım kuruluşlarını ifade etmektedir.

¹³¹ Habitus, Bourdieu sosyolojisinde genel olarak bireylerin davranışlarını anlamak üzere istifade edilen bir kavramdır. Ancak kurumların da bir habitusa sahip olduğuna dair çalışmalar da mevcuttur. Örnek bir çalışma için bkz: Derrida Byrd, “Uncovering Hegemony in Higher Education: A Critical Appraisal of the Use of ‘Institutional Habitus’ in Empirical Scholarship”, *Review of Educational Research* 2/89 (2018), 171-210.

¹³² Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 69.

¹³³ Tatlıcan - Çeğin, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, 315.

¹³⁴ Alim Arlı, “Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi”, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, ed. Güney Çeğin vd. (İletişim, 2007), 150.

¹³⁵ Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, 106.

kavramının sunduğu teorik çerçeveden hareketle, insani diplomasi aktörlerinin sosyal uzay içerisinde **insani diplomasi alanı** üzerinde oyuna katıldığı belirtilebilir. Aktörlerin oyundaki hedefleri, oyunu oynama şekilleri, bulundukları konumlar itibarıyla oyunda sahip olduğu avantaj ve dezavantajları; alanda neden oldukları etkileşim ve dönüşümler; yeni bir alan olması hasebiyle alanın inşasına katkıları; bulundukları alan dışındaki diğer alanlarla ilişkileri gibi alt unsurlar incelenerek **insani diplomasi alanının** yapısı anlaşılabilir. Böylece alanı tanımlamak, soyutu somutlaştırmak mümkün olabilir.

Diğer yandan **alanlar** müstakil oyunlara, oyunculara ve kurallara sahip olsa da kapalı ve izole değildirler. Toplumsal hayatın bütünü içerisinde birbirleri ile etkileşim hâlinde olan farklı alanlar bulunur. Alanlar arasındaki etkileşimin ve de dönüşümün açıklanmasında Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramlarından bir diğeri olan **sermaye** kavramı önemli bir araç olarak belirir. Farklı alanlarda mücadele eden aktörler özel kaynak türleri biriktirmektedir: **Ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik**.¹³⁶ **Kültürel sermaye**, eğitim kurumları ve aile kurumları başta olmak üzere toplumsal uzamdaki sosyal yaşam boyunca kazanılan pratikler; **sosyal sermaye**, kişilerin veya grupların devamlı bir ilişkiler ağına sahip olması nedeniyle potansiyel kaynaklar; **iktisadi sermaye** salt ekonomik kaynakların elde bulundurulması; **simgesel sermaye** ise bu türlerden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçim olarak tanımlanır.¹³⁷ Aktörler bu dört tür sermayenin alt-dallarını oluşturan birçok farklı türde kaynak biriktirmekte, bu kaynaklar anlamlarını toplumsal ilişkilerden almakta (bu nedenle toplumsaldırlar), ve alanda sermaye birikimi ve sermayenin yeniden üretilmesi konusunda bir mücadele sürmektedir.¹³⁸ Aktörlerin alana getirdikleri (ya da getiremedikleri) sermayeler, *oyun alanında* kendilerine avantaj (yahut dezavantaj) sunacaktır. Diğer yandan sermayeler birbirine dönüşerek yeni bir güç kaynağı olabilirler. Örneğin ekonomik sermaye kültürel sermayeye dönüşebilir.¹³⁹ Ayrıca farklı türde sermaye sahipleri birbirleri ile rekabete girişebilir.¹⁴⁰ Ayrıca sermayenin alanın özerkliğinin inşa edilmesiyle de bağlantısı bulunur. Kendine özel bir oyun alanı bulunan oyuncular, kendine özel bir sermaye

¹³⁶ Onur Dursun, “Toplumu Bourdieu ile Düşünmek”, *Global Media Journal TR Edition*, 8/16 (Bahar/Spring 2018).

¹³⁷ Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 107-109. Michael Mann de iktidarın kaynaklarını askeri, siyasal, ekonomik ve ideolojik olarak dört kategoride incelemektedir. Michael Mann, *The Sources of Social Power* (Cambridge University Press, 1986). Ayrıca Mann’ın teorisini inceleyen bir çalışma için bkz: Nurullah Ardıç, “İktidarın Dört Atlısı: Michael Mann ve Tarihsel Sosyoloji”, *Toplum ve Bilim*, (2012), 258-285.

¹³⁸ Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 81-85.

¹³⁹ Örneğin varlıklı ailelerin çocuklarını özel prestijli okullara göndermeleri ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüştürülmesine örnektir.

¹⁴⁰ Dursun, “Toplumu Bourdieu ile Düşünmek”.

yaratabilir ve başka bir alana bağımlılıktan kurtulur – örneğin akademik alan büyük ölçüde kültürel sermayeye dayanır.¹⁴¹ Sermaye kavramının sunduğu teorik çerçeveden hareketle, insani diplomasi aktörlerinin, fon kaynakları, gönüllü sermayesi, kurumsal tecrübesi, inanç temelli hayırseverlik mirası, bürokratik ayrıcalıklar gibi farklı sermayelerle alanda varlık göstermekte ve oyuna katılmakta olduğu belirtilebilir.

Ayrıca *alanda* her aktörün sahip olduğu bir ***konum*** bulunmaktadır. Bir spor oyununda olduğu gibi sosyal hayatta da oyuncuların farklı konumları bulunur. Alandaki eylem, yalnızca yerleşik *konumların* (*positions*) statik bir yansıması değil, birçok birbiriyle yarışan *konum alma* (*position-taking*) projesinin sonucudur.¹⁴² Aktörler sahip oldukları sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve sembolik sermayeyi kullanarak bu *konumlar* üzerinden birbirleri ile ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla insani diplomasi aktörlerinin alandaki konumları kendilerine bazı avantaj yahut dezavantajlar sağlar ve kuracakları ilişkinin mahiyetini etkiler.

Bu çalışma, ***insani diplomasi alanının*** mahiyeti, aktörlerin *oyuna* hangi ***sermayeler***le dâhil oldukları, beraberinde getirdikleri sermayelerin ve sahip oldukları ***konumların*** oyunun gidişatını, diğer aktörlerle ilişkilerini ve insani projeleri nasıl etkilemekte olduğu sorularını sorarak “alanı” anlamaya çalışacaktır. Bu amaca yönelik takip edilecek teorik çerçeve, pratik teorisinin ***oyun, habitus, alan*** ve ***sermaye*** kavramları ile inşa edilen ve yukarıda temel hatları sunulan Bourdieu sosyolojisidir.¹⁴³ Nihayetinde, alanın özel kuralları, habitus ve sermaye arasındaki etkileşimler tarafından belirlenen *pratikler/uygulamalar* üzerinde çalışılacak, ampirik malzemenin imkân verdiği ölçüde, daha önce bahsedilen alanı tanıma/tanımlama sorunsalını da göz önüne alarak, öncelikle (i) insani diplomasi aktörlerinin faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanını, aktörleri, hedefleri, faaliyetleri vb. unsurları ile tasvir etme; akabinde (ii) aktörlerin alandaki sosyolojik mücadelesinin niteliğini analiz etme hedefi benimsenecektir. Çalışmamızın ampirik bölümü bu teorik çerçeve doğrultusunda yapılandırılmıştır.

¹⁴¹ Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, 108.

¹⁴² Calhoun - Gerties, “The Sociological Theory of Pierre Bourdieu”, 262.

¹⁴³ Habitus, alan, sermaye, konum gibi kavramlar, Bourdieu sosyolojisinin kilit kavramlarıdır. Her biri ayrı ayrı kullanışlıdır ancak asıl önemini birbirleri ile olan ilişkisinden alır. Burada ilişkisel bir sosyoloji görülür. Calhoun - Gerties, “The Sociological Theory of Pierre Bourdieu”, 264.

2. İNSANİ DİPLOMASİ ALANI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnsani Alan

2.1.1. İnsani Alan, Paydaşlar ve Etik Çerçeve

Muhtaç olana yardım etmek, sahip olunan imkân ve tecrübeyi bir başkasının iyiliği için paylaşmak tarihin tüm zamanlarında ve tüm toplumlarda görülmüştür. Toplumlari oluşturan bireylerin bir yaşam kurma ve sürdürme bakımından tek başlarına yetersiz kalacakları ve dayanışmaya ihtiyaç duyacakları düşüncesi kadim düşünürler tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Üç büyük dinin Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in öğretilerinde de yardımlaşma teşvik edilmiştir. Dolayısıyla geçmişten günümüze toplumu oluşturan sivil ve resmî ögeler farklı düzeylerde etkileşim ve dayanışma içerisinde olagelmıştır.

Bu çalışmaya konu olan *modern insani yardım alanı* geçmişin bu hayırseverlik mirasından faydalanmakla birlikte, temelleri 19. yüzyıl Avrupa'sına dayanan, *kurumsal insani yardım aktörlerinin* öne çıktığı bir ekosistem üzerinde şekillenmekte, ekosistemde *insaniyetçilik* bir şemsiye kavram olarak öne çıkmaktadır.¹⁴⁴ Uluslararası literatürde *humanitarianism/insaniyetçilik* ile ifade edilen bu şemsiye kavram, uluslararası hukuk, dayanışma, sosyal adalet ve insani yardım politikalarının oluşturulması bağlamında geniş bir kavramı ve uygulama alanını ifade eder.¹⁴⁵

İnsaniyetçilik alanının gelişiminde üç temel aşamaya işaret edilmektedir: (i) 19. yüzyıl ortasından itibaren insanları savaştan koruma amacıyla insancıl hukukun ve *insaniliğin* [insaniyetçiliğin] doğuşu; (ii) 20. yüzyıl ortalarından sonra hükümetlerinin kendilerini koruyamayacağını düşünüp başka yerlere göç eden kimseler için mülteci hukukunun doğuşu; ve (iii) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası insan hakları hukukunun ortaya çıkması.¹⁴⁶

19. yüzyıl ve sonrasında dünyada -özellikle de Avrupa'da ve Avrupa'nın iletişim halinde olduğu coğrafyalarda- yaşanan sosyo-politik gelişmeler neticesinde şekillenen

¹⁴⁴ 19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan savaşlardan etkilenen yaralıları destek olmak üzere filizlenen insaniyetçilik düşüncesinin düşünsel zemini Avrupa'da 17 ve 18. yüzyıllarda yaşanan Aydınlanma Hareketi'nden güç alır. Aydınlanma, otonom ve modern öznenin inşasına, insanın bir fail olarak daha görünür olmasına yol açmış; insan bilimsel olarak analiz edilebilecek bir varlık olarak görülmeye başlanmış, insani bilimlerin doğuşu mümkün olmuştur. Aydınlanma, rasyonaliteyle birlikte insaniliğin (*humanitarianism*) doğduğu bir dönemdir. Rasyonel bir söylem olan eşit bireyler vurgusu bu dönemde ortaya çıkar. Özlük, "İnsani Diplomasi'nin "İnsan(i)" Boyutu", 3.

¹⁴⁵ Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası".

¹⁴⁶ Elizabeth G. Ferris, *The Politics of Protection: The Limits of Humanitarian Action* (Brookings Institution Press, 2011), 6-7.

insaniyetçilik anlayışı, insan yaşamının temel değerine geniş bir bağlılık ve inanç içerir.¹⁴⁷ İnsaniyetçilik alanının içerisinde ancak daha alt bir kavram setinde yer alan *insani yardımlar* ise insan veya doğa kaynaklı afetler nedeniyle mağdur olmuş insanların yaşamını kurtarma ve koruma, mağduriyetlerini giderme, acılarını dindirme konusunda sunulan destek¹⁴⁸, insan ve doğa kaynaklı afetlere hazırlığı desteklemek¹⁴⁹ şeklinde tanımlanır. Savunmasız insanların menfaatlerini gözeten insani diplomasi aktörlerinin yolu, hem daha genel olan *insaniyetçilik* alanıyla hem de *insani yardım* alanıyla kesişmektedir.

Hem insancıl hukuku hem de insani yardım alanını bünyesinde barındıran *insaniyetçilik hareketinin* doğuşu, 1864'te Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kuruluşuna ve Uluslararası İnsancıl Hukuk'un temel metinlerinden Cenevre Sözleşmeleri'nin imzalanmasına dayanan insancıl harekete atfedilir. Nitekim 1859 yılında gerçekleşen Solferino Savaşı'nda çaresiz yaralıların durumuna şahitlik eden tüccar Henry Dunant'ın kaleme aldığı hatırat ve uluslararası bir yardım organizasyonu kurma çağrısı, 1864'te Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kurulmasına ve akabinde Cenevre Sözleşmeleri'nin imzalanmasına vesile olmuştur.¹⁵⁰ 19. yüzyılda temelleri atılan ve temel insani ilkeleri referans alarak faaliyet gösteren *insaniyetçilik* hareketi, klasik insaniyetçilik paradigmasında *Dunantist* hareket olarak adlandırılır, uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'ni ve paydaşlarını, BM kurumlarını, uluslararası ve ulusal örgütlerin faaliyetlerini içerir.¹⁵¹ Bahsedilen bu paydaşların içerisinde yer aldığı Batılı ana akım insani yardım camiası *İnsani Yardım Kulübü* olarak da nitelendirilmiştir.¹⁵² Başlıca bağışçıları arasında Batılı hükümetlerin bulunduğu Kulüp, İkinci Dünya Savaşı'nda tarumar olan Avrupa'yı yeniden inşa etme, eski Avrupa kolonilerindeki meydan okumalara yanıt verme refleksiyle hareket etmiştir. İnsani yardım alanının başat aktörlerinden BM, İkinci Dünya Savaşı'nda mağdur olan halkların acılarını hafifletmek üzere kurulmuştur.¹⁵³ *İnsani Yardım Kulübü*, küresel insani yardım camiası üzerinde her zaman kontrol edici/belirleyici/yönlendirici bir etkiye sahip olagelmıştır.¹⁵⁴

¹⁴⁷ International Association of Professionals in Humanitarian Assistance and Protection (PHAP), "Humanitarianism" (Erişim 24 Mayıs 2022).

¹⁴⁸ Reliefweb, "Glossary of Humanitarian Terms" (Erişim 10 Mayıs 2022), 29.

¹⁴⁹ Global Humanitarian Assistance, "Defining humanitarian assistance" (Erişim 02 Kasım 2017).

¹⁵⁰ Henry Dunant, *A Memory of Solferino* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1986); ICRC, "Founding and Early Years of the ICRC (1863-1914)" (Erişim 12 Aralık 2023).

¹⁵¹ Dorothea Hilhorst, "Classical Humanitarianism and Resilience Humanitarianism: Making Sense of Two Brands of Humanitarian Action", *Journal of International Humanitarian Action* 3/1 (10.092018), 1.

¹⁵² Michael Barnett - Peter Walker, "Regime Change for Humanitarian Aid", *Foreign Affairs* 94/4 (July/August 2015), 131.

¹⁵³ United Nations (UN), "History of the United Nations" (Erişim 17 Mayıs 2022).

¹⁵⁴ Michael Barnett - Peter Walker, "Regime Change for Humanitarian Aid", *Foreign Affairs* 94/4 (July / August 2015), 131-135.

İslam dünyasında kökenleri Hz. Peygamber dönemine değin inen vakıf kurumları tarih boyunca şekillenen en önemli hayır müesseselerinin başında yer alır. Vakıflar “VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar bütün İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında son derece etkili olmuştur. Vakfın temelinde insanlığa karşı şahsî ve vicdanî sorumluluk hissi, iyilik, şefkat, yardımlaşma/dayanışma duygusu vb. değerler ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi yatar.”¹⁵⁵

İslam dünyasının sömürgeleşme faaliyetleriyle yüzleşmesinin akabinde büyük bir meydan okumaya uğrayan vakıf müessesesi bu “kurumun ekonomiye zarar verdiği” gerekçesiyle eleştirilmiş ve “Cezayir’den Hindistan’a kadar vakıflar giderek iktisadî refaha ve sosyal gelişmeye engel telakki edilmeye başlanmıştır.” Bu uzun dönem boyunca “vakıfların tasfiyesi, vakıf mallarının alınır satılır duruma gelmesi ve işgalcilerin eline geçmesi için hukukî çareler aranması, yeni yasalar çıkarılması ve bunların uygulanması mücadelesiyle geçmiş, bu konuda geniş bir literatür oluşmuştur.”¹⁵⁶

Sömürge faaliyetlerinin sona ermesi ve İslam dünyasında ulus devletlerin teşekkülünün akabinde Batılı modeller de göz önüne alınarak klasik dünyadan tevarüs edilen vakıf kültürü yeniden canlanmış ve bugün hemen her İslam ülkesinde çok zengin bir şemsiye dahilinde faaliyet gösteren vakıflar yeniden teşekkül etmiştir.¹⁵⁷ Bu vakıfların faaliyet kalemleri arasında insani diplomasi çerçevesinde yer alan konular da bulunmaktadır.

İnsan yaşamının temel değerine geniş bir inanç ve bağımlılık içeren, savaş, işgal, doğal afet vb. krizlerden etkilenen herkes için temel insani değerlerin tesis edilmesini hedefleyen¹⁵⁸ insaniyetçilik alanı, yukarıda da belirtildiği gibi çok paydaşlı bir alandır: Hükümetler, askerî yapılar, özel bağışçılar, şirketler, toplumsal gruplar (diaspora, aile vb.), sivil toplum kuruluşları, insani alanın *mavi bayraklı* unsurlarını oluşturan BM Hareketi ve insani alanın *kırmızı bayraklı* unsurlarını oluşturan Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi ve faydalanıcıları, sivil ve resmî aktörler bu alanda faaliyet gösterir.¹⁵⁹ İnsaniyetçilik alanının alt kümelerinden birini oluşturan *insani yardım alanı* yahut *insani alan*¹⁶⁰ toplumun farklı bileşenlerini oluşturan muhtelif

¹⁵⁵ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Kasım 2022).

¹⁵⁶ Yediyıldız, “Vakıf”.

¹⁵⁷ Vakıf kurumunun günümüze değin gelişimine dair bir değerlendirme için bk. Murat Çizakça, *A History of Philanthropic Foundations the Islamic World the Seventh Century to the Present* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2000), XII, 288.

¹⁵⁸ PHAP, “Humanitarianism”.

¹⁵⁹ İnsani alan aktörlerini gösteren diyagram için bkz: Rachel Scott, *OECD Development Co-operation Working Papers*, “Imagining More Effective Humanitarian Aid: A Donor Perspective”, *OECD Development Co-operation Working Papers* 18 (Ekim 2014), 8.

¹⁶⁰ İngilizce literatürde “the Humanitarian field (insani alan)” kullanımının iki karşılığı bulunmaktadır. İlk olarak insani yardım operasyonlarının gerçekleştiği fiziki bölgeyi ifade eden “saha” anlamına gelmektedir. İkinci

aktörlerin bulundukları konumdan yola çıkarak birbirleriyle etkileşim halinde faaliyet gösterdiği bir zemindir. *İnsani alandaki* bu etkileşim Bourdieu'nun tabiriyle bir *oyun* olarak görüldüğünde oyuna katılan aktörlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye kullanarak sahada bulundukları fark edilecektir.¹⁶¹ İnsani alanın paydaşları, “insan eliyle ya da doğal afetler nedeniyle gerçekleşen krizler ve felaketler sırasında ve sonrasında hayat kurtarmak, acıyı hafifletmek ve insan onurunu korumak; bu tür durumlara hazırlıklı olmak yahut meydana gelişini önlemek” amacıyla insani destek sunar.¹⁶²

Ulusal ve uluslararası fon kaynakları, gönüllü sermayesi, toplumsal hazır bulunmuşluk, inanç temelli hayırseverlik mirası, bürokratik ayrıcalıklar gibi farklı destek ve donanımlarla sahada bulunan insani yardım aktörleri -Bourdieu'nün tabiriyle oyuncular- bu *oyunu* rastgele oynamamakta, çalışmalarını yürütürken belli bir etik çerçeveye tabi olmak durumundadır. Bu bağlamda uluslararası insancıl hukukun temel ilkeleri ve uluslararası insancıl camia tarafından belirlenen kurallar önemli referanslardır. “Uluslararası hukukta devletlerin ve silahlı grupların şiddeti kullanma hakkından bireyin şiddetten korunması hakkına doğru yaşanan normatif değişim”¹⁶³ de insani alan için önemli bir dönüm noktası olmuş; böylece etik çerçeve daha da önem kazanmıştır. Nitekim 1990'lı yıllarda Somali, Ruanda ve Bosna'da yaşanan büyük insani krizlerde İnsani Yardım Kulübü, kötü planlama, ortak standartların eksikliği, yerel paydaşlarla iş birliği yapamama, BM sistemi içerisindeki kopukluk vb. nedenlerle özellikle insan hayatını koruma konusunda başarısız olmuştur. Bu tecrübe, Kulüp'te özeleştirilerin yapılmasını ve bazı reform çabalarını beraberinde getirmiş; etik çerçeve ve uluslararası hukuka bağlı kalmanın önemi de görülmüştür.¹⁶⁴

İnsani yardım alanında etik çerçeveye dair farklı paydaşlar tarafından hayata geçirilen davranış kuralları ve standartlar bulunmaktadır. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin

kullanım ise insani aktörlerin faaliyet gösterdiği kavramsal çerçeveyi, insani yardım alanını, diğer bir deyişle insani yardım ekosistemini ifade eder. Bu çalışmada *insani alan* tabiri, insan yardım ekosistemine atıfla kullanılacaktır. İnsancıl hukuku da içeren daha geniş çerçeve için “insanîyetçilik ve insanîyetçilik alanı” kavramları tercih edilecektir. İnsani alan kavramının İngilizce literatürdeki iki farklı kullanımı için bkz: Tahir Zaman, “Jockeying for Position in the Humanitarian Field: Iraqi Refugees and Faith-Based Organisations in Damascus”, *Disasters* 36/1 (2012), 126-148.; Barbara Moser-Mercer vd., “Interpreting Conflict: Training Challenges in Humanitarian Field Interpreting”, *Journal of Human Rights Practice* 6/1 (01 Mart 2014), 140-158. Ayrıca “İnsani alan (the humanitarian space)”, “insani eylemin kapsamı (the scope for Humanitarian action)” anlamında da kullanılmaktadır. Bu bağlamda “İnsani alanı beslemek, insani diplomasinin özü” olarak tarif edilmiştir. Hyder Masood, “Nurturing Humanitarian Space in Sudan”, *Humanitarian Diplomacy Practitioners and Their Craft* (New York: United Nations University Press, 2007), 240.

¹⁶¹ Adem Palabıyık, “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine”, *HABITUS Toplumbilim Dergisi* 1 (2020). Michael Grenfell, Pierre Bourdieu Key Concepts.

¹⁶² Global Humanitarian Assistance, “Defining humanitarian assistance” (02 Kasım 2017).

¹⁶³ Özerdem, “İnsanîyetçilik ve Türk Dış Politikası”, 131.

¹⁶⁴ Barnett - Walker, “Regime Change for Humanitarian Aid”, 132.

1965 yılında kabul ettiği *insanlık, ayırım gözetmeme, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik*¹⁶⁵ ilkeleri, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UN OCHA)'nın *insanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmemek ve bağımsızlık*¹⁶⁶ ilkeleri insani aktörler için yol göstericidir. 1997 yılında kurulan **Sphere Hareketi**, insani yardımın kalitesini ve hesap verebilirliğini geliştirmek için düzenledikleri İnsani Yardım Sözleşmesi'yle insani alana ilişkin bir dizi standart belirlemiştir. Sphere Standartları, ulusal ve uluslararası STK'lar, gönüllüler, BM kuruluşları, hükümetler, bağışçılar, özel sektör ve diğer insani yardım ve müdahale paydaşları için mühim bir referans hâline gelmiştir.¹⁶⁷

Batılı *İnsani Yardım Kulübü* dışında kalan bazı ülkeler de, örneğin Brezilya, Türkiye, Çin ve Körfez Ülkeleri, son yıllarda sektörde adından söz ettirmektedir. Zira 2013 yılında hükümetler tarafından fonlanan yardımların %14'ü 'Kulüp' dışındaki bu ülkelerden gelmiştir.¹⁶⁸ Sivil ve resmî aktörleriyle insani yardım camiasında öne çıkan kulüp dışı bu ülkeler de, insani yardım etiği, felsefesi, yardımların verimliliği ve sektörde reform konularında bilgi üretmekte ve standart belirleyici olmaktadır. Türkiye merkezli sivil toplum kuruluşu İHH İnsani Yardım Vakfı'nın hazırladığı *Davranış İlkeleri*, 2009 yılında İslam İşbirliği Örgütü'ne sunulmuş, örgüt şemsiyesi altındaki kurumların takip edebileceği ilkeler olarak önerilmiştir. İHH'nin insani çalışmalar için belirlediği ilkeler, *ihlas, insaniyetperverlik, bağımsızlık, şeffaflık, saygı, iş birliği, verimlilik, hakemlik, hesap verebilirlik, adalet, bilinçlendirme, zamanlama, gönüllülük, güven ve emniyettir*.¹⁶⁹

İnsani alan aktörlerinin çalışmalarını yönlendiren önemli referanslardan biri de *insancıl zorunluluk* prensibidir. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin Davranış Kuralları'nda deklare ettiği “İnsancıl zorunluluk önce gelir.” prensibine göre, insani yardım alma ve sunma hakkı, tüm ülkelerin tüm vatandaşlarının yararlanması gereken temel bir insani ilkedir. Uluslararası toplumun üyeleri ihtiyaç duyulan her yerde insani yardım sağlamakla yükümlüdür. İnsani yardım siyasi yahut tarafgir bir eylem olmamalıdır. Krize müdahalede temel motivasyon en kırılgan gruplardan başlayarak insani acıyı hafifletmektir.¹⁷⁰

¹⁶⁵ ICRC, “Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent Movement” (Erişim 20 Mayıs 2022).

¹⁶⁶ UN OCHA, “What Are Humanitarian Principles” (Erişim 20 Mayıs 2022).

¹⁶⁷ Sphere, “Sphere Standards” (Erişim 11 Mayıs 2022).

¹⁶⁸ Barnett - Walker, “Regime Change for Humanitarian Aid”, 138.

¹⁶⁹ Hafize Zehra Kavak, “İlkeler Perspektifinden İnsani Yardım”, *İNSAMER*, (Erişim 20 Mayıs 2022).

¹⁷⁰ İnsancıl zorunluluk ilkesinin uluslararası literatürdeki ifadesi “The Humanitarian imperative comes first.”dür. IFRC & ICRC, “Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and Non-Governmental Organizations (NGOs) in Disaster Relief” (Erişim 20 Mayıs 2022), 3.

2.1.2.İnsani Alana Dair Tartışmalar

Sivil, resmî, lokal, ulusal veya uluslararası aktörlerin muhtelif sermayeleri ile faaliyette bulunduğu, birbirleri ile ilişki ve iş birliği içerisinde olduğu *insani alan*¹⁷¹, iki dünya savaşı, çok sayıda bağımsızlık ve vekalet savaşı, yerel ve uluslararası çatışma, büyük doğal afet ve karmaşık insani kriz tecrübe etmiş; bu krizlere verdiği ve/veya veremediği yanıtlar açısından tartışmalara konu olmuştur. İnsani alan üzerine tartışmaların üç ana başlıkta ele alınması mümkündür.

Bu tartışmaların **ilki** insani alanın siyasallaşması, resmî ve askerî aktörlerin kendi ajandalarını insani alana taşıyarak insani yardımları araç olarak kullanmaları, dolaylı olarak insani yardım aktörlerini de siyasallaştırmaları konusundadır. Literatürde insani eylemin *karanlık tarafı* (*dark side*) olarak tabir edilen çerçeve bu eleştirileri muhtevidir.¹⁷² İnsani eylemin içeriğine dair yapılan aydınlık/ karanlık tasnifine ek olarak insani alanda çalışan organizasyonlar da benzer bir tanımlamaya tabi kalmışlardır. İnsani ilkelere uygun hareket eden, insani ilkeler ve siyaset arasında ayırım gözeten organizasyonlar *Dunantist*, güncel siyasi hedefler doğrultusunda hareket eden organizasyonlar *Wilsoncu* çizgide kabul edilmişlerdir.¹⁷³

İnsani alanda görülen siyasallaşma tartışmaları konjonktürel gelişim takip edildiğinde daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. 19. yüzyılın insaniyetçiliği “mağdurların, mağdur olmaları nedeniyle desteği hak ettikleri” anlayışı ile öne çıkarken; 20. yüzyılın insaniyetçilik vizyonunda sosyal adalet temelli bir anlayış gelişmiştir. Sömürgeciliğin sona erdiği, bağımsızlık mücadelelerinin yaşandığı ve BM sisteminin geliştiği bir dönemde, savaş ve yoksulluğun altında yatan sebepleri ortadan kaldırmayı hedefleyen toplumsal hareketler ve STK’lar görülmeye başlanmıştır. İnsani yardımların ötesinde toplumsal refah ve kalkınma da insani aktörlerin gündeminde yer tutmaya başlamıştır.¹⁷⁴ 21. yüzyıla gelindiğinde ise *yeni insani*

¹⁷¹ Bu çalışmada *insani alan* tabiri, insan yardım ekosistemine atıfla kullanılmaktadır. İnsancıl hukuku da içeren daha geniş çerçeve için “insaniyetçilik ve insaniyetçilik alanı” kavramları tercih edilmiştir.

¹⁷² Thomas Weiss’a göre insani eylem, *karanlık* (*dark side*) ve *aydınlık* (*bright side*) iki boyutta tezahür etmektedir. Yardımların meşru olmayan bir otoriteyi meşru kılması, gasp edilmesi vb. uygulamalar karanlık tarafta yer alırken; insani eylemlerin katkısı ile barışın inşası, çatışmaların durdurulması, kalkınma sağlanması vb. eylemler aydınlık tarafta yer alır. Thomas G. Weiss, “Principles, Politics and Humanitarian Action”, *Ethics and International Affairs* 13 (Mart 1999), 12-13.

¹⁷³ Michael Barnett, “Humanitarianism Transformed”, *Perspectives on Politics* 3/4 (Aralık 2005), 728-730. Literatürde insani yardım kuruluşlarını üç ana kategoride değerlendiren bir yaklaşım da mevcuttur: Deniz aşırı misyonerlik faaliyetlerinden evrilen dini kuruluşlar (Catholic Relief Services, Caritas vb.); adını Henry Dunant’tan alan ve kendilerini tamamen hükümet çıkarları dışında konumlandıran Dunantist kuruluşlar (Kızıllıhaç Hareketi mensupları, Oxfam, Save the Children vb.); ve adını ABD Başkanı Woodrow Wilson’dan alan ve faaliyetlerinde ulusal norm ve değerleri yansıtmaya çalışan kuruluşlar. Reza Hasmath vd., “Conceptualizing Government-Organized Non-Governmental Organizations”, *Journal of Civil Society* 15/3 (03 Temmuz 2019), 272.

¹⁷⁴ Özerdem, “İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası”, 132.

yardım (new humanitarianism) anlayışı alana üç temel farklılaşma getirmiştir: İnsan hakları ve barış inşasının insani yörüngeye entegrasyonu; kalkınma ve insani yardım arasındaki ayrımın sona ermesi; ve tarafsızlık ilkesinin reddi.¹⁷⁵ Yeni insaniyetçilik akımının insan hakları ve kalkınma söylemi, kırılgan nüfusun desteklenmesi ve krizlerin sonlandırılması için olumlu bir gelişme gibi gözükse de bu söylemin siyasi, ekonomik, askerî vb. gündemlerin insani alana taşınması için bir gerekçe olarak kullanılması, alandaki temel eleştirilerin başında gelmektedir.¹⁷⁶ *Yeni insani yardım* akımının, yardımları açıkça politize ettiği ve yardımların kesilmesine izin veren ve bazılarının yardımı diğerlerinden daha fazla hak ettiğini iddia eden ahlaki bir kurban hiyerarşisi¹⁷⁷ oluşturduğu da tartışmalar arasındadır. Yeni insaniyetçilik, apolitik ve tarafsız insani yardımı hem saf hem de ahlaki açıdan sorgulanabilir görür. Yeni insaniyetçiler, yardım müdahalelerinin mevcut ve gelecekteki etkilerini değerlendirebilecek, politik olarak daha bilinçli bir yardım modeli üzerinde durur. Bu akıma göre yardımlar, askerî ve diplomatik araçlarla bağlantılı olarak çatışma çözümünde önemli bir araç olarak kullanılabilir. Yeni insaniyetçilik *Dunantist* akımın tarafsızlık ilkesine karşı reaktif bir pozisyon alır, müdahale edilen insani durumlarda tarafsız kalındığı için oluşan insani acıların altını çizer.¹⁷⁸ Ancak diğer yandan yardımı politikleştirdiği için de eleştirilere maruz kalır. Batı'nın insan hakları ve kalkınma söylemi üçüncü dünya ülkelerine yeni bir sömürgecilik ve müdahale modeli olarak görülür. Dolayısıyla azgelişmiş ve ilkel toplumlara yardım eli uzatan merhametli uluslararası toplumun krizlerden etkilenen insanlara neo-liberal değerleri taşıdığı¹⁷⁹; insani eylemlerin Batı'nın güvenlik kaygıları ile uyumlu bir şekilde yürütülmekte olduğu¹⁸⁰; insani eylemlerin bir dış politika aracı olarak işlev gördüğü¹⁸¹ tartışılmaktadır.

Kosova (1999), Afganistan (2001) ve Irak'ta (2003) insan haklarının korunması için gerçekleştirildiği iddia edilen savaşlarda insani ilkelerin ihlal edilmesi ve bazı insani yardım

¹⁷⁵ Fiona Fox, "New Humanitarianism: Does It Provide a Moral Banner for the 21st Century?", *Disasters* 25/4 (2001), 276.

¹⁷⁶ Michael Mascarenhas, *New Humanitarianism and the Crisis of Charity: Good Intentions on the Road to Help (Framing the Global)* (Indiana University Press, 2017), 5-7.

¹⁷⁷ Bahsi geçen kurban hiyerarşisi, insani aktörlerin zalimin karşısında yer almasının taşıdığı bir riskle ilgilidir. Bu hiyerarşiye göre yardımı hak eden ve hak etmeyen mağdurlar sahneye çıkar. Liderlerinin işlediği suçlar nedeniyle Ruandalı Hutulara, Miloseviç idaresi altında yaşayan Sırlara, Afgan ve Irak halkına bu nedenle insani destek sunulamamıştır. Fox, "New Humanitarianism", 282.

¹⁷⁸ Yeni insaniyetçilere göre *tarafsızlık* suça göz yummak anlamına gelebilir, sessiz kalmak ölümlere neden olabilir. Örneğin Alex De Waal'a göre 1994 yılında gerçekleşen Ruanda Katliamı'nda soykırımı önlemenin tek yolu Ruanda Tutsi Yurtsever Cephesi'ni [Tutsi Rwandan Patriotic Front] desteklemektir. Yine Biafra Savaşı'nda (1967-70) Oxfam'ın taraf tutmasının bir insani krizi engellediği belirtilmektedir. Fox, "New Humanitarianism", 275, 277, 278.

¹⁷⁹ Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası", 131.

¹⁸⁰ Tony Vaux, "Humanitarian Trends and Dilemmas", *Development in Practice* 16/3/4 (2006), 242.

¹⁸¹ Kurt Mills, "Neo-Humanitarianism: The Role of International Humanitarian Norms and Organizations in Contemporary Conflict", *Global Governance* 11/2 (2005), 178.

kuruluşlarının savaşı fonlayan hükümetlerden fon alması insaniyetçilik alanında önemli bir güven kaybına neden olmuştur. Yine Arap Baharı sonrası Libya ve Suriye krizlerine uluslararası toplumun yaklaşımı da eleştirilere muhatap olmuştur. *Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)*¹⁸² ilkesini gerekçe göstererek Kaddafi hükümetini deviren uluslararası toplum, Suriye krizinde benzeri bir siyasi yaklaşım takınmamış, krize insani yardım sağlayarak yanıt vermiştir.¹⁸³

İnsani yardımların *pür yardım odaklı olması* yahut *insan hakları ve kalkınma gündemi ile paralel yürütülmesi* konusundaki görüşler konjonktürel olarak değişmekte ve farklılaşmaktadır. 1990'lı yıllarda yaşanan bazı krizlerde askerî, diplomatik, insani ve kalkınma araçlarının koordineli çalışması başarılı sonuçlar doğurmuş, insani yardımlarda askerî bileşen güven ortamını oluşturan bir unsur olarak kullanılmıştır. Ancak Somali'de BM güçlerinin yerel silahlı grupların saldırılarına maruz kalması akabinde uluslararası toplum, krizlere siyasi çözüm üretme arayışından uzaklaşmış, sadece insani yardıma odaklanmıştır. 1994 Ruanda Katliamı karşısında uluslararası toplumun sessizliği de bu bağlamda değerlendirilmiştir.¹⁸⁴ Yine bu yıllarda siyasi çözüm bulunamayan durumlarda insani aktörlerin öne sürülmesi *insani tuzak (humanitarian trap)* tabiri ile adlandırılmıştır.¹⁸⁵ İnsani yardımların çatışma ortamını körükleyebileceği ve çatışmaları uzatabileceğine dikkat çeken *Zarar Verme [Do No Harm (DNH)]* ilkesi, yürütülecek insani çalışmaların bölge halkına, toplumsal yapıya ve fiziki çevreye zarar vermemesi gerekliliğinin altını çizmiştir.¹⁸⁶

İnsani alana dair **ikinci grup eleştiriler**, yardım metodolojisine dairdir. İster sivil ister resmî aktörler eliyle olsun Afrika'ya gıda çuvaları taşıyan uluslararası yardım programları Afrika'da açlık sorununu çözememiştir. Yine Hindistan, Bangladeş, Afganistan gibi Asya ülkeleri, Meksika, Haiti, Ekvador gibi Latin Amerika ülkelerinde yürütülen insani yardım programları da benzer şekilde sonuçlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki halkların gıdaya

¹⁸² 2005 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi'nde kabul edilen Koruma Sorumluluğu; soykırım, savaş suçları, etnik temizlik gibi insanlık suçlarını önlemeyi amaçlayan bir taahhüttür. United Nations, "United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect" (2005) (Erişim 20 Mayıs 2022). Ancak uluslararası sistemin 20. yüzyıldaki insani krizleri engelleme konusundaki başarısızlığına cevaben geliştirilmiş olan bu ilkenin kendisi de yeni bir insani müdahale aracı olmakla eleştirilmektedir. Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2 (2016), 30.

¹⁸³ Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası", 134.

¹⁸⁴ Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası", 133.

¹⁸⁵ Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası", 133.

¹⁸⁶ Zarar Verme [Do No Harm (DNH)] ilkesi 1999 yılında Mary Anderson tarafından gündeme getirilmiştir. Anderson, insani yardımların pozitif ve negatif etkilerine dair Burundi, Somali ve Lübnan gibi kriz bölgelerinden örnekler getirmiştir. Mary B. Anderson, *Do No Harm: How Aid Can Support Peace - or War* (Boulder, Colo: Lynne Rienner Publishers, 1999).

muhtaçlığını azaltma konusunda iyileşme görülmemekle birlikte, hazır yardım paket ve çuvallarının insanlığı tembelleğe sevk ettiği, yardımlarla geçinmenin bir yaşam şekli haline geldiği de belirtilmektedir.¹⁸⁷

Yardım metodolojisine dair eleştirileri iki eksenle tarif etmek mümkündür. İlk olarak insani yardım aktörlerinin çalışma tarzı ile ilgili tartışmalar ele alınabilir. Bölge şartlarının analiz edilmesi, ihtiyaç tespiti, izleme, raporlama, yeni teknolojilerin kullanımı, yerelleşme gibi insani yardım aktörlerinin verimliliğini artıracak yaklaşımların edinilmesi bu bağlamda tartışılmaktadır. Yardım metodolojisine dair ikinci grup tartışma da yapılacak yardımın mahiyeti ile ilgilidir. Gıda çuvalı vermek yerine gerçekten ihtiyaç duyulan gıdanın alınmasını sağlayacak nakdi yardımı sunmak; yahut ihtiyaç sahiplerinin meslek edindirilerek kendi geçimlerini sağlar hale getirilmesi konuları bu bağlamda öne çıkmaktadır.¹⁸⁸

İnsani alana dair **üçüncü grup eleştiriler**, ikinci grup eleştirilerle bağlantılı olmakla birlikte, insani alanda verim ve etkinliğin artırılması için reform ve inovasyon gerekliliği üzerinde durur. Karmaşık insani krizlerle muhatap olunan insani alanda sorunların çözümü için çok yönlü bir bakış açısı gerekmektedir. 2005 İnsani Yardım Reformu kapsamında partnerlik, sorumluluk, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlik ilkelerine daha geniş çapta yer verilmesi ve insani alana küme yaklaşımının¹⁸⁹ getirilmesi; 2012 Dönüşebilir Gündem kapsamında insani yardım toplumunun acil durumlara yanıt verme yöntemlerini iyileştirmek adına alınan kararlar, alandaki reform ve inovasyon çabaları kapsamında değerlendirilebilir.¹⁹⁰ 2016 yılında İstanbul’da gerçekleşen Dünya İnsani Zirvesi, *insani yardım, kalkınma ve barış* süreçlerinin birlikte yürütülmesi gerektiğini belirten *Üçlü Bağ (Triple Nexus)* yaklaşımı, Yeni Çalışma Yöntemi ve Büyük Pazarlık üzerinde mutabık kalmıştır.¹⁹¹

¹⁸⁷ Konuyla ilgili bazı tespitler için bk. Nicolas de Torrenté, “The relevance and effectiveness of humanitarian aid: Reflections about the relationship between providers and recipients”, *Social Research, suppl. Special Issue: Giving: Caring for the Needs of Strangers* 80, (2) (Summer 2013): 607-634, 650.

¹⁸⁸ Konuyla ilgili muhtelif çalışmalar için bkz: Zina S. Nimeh vd., “Rethinking Humanitarian Aid & Making the Case for Humanitarian Social Protection: A Response to the 2019 Global Refugee Forum”, *UNU MERIT*, (2020). Daniel Silkstone, “Rethinking the Global Humanitarian Aid System”, *ThinkPlace* (27 Haziran 2018). Moosa Elayah vd., “From Food to Cash Assistance: Rethinking Humanitarian Aid in Yemen”, *Journal Of International Humanitarian Action* 7/1 (23 Nisan 2022).

¹⁸⁹ Küme yaklaşımı (*The cluster approach*)’na göre, su, sağlık, gıda, lojistik vb. alanlarda uzmanlaşmış paydaşlar, kriz bölgesindeki sorumlulukları kendi uzmanlık alanları ile bağlantılı şekilde paylaşır ve işbirliği içerisinde çalışır. Acil durumlara müdahale ve kriz yönetimi bu şekilde yapılandırılır. Bkz: Humanitarian Response, “What is the Cluster Approach?” (Erişim 28 Mayıs 2022).

¹⁹⁰ ICVA, “IASC ve Küresel İnsani Koordinasyon Mimarisi: STK’lar Nasıl Dahil Olur?”, (Erişim 20 Mayıs 2022), 3.

¹⁹¹ World Humanitarian Summit (WHS), “Commitments to Action”, (Erişim 20 Mayıs 2022). Nexus yaklaşımının sahada uygulanması ile ilgili Islamic Relief çalışmalarını inceleyen ampirik bir araştırma için bkz: Summer Brown - Rodrigo Mena, “A Review of the Triple Nexus Approach in Discourse and Practice”, (International Institute of Social Studies of Erasmus University, 2021).

2.2. Diplomasi

2.2.1. Diplomasinin Tanımı ve Tarihçesi

Diplomasi kavramının “uluslararası ilişkileri düzenleyen anlaşmalar bütünü, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı, bu işte çalışan kişinin görevi, mesleği, bu görevlilerin oluşturduğu topluluk, güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik”¹⁹² şeklinde karşılıkları bulunmaktadır. Diplomasi kavramının uluslararası ilişkiler literatüründe kabul görmüş tanımları arasında ise “uluslararası ilişki ve görüşmeleri kendi çıkarlarına uygun biçimde yürütme sanatı”¹⁹³, “geniş anlamda bir devletin tüm ilişkileri dar anlamda ise bir hükümetin belirli konudaki kanı ve görüşlerinin doğrudan doğruya diğer devletlerin karar alıcılarına iletilmesi süreci”¹⁹⁴ ifadeleri yer alır. Diğer yandan diplomasi kavramı zaman zaman dış politika kavramı ile eşdeğer görülebilmektedir. Oysa ki dış politika “bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinin esası, amaçları ve eğilimleri”, diplomasi ise “bütün bunları hayata geçirmek için devreye sokulan araçlardan biri”¹⁹⁵ olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda diplomasi, uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeyi öngören bir dış politika aracıdır, hülasası devletlerin dış politika araçlarından sadece biridir.¹⁹⁶

Bir dış politika aracı olarak tanımladığımız diplomasinin tarihine bakıldığında Antik Yunan, Roma, Bizans, Arap ve İslam dünyası ve Uzakdoğu’da toplumlar ve devletlerarası ilişkilerde anlaşma, müzakere, elçi gönderme şeklinde diplomasi yöntem ve araçlarının kullanıldığı görülür.¹⁹⁷ Babil döneminde hazırlanan Hammurabi Kanunları (MÖ 1700’ler), Hitit ve Mısırlar arasında imzalanan Kadeş Antlaşması (MÖ 1287), eski Hint ve eski Yunan ile ilişkilerin geliştiği Pers dönemi (MÖ 522-486) diplomasi tarihindeki önemli gelişmelerdir. Avrupa’da gelişen ve dünyaya yayılan klasik diplomasinin ilk nüvelerinin görüldüğü Yunan şehir devletleri (MÖ 500), kendilerinden önceki diplomasi mirasından etkilenmiş ve kadim Doğu medeniyetindeki diplomasi pratiklerinin Batı’ya taşınmasına aracılık etmiştir. Diplomasi

¹⁹² *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, “Diplomasi”, (20 Ocak 2024).

¹⁹³ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü* (İstanbul: Anka, 2004), 146.

¹⁹⁴ Faruk Sönmezoğlu - Y. Gökalp Yıldız, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1992), 107.

¹⁹⁵ Graham Evans - Jeffry Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Gökkuşbuğu, 2007), 167.

¹⁹⁶ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. Modern dönemde getirilen bir diğer tanıma göre diplomasi, uluslararası bir aktör tarafından “uluslararası çevreyi yönetmek için” konuşlandırılan savaş dışı mekanizmaları ifade eder. Geleneksel diplomaside bir uluslararası aktör başka bir uluslararası aktörle ilişki kurarak uluslararası çevreyi yönetme girişiminde bulunur. Aktörlerin çeşitlendiği ve diplomasinin dönüşüme uğradığı günümüz konjonktüründe STK’lar veya şirketler gibi unsurlar da bu uluslararası aktörler arasında yer alabilir ve kamu diplomasisi bağlamında uluslararası ortamı yönetme girişiminde bulunabilir. Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons From the Past* (Figueroa Press, 2008), 12.

¹⁹⁷ İlkçağdan günümüze diplomasi faaliyetlerinin gelişimi için bkz: Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007).

araçlarından konsolosluk, ittifak ve arabuluculuk Yunan şehir devletlerinin geliştirdiği mekanizmalardandır.¹⁹⁸

Klasik diplomasi sisteminin temellerinde, Yunan şehir devletlerinden sonra, Bizans katkısı önemlidir. Yazılı raporlar kaleme alma, siyasi evliliklerde bulunma, imparatorların tahta geçiş dönemlerinde komşu ülkelere elçiler gönderme, yabancı ülke elçileri için Konstantinopolis'te misafirhane tahsis etme gibi yeni diplomasi pratikleri, Bizans döneminde gelişmiştir. Bizans diplomasisinde hem Mezopotamya-Pers hem de Yunan-Roma mirasının etkileri görülmektedir. Bizans'ın zenginleştirdiği diplomasi mirası İtalyan şehir devletleri üzerinden Avrupa'ya yayılmıştır.¹⁹⁹

Zira 12 ve 13. yüzyılda Kuzey İtalya'da şehir devletleri arasında gelişen ticari eksenli ilişkiler, diplomasi pratiklerini yoğunlaştırmış ve geliştirmiştir. 15. yüzyıl ortalarına gelindiğinde İtalya, yabancı başkentlerde daimî elçi bulundurma ihtiyacı hissetmiş, diplomasi kurumundaki daimî elçiliklerin temeli Venedik'in ticari misyonları aracılığıyla atılmıştır.²⁰⁰ Devletin dost ve düşmanları hakkında bilgi toplanması ve bilgi akışının sağlanması daimî elçilikler aracılığıyla gerçekleşmiş; daimî elçilikler vasıtasıyla rapor yazma, arşiv tutma vb. diplomasi pratikleri gelişmiştir. 15 ve 16. yüzyıl İtalya'sında yaşanan diplomatik gelişme modern diplomasi'nin 'başlangıcı' olarak kabul edilmiş; klasik diplomasi'nin altın çağı ise 17 ve 18. Yüzyıl Fransı'sında yaşanmıştır.²⁰¹ Kardinal Richelieu, 17. Yüzyıl Fransı'sında diplomasi'nin davranış kurallarını belirlemiş (code of conduct) ve ilk dış işleri bakanlığı Richelieu döneminde açılmıştır.²⁰² Dış İşleri Bakanlığı'nın kurumsallaşması, takip eden dönemde bakanlık bünyesinde bir bürokrasinin oluşmasına ve diplomatiğin bir meslek olarak belirmesine vesile olmuştur.²⁰³

Klasik diplomasi kurumlarının ve pratiklerinin kurumsallaşmasında ulus-devlet yapılanması da bir diğer dönüm noktasıdır. Otuz Yıl Savaşları sonunda üzerinde mutabakat sağlanan Vestfalya Anlaşması (1648), devletin egemenlik sınır ve yetkilerini belirlemiş, uluslararası ilişkilerin merkezine ulus-devleti almıştır. Kurulan yeni ulus devlet düzeninde devletler bir yandan kendi çıkarlarını gözetirken diğer yandan diğer devletlerle olan ilişkilerini,

¹⁹⁸ Gökhan Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*, ed. Ali Resul Usul - İsmail Yaylacı (İstanbul: Küre Yayınları, 2020), 16.

¹⁹⁹ Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", 17.

²⁰⁰ Sönmezoğlu - Yıldız, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*.

²⁰¹ Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", 17-18.

²⁰² Aun Ali, "Richelieu and Guicciardini: Fathers of Modern Diplomacy", *SSRN*, (06 Ocak 2022), 8-9.

²⁰³ Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", 18.

müzakere, anlaşma, bilgi toplama, temsil vb. yöntemler kullanarak sürdürme konusunda diplomasiye müracaat etmişlerdir.²⁰⁴

Vestfalya düzeninde devletlerin temel motivasyonu kendi çıkarlarını maksimize etmek iken 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ve buna bağlı görülen sömürgecilik yarışı uluslararası ilişkilerde zikredilen “çıkarcı” olgusunu zirveye taşımıştır.²⁰⁵ Devletler arasında yaşanan sömürge yarışı ve çıkar çatışması sonucunda Vestfalya ile oluşturulan denge, Birinci Dünya Savaşı’na kadar sürebilmiştir. Birinci Dünya Savaşı akabinde Milletler Cemiyeti oluşturularak devletler arasındaki ilişkilerin sürdürülmesine yeni bir boyut getirilmiş ancak çok geçmeden uluslararası toplum İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri ile karşılaşmıştır.²⁰⁶ Bu aşamada *dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak* amaçlarıyla uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletler oluşturulmuştur. İki Dünya Savaşı’ndan sonra 1961, 63 ve 69 yıllarında gerçekleşen Viyana Sözleşmeleri, Diplomatik İlişkiler, Konsolosluk İlişkileri ve Antlaşmalar Hukuku’na ilişkin düzenlemelerde bulunmuştur.²⁰⁷

Klasik diplomasiinin oluşumuna zemin hazırlayan ve gelişimine katkıda bulunan siyasi ve hukuki süreç kısaca bu şekilde özetlenebilir. Klasik diplomasi 18 ve 19. yüzyıllarda Avrupa’da altın çağını yaşamış, ideolojik farklılıklar nedeniyle başlangıçta klasik diplomasiyi reddeden diğer devletler de zamanla sistemin içine çekilmiştir.²⁰⁸ Avrupa merkezli klasik diplomasi teamül ve uygulamaları, örneğin daimî diplomatik temsilcilikler ve dış işleri bakanlıkları, dünya çapında başvurulmuş diplomasi uygulamaları haline gelmiştir.²⁰⁹

²⁰⁴ Evans - Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*.

²⁰⁵ Davutoğlu, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and prospects”.

²⁰⁶ Uluslararası toplumun Birinci Dünya Savaşı’nda yaşadığı yıkım, eski “İtalyan” ve “Fransız” diplomasisinden uzaklaşıp yeni “Amerikan” diplomasi modelinin benimsenmesi ile sonuçlandı. Açıklık ve eşitlik ilkesinin öne çıktığı bu diplomasi tarzı, diplomasi aktörleri arasında uluslararası örgütlerin katıldığı, Milletler Cemiyeti’nin de kurulduğu bir dönemi başlattı. 20. yüzyıl sonu 21. yüzyıl başında ise İkinci Dünya Savaşı’nı ve Soğuk Savaş’ı geride bırakan uluslararası toplumda “Yeni Diplomasi”den “Küresel Diplomasi” modeline geçiş yaşandı. Çetinsaya, “Diplomasi: Tarihsel Giriş”, 21-25.

²⁰⁷ 1815 yılında gerçekleşen ilk Viyana Kongresi, büyükelçilik, orta elçilik, maslahatgüzarlık vb. unvanlarla ilgili kıdem prosedürlerini ele almış ve devletlerin resmi eşitliği doktrinini desteklemiştir. Evans - Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*.

²⁰⁸ Evans - Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*.

²⁰⁹ Gökhan Çetinsaya, temelleri Yunan şehir devletleri ve Bizans’ta atılan Batı diplomasi geleneğinin, İtalya ve Fransa üzerinden oluştuğunu ve Avrupa’ya yayıldığını; doğu diplomasi geleneğinin ise Çin, Moğol ve İslam imparatorlukları etkisinde oluştuğunu belirtir. Bkz: Çetinsaya, “Diplomasi: Tarihsel Giriş”, 17. İslam diplomasi tarihinin kökenleri Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretine değin dayanır. Zira o “başkanı olduğu Medine şehir-devletinin teşkilâtı bünyesinde toplamak için çevredeki Arap ve Yahudi kabileleriyle ve askerî ittifak kurmak maksadıyla Medine ile Kızıldeniz arasında oturan kabilelerle müzakerelerde bulunmasının diplomatik faaliyet olduğu söylenebilir. Gerçek anlamda diplomatik faaliyetler müşriklerin, daha önce Habeşistan’a hicret eden Müslümanların kendilerine teslim edilmesi için Necâşi’ye elçilik heyeti göndermeleri üzerine onların planını akamete uğratmak ve hükümdarın muhacirlerin lehine karar vermesini

2.2.2. Diplomasinin Hedefi ve İşlevi

Diplomasi kurumunun temel hedefi temsil ettiği devletin dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine aracılık etmektir. Klasik diplomasi aktörleri bu hedef doğrultusunda, (i) devleti temsil etmek, devletin ve vatandaşlarının çıkarlarını korumak, (ii) ev sahibi ülke hakkında bilgi toplamak, analiz etmek ve raporlamak, ve (iii) sıcak ticari ve siyasi ilişkiler kurulmasını teşvik etmek, sözleşme ve anlaşmalar için müzakerede bulunmak gibi eylemlerde bulunur.²¹⁰ Diplomasinin öncelikli niteliği “müzakere”, ikincisi ise “temsil”dir. Diplomasinin uygulayıcısı olan diplomatlar, devletlerinin çıkarları doğrultusunda müzakere kanallarını kullanır ve bulundukları bölgede devletlerini temsil ederler.²¹¹

Diplomasinin temsil edilen devletin dış politika hedeflerini gerçekleştirme rolüne ek olarak uluslararası sistemin işleyişinde düzeni sağlama konusunda da önemli bir işlevi bulunmaktadır. Devletlerin, diğer devletlerle ilişkilerin yürütülmesinde savaş dışındaki en uygun seçeneklerin gözetilmesi konusunda başvurdukları diplomasi kurumu, uluslararası sistemin belli bir düzende işletilmesine ve sorunların barışçıl yollarla çözülmesine imkân sunan bir dış politika aracıdır. Devletlerin dış politika hedeflerini gerçekleştirirken birbirleri ile hangi düzeylerde hangi vasıtalarla iletişim kuracağı, hangi platformlarda bir araya gelecekleri, mesajlarını ne şekilde iletecekleri, nerede ve nasıl temsil edilecekleri vb. konularda diplomasi kurumunun teamülleri gözetilir. Nitekim uluslararası sistemi düzenleyen kural ve prosedürleri oluşturmak/yenilemek ve uluslararası örgütlerin işleyişini mümkün kılmak²¹²; totalde farklı çıkarları olan güçleri ortak bir zeminde buluşturmak²¹³ diplomasinin hedeflerindendir. Dolayısıyla diplomasi, uluslararası sistemin işleyişinde denge unsuru olan önemli bir kurumdur. Ayrıca uluslararası hukuk ve evrensel değerler açısından kabul görmüş olan diplomasi teamülleri, devletler arasında meşruiyet sorunu olmayan bir iletişim/etkileşim aracıdır.²¹⁴

sağlamak için, Bedir Gazvesi’nden kısa bir süre sonra Hz. Peygamber’in o sırada henüz Müslüman olmayan Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi göndermesiyle başlar.” Bu süreç Raşid Halifeler devriyle devam edip hemen her İslam devletinde bir şekilde işlevsel olmuştur. Konuyla ilgili bk. Mehmet İpşirli, “Elçi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 22 Ocak 2024).

²¹⁰ Réigner, “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy”, 1213-1214.

²¹¹ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*.

²¹² Evans - Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Bir başka çalışmaya göre diplomasinin (i) törensel, (ii) yönetim, (iii) enformasyon-iletişim, (iv) uluslararası müzakereler, (v) koruma görevi ve (vi) normatif/ legal olmak üzere altı işlevi vardır. R. P. Barston, *Modern Diplomacy* (Routledge, 2013).

²¹³ Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 43.

²¹⁴ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 37.

2.2.3. Diplomaside Aktörler

Devletler arasındaki ilişkileri barışçıl yollarla sürdürme sanatı olarak tanımlanan klasik diplomasi, resmi devlet temsilcileri ve diplomatlar aracılığıyla yürütülür. Devlet başkanları, hükûmet yetkilileri ve resmî temsil yetkisi olan diplomatlar, eş düzey muhatapları ile diplomasi yürütürler. Klasik diplomasi mensupları, temsil ettikleri devletin dış politika hedeflerine, temas kurdukları devletin diline, kültürüne ve politika yaklaşımına vâkıf, temsil kabiliyeti yüksek ve ikna yeteneği gelişmiş kişilerdir.²¹⁵ Ancak devleti temsil eden diplomatların aslî aktör olarak görüldüğü diplomasi sahasında birtakım dönüşümler yaşanmıştır.

Şöyle ki, 20. yüzyılda yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler, uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere ek olarak diplomasinin yöntem, araç ve aktörlerini de çeşitlendirmiştir. Devletlerin tek başlarına insanlığın yaşadığı büyük yıkımlarla baş edemediği görülmüş uluslararası resmî örgütler de yeni bir diplomasi aktörü olarak sahada yer almaya başlamıştır. Bu yeni düzende halen diplomasinin başat aktörü devletler olmakla beraber uluslararası örgütler de kendilerini “diplomasinin araçlarını bir hukuk kişisi olarak kullanabilme imkânına sahip aktörler” olarak kabul ettirmişlerdir.²¹⁶ Uluslararası resmî örgütler, BM ve AB gibi hükümetler düzeyindeki uluslararası örgütler, diplomatik aktörler olarak kabul edilmiştir. Örneğin 193 üye ülkenin bir araya geldiği, bünyesindeki muhtelif fon, program, ajans ve kurumlarla insanlığın karşı karşıya olduğu krizlere yanıt vermeye çalışan BM’de²¹⁷, çok taraflı (*multilateral*) ve kamuya açık (*publicly accountable*) bir diplomasi geleneği oluşmuştur. BM kurumları, insani yardım ajansları da dâhil olmak üzere, doğrudan ya da dolaylı olarak diplomatik süreç ve etkileşimlere dâhil olmaktadır.²¹⁸ Yeni uluslararası düzende devletlerin üye olduğu uluslararası resmî kurumların yanı sıra çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, geleneksel ve yeni medya, bireyler ve dahi illegal örgütler de diplomasi süreçlerinde rol alabilmekte ve bu süreçleri etkileyebilmektedirler.²¹⁹

2.2.4. Diplomaside Güçler

Uluslararası ilişkilerin sürdürülmesinde güç kavramı devletler arasındaki ilişkilerin merkezinde yer alır. Bir devletin başka bir devlet üzerinde etki kurması, normal şartlar altında o devletin kabul etmek/yapmak istemeyeceği bir şeyi yaptırması, gücün kullanımı sayesinde

²¹⁵ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 35.

²¹⁶ Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, 2.

²¹⁷ BM üye ülkeleri, organları, bağlı yapılar vs. hakkında bkz: United Nations, “About Us” (Erişim 14 Kasım 2022).

²¹⁸ Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 53.

²¹⁹ Aslı Yağmurlu, “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi”, *İletişim Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 12.

gerçekleşir. Uluslararası ilişkiler disiplininin kurucuları arasında yer alan Hans Morgenthau, gücü uluslararası siyasetin temel hedefi olarak görür. Morgenthau'ya göre devletlerin temel motivasyonları “güçlerini maksimize etmek”tir. Morgenthau, coğrafya, doğal kaynaklar, askeri hazırlık ve nüfus gibi unsurların da arasında bulunduğu dokuz milli güç unsuru tespit etmiştir.²²⁰

Devletlerin sahip olduğu, kullandığı veya kullanmayı tercih ettikleri gücün mahiyeti farklılık gösterebilmektedir. Sert güç (*hard power*), yumuşak güç (*soft power*) ve akıllı güç (*smart power*) devletlerin dış politika hedeflerini gerçekleştirmek üzere başvurduğu güç kategorileri arasındadır.²²¹ Morgenthau'nun milli güç unsurları arasında belirttiği askeri ve ekonomik kaynakların başka bir devletin davranışlarını yönlendirmek üzere kullanılması sert güç kullanımına örnektir. Sert güç zorlama, caydırma ve baskı yoluyla gerçekleştirilebilir.²²²

Devletlerin sahip olduğu nitel güç unsurları, hükümetin niteliği, yönetim şekli, kültür, din, ideoloji, milliyetçilik, ulusal moral vb. hususları içermekte ve bu nitel güç unsurları yumuşak güç (*soft power*) araçları olarak görülmektedir. Nitel güç unsurlarının diğer devletlerin kararlarını etkileme konusunda kullanılması yumuşak güç olarak tanımlanır. Yumuşak güç ikna, cazibe ve gündem oluşturma yoluyla gerçekleştirilebilir.²²³

Askerî ve ekonomik kaynaklara dayanan sert güç ile ikna, cazibe ve gündem oluşturma ile muhatabını etkileme yoluna giden yumuşak gücün bir arada kullanılması ise *akıllı güç* kullanımı (*smart power*) olarak tanımlanmıştır. Akıllı güç “zorlayıcı gücün unsurlarını ikna etme ve cazibe oluşturma gücüyle nasıl bir arada kullanacağını bilme bilgeliği”dir.²²⁴ Uluslararası ilişkilerin sürdürülmesinde yürütülecek diplomasi tarzı, devletlerin *sert güç*, *yumuşak güç* veya her ikisinin dengeli bir şekilde birlikte kullanımını ifade eden *akıllı güç* kullanma konusundaki tercihlerine göre şekillenmektedir.

2.2.5. Yeni Diplomasi Türleri ve İnsani Diplomasi

İki dünya savaşı, çok sayıda vekalet savaşı, bölgesel ve yerel çatışma, sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin mirası ile girilen 21. yüzyılda diplomasi alanında da köklü

²²⁰ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations* (New York: A.A. Knopf, 1948), 80-109.

²²¹ Yaylacı sert, yumuşak ve akıllı güç kavramlarına ilaveten ağ gücü kavramından da bahsetmiştir. Uluslararası ilişkiler literatüründe güç olgusuna dair yaklaşımları ve yeni güç kavramsallaştırmalarını ele alan makale için bkz: İsmail Yaylacı, “Güç Kavramsallaştırmaları ve Diplomasi”, *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*, ed. Usul, Ali Resul - İsmail Yaylacı (İstanbul: Küre Yayınları, 2020), 47-75.

²²² Robert Cooper, “Hard Power, Soft Power and The Goals of Diplomacy”, *American Power in the 21st Century*, ed. D. Held - M. Koenig Archibugi (Cambridge, 2004), 167-180.

²²³ Joseph S. Nye, “Soft Power”, *Foreign Policy* 80 (1990).

²²⁴ Ernest J. Wilson, “Hard Power, Soft Power, Smart Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008), 115-116.

değişimler görülmüştür. Özellikle aktörler, diplomasinin icra edilme şekli ve diplomasinin ilgilendiği meseleler konusunda dönüşümler yaşanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte sistemdeki mevcut aktörlere -bağımsız devletlere ve uluslararası kuruluşlara- çok sayıda yeni bağımsız devlet ve uluslararası kuruluş eklenmiştir. Avrupa Birliği, Afrika Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) gibi *uluslararası hükümetler arası kuruluşlar* (INGOs) dünya siyasetinde önemli diplomatik aktörler olarak görev almıştır. İkinci Dünya Savaşı akabindeki dönemde ise diplomaside *devlet dışı aktörlerin* etkinliği artış göstermiştir. Devlet dışı aktörlerin diplomasi alanındaki varlığı hem sayısal olarak artmış hem de nitelik olarak çeşitlenmiştir. Devlet dışı aktörler arasında yer alan *uluslararası STK'lar, çok uluslu şirketler ve bireyler*, hem devletler hem de uluslararası kuruluşlar nezdinde diplomasi faaliyetlerini etkileyen ve yönlendiren aktörler olarak rol almaya başlamıştır.²²⁵

Yoğun sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler diplomasinin icra edilme şekline de yansımıştır. Ağırlıklı olarak dış işleri personelinin uhdesinde bulunan diplomasi alanında devlet başkanları ve başbakanlar gibi devlet görevlileri, diğer hükümet kuruluşu temsilcilerine ek olarak STK temsilcileri ve muhtelif kabiliyetleri nedeniyle toplumda ün yapmış kişiler de görev almaya başlamıştır. Formel diplomatların yanı sıra sivil kişi ve kurumların da diplomasiye katılması, diplomasiyi dış işleri personelinin uhdesinden çıkarmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda diplomasi iki taraflı değil, çok taraflı bir süreç haline gelmiş, hükümetler arası olmaktan, kurumlar arası olmaya doğru evrilmiştir.²²⁶ Yeni bir diplomatik usul doğmuştur. Klasik diplomasi *I. Yol* (Track I) olarak tanımlanırken, din adamları, toplum liderleri, iş adamları, sivil toplum kuruluşu üyeleri, akademisyenler gibi toplumun farklı paydaşlarından oluşan aktörleri içeren yeni diplomasi *II. Yol* (Track II) olarak tanımlanmıştır.²²⁷ Diğer yandan artık sivil ve resmî muhtelif aktörlerin katılımıyla icra edilen diplomaside müzakere, temsil, raporlama gibi klasik görev kalemlerinin yanına halkla ilişkiler ve kültürel alışveriş gibi yeni görev kalemleri eklenmiştir. Ayrıca yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerdeki diplomasi aktörlerinin etkileşimi, dolayısıyla diplomatik işlem hacmi, artmıştır. Diplomasi tüm bu düzeylerde yürütülen çok katmanlı bir süreç haline gelmiştir.²²⁸

²²⁵ Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", 24.

²²⁶ İki taraflı (*bilateral*) diplomasi ve çok taraflı (*multilateral*) diplomasi kavramları için bkz.: DiploFoundation, "Bilateral Diplomacy: Actors, Tools and Processes in 2022" (Erişim: 15 Kasım 2022); DiploFoundation, "Multilateral Diplomacy: Actors, Tools & Processes in 2022" (Erişim: 15 Kasım 2022).

²²⁷ Réigner, "The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy", 1214.

²²⁸ Çetinsaya, "Diplomasi: Tarihsel Giriş", 25-26.

Diplomasinin gündemindeki konuların çeşitlenmesi alanda yaşanan bir diğer önemli dönüşümdür. Savaş, barış, güç artırma gibi geleneksel konuların yanında, diplomasiye yeni katılan aktörlerin getirdiği sosyal, ekonomik, kültür vb. alanlara dair gündemler de diplomaside geniş bir alan bulmuştur. Artık göç, mültecilik, insan kaçakçılığı, kadın ve çocuk hakları, açlık, iklim ve çevre sorunları gibi insanlık ailesini ilgilendiren çok sayıda mesele, diplomasi çevrelerinin gündeminde yer bulmaktadır. Öyle ki aktörler bazında böyle bir açılım yaşanan diplomaside faaliyet alanlarıyla ilgili olarak da yeni diplomasi türleri ortaya çıkmıştır. Ticari diplomasi, kriz diplomasisi, ünlü diplomasisi, kamu diplomasisi, mutfak diplomasisi, kültürel diplomasi gibi alanları odak olarak belirlemiş ve ilgili odak çerçevesinde faaliyet yürüten diplomasi branşları oluşmuştur.²²⁹

Yeni diplomasi türlerinin ortaya çıktığı bu konjonktürde, STK'ları, düşünce kuruluşlarını, üniversiteleri, ticarî/dinî/meslekî örgütleri, insan hakları örgütlerini, medya kuruluşlarını vb. yapıları bünyesinde barındıran sivil toplum, diplomaside daha görünür hale gelmiştir. Örneğin sivil toplum kuruluşları, uluslararası siyasette devletler, uluslararası örgütler ve şirketlerden sonra gelen dördüncü güç olarak görülmüştür. Sivil toplum aktörleri, devletleri denetleme, norm geliştirme, kamuoyu oluşturma, gündem belirleme, söylem inşa etme, lobicilik, medyada gündem konularını çerçeveleme ve uluslararası kuruluşlarda müzakereci olma gibi roller almaktadırlar.²³⁰ Sivil toplum aktörlerinin üstlendiği bu roller kendilerine “karar mercilerini insani meselelerin çözümü için ikna etme” konusunda önemli imkânlar sunmaktadır. Yeni diplomasi türlerinden insani diplomasi, insani meselelere çözüm bulma odağıyla çalışan, sivil toplumun gelişen bu kabiliyetlerinden faydalanılan bir yeni diplomasi türü olarak belirmektedir.

²²⁹ Yeni diplomasi türleri hakkında detaylı bir kategorizasyon için bkz: Elvin Abdurahmanlı, “Definition of Diplomacy and Types of Diplomacy Used Between States”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/3 (2021), 24.

²³⁰ Muharrem Ekşi vd., “Kamu Diplomasisi”, *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye* (İstanbul: Küre Yayınları, 2020), 295-296.

2.3. İnsani Diplomasi

2.3.1. Tanım

2000’li yıllar ile literatürde yer bulmaya başlayan insani diplomasi kavramı, daha çok sivil aktörlerle ilgili bağlamlarda kullanılmakta ancak sivil alanın dışında kalması beklenen devletlerin ve diğer resmî aktörlerin de gündeminde yer bulmaktadır.²³¹ Dolayısıyla sivil-resmî muhtelif aktörler tarafından kullanılan kavrama, her aktör *alandaki* kendi *konumu*, bu *konumun* sunduğu bakış açısı nispetinde bir çerçeve çizmektedir. İnsani diplomasi terimi, terkibi oluşturan her iki kelimenin de yakın olduğu alanlardan çağrışımlar barındırmaktadır. Terimin her iki alana yakınlığı, her iki alan aktörleri tarafından kullanımı, “insani yardım alanında diplomasiye başvurmak” olgusu ile “diplomaside insani bir yaklaşım edinmek” şeklinde iki farklı olguyu ihtiva etmektedir. İnsani hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlamak ve insani faaliyetleri desteklemek üzere yürütülen “insani diplomasi” ile, devletin kendi dış politika hedeflerini gerçekleştirmek üzere kullandığı “diplomasi olarak insanilik” esasen birbirinden farklıdır.²³² Dolayısıyla insani diplomasi kavramının sivil ve resmî *alanda* kullanımına dair yaklaşımlar iki ayrı başlık altında incelenecektir.

2.3.1.1. Sivil Aktörlere Göre İnsani Diplomasi

İnsani diplomasiinin tanımına dair ilk çalışmalardan biri, kendi kuruluşu da bir insani diplomasi girişimi ile gerçekleşmiş olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi(ICRC)’nin²³³ insani

²³¹ 2018 yılındaki bir çalışmaya göre, o tarihteki mevcut insani diplomasi literatürünün %60’ı 2006 ve 2012 yılları arasında oluşmuştur. Bu bilgi ve insani diplomasiinin gelişimindeki temel dönüm noktalarını gösteren grafik için bkz: Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*, 60. Ayrıca Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu, 2010-2011 yılları arasında insani diplomasiinin tanımlanması ile ilgili çalışmasını yürütürken alanda kavramla ilgili 89 farklı tanım tespit etmiştir. Réigner, “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy”, 1213.

²³² “Türkiye’nin vicdan odaklı dış politika yaklaşımı insani diplomasi değil “siyasi açıdan tarafsız” (*politically-neutral*), “değer yargılarından arındırılmış” (*value-free*), devlet çıkarlarını korumak ve teşvik etmek adına yürütülen insani yönelimli bir dış politikadır.” Bakır, “İnsani Diplomasi”.

²³³ İsviçreli tüccar Henry Dunant bir iş ziyareti vesilesiyle bulunduğu Solferino’da Fransa İmparatorluğu-Sardinya Krallığı ittifakı ile Avusturya İmparatorluğu arasında geçen meydan savaşına tanık olur. 24 Haziran 1859’da gerçekleşen Solferino Savaşı’na 300.000 üzerinde asker katılmıştır. Muharebenin hemen akabinde savaş meydanını, sahra hastanelerini, çevre kasabalarda oluşturulan hastaneleri bizzat dolaşan Dunant, Solferino Hatırası adıyla bir hatıra kaleme almış, savaş meydanına dair izlenimlerine yer verdikten sonra “Barış zamanlarında eğitilecek ve örgütlenecek şefkatli gönüllüler vasıtasıyla, savaş zamanlarında yaralanan askerlerin çektiği gereksiz acıların önüne geçmek mümkün olmaz mıydı?” sorusunu sormuştur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Dunant’ın bir “Gönüllü Yardım Cemiyeti” kurma çağrısı üzerine 1863 yılında Cenevre’de kurulmuştur. Henry Dunant’ın hatıratı için bkz: Henry Dunant, *Solferino Hatırası* (Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 1964).; Kızılhaç Komitesi’nin kuruluşu için bkz: ICRC, “Founding and Early Years of the ICRC (1863-1914)” (Erişim 10 Temmuz 2022).

diplomasi tanımıdır.²³⁴ Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne göre insani diplomasi, “diyalog, müzakere ve kuralların hazırlanması yoluyla insani sorunları önlemek ve çözmek için kullanılan bir etkileme stratejisi”dir.²³⁵ İnsani diplomaside sivil aktörlerin özellikle de insani yardım kuruluşlarının rolüne vurgu yapan bir diğer çalışmaya göre insani diplomasi, “insani yardım kuruluşları tarafından siyasi ve askerî makamlardan bütünlük içinde işlev görecekları alan elde etmek için yürütülen faaliyetler, yardım ve koruma ihtiyacı olan sivil halka erişim sağlama için müzakerelerde bulunma, destek programlarını izleme, uluslararası hukuk ve normlara saygıyı teşvik etme, yerel kişi ve kurumları destekleme, insani hedefleri gerçekleştirmek için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde savunuculuk faaliyetlerinde bulunma” çabalarını içermektedir.²³⁶

Uluslararası insani yardım ekosisteminin bir diğer aktörü Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu(IFRC)'nın 2009 yılında açıkladığı İnsani Diplomasi Politikası'na göre insani diplomasi, “karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek”tir.²³⁷ IFRC İnsani Diplomasi Politikası Açıklama Bildirgesi'nde “insani” ve “diplomasi” kavramlarının bir araya gelişi şu şekilde ifade edilmiştir:

“**“İnsani”**, tüm Kızılhaç Kızılay Temel İlkelerinin temelinde yatan “insanlık ilkesinden” türetilmiştir. The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary'deki [Kızılhaç'ın Temel İlkeleri – Yorumlar]- meşhur yazısında Jean Pictet insanlığı, “*diğer tüm ilkelerin mebedei ve Kızılhaç'ın derin saikinın dışı vurumu*” olduğu için “*asli ilke*” olarak betimlemiştir (Pictet, s.12).

“Diplomasi” genellikle devletler veya şahıslar arasındaki belirli bir soruna çözüm bulma hedefini betimleyen geniş bir terimdir.

²³⁴ Metinde sıklıkla referans verilecek olan Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi ve paydaşları hakkında bilgi verilmesi faydalı olacaktır. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi [kendisine sadece “Hareket” adıyla da atıf yapılır] formel kurumsal bir yapı değildir. Hareket, bünyesinde Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve Ulusal Dernekler'i barındıran temsili bir yapıyı ifade eder. Bu üç paydaş (ICRC, IFRC ve Ulusal Dernekler), Hareket'i oluşturur. ICRC, silahlı çatışmaların neden olduğu acıları hafifletmek ve önlemek üzere çalışır. IFRC, afet ve acil durum bölgelerinde savunmasız insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamlarını iyileştirmek üzere çalışır; ulusal dernekleri insani çalışmalarda teşvik eder ve hareket paydaşları arasında koordinasyon sağlar. 192 ülkede mevcut olan Ulusal Dernekler, -ulusal Kızılhaç veya Kızılay dernekleri- IFRC çatısı altında birleşen, insani alanda hükümetlerine yardımcı olarak (*auxiliaries to their national authorities in the humanitarian field*) çalışan insani yardım kuruluşlarıdır. IFRC, “The International Red Cross and Red Crescent Movement” (Erişim 17 Kasım 2022).

²³⁵ Marion Harroff-Tavel, “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross”, (2005), 8.

²³⁶ Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 1.

²³⁷ IFRC, *Humanitarian Diplomacy Policy* (Erişim 17 Kasım 2022).

İnsani bağlamda diploması; savunmasız insanların en yüksek menfaatleriyle tutarlı bir çözüm arayışında uygulanabilecek tüm farklı yöntem ve stratejiler için bir çatı terimdir.

İnsani hedeflerin arayışını betimleyen “insani” teriminin yanında “diploması”yı kullanma kararı, daha çok bu kelimenin geniş anlamına dayanmaktadır. Diploması her şeyi kuşatır. Savunuculuğu, özel görüşmeleri, temel insani ilkeler ve değerlerin teşvik edilmesini, kamu farkındalığının medya yoluyla artırılmasını ve karar vericiler üzerindeki nüfuzu azami seviyeye çıkarmak için diğer insani kuruluşlarla eş güdüm hâlinde hareket etmeyi kapsar.”²³⁸

2016 yılında BM Mülteciler Vekil Yüksek Komiseri’ne insani diplomasinin ne olduğu sorulduğunda verdiği yanıt şöyle olmuştur:

“İnsani diplomasinin [amacı] mültecileri, ülke içinde yerinden edilmiş kişileri, vatansız kişileri ve teşkilatın ilgi alanına giren diğer kişileri korumak, onlara yardım etmek ve bunlara çözüm bulmaktır. ...[İnsani diploması], hükûmetler nezdinde savunuculuk yapmayı ve hem egemen devletler hem de devlet dışı aktörler ile ilişki kurmayı gerektirir. Devleti ve devlet dışı aktörleri, mültecilere erişim sağlamak, mültecileri korumak ve onlara yardım etmek ve kalıcı çözümler için çalışmak üzere sınırları açık tutmaya ikna etmeyi içerir.”²³⁹

2000’li yılların başı ile kıyaslandığında 2020’lere yaklaşırken insani diplomasinin bazı anahtar kavramları üzerinde ortak bir anlayış geliştiğini belirtmek mümkündür.²⁴⁰ İnsani diplomasinin, insani meselelerin çözümünün amaç olduğu, daha çok sivil aktörler tarafından yürütülen, çözüm için sivil-resmî muhtelif aktörlerle ve toplumun tüm katmanlarıyla iletişime girilen, karar mercilerini ikna etmek üzere müzakere ve savunuculuk vb. yöntemlerinin kullanıldığı bir disiplin olarak görülmesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır.²⁴¹

²³⁸ The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, “Humanitarian Diplomacy Policy - The Explanatory Memorandum”. Alıntının yapıldığı Türkçe doküman için bkz: The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, “İnsani Diploması Politikası Açıklama Bildirgesi”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diploması*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 78-79.

²³⁹ FSJ, “Humanitarian Diplomacy: An Experienced Practitioner Addresses Today's Unprecedented Challenges: Q&A with Kelly Clements, Deputy High Commissioner for Refugees.” *The Foreign Service Journal* (April 2016).

²⁴⁰ Bu çalışmada hazırlanan tanım çizelgesi bu duruma işaret etmektedir. Bkz: Ek 5: Literatürdeki İnsani Diploması Tanımları Tablosu.

²⁴¹ Bahsedilen anahtar kavramlara ve ortak noktalara işaret eden diğer bazı tanımlar şöyledir: “İnsan eliyle ya da doğal afetler nedeniyle zarar görmüş insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması ve acılarının azaltılmasını kendisine amaç edinmiş kuruluşların faaliyetleri” Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diploması ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diploması Anlayışı”, 4; “İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşılarak çözüme yönelik araçların kullanımı konusunda karar vericilerin ve alandaki

2.3.1.2. Resmî Aktörlere Göre İnsani Diplomasi

İnsani diplomasiye aktör katılımını genişleten tanımlardan biri 2012 yılında Michel Veuthy tarafından yapılmıştır. İnsani diplomasi alanında sivil toplum temsilcilerinin varlığı ve etkinliğinin her geçen gün artmakta olduğunu belirten Veuthy, hükümetler, hükümetler arası kuruluşlar, devlet dışı aktörler gibi unsurları da insani diplomasi alanında tanımlamıştır. Veuthy’ye göre insani diplomasi “Hükümetler ve (veya) insani yardım kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar (STK’lar) veya diğer devlet dışı aktörler arasında özel (*private*) veya açık (*public*) şekilde gerçekleşen bir diyalog”dur.²⁴²

Bir başka tanıma göre “insani diplomasi, insani amaçları gerçekleştirmek adına yapılan insani yardım ve eylemlerden uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve yöntemlerle gerçekleştirilmesine kadar uzanan bir alan”dır.²⁴³ Sivil aktörlerin yürüttüğü insani diplomasi faaliyetleri bir yana “uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde barışçıl yol ve yöntemler geliştirmek” resmî diplomasi aktörlerinin uhdesinde bir insani diplomasi hedefi olarak tanımlanmıştır.²⁴⁴ Diğer yandan insani diplomasi, klasik diplomasi aktörleri için geleneksel diplomasiye *insani* bir boyut kazandırma, geleneksel diplomasinin barındırdığı olumsuz yönleri ona insani bir boyut kazandırarak en aza indirmeye olarak da anlaşılmaktadır.²⁴⁵ *İnsani dış politika* ve *yeni dış politikanın insan ve değer odaklı yapısı* ifadelerinin literatürde insani diplomasi ile ilgili bağlamlarda kullanıldığı görülmektedir.²⁴⁶

Klasik diplomasi merkezli bir diğer yaklaşıma göre insani diplomasi, insani yardımdan fazlasıdır. İnsanoğlunun geleceğini ilgilendiren ortak meselelerle ilgili yeni bir diplomasi dili geliştirilmelidir. Bu ihtiyaca binaen oluşturulacak insani diplomasi, vicdan ve güç arasında

tüm aktörlerin ikna edilmesine ve harekete geçirilmesine yönelik süreçlerin tamamı” Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 40.

²⁴² Michel Veuthy, “Humanitarian Diplomacy: Saving It When It is Most Needed”, *Humanitarian Space. Webster University Geneva 16th Humanitarian Conference*, (2012), 195. Ancak insani diplomasiyi sivil alana ait gören bakış açılarına sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin Kenan Dülger’e göre, insani diplomasinin devletlerden bağımsız olduğu ve daha sınırlı amaçları olduğu kabul edilmektedir. Bkz: Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, 1.

²⁴³ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”.

²⁴⁴ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, 24.

²⁴⁵ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, 23. “İnsani dış politika” ifadesi, Türk hükûmeti yetkilileri ve TİKA tarafından insani diplomasiyi tanımlarken kullanılmıştır. Bkz: Altunışık, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy”, 2019. “İnsan ve değer odaklı dış politika” ifadesi için bkz: Öner, “Turkish Migration and Asylum Regime in the Light of Humanitarian Diplomacy”.

²⁴⁶ Altunışık, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy”.

denge kurulan bir dış politika yaklaşımıdır.²⁴⁷ Bu dengeyi Türkiye'nin Dış İşleri Eski Bakanı Ahmet Davutoğlu şöyle ifade etmektedir:

“Kudret ile şefkat bir araya geldiğinde işte ol devlet, devlettir. Eğer bunlardan biri eksik olursa ya zulümdür ya da acziyettir. İşte insani diplomasiden kast ettiğimiz budur.”²⁴⁸

Uluslararası ilişkilerde realist-idealist çerçevenin, sert güç-yumuşak güç ikileminin dışına çıkıp insan merkezli yeni bir anlayış geliştirmenin gerekliliği üzerinde duran, güç ve vicdan dengesinin altını çizen bu dış politika yaklaşımı, bir resmî aktör olarak Türkiye'nin insani diplomasi anlayışını da tanımlamıştır. İnsani diplomasi, Türkiye'nin insan ve değer merkezli yeni dış politika vizyonunu yansıtan ve tamamlayan bir ilkedir. İnsani diplomasi vizyonu, Türkiye'nin (i) kendi vatandaşlarına yönelik insani diplomasi, (ii) kriz bölgelerindeki insanlara yönelik insani diplomasi ve (iii) BM sistemi içerisinde insani hassasiyetlerin öne çıkarılmasına yönelik insani diplomasi şeklinde üç düzeyde tezahür etmektedir. Türkiye'nin Somali'de büyükelçilik açması ve bölgedeki inşa sürecine katkıları, Suriyeli mültecilere yönelik Türkiye'de yürütülen insani yardım çalışmaları, dış işleri bakanlığının Myanmar ziyareti ve Arakan halkı için desteği, Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri arasında zikredilmekte, Türkiye'nin bu ve benzeri faaliyetleri çatışma çözümüne ve yeniden yapılanma süreçlerine katkı olarak görülmektedir.²⁴⁹

İnsani diplomasiye bir “dış politika yaklaşımı” olarak ele alan bu yaklaşım, insani diplomasiyi dış politikanın anahtar bileşenlerinden biri olarak konumlandırmıştır. Devletin insani diplomasi retoriği “Türk modeli” olarak sunulmuştur. **Türk modeli insani diplomasi**, çok taraflı olmaktan ziyade iki taraflıdır, diğer devletlerle iş birliğini içerir. Devlet kurumları liderliğinde yürütülür ancak sivil toplum kuruluşlarıyla, inanç temelli orta ve küçük ölçekli işletmelerle de yakın iş birliği hâlinindedir. Bir diplomasi yaklaşımı olarak insani yardımın ötesinde kalkınma projeleri, iş anlaşmaları, barış inşası gibi geniş hedeflere hizmet eder. Bu yaklaşıma göre insani diplomaside, kapsamlı ve uzun süreli katılım, stratejik siyasi ve ekonomik hedefler önemlidir.²⁵⁰

²⁴⁷ Davutoğlu, “Turkey's Humanitarian Diplomacy”, 866.

²⁴⁸ Ahmet Davutoğlu, “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun V. Büyükelçiler Konferansında Yaptığı Konuşma, 2 Ocak 2013, Ankara / T.C. Dışişleri Bakanlığı” (Erişim 19 Kasım 2022).

²⁴⁹ Davutoğlu, “Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and prospects”.

²⁵⁰ Altunışık, “Turkey's Humanitarian Diplomacy”.

Resmî nitelikli aktörler tarafından *bir dış politika aracı* olarak tasvir edilen resmî insani diplomasi perspektifinde yarı resmî ve sivil kuruluşlara da alan tanınmıştır. Dönemin dış işleri bakanı Ahmet Davutoğlu, 2013 yılında katıldığı V. Büyükelçiler Konferansı’nda insani diplomasiden geleneksel diplomasi araçlarına ek olarak kamu kuruluşları, yarı resmi kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının da dâhil olduğu “insani merkeze alan, insan odaklı ancak insani yardımdan daha fazlasını ifade eden, insanlık vicdanına sahip ve o vicdana hitap eden, insanlığın ortak geleceğine dair endişelerle hareket eden” bir diplomasi olarak bahseder.²⁵¹

Bir resmî aktör olan Türkiye’nin dış politikadaki insani diplomasi vizyonu burada bahsedildiği şekilde deklare edilmiştir. Uluslararası sistemdeki diğer ülkeler de insani diplomasiyi dış politika ve güvenlik ekseninde konumlandırarak adımlar atmıştır. Almanya, Norveç, Türkiye, Fransa, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkeler politika ve stratejilerine insani diplomasiyi dahil etmiştir.²⁵² Örneğin Almanya insani diplomasiyi IFRC’nin tanımı doğrultusunda tanımlamakta ve “insani koruma alanının sürdürülmesi için hayati önemde” olduğunu belirtmiştir.²⁵³ Fransa, insani diplomasiyi uluslararası insani hukuka uyumu teşvik etmek ve güçlendirmek için bir yöntem olarak vurgulamaktadır.²⁵⁴ Norveç, insani diplomasinin, insani normatif çerçeveye uyumun sağlanması ve insani çabalar için genel çerçevenin güçlendirilmesi konusunda önemli olduğunu açıklamıştır.²⁵⁵

Resmî nitelikli aktörlerin²⁵⁶ insani diplomasiyi, “uluslararası ilişkilerin barışçıl yollarla yürütülmesi”²⁵⁷, “diplomasiye insani bir boyut kazandırılması”, “vicdan ve güç arasında dengeli bir dış politika yaklaşımı uygulanması” bağlamlarında algıladığı görülmektedir.²⁵⁸

²⁵¹ Davutoğlu, “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun V. Büyükelçiler Konferansında Yaptığı Konuşma”,

²⁵² Kaan Namli, “İnsani Yardım Çalışanlarının ve İnsani Yardımların Korunmasında İnsani Diplomasi”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, 315-329 Cilt (Kızılay Kültür Sanat, 2023), 214-215.

²⁵³ Germany Federal Foreign Office, “Federal Foreign Office Strategy for Humanitarian Assistance Abroad 2019-2023” (Erişim 15 Kasım 2023), 9, 28, 50.

²⁵⁴ Ministry for Europe and Foreign Affairs, “France’s Humanitarian Strategy 2018-2022” (Erişim 15 Kasım 2023), 8-13.

²⁵⁵ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, “Norway’s Humanitarian Strategy An effective and integrated approach” (Erişim 10 Aralık 2023).

²⁵⁶ “İnsani diplomasinin resmî nitelikli aktörleri” Orhan Battır tarafından kullanılan bir tanımlamadır. Bkz: Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 2017, 139.

²⁵⁷ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, 2016, 24.

²⁵⁸ Diğer yandan BM çevrelerinde insani diplomasiye alternatif olarak bir diğer kavramın “insani müzakereler” kavramının kullanılmasına rastlanmaktadır: “BM terminolojisine göre insani diplomasi, üye devletlerin insani sorunları tartışmak ve çözüm bulmak için bir araya geldiği müzakereleri ifade eder. Burada odak noktası tarafların bir araya gelip müzakere sürecini yürütmeleridir. Bundan dolayıdır ki BM ve bağlı kuruluşlarınca insani diplomasi yerine insani müzakereler [(humanitarian negotiations)] terimi tercih edilmektedir. Bunun sebebi diplomasi kavramının çok fazla siyaset ve genellikle de devlet uygulamalarıyla ilişkilendirilmesidir. Dolayısıyla BM görevlileri bu terimi kullanmaktan imtina etmektedir.”²⁵⁸ Halil Kürşad Aslan - Selen Turp, “İnsani Diplomasi Ekosistemi”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 181.

2.3.1.3. İnsani Diplomasinin Anahtar Kavramlarına Dair Tanımlar

*Karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme*²⁵⁹ şeklindeki insani diplomasi tanımında geçen bazı anahtar temaların tanımlanması elzemdir.

Karar vericiler ve kanaat önderleri: İnsani diplomasi yürütücülerinin görüşlerini etkilemeye çalışacakları birincil hedef, *karar vericiler ve kanaat önderleridir*. Devlet başkanları, yasama ve yürütme organlarında görev alan hükûmet ve devlet yetkilileri, diplomatik temsilciler, büyükelçilikler, konsolosluklar, dışişleri bakanlıkları, askerî yetkililer, hükûmetler arası kuruluşlar, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar gibi siyasi veya askerî güce sahip kişi ve kurumlar, karar verme yetkisini elinde bulunduran karar vericiler arasındadır. Günümüzde çatışma ve krizler, genellikle iki devlet arasında cereyan eden vakalar olmaktan ziyade, diğer devletler, devlet dışı aktörler ve kimi durumlarda da vekiller (*proxy*) arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla devlet dışı aktörler ve silahlı gruplar da ikna edilecek muhataplar arasında yer alabilir.

Karar vericilerin yanı sıra karar vericilerin görüşlerini etkileyebilme potansiyeline sahip siyasetçiler, çok uluslu şirketler, ünlüler, medya kuruluşları, toplum liderleri ve toplumda söz sahibi kanaat önderleri de insani diplomasi yürütücülerinin ikna etmeye çalışacağı gruplar, ikincil hedef, arasındadır.²⁶⁰ Kimi durumlarda siyasilerin ikna etmekte zorlandığı tarafları sembol bir ismin vereceği bir mesaj, duruş, fetva daha fazla etkileyebilmektedir.

İnsani diplomasi aktörleri, her insani meselede konunun muhatabı olan karar verici kim ise ona uygun düzey ve şartlarda bir diplomasi yöntemi seçer. *Karar vericiler ve kanaat önderleri*, insani diplomasi eyleminin birincil muhatabıdır.

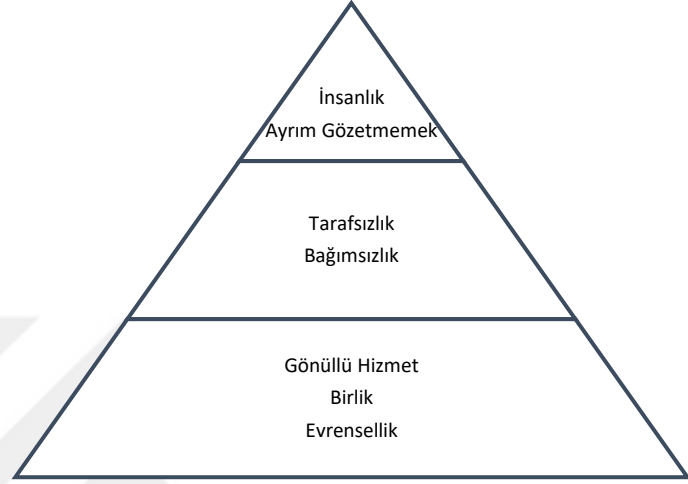
Temel insani ilkeler: İnsani diplomasi yürütücüleri savunmasız insanların menfaati doğrultusunda karar mercilerini ikna etmeye çalışırken *temel insani ilkeleri* referans alır. 1949 Cenevre Sözleşmesi’ni kaleme alan Jean Pictet’nin 1955 yılında yazdığı “Kızılhaç Temel İlkeleri”, 1965 yılında Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi’nin resmî ilkeleri olarak kabul

²⁵⁹ Bu, IFRC’nin insani diplomasi tanımıdır. Bu tezin referans aldığı temel insani diplomasi tanımıdır. IFRC, “Humanitarian Diplomacy Policy”.

²⁶⁰ DiploFoundation, karar vericileri birincil hedef (*primary target*), karar vericileri etkileme potansiyeline sahip olan kişi ve kurumları ikincil hedef (*secondary target*) olarak tanımlamıştır. DiploFoundation, “Who are the Humanitarian Diplomacy Actors?”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021).

edilmiştir.²⁶¹ *İnsanlık, ayırım gözetmeme, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik*²⁶² olarak tanımlanmış bu ilkeler ‘7 Temel İlke’ olarak bilinir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1991 yılında 46/182 ve 2004 yılında 58/114 sayılı kararlarıyla kabul ettiği *insanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmemek ve bağımsızlık*²⁶³ ilkeleri de BM kurumları ve ajansları için kabul edilmiştir.

Jean Pictet 1979 yılında insani ilkelerin bir hiyerarşisi olduğunu belirtmiştir. Pictet’nin ilkeler piramidine göre insani ilkeler hiyerarşik bir sıralamaya tabidir. *İnsanlık* ve *ayırım gözetmemek* ilkeleri insani aktörlerin *hedefleri* olarak piramidin en üstünde yer alır. İnsani çalışmalarda din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin sadece insan olmaları hasebiyle mağdurların menfaatlerini gözetmek üzere eyleme geçilir. Hiyerarşinin ikinci seviyesinde bulunan *tarafsızlık* ve *bağımsızlık* ilkeleri, birinci düzeydeki *insanlık* ve *ayırım gözetmeme* ilkelerinin

Şekil 1 Pictet'nin İlkeler Piramidi

uygulanmasını sağlayacak araçlar olarak işlev görür. Piramidin üçüncü düzeyinde yer alan *gönüllü hizmet, birlik* ve *evrensellik* ise Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi mensuplarının çalışmalarında temel aldığı, ilk dört ilkenin uygulanmasına hizmet eden ilkelerdir.²⁶⁴

Her zaman: İnsani diplomasi tanımında yer alan “her zaman” ifadesi tesadüfi yahut rasgele seçilmiş bir ifade olmasa gerektir. İnsani diplomasi aktörleri, savaş, işgal, çatışma ve doğal afet gibi her insani kriz durumunda; mağdurların uyuğu, etnik kökeni, inancı her ne olursa olsun savunmasız insanların menfaati için harekete geçmekle sorumludur.²⁶⁵

Savunmasız insanlar: Sözlükte “fiziksel veya duygusal olarak yara almaya müsait, saldırı veya zarara açık”²⁶⁶ şeklinde tanımlanan “savunmasız (*vulnerable*)” kelimesi insani alanda, savaş, çatışma ve doğal afet gibi krizlere bağlı olarak temel insani ihtiyaçlarını

²⁶¹ Jean Pictet, Kızılhaç ilkelerini 1955 yılında ICRC Genel İşler Direktörü olduğu sırada Fransızca olarak kaleme almıştır. Bkz: Jean Pictet, *Les principes de la Croix Rouge* (Geneva, 1955).

²⁶² ICRC, “Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent Movement”.

²⁶³ UN OCHA, “What Are Humanitarian Principles”.

²⁶⁴ Pictet’nin ilkeler piramidi ve piramitte yer alan ilkelerin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz: ICRC, *The Fundamental Principles of The International Red Cross and Red Crescent Movement Ethics and Tools for Humanitarian Action* (Erişim 05 Ocak 2024).

²⁶⁵ Hafize Zehra Kavak, “Christopher Lamb ile Mülakat”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Kavak, Hafize Zehra (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 344.

²⁶⁶ Merriam Webster, “Vulnerable”, (Erişim 05 Şubat 2024).

karşılama noktasında sıkıntı çeken ve zarar görmeye müsait kişi ve grupları ifade etmek için kullanılır. Kişi ve gruplar krizlerin sebep olduğu durum nedeniyle savunmasız hale gelebilir. Ayrıca çocukluk, yaşlılık, engellilik ve yoksulluk gibi öznel durumlar kişileri daha da savunmasız hale getirebilir. Savunmasız insanlar, güvenlik, koruma, barınma, sağlık, eğitim gibi muhtelif alanlarda desteğe ihtiyaç duyabilir; hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli olan mal ve hizmetlere erişimde sıkıntı yaşayabilir. İnsani diplomasi aktörlerinin hedefi, temel insani ilkeleri gözeterek savunmasız insanların menfaati için karar mercilerini ikna etmektir.²⁶⁷

İkna: İnsani diplomasi tanımında geçen ikna kavramı esasen insani diplomasi işinin özüdür. İnsani diplomasi aktörlerinin temel hedefi, savunmasız insanların menfaatlerini korumak için karar vericileri *ikna* etmektir. İkna, bizzat bir insani diplomasi yöntemi olarak tanımlanmış; müzakere, savunuculuk ve iş birliği gibi insani diplomasi yöntemleri de karar vericileri ikna etmek üzere yapılandırılmıştır.

2.3.2. Yaklaşımlar

Hazel Smith 2007 yılında kaleme aldığı çalışmasında insani kuruluşların insani diplomasi kavramına yaklaşımına dair üç çerçeve belirlemiştir. Öncelikle insani diplomasi tartışmalı bir kavram olduğunu, insani kuruluşlar tarafından farklı algılandığını ve tanımlandığını belirtmiştir. Ancak Smith'e göre insani diplomasi algılanışına dair bu geniş model ve kavram kümeleri üzerinden üç temel yaklaşım belirlemek mümkündür: Oksimoron (*oxymoron*), sağduyu (*common sense*) ve ehveni şerreyn / zorunlu hal (*a necessary evil*).

Oksimoron yaklaşımına göre, diplomasi ve insanilik birbirine tezat iki kavramdır. Diplomatlar diplomasi, insani yardım görevlileri insani yardım işini yürütür. İki kavram tamamen ayrı ve hatta kimi zaman çatışan kavramlardır. *Sağduyu* yaklaşımına göre, insani yardım çalışanları sahada işin tamamlanmasına odaklanır ve bunu başarabilmek için zaman zaman müzakerelerde bulunmaları gerekir, bu sahanın gerçeklerinden biridir. Sağduyu yaklaşımı “İnsani kuruluşlar müzakerelere katılmalı mı katılmamalı mı?” sorusundan ziyade “Müzakereleri daha verimli nasıl yürütebilirler?” sorusu üzerinde durur. *Ehveni şerreyn / zorunlu hal* yaklaşımı ise insani yardım faaliyetlerinin kimi zaman siyasallaşma riskine dikkat çeker. Bununla birlikte insani hedefleri gerçekleştirmek için üçüncü taraflarla diplomatik müzakerelerde bulunmanın kimi zaman gerekli olabileceği kanaatindedir.²⁶⁸

²⁶⁷ DiploFoundation, “Introduction to Humanitarian Diplomacy”.

²⁶⁸ Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 38-41.

2.3.3. Yöntemler

Karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme odağı ile çalışan insani diplomasi, hedeflerine ulaşmak için temel olarak üç ana yöntemi, ikna (*persuasion*), müzakere (*negotiation*) ve savunuculuk (*advocacy*) yöntemlerini kullanır.²⁶⁹ İş birliği (*cooperation*), arabuluculuk (*mediation*), pazarlık/uzlaşma (*bargaining/ conciliation*) ve baskı (*pressure*) da ayrı birer insani diplomasi yöntemi olarak tamamlayıcı yöntemler bağlamında ele alınabilmektedir.²⁷⁰

2.3.3.1. İkna

Argüman ve ilkeli tartışma yoluyla birini ikna etme süreci²⁷¹, muhatabın görüşlerini ve eylemlerini şekillendirme, güçlendirme veya değiştirmeyi amaçlayan bir iletişim şekli olarak tanımlanan ikna (*persuasion*) yöntemi, muhatabın *idrâk*, *tavır* ve *davranış*larını değiştirebilir.²⁷²

Muhatabın idrâkini, tavrını ve davranışlarını etkileyebilecek ikna sürecinin başarısını, temel olarak ikna eden tarafların güvenilirliği (*ethos: credibility*), ileri sürdüğü argümanların tutarlılığı (*logos: rational arguments*) ve duygular (*pathos: emotions*) belirler.²⁷³ İnsani diplomasi aktörünün muhatapları nezdindeki güvenilirliğinde geçmiş dönem tecrübesi, sahip olduğu ilke ve değerler önemlidir. Sunulan argümanların tutarlılığı, güncel veriler ışığında gerekli istatistik, gözlem, rapor ve analizleri içermesi, kanıta dayanması ve çözüm içermesine bağlıdır. Büyük insani dramların yaşandığı, insan hayatının söz konusu olduğu ve genellikle

²⁶⁹ DiploFoundation, *ethos, pathos ve logos'u insani diplomaside ikna sürecinin temelleri olarak konumlandırmıştır*. DiploFoundation, “Persuasion”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021), 2. Kavramların ikna ile ilgili bağlamlardaki kullanımı için bkz: Kenji Mori, “Analysis of the Discourse of Diplomatic Conflict at the UN: Application of Ethos, Pathos, Logos”, *Proceedings of 12th International Conference on Humanities & Social Sciences 2016* (Thailand: Khon Kaen University, 2016); Menna Mohammed Salama El-Masry El-Masry, “Ethos, Logos and Pathos: Metadiscourse Markers and the Construction of Persuasion in Some Selected Speeches of UNICEF’s Goodwill Ambassadors”, *Occasional Papers* 71/1 (01 Temmuz 2020), 155-187.

²⁷⁰ Battır, belirtilen yöntemlere ek olarak, arabuluculuk, pazarlık/uzlaşma ve baskıyı da insani diplomasi yöntemleri arasında zikretmiştir. İnsani diplomasi ve klasik diplomasi yöntemlerini mukayeseli gösteren tablo için bkz: Orhan Battır, “Klasik Diplomasi-İnsani Diplomasi Mukayesesi”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 52-53.

²⁷¹ Jeffrey T. Checkel, “Why Comply? Social Learning and European Identity Change”, *International Organization* 3/55 (2001), 562.

²⁷² DiploFoundation, “Persuasion”, 2.

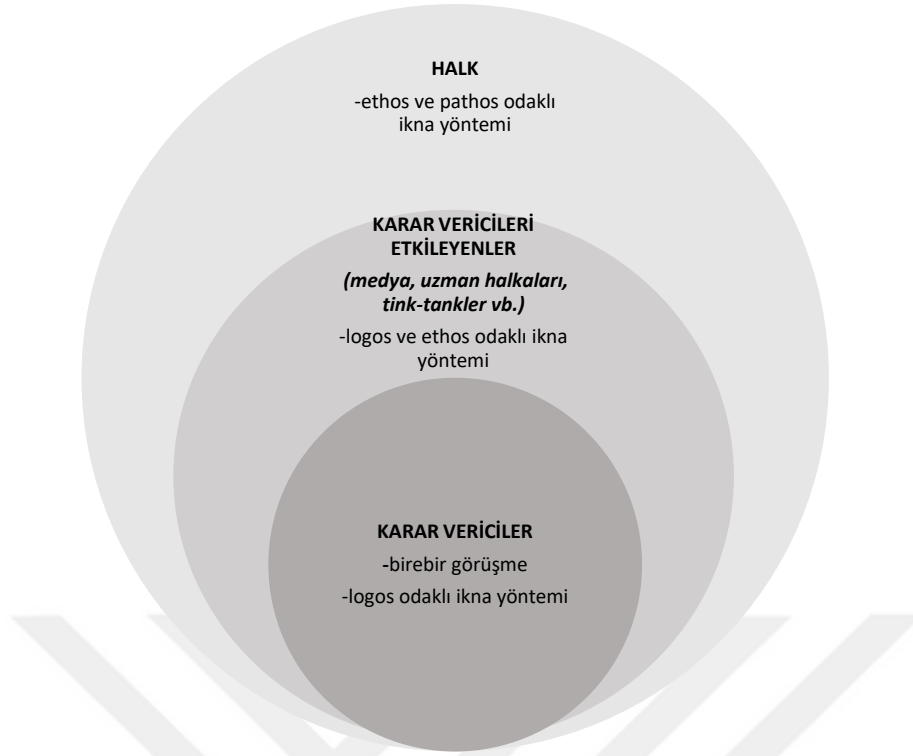
²⁷³ DiploFoundation, “Persuasion”, 2-3.

acil çözümler beklenen insani alanda, korku ve üzüntü gibi ortak duygulara hitap ederek muhatabı harekete geçirmek mümkündür.

İlgili literatürden anlaşıldığı kadarıyla bu yöntem karar vericilerin veya kamuoyunun duygularına hitap ederek kararlarını etkileme, insani eylemler için harekete geçirmede başvurulan bir yöntemdir. Nitekim afet ve çatışmaların sıcak anlarında, özellikle medyaya krizden etkilenen sivililerin mağdur durumdaki görüntülerinin düştüğü anda birey ve toplumlar bağış yaparak, sokağa çıkıp karar mercilerine seslenerek, bizzat kendileri organizasyonlara katılarak yoğun etkileşime girebilirler. Ancak duygulara hitap ederek politika üretme özelden faydalanıcılar genelde toplum nezdinde olumsuz sonuçlara, örneğin istismar ve infiale neden olabilir.

İnsani diplomasi aktörlerinin *temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaati doğrultusunda* ikna edeceği kişi ve kurumlar üç katmanda incelenebilir: (i) Karar vericiler, (ii) karar vericileri etkileyenler ve (iii) halk. İnsani diplomasi aktörleri bu üç düzeydeki muhataplarının idrâk, tavır ve davranışlarını etkilemek üzere, ethos, logos ve/ veya patosa başvurarak ikna sürecini yürütür.²⁷⁴

²⁷⁴ Bu üç katmanda ikna edilecek kişiler arasında en merkezde karar vericiler yani bizzat politika belirleyen ve kanun koyan kişiler yer alır. Devlet başkanları, hükümet temsilcileri, uluslararası hükümetler arası kuruluşlar vb. muhataplar burada yer alır. Medya, uzman gruplar, düşünce kuruluşları, şirketler, kanaat önderleri gibi karar vericileri etkileme potansiyeline sahip kişiler bir sonraki halkada yer alır. Açık diplomasi ve savunuculuk gibi yöntemlerle etkilenecek en geniş halkada ise “halk” bulunur. Durumu ifade eden görsel için bkz: Şekil 1 İkna katmanları.

Şekil 2 İkna katmanları.²⁷⁵

İkna süreci uygun diplomatik eylem ve araçlar kullanılarak yürütülmelidir. Bu nedenle ancak *insani diplomasi yürütebilme becerisine sahip kişiler*²⁷⁶ insani diplomasi aktörleri olarak görevlendirilmelidir. Bu kişiler, insani diplomasi faaliyetinin yürütüleceği kültürel ortamı ve bağlamı değerlendirmeli, sahanın ihtiyaçlarına ve kültürel hassasiyetlere uygun bir ikna süreci yürütmelidir. Faaliyet gösterilecek ortamdaki karar verme süreçlerinin işleyişini öğrenmeli, karar vericiler ve karar vericileri etkileme ihtimali olan diğer kişileri belirlemeli, karar vericiler ve kanaat önderleriyle ilişkiler geliştirmelidir. İnsani diplomasi aktörü kanıt tabanlı yaklaşım kullanmalı, bilgisi ve uzmanlığı doğrultusundaki alanlara odaklanmalı, gerektiğinde yeni paydaşlarla -beklenti ve yükümlülüklerin şeffaf bir şekilde ifade edilmesi kaydıyla- iş birliğinde bulunmalıdır.²⁷⁷ Lokal, ulusal ve uluslararası bağlamı tanıma, uygun söylem kullanımı, muhatabı tanıma, zaman kısıtının farkında olma, çerçeveleme ve gündem oluşturma ikna sürecinde dikkate alınması gereken diğer unsurlardır.²⁷⁸

²⁷⁵ DiploFoundation, “‘Layers of Persuasion’ in Persuasion”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021).

²⁷⁶ İnsani diplomasi yürütecek aktörlerin sahip olması gereken yetkinlik ve becerilerle ilgili bir çalışma için bkz: Hugo Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, thk. Kavak, Hafize Zehra (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 255-280.

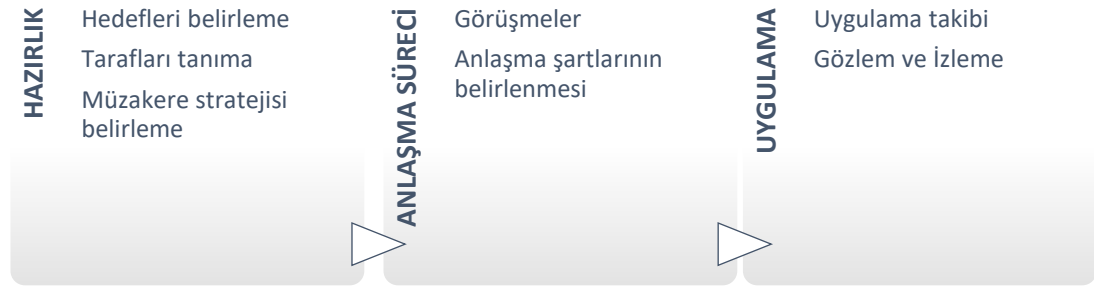
²⁷⁷ IFRC, “Humanitarian Diplomacy Policy”.

²⁷⁸ DiploFoundation, “Persuasion”, 7-9.

2.3.3.2. Müzakere

İnsani diplomasi yöntemlerinden biri olan müzakere (*negotiation*), “iki veya daha fazla taraf arasında görüşmeye dâhil olan tarafların çıkarlarını tatmin etmek üzere sonuç almayı hedefleyen bir diyalog” olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁹ Bir diğer tanımda müzakere “tarafların tam olarak mutabık olmadığı belirli bir dizi konu hakkında ortak bir sonuca varma amacıyla yürütülen iletişim ve ilişki inşa etme süreci” olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁰ Müzakere kavramını “insani müzakere” olarak daha spesifik bir çerçevede ele alan bir diğer yaklaşım, insani müzakereleri “insani destek ve koruma sağlama amacıyla siviller tarafından yürütülen müzakereler” olarak tanımlamaktadır.²⁸¹

İnsani müzakereler üç hedefle yürütülür: (i) savunmasız insanlara insani destek ve koruma sağlama, (ii) insani alanı koruma ve (iii) uluslararası hukuka saygıyı geliştirme.²⁸² İnsani müzakereler birebir / yüz yüze gerçekleşebileceği gibi saha koşullarının el vermediği yahut tarafların bir araya gelemeyecek kadar muhalif olduğu durumlarda dolaylı olarak bir aracı üzerinden de gerçekleşebilir. Müzakerelerin dolaylı gerçekleşeceği durumlarda tarafların hassasiyetlerine, durum ve çıkarlarına hâkim üçüncü bir taraf her iki taraf arasında arabuluculuk yaparak müzakereleri yürütür. İnsani müzakereler yerel, ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeylerde yürütülebilir.²⁸³

Şekil 3 Müzakere Aşamaları

İnsani müzakerelerin aşamaları hazırlık, anlaşma arayışı ve uygulama olarak tasnif edilir. Müzakerelere başlamadan önce derinlemesine durum analizi yapılmalı, müzakerelerden beklenen hedefler net bir şekilde belirlenmeli ve insani norm ve ilkeleri temel alan etkili bir

²⁷⁹ DiploFoundation, “Negotiations in Humanitarian Diplomacy”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021), 1.

²⁸⁰ Gerard Mc Hugh - Manuel Bessler, *Humanitarian Negotiations with Armed Groups* (United Nations, Ocak 2006), 5.

²⁸¹ Hugh - Bessler, *Humanitarian Negotiations with Armed Groups*, 5.

²⁸² DiploFoundation, “Negotiations in Humanitarian Diplomacy”, 2.

²⁸³ DiploFoundation, “Negotiations in Humanitarian Diplomacy”.

müzakere stratejisi planlanmalıdır. Hedefler arasında öncelik sıralaması yapılmalı, karşı taraf ile ortak hedefler varsa bu hedefler de tanımlanmalıdır. Ortak hedefler üzerinden yürümek müzakerelerin çıkmaza girmesini engelleyebilir. Müzakereci karşı tarafın durum (*position*) ve çıkarlarını (*interests*) belirlemeli ve analiz etmelidir.²⁸⁴ Müzakereci elini güçlendirecek unsurların farkında olmalıdır. Kültürel hassasiyet, şahsi özellikler, tecrübe, temsil kabiliyeti vb. açılardan uygun müzakere ekibinin oluşturulması, müzakere stratejisinin belirlenmesi, doğru argümanların kullanımı, doğru argümanın doğru şekilde kullanımı, insani müzakerelerde dikkate alınması gereken hususlardır. Ayrıca taraflar arasında güven ve uzun süreli ilişki inşası, müzakere hedeflerinin uygulanması, mutabık kalınan anlaşmanın hayata geçirilmesi ve gelecekte yeni anlaşmaların sağlanmasına katkı sağlayacaktır.²⁸⁵

2.3.3.3. Savunuculuk

İnsani diplomasi aktörlerinin başvurduğu yöntemlerden bir diğeri olan savunuculuk “en savunmasız kişilerin menfaatlerini korumaya yönelik eylemleri desteklemek ve uygulamak üzere karar vericileri, paydaşları ve ilgili kitleleri etkilemeye yönelik bilinçli bir süreç” olarak tarif edilmektedir.²⁸⁶ Karar vericilerin, paydaşların ve kitlenin görüşlerini etkilemeyi hedefleyen savunuculukta, bu etkileme doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşebilir. Savunuculuk, kanıt temelli yaklaşımdan hareketle öneriler sunar. Örgütlemeyi ve örgütlenmeyi gerektirir. Bir dizi stratejik eylemi temsil eder ve en canlı haliyle diğerlerinin kararlarını, uygulamalarını ve politikalarını etkiler.²⁸⁷ Savunuculuk yöntemini kullanarak karar ve düşünceleri değiştirebilecek olan insani diplomasi aktörleri, savunmasız insanların menfaatlerini koruyacak politika değişikliklerine vesile olabilir.²⁸⁸

“...savunuculuğun birçok farklı boyutu mevcut: insan hakları, insan onurunun korunması, insani sorunların tespiti ve çözümü, çözümden sorumlu mekanizmaların harekete geçirilmesi, kamuoyu baskısı

²⁸⁴ Roger Fisher ve William Ury’nin ilk olarak 1983 yılında yayınladığı, “The Harvard Approach” olarak da bilinen müzakere modelinde dört hususun altı çizilmiştir: (i) insanları sorundan ayırştırmak, (ii) konumlara (*positions*) değil çıkarlara (*interests*) odaklanmak, (iii) her iki tarafın ortak kazanımı olacak seçenekler belirlemek, (iv) tarafların kabul edeceği objektif kriterler belirlemek. Roger Fisher - William Ury, *Getting to YES. Negotiating Agreement Without Giving in* (New York: Penguin Books, 2011).

²⁸⁵ DiploFoundation, “Negotiations in Humanitarian Diplomacy”.

²⁸⁶ Anna Fouchard, *Advocacy Toolkit: A Guide to Influencing Decisions that Improve Children’s Lives* (UNICEF, 2010), 3.

²⁸⁷ Fouchard, “Advocacy Toolkit”, 12.

²⁸⁸ DiploFoundation, “Advocacy Within Persuasion in Humanitarian Diplomacy: Practical Guidance”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021).

oluşturulması vb. Bu hususların tamamı bizim görev alanımıza giriyor. Bu çerçevede biraz önce bahsettiğim hukuki çerçeveyi ve geleneği zinhar aşmadan sessiz yığınların sesi olup sorunlarını dünyaya aktarmaya çalışıyoruz.”²⁸⁹

İnsani diplomasi yöntemlerinden ikna ve müzakere, daha çok gizli diplomasi ve birebir diplomasi yoluyla sürdürülürken savunuculukta açık diplomasi yöntemleri de devreye girer. Yeni ve geleneksel medya aracılığıyla mesaj verme, protestolar ve kitlesel eylemlerde bulunma, organize olma, lobi yapma, kampanya düzenleme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunma savunuculuk kapsamında başvuru çalışmalarıdır.

Savunuculuk stratejisi belirlemeden önce “Sorun nedir?”, “Çözüm ne olabilir?”, “Arzu edilen değişimi gerçekleştirme gücü kimin elindedir?”, “Güç sahibi bu kişi veya grup nasıl etkilenebilir?” sorularına net yanıtlar verilmesi elzemdir. Savunuculuk yürüten kişi veya kurumun süreci yürütmeye ehil olup olmadığı, karar vericiler ve toplum nezdindeki itibarı, yapılan çalışmanın mağdur halk üzerinde olumsuz bir etkisi olup olmayacağı, hangi aşamada hangi paydaşlarla çalışılmasının faydalı olacağı, hangi savunuculuk kanalının tercih edileceği, savunuculuk sürecinin zamanlaması gibi hususlar savunuculuk stratejisi belirlenirken etüd edilmelidir. Bu meyanda güvenilirlik değerlendirmesi, risk analizi, paydaş analizi ve strateji haritalaması başarılı bir savunuculuk sürecinin takibi için anahtar aşamalardır.²⁹⁰

2.3.3.4. Tamamlayıcı Yöntemler

İnsani diplomasi aktörlerinden IFRC *ikna, müzakere ve savunuculuğu* insani diplomasi yöntemleri olarak tanımlamıştır. Bir akademik çalışma IFRC’nin sacayağına *arabuluculuk, iş birliği, pazarlık/uzlaşma ve baskı*’yı da eklemiştir²⁹¹, Türk sivil toplum kuruluşlarından Türk Kızılay ve İHH *iş birliğini* insani diplomasi yöntemleri arasında belirtmiş,²⁹² bir saha araştırması da *diyaloğu* insani diplomasi yöntemleri arasında zikretmiştir.²⁹³

²⁸⁹ Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”, 351-379.

²⁹⁰ Bahsi geçen analiz aşamalarının her biri müstakil olarak yapılandırılmıştır. DiploFoundation, “Advocacy Within Persuasion in Humanitarian Diplomacy: Practical Guidance”.

²⁹¹ Battır, “Klasik Diplomasi-İnsani Diplomasi Mukayesesi”, 52-53.

²⁹² Kınık - Kavak, “Kızılay’ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler”, 429-446. Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

²⁹³ Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*, 201-202.

İnsani diplomaside *arabuluculuk* birden fazla tarafın bir araya getirilmesidir. İnsani diplomasi yürütücüleri kolaylaştırıcı (*facilitator*) veya arabulucu (*mediator*) olarak birbirleri ile çatışan veya karşıt görüşte olan tarafları bir araya getirerek bir diyalog yürütür. Taraflar, insani diplomasi yürütücülerinin himayesi altında problem kaynağı olan mesele hakkında görüşür ve çözüm yolları bulmaya çalışır.²⁹⁴ *İş birliği*, amaç ve stratejiye bağlı olarak benzer hedefler doğrultusunda çalışan kişi ve kurumlarla birlikte hareket edilmesi anlamına gelir. Esasen insani diplomasinin ikna, müzakere ve savunuculuk yöntemlerine dâhildir. İkna, müzakere ve savunuculuk yöntemini kullanan aktörler gerekli görüldüğünde uygun paydaşlarla iş birliği kurarlar. *Pazarlık/ uzlaşma, baskı ve diyalog* da yine üçlü sacayağını oluşturan *ikna, müzakere ve savunuculuk* süreçlerine dâhil ve bu süreçlere neden-sonuç ilişkisi ile bağlıdır.

2.3.4. Aktörler

Savunmasız insanların çıkarlarının gözetilmesi konusunda karar mercilerini etkileme, yönlendirme ve ikna etme yetenekleri çerçevesinde her kişi ve kurum insani diplomasi aktörü olarak görev alabilir. İnsani yardım kuruluşları, devletler ve özel sektör, insani diplomasiyi acil durumlarda farkındalığı artırmak, müzakere etmek ve uygun insani yardımı seferber etmek için bir araç olarak kullanır.²⁹⁵ Devlet dışı aktörleri de kapsayan geniş çaplı bir iletişim ağı²⁹⁶ olarak görülen insani diplomasi, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası farklı düzeylerde çok çeşitli aktörün irtibatını ve etkileşimini gerektirir. İnsani diplomasi aktörleri, resmî nitelikli ve sivil nitelikli aktörler şeklinde iki kategori altında incelenebilir. Sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, medya ve bireyler sivil aktörler kategorisine dahildir.²⁹⁷

İnsani diplomasi aktörlerini incelemeyi önce sahada ve literatürdeki bir tanımlamaya yer vermek gerekir. Karar vericileri savunmasız insanların menfaatlerini korumaya ikna için çalışan insani diplomasi aktörleri, sahadaki kimi aktörler ve literatürdeki bazı çalışmalar tarafından “insani diplomat” olarak nitelenmiştir. IFRC İnsani Diplomasi Politikası Açıklama Bildirgesi, insani diplomasi aktörlerinden bahsederken insani diplomat tabirini kullanmıştır.²⁹⁸ İnsani diplomasi aktörlerini, aktörlerin sahip olması gereken vasıf ve yaklaşımları, ve insani

²⁹⁴ Tayland’ın Patani bölgesinde çatışan iki grup olan YAREN ve PULO gruplarının İHH İnsani Yardım Vakfı insani diplomasi koordinatörleri öncülüğünde İstanbul’da bir araya getirilmesi buna örnektir. Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

²⁹⁵ Réigner, “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy”, 1213.

²⁹⁶ Tavel, “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross”, 1, 10-11.

²⁹⁷ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 65-67.

²⁹⁸ “Hangi tür eylemin ne zaman yapılacağına karar vermek insani diplomatın sahip olması gereken becerilerdendir.” IFRC, “Humanitarian Diplomacy Policy - The Explanatory Memorandum”.

diplomasi faaliyetlerini ele alan bazı çalışmalar da aynı tabiri kullanmıştır.²⁹⁹ İnsani diplomat tabiri, “savunmasız insanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla insani diplomasi sürecini yürüten, karar vericiler ve kanaat önderleriyle müzakereler yapan kişi” olarak tanımlanmaktadır.³⁰⁰ Ancak insani diplomat tanımının Türkçe literatürde yaygın bir kullanımı olduğu ve aşinalık kesp ettiği Katılımcı IV’ün de mülakatta ifade ettiği gibi söylenemez.

“Humanitarian diplomat kelimesi İngilizce okurken konuşurken bir anlama geliyor. Diplomat kelimesinin içinde gömülü olan hariciye mensubu olma ruhu daha farklı bir mesleki sınıfa işaret ediyor. Pratik hayatta [insani diplomat tabirini] hiç kullanmadık. Benim karşılaştığım konuştuğum farklı kurumlardaki arkadaşlar da kişiler de kendisini insani diplomat olarak hiç tanımlamadı. Bu bir entelektüel tartışma konusu olabilir ama pratik hayatta, Türkçe içerikte özellikle bir karşılığı olduğunu düşünmüyorum.”³⁰¹

Sahadaki izlenimin de işaret ettiği gibi *insani diplomat* ifadesinin uluslararası alanda ve Türkiye’deki kullanımı / aşinalığı farklıdır. İnsani diplomat tabirine dair bu açıklamadan sonra insani diplomasi faaliyetlerinde bulunan sivil ve resmî nitelikli aktörler incelenebilir.

2.3.4.1. Resmî Nitelikli Aktörler

2.3.4.1.1. Hükûmetler ve Bağlı Kuruluşlar

“Karar vericilerin savunmasız insanların menfaatleri için ikna edilmesi” konusu resmî aktörlerin insani diplomasi yaklaşımı bünyesinde hayat bulmakta ancak resmî aktörler insani diplomasiyi daha geniş bir bağlamda kullanmaktadır. “Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde barışçıl yol ve yöntemler geliştirilmesi”, “geleneksel diplomasiye insani bir boyut kazandırılması” ve “vicdan ile güç arasında bir dış politika vizyonu edinilmesi” resmî aktörlerin insani diplomasi vizyonunu yansıtmaktadır.³⁰²

²⁹⁹ İnsani diplomat kavramını kullanan bazı çalışmalar için bkz: Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”, 255-281. Aslan - Turp, “İnsani Diplomasi Ekosistemi”. Cihat Battaloğlu - Fadi Farasin, “İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade”, ed. Kavak, Hafize Zehra (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 281-305. İstifanus M. Habila, “The Axis of A Humanitarian Diplomat: A Short Review of H. Boer’s Work at the Institute of Church and Society” (Aalborg Üniversitesi: Master Tezi, 2020).

³⁰⁰ Kavak, “Christopher Lamb ile Mülakat”, 337.

³⁰¹ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020.

³⁰² Resmî aktörlere göre insani diplomasi anlayışı için bkz: Çalışmanın 2.3.1.2. nolu bölümü. Ayrıca resmî aktörlerin insani diplomasi bakış açısına iki örnek olarak bkz: Sultan Barakat, “Priorities and Challenges of

Resmî aktörlerin birincil düzeydeki insani diplomasi sorumluluğu uhdelerindeki vatandaşlarıdır.³⁰³ Uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk uyarınca devletler, tüm vatandaşlarının insan haklarını korumak, saygı duymak ve geliştirmekle sorumludur. Ayrıca resmî nitelikli aktörler, yürütme, yasama ve yargı kurumlarını bünyesinde barındıran devlet aygıtının bu kurumları insani ilkelere duyarlı hale getirmesi noktasında da görev alır. Resmî aktörlerin ikinci düzeydeki insani diplomasi sorumluluğu ülke içinde ve dışında yaşanan insani krizlere yanıttır. Resmî aktörler genellikle savunmasız insanlara sundukları insani yardımlarla ve kalkınma yardımlarıyla insani diplomasiye dâhil olur. Resmî kalkınma ajansları ve bakanlıklar bu noktada görev alır. Resmî nitelikli aktörlerin savunmasız insanlara yardımı ve desteği insani bir çalışmadır ancak yardımların salt kendisinin insani diplomasi kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmaktadır. Resmî aktörlerin üçüncü düzeydeki insani diplomasi sorumluluğu uluslararası sistemde insani hassasiyetlerin öne çıkarılması konusundaki ön ayak oluşlarıdır. Bütün bu yönleriyle insani diplomasinin resmî nitelikli aktörleri devletler, hükûmetler, hükûmetler arası kuruluşlar, bakanlıklar, kalkınma ajansları, resmî diplomatik temsilciler, parlamentolar, vekiller vb. kişi ve kurumlardan oluşur.³⁰⁴

2.3.4.1.2. Hükümetler Arası Kuruluşlar

Hükümetler arası kuruluşlar (*intergovernmental organizations/IGOs*), iki veya daha fazla hükûmetin ortak çıkarları ilgilendiren konularda çalışmak üzere bir anlaşma sonucunda bir araya geldiği yapılardır. Uluslararası hukuk teamülleri çerçevesinde hareket etme durumunda bulunan hükûmetler arası kuruluşlar, hemfikir oldukları konularda üye devletler arasında yeni anlaşmalar yapabilir, uluslararası siyasi sistemde ve küresel yönetişimde söz sahibi olabilir. Hükûmetler arası kuruluşlar dünya barışı, güvenliği, ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesi konularında çalışmak üzere yapılandırılır.³⁰⁵

Birleşmiş Milletler (UN), Avrupa Birliği (EU), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Afrika Birliği (AU) birden fazla devletin anlaşma sonucunda bir araya gelerek oluşturduğu, ekonomik ve sosyal sorunlara odaklanan hükûmetler arası kuruluşlara örnektir.

Qatar's Humanitarian Diplomacy", *CMI Brief* 07 (Temmuz 2019). Jacinta O'Hagan, "The Challenge of Humanitarian Diplomacy", (Ocak 2017).

³⁰³ Türkiye'nin resmî aktörlerinin insani diplomasisi (i) kendi vatandaşlarına yönelik, (ii) kriz bölgelerindeki insanlara yönelik ve (iii) BM sistemi içerisinde insani hassasiyetlerin öne çıkarılmasına yönelik gerçekleşmektedir. Davutoğlu, "Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and prospects".

³⁰⁴ "Genel olarak, resmî insani diplomasi, devlet dışı aktörlerinkinden daha az ilkelidir çünkü devletler, insan hakları konularını sıklıkla birbiriyle yarışan siyasi ve ekonomik gündemlerle değerlendirmektedir." Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*, 79-81.

³⁰⁵ Harvard Law School, "Intergovernmental Organizations (IGOs)" (Erişim 25 Kasım 2022).

Hükûmetler arası kuruluşlar, üye devletlerin topraklarında dokunulmazlıklardan, olanaklardan ve ayrıcalıklardan yararlanır. Birçok hükûmetler arası kuruluş, insani diplomasi aktörü olarak işlev gören ajansları veya grupları içerir.³⁰⁶ Savunmasız insanların çıkarları bir veya birden fazla üye tarafından bu çatı kuruluşlarda gündeme getirildiği takdirde hükûmetler arası kuruluşlar bizzat savunmasız insanların menfaatine uygun politika geliştirir yahut geliştirilmesi konusunda teşvik edici olur.

2.3.4.2. Sivil Nitelikli Aktörler

Uluslararası ilişkilerde güç algısında paradigma değişikliğinin yaşandığı, küreselleşmenin mal, hizmet, iletişim ve etkileşimi yaygınlaştırdığı kadar krizleri de sınırlar ötesine taşıdığı 21. yüzyıl konjonktüründe, medya, ekonomi, sanat vb. arka planlardan sivil nitelikli aktörler de politika yapım süreçlerinde etkili olmaktadır. Böyle bir konjonktürde sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, medya kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler, savunmasız insanların menfaatlerinin korunması konusunda insani diplomasi aktörü olarak görev yapabilmektedir.³⁰⁷

2.3.4.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları

Kamu ve özel sektörün dışında gönüllü yapılanmaları içinde barındıran *üçüncü sektör*, hizmet sunumu, savunuculuk, kültürel programlar ve sosyal hareketler alanındaki çalışmaları aracılığıyla dünya çapında değer yaratmada kritik bir rol oynamaktadır.³⁰⁸ Üçüncü sektörün mühim bir üyesi olan sivil toplum kuruluşları, -kuruluş gayesi, büyük veya küçük ölçekli oluşu, hükûmetten fon alıp almaması, inanç temelli veya seküler oluşu, profesyonel çalışan sayısı, işlem hacmi, yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde yapılanması, bürokrasi düzeyi gibi açılardan farklılık göstermekle birlikte- belli bir amaç uğruna kurulan, kâr amacı gütmeyen, devletten bağımsız ve gönüllülük esasıyla çalışan yapılardır.³⁰⁹ Sivil toplum kuruluşları,

³⁰⁶ DiploFoundation, “Who are the Humanitarian Diplomacy Actors?”

³⁰⁷ İnsani diplomasiinin sivil nitelikli aktörleri için bkz: Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 139-169.

³⁰⁸ Üçüncü sektör tanımı ve ABD, Fransa, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Çin örnekleri üzerinden bir inceleme için bkz: Meghan Kallman - Terry Clark, *The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits* (University of Illinois Press, 2016).

³⁰⁹ Nihat Erdoğan, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Temel Meseleleri ve Çözüm Önerileri”, Sivil Toplumun On Yılı | 2010-2020, ed.: H. Merve Bircan Altınsoy (İstanbul: İlke Yayınları, 2021), 63-74. Sivil toplum kavramına dair ayrıca bk. Ömer Çaha, “Sivil Toplum”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları, 2021).

“Dezavantajlı insanlar için yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik, kendi kendini yöneten, özel, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar”dır.³¹⁰

STK’lar üçüncü sektörün kilit aktörleri olarak insan hakları çalışmaları, kültürel koruma, çevre aktivizmi, politika analizi, araştırma ve bilgi sağlama gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerde bulunmakta ancak daha çok iki alandaki çalışmaları ile öne çıkmaktadır: Hizmetlerin ihtiyacı olan insanlara ulaştırılması ile savunuculuk ve kamuoyu kampanyaları.³¹¹ Hem ihtiyacı olanlara hizmet sağlanması konusu hem de savunuculuk ve kamu kampanyaları konusu STK’ları insani diplomasi aktörü pozisyonuna taşıyan iki önemli husustur.

2.3.4.2.2. Medya

Üçüncü sektör içerisinde yer alan medyanın gündem belirleme, çerçeveleme ve kamuoyu oluşturma konusunda halklar ve karar vericiler üzerinde ciddi etkisi bulunmaktadır. Özellikle insani diplomasi yöntemlerinden savunuculuk, medya yoluyla yürütülebilmekte ve kamuoyu ve karar vericilerin görüşleri etkilenebilmektedir. Medya kuruluşları, basın mensupları, geleneksel ve yeni medya araçlarını kullanan bireyler, sosyal medya kullanan insani alandaki profesyoneller, bilginin yayılması, ihtiyaçların duyurulması ve gerekli olduğu durumlarda politika değişikliğine gidilmesi konusunda yönlendiricidir. Medya, kamuoyunun yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki insani meselelerden haberdar olmasını tüm bu düzeylerde bilinçlendirmeyi sağlar.

2.3.4.2.3. Düşünce Kuruluşları

“Yerel ve uluslararası konularda politika odaklı araştırma, analiz ve tavsiyeler üreten, böylece politika yapıcılarının ve halkın kamu politikası hakkında bilinçli kararlar vermesini sağlayan kuruluşlar”³¹² olarak tanımlanan düşünce kuruluşları, halkı ve karar vericileri bilgilendiren ve yönlendiren kuruluşlardır. Düşünce kuruluşları, dış politikada yeni düşünceler ve alternatifler üretme, üst düzey tartışma ortamı hazırlama, vatandaşları dünya hakkında

³¹⁰ David Lewis, “Nongovernmental Organizations, Definition and History”, *International Encyclopedia of Civil Society*, ed. Helmut K. Anheier, Stefan Toepler (New York: Springer, 2010), 1056.

³¹¹ Lewis, “Nongovernmental Organizations, Definition and History”, 1056.

³¹² James G. McGann, *The Fifth Estate: Think Tanks, Public Policy and Governance* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2016).

bilgilendirme, arabuluculuk ve çatışmaların çözülmesi konusunda resmi çabaları tamamlayıcı imkanlar sağlamaları yönüyle politika üretimine katkıda bulunur.³¹³

Düşünce kuruluşları kapasiteleri, entelektüel derinlikleri ve networklerinin sunduğu imkânlar nispetinde sadece ulusal değil uluslararası arenada da politika yapımını etkileyebilir. Düşünce kuruluşlarının yayınladığı analiz, araştırma ve diğer bilimsel çalışmalar karar vericilerin ve kanaat önderlerinin dikkatini insani meselelere çekme ve kendilerini gerekli eylemlerde bulunma konusunda etkileme potansiyeline sahiptir. Düşünce kuruluşları karar vericileri etkileme ve yönlendirme yeteneği bakımından önemli insani diplomasi aktörleridir.³¹⁴

2.3.4.2.4. Diğer Sivil Aktörler

Karar vericileri etkileme potansiyeline sahip bir diğer sivil aktör çok uluslu şirketlerdir. Kaynak ülke dışında yabancı sermaye yatırımı yaparak birden fazla ülkede faaliyette bulunan, bir kısmının geliri dünyadaki bazı ülkelerin milli gelirini aşan büyük ölçekli çok uluslu şirketler³¹⁵, faaliyette bulundukları ülkelerdeki insani durumun, güven ve istikrar ortamının sarsılması kurumlarının çalışmalarını olumsuz etkileyebileceği için sahip oldukları ekonomik güç ve çok taraflı politik etkinlik sayesinde devlet yöneticilerini, karar vericileri ve kanaat önderlerini etkilemek üzere harekete geçebilmektedir.³¹⁶

Dünyada ve yaşadıkları ülkede gerçekleşen insani krizlere kayıtsız kalamayan sivil bireyler de karar vericileri ikna edebilen insani diplomasi aktörleridir. Geleneksel toplumlarda cemaat liderleri, kabile liderleri, mahalle muhtarları, imam vb. şahıslar halk nezdindeki itibarlarından da aldıkları güçle karar vericileri etkileyebilmekte, savunmasız insanların menfaatleri doğrultusunda kararlar aldırabilmektedir. Bu aktörler kimi durumlarda yaşadıkları toplumlardaki çatışma ve krizlerin çözümünde arabuluculuk yapar. Diğer yandan günümüzün iletişim araçlarının da katkısıyla, toplumun değer verdiği, sevdiği ve saygı gösterdiği akademisyenler, entelektüeller, sanatçı, sporcu vb. ünlü şahıslar bir insani meselenin

³¹³ Bilal Karabulut, “Dünyada ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Akademik Bakış* 4/7 (2010), 93.

³¹⁴ Orhan Battır, “Düşünce Kuruluşlarının İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, *SADAM ANALİZ* (Haziran-Temmuz-Ağustos 2016), 41-44.

³¹⁵ John Stopford, “Çok Uluslu Şirketler”, *Foreign Policy* 1 / 4 (1998 / 1999), 8-19; Mümin Tüysüzoğlu, “Çok Uluslu Şirketler, Gelişmekte Olan Ülkelerle İlişkileri ve Yeni Boyutları”, *Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları*, (II., Ankara, 1990-1991), 189-206.

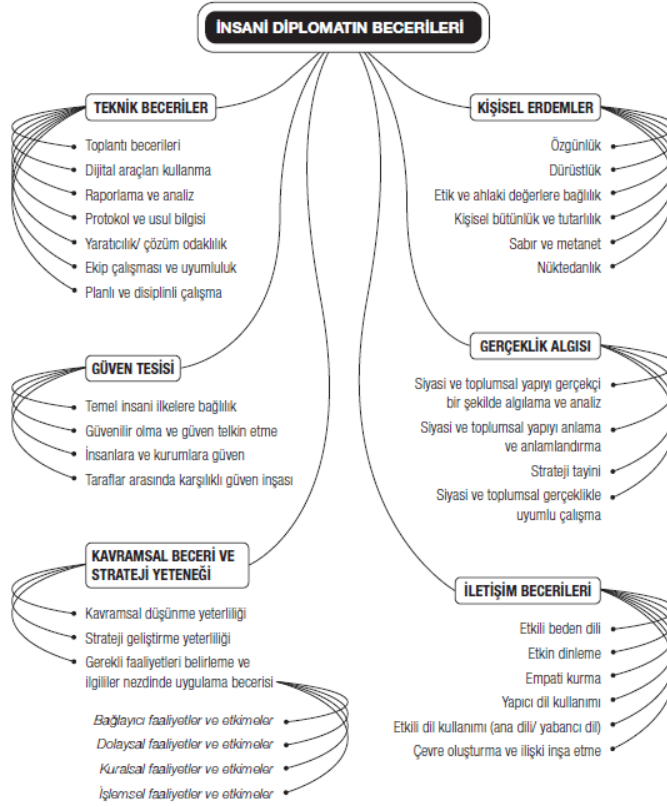
³¹⁶ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 167-168.

savunuculuğu yaptıkları durumda hem karar vericileri hem de kitleleri etkileme potansiyeline sahiptir.³¹⁷

2.3.4.3. Aktörlerin Kabiliyet ve Vasıfları

İnsani diplomasi aktörleri, insan eliyle veya doğal nedenlerle gerçekleşen krizlerin yaşandığı bölgelerde yerel, ulusal, bölgesel veya uluslararası kontekstlerde faaliyet yürütürler. Resmî ve sivil nitelikli insani diplomasi aktörleri, farklı disiplinler ve farklı arka planlardan gelen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler ait oldukları toplumların yanı sıra dil, din, inanç, kültür, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum vb. açılardan farklı arka planlardan toplumlarda savunmasız insanların menfaati için yine farklı arka planlardan olan karar vericilerle muhatap olurlar. Savunmasız insanların durumlarını anlama, içinde bulundukları sosyo-politik ortamı kavrama, doğru aşamada doğru karar vericilere yönelik etkili bir insani diplomasi stratejisi geliştirebilme adına insani diplomasi aktörlerinin bazı kabiliyet ve vasıflara sahip olması gereklidir.

³¹⁷ Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü insani projeleri devlet teşvikiyle gidip yerinde gören ünlü kişilerin paylaşımları kamuoyu oluşturulmasına örnek olarak gösterilebilir. TRT HABER, "Sanatçılar Somali'deki Dramı Anlattı" (Erişim 20 Ağustos 2023).

Şekil 4 İnsani Diplomatin Becerileri. Kaynak: Hugo Slim, *Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?*³¹⁸

İnsani diplomasi aktörlerinin etkili bir insani diplomasi stratejisi geliştirebilmeleri sahayı anlama ve saha gerçeklerini analiz edebilmeleri ile mümkündür. “Kavramsal beceri ve strateji yeteneği” ve “gerçeklik algısı”, insani meselenin anlaşılması, sahadaki tarafların konumlarının, motivasyonlarının, güçlü ve zayıf yönlerinin, savunulan mesele hakkındaki - olumlu/ olumsuz/ nötr/ kararsız- tutumlarının idrak edilmesi, karar verme yetkisine sahip karar vericilerin yahut karar vericileri etkileme potansiyeline sahip paydaşların belirlenmesi, hangi düzeyde/ konuda hangi karar vericilerin etkili olduğunun anlaşılması ve bütün bunlara bağlı olarak savunmasız insanların menfaati için doğru insani diplomasi stratejisinin belirlenmesi noktasında anahtar becerilerdir.

İnsani diplomasi aktörünün sahada savunmasız insanların menfaatini gözetmek üzere hareket edebilmesi muhatapları nezdindeki güvenilirliği ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla *güven tesisi* insani diplomaside “hayati bir yumuşak beceri”dir. Dürüst, tarafsız, ketum (sır tutan), etkili ve emin bir kişi veya kurum olarak tanınma, geçmiş dönemde itibarlı bir iz

³¹⁸ Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”, 277.

bırakma, aktörün muhatapları nezdinde itibar görmesini ve etkili olmasını sağlayacaktır.³¹⁹ Sahadaki mevcudiyet, kazanılan güven ve itibar, aktörlerin çalışmalarını kolaylaştırmaktadır.

İnsani diplomasi aktörlerinin bazı karakteristik özellik ve yetenekleri de ikna sürecinin başarısında önemlidir. İnsani diplomasi yürütücülerinin iş birliğine açık, iletişimi güçlü kişiler olması gerekmektedir. Arabuluculuk, ikna, pazarlık ve iş birliği süreçlerinde iletişim becerileri muhataplara güven verme ve bu güveni muhafaza etme açısından önem taşımaktadır. İnsani diplomasi yürütücülerinin sabırlı ve dingin mizaçlı kişiler olması gerekmektedir. Zira insani diplomasi süreçleri zaman alan süreçlerdir. Özgünlük, dürüstlük, etik ve ahlaki değerlere bağlılık, kişisel bütünlük ve tutarlık, sabır ve metanet ve nüktedanlık, insani diplomasi aktörünün sahip olması gereken *kişisel erdemler* arasında; etkin beden dili, etkin dinleme, empati kurma, yapıcı dil kullanımı, etkili dil kullanımı, çevre oluşturma ve ilişki inşa etme insani diplomasi aktörünün sahip olması gereken *iletişim becerileri* arasında; toplantı becerileri, dijital araçları kullanma, raporlama ve analiz, protokol ve usul bilgisi, yaratıcılık/ çözüm odaklılık, ekip çalışması ve uyumluluk, planlı ve disiplinli çalışma *teknik beceriler* arasında bulunmaktadır.³²⁰

Kavramsal beceri ve strateji yeteneği, gerçeklik algısı, güven tesisi, kişisel erdemler, iletişim becerileri ve teknik beceriler insani diplomasi aktörlerinin elini güçlendirecek kabiliyet ve vasıflardır. Bu kabiliyet ve vasıflara ek olarak insani diplomasi aktörlerinin “kültüre duyarlı bir yaklaşım” edinmeleri de ikna süreçlerini etkileyecek önemli bir meseledir. Sahadaki tarafların kültürel hususiyetlerinin farkında olan insani diplomasi aktörleri, tarafların sürece yaklaşımları, çıkar ve bakış açıları hakkında derin bir kavrayışa sahip olacaktır. Üç kültür çerçevesi, her birinin kendine özgü etkinlik ve sınırları bulunmakla birlikte, insani diplomasi aktörlerine kültür kümelerini tanıma konusunda yardımcı olacaktır. Bahsi geçen üç kültür çerçevesi, (i) bireyci ve kolektivist, (ii) geleneksel ve modern (iii) yüksek ve düşük bağlamlı kültürlerdir. Kültür, sahadaki tarafların ve karar vericilerin algı, dünya görüşü ve davranışlarını etkiler. İnsani diplomasi aktörlerinin kullanacağı dil, duygusal zekâ ve iletişim, kültürel bağlama uygun şekilde yapılandırılmalıdır.³²¹

2.3.5. Faaliyet Alanları ve İşlevi

İnsani diplomasinin “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman savunmasız insanların menfaatleri doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek”

³¹⁹ Güven tesisi ve İDiplomatın sahip olması gereken diğer yumuşak becerilerle ilgili bkz: Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”.

³²⁰ Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”, 277.

³²¹ Battaloğlu - Farasin, “İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade”, 281-303.

şeklindeki dar tanımında da “insani amaçları gerçekleştirmek adına yapılan insani yardım ve eylemlerden uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve yöntemlerle gerçekleştirilmesine kadar uzanan bir alan” şeklinde yapılan en geniş tanımında da altı çizilen ortak husus insani hedeflerdir. İlk tanımdaki “temel insani ilkeler” ve ikinci tanımdaki “insani amaçlar”, insani desteğin hayat kurtarma, acıyı hafifletme ve insan onurunu koruma amacına hizmet etmektedir.³²²

İnsani desteğin geniş mahiyeti insani diplomasinin faaliyet alanlarına girecek başlıkların belirlenmesine yansımıştır. Literatürdeki çalışmalar insani diplomasinin faaliyet alanları konusunda insani yardım ve kalkınma yardımlarını da içerecek şekilde geniş bir çerçeve çizmektedir. “İnsani kriz durumlarının ya da çözümsüzlük içeren kronik sorunların diyalog, müzakere ve uluslararası hukuk/kurallar çerçevesinde önlenmesi ve çözümlenmesine yönelik stratejik iletişim süreci ve insani kriz durumlarında diğer çözüm yöntemlerini destekleyici”³²³ olduğu belirtilen insani diplomasinin faaliyet kategorileri üç aşamada tasnif edilmiştir: (i) Akut dönem/ birincil faaliyetler, (ii) destek ve iyileştirme/ ikincil faaliyetler ve (iii) uluslararası sahiplenmeyi ve iş birliğini artırmaya yönelik faaliyetler. Akut dönem, insan eliyle yahut doğal nedenlerle ortaya çıkan krizlerin ilk ve acil safhasıdır. Akut dönemdeki destek faaliyetleri korunma, barınma, gıda, sağlık vb. ihtiyaçların karşılanmasına yönelik *acil insani yardım faaliyetleridir*. Destek ve iyileştirme faaliyetleri, acil müdahale gerektiren durumların kısmen ortadan kalktığı, kriz öncesi duruma dönmeye yönelik *rehabilitasyon* çalışmalarıdır, kalkınma yardımları da bu aşamada devreye girer. Uluslararası sahiplenmeyi ve iş birliğini artırmaya yönelik faaliyetler, akut dönem ve destek döneminde atılan adımların kurulan ilişkilerin sürdürülebilir olması adına uluslararası toplumun göreve çağrıldığı aşamadır. İnsani diplomasi faaliyetlerinin akut aşamasında özellikle STK’lar, destek aşamasında sivil toplum aktörleri ve resmî aktörler, ilk iki kategorideki aktörlere ek olarak üçüncü aşamasında uluslararası ve hükûmetler arası yapılar aktif rol alabilmektedir.³²⁴

³²² Global Humanitarian Assistance, “Defining humanitarian assistance” (Erişim 02 Kasım 2023). Diğer yandan insani diplomasi aktörlerinin “evrensel insani ilkelerin sağlanması” uğruna çalışırken hem çalıştıkları bölgede bulunan devletin hem de uluslararası aktörlerin çıkarlarıyla çatışmadan hareket etmesi gerekir. Bu bağlamda, insani diplomasiyi yalın insani ilkelerle yürütülen bir hareket olarak görmek ve yüksek politikadan ayırmak zorunludur. İnsani diplomasi aktörü olan insani organizasyonların amaçları sınırlıdır, temel hedefleri sorunları çözmekten ziyade çatışmalardan etkilenenlere yardımdır. Smith, “Humanitarian Diplomacy: Theory and Practice”, 37-59.

³²³ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 53.

³²⁴ Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, 54-62. İnsani diplomasi faaliyetleri, aşamalara verilen isimler nüans farklılıkları gösterse de benzer şekilde ele alınmaktadır. Bir başka çalışmada doğal afet ya da çatışmalar nedeniyle mağduriyet yaşayan insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması *insani yardım* (ilk aşama) aşaması, insanların yaşamının normalleştirilmesi ve tekrar aynı mağduriyetlerin yaşanmaması için uzun süreli kalıcı çalışmalar yapılması *insani destek* (ikinci aşama) aşaması, insani yardım

İnsani diplomasi faaliyetlerinin “uluslararası sahiplenmeyi ve iş birliğini artırmaya yönelik faaliyetler” olarak nitelenen üçüncü aşaması “İnsani Çağrı” dönemi olarak da adlandırılmaktadır. İnsani diplomasının her üç aşamasının gerçekleşmesi için de ikna, müzakere, savunuculuk ve diğer tamamlayıcı yöntemlerden faydalanılır. İnsani diplomasi faaliyetlerinin ilk iki aşaması *kriz yönetimi*, üçüncü aşaması ise *risk yönetimi* kapsamında değerlendirilmektedir. İnsani diplomasi, üç aşamalı süreçte gerçekleşen bu faaliyetlerle “sorunların çözümüne anlık katkı sağlamanın yanı sıra nihai olarak barış ve huzurun hâkim kılındığı, insanlığın her türlü yoksulluktan arındığı ve nitelikli bir hayatın herkes için kabil olduğu bir dünyayı hedeflemektedir.”³²⁵

İnsani diplomasi alanının sivil ve resmî aktörleri üç kategoride ele alınan tüm bu alanlarda faaliyetlerde bulunur. İnsani diplomasi faaliyetleri, insancıl hukukun uygulanmasını ve insancıl hukuka saygıyı teşvik gibi geniş bir çerçeveden başlayarak mağdurlara erişim sağlama, insani yardımların ulaştırılmasını sağlama, insani yardım mallarını, çalışanlarını ve insani yardım işinde kullanılan mekanları koruma, sivillerin ve insani yardım çalışanlarının güvenliğini garanti altına alma, insani eylemi koordine etme, insani aktörler için vize görüşmeleri yapma gibi aktiviteleri içermektedir.³²⁶

İnsani diplomasının *akut*, *insani destek* ve *insani çağrı* dönemlerinde ikna, müzakere ve savunuculuk merkezli muhtelif çalışmalar yürütülmektedir. Kimi aktörler faaliyetlerini acil yardım ve insani destek kısmına yoğunlaştırırken kimi aktörler daha çok insani çağrı kapsamına girecek faaliyetlerde bulunur. Aktörler, uzmanlık alanları ve sahadaki mevcudiyetlerine bağlı olarak bir faaliyet yelpazesi edinirler. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), 2009 yılında Kızılhaç ve Kızılay örgütleri arasında yürüttüğü geniş saha çalışması sonucunda 2020 Stratejisi’ni belirlerken insani diplomasının öncelikli 12 faaliyet alanını tanımlamıştır.³²⁷

ve insani destek aşamalarını da içeren son aşama ise *farkındalık oluşturma* (üçüncü aşama) aşaması olarak tanımlanmıştır. Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, 8-9.

³²⁵ Murat Çemrek - Hakan Ünay, “Küreselleşme ve İnsani Diplomasi: Türkiye Örnek Çalışması”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 227.

³²⁶ Veuthy, “Humanitarian Diplomacy: Saving It When It is Most Needed”, 1.

³²⁷ IFRC’nin belirlediği 12 faaliyet alanı şunlardır: 1. Afet azaltma; Kızılhaç/Kızılay’ın yardımcı statüsünü geliştirme; hastalıkları ve kamu sağlığı ile ilgili diğer sorunları önleme; gönüllü olma ve gençlerin teşviki, korunması ve tanınması; afet yanıtı, afet yardımı ve afetin azaltılması konularında yasal çerçeveler (afet kanunu gibi); Kızılhaç ve Kızılay’ın insani alanının korunması; iklim değişikliği adaptasyonu; gıda güvenliği; göç ve insan kaçakçılığını ele alma; şiddet içermeyeni koruma; kentleşme ve insani sonuçlarını ele alma; insani yardım sektörü reformları ve küme koordinasyonları. Réigner, s. 1219.

Çatışmalardan etkilenen mağdurlara yönelik bir odağı olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), gerçekçi idealizmden hareketle, savunmasız insanlar için pratik sonuçlar alınabilecek bir insani diplomasi yaklaşımını benimser.³²⁸ ICRC, koruma ve acil yardım sağlanması, mahkûmlara destek sunulması, parçalanmış aileler için araştırma yapılıp aile bağlarının tekrar tesis edilmesi, Komite çalışanlarının güvenliğinin sağlanması, insani norm ve standartların müzakere edilmesi ve kurallarının belirlenmesi hususlarında insani diplomasi faaliyetlerinde bulunur.³²⁹ ICRC silahlı çatışmaların neden olduğu acıları hafifletmek ve önlemek, çatışmanın taraflarının sorumluluklarının farkında olmalarını sağlamak, ihtiyaç halinde mağdurlara doğrudan yardım sunmak, cezai şartlarını iyileştirmek, hıfzıssıhha ve diğer alanlarda iyileşme sağlamak, çatışmanın görüldüğü alanda görev alarak insancıl hukuku teşvik etmek ve uygulamak gibi insani amaçlar etrafında insani diplomasi yürütmektedir.³³⁰ Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerine çalışmanın uygulama kısmında yer verilecektir.

³²⁸ DiploFoundation, “Who are the Humanitarian Diplomacy Actors?”.

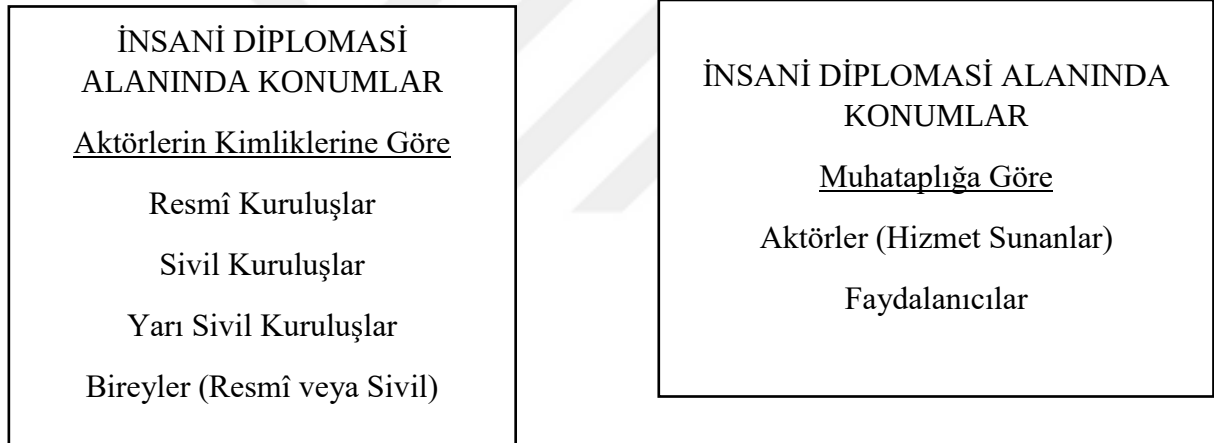
³²⁹ Réigner, s. 1218.

³³⁰ Tavel, “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross”, 6.

3. TÜRK STK'LARIN İNSANİ DİPLOMASİ ALANININ YAPISI

3.1. Alanın Niteliği

Türk STK'ların rol aldığı insani diplomasi alanını analiz edebilmek için öncelikle insani diplomasi alanının temel özelliklerini ortaya koymak gerekir. 'Kendine özgü kural ve ödülleri bulunan bir alan'³³¹ olarak tasvir edebileceğimiz *insani diplomasi alanında* aktörler³³², *oyuna* muhtelif *konumlardan* iştirak etmektedir. Alandaki sosyal failler olan bu aktörler, *oyuna* sermayeleriyle bağımlı konumlar üzerinden katılmaktadır. Aktörler bu konumlara bağımlı stratejileri, yatkınlıklarının sınırları dâhilinde geliştirmektedir.³³³ Aktörlerin alandaki konumlarını, iki ayrı gösterge ile tasvir edebiliriz. *İnsani diplomasi alanında* eylemde bulunan aktörler, alanda iki açıdan, (i) aktörlerin kimlikleri, resmî, sivil, yarı-sivil oluşları ve (ii) faydalanıcılarla ilişkileri, açılarından *konum* almaktadır:

Şekil 5: İnsani Diplomasi Alanında Konumlar

Şekilde görüldüğü gibi *insani diplomasi alanı* resmî, sivil ve yarı sivil kuruluşlar ile bireylerin *oyuna* katıldığı bir alandır. Bu çalışmada yukarıda tasvir edilen alan içerisinde sivil kuruluşlar olarak İHH İnsani Yardım Vakfı ve Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı; yarı sivil kuruluşlar olarak Türkiye Diyanet Vakfı ve Türk Kızılay araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Aktörler, *konumlarına* bağlı olarak *alana* muhtelif sermayeler -ekonomik, kültürel, sosyal,

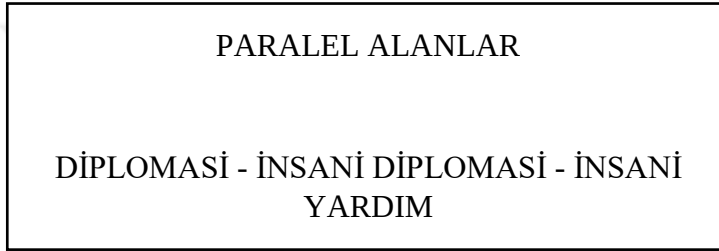
³³¹ “Alan” kavramını Bourdieu’nun kavramsallaştırmasından ödünç aldım. Bk. Pierre Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 70.

³³² Buradan itibaren “aktörler” ile ifade edilen, Bourdieu’nün *oyunun* katılımcıları olarak gördüğü *oyuncular*; çalışmamızın odak noktasını oluşturan insani diplomasi aktörleri olan STK’lardır. Metinde “insani diplomasi aktörleri” kalıbının okuma yorgunluğuna neden olacağı düşünülen yerlerde sadece “aktör” kelimesi kullanılacaktır.

³³³ Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 70.

sembolik- getirmekte; *oyunu*, *konumlarının* sağladığı imkân ve kısıtlarla sürdürmektedir. *Konumlarının* sağladığı imkân ve kısıtlar ve *konumlarına* bağlı olarak gerçekleşen etkileşimler çalışmanın ilerleyen kısımlarında analiz edilecektir.

İnsani diplomasi alanı, *diplomasi* ve *insani yardım* alanı ile irtibat ve etkileşim hâlinde bulunan bir alandır. Hatırlayacak olursak sosyal uzayın sonsuz çeşitliliğini ve karmaşıklığını kavramak için fikrî bir kalkış noktası³³⁴ olarak tanımlanan *alan* sosyolojik mücadelenin devam ettiği zemindir. İnsani diplomasi, böyle bir *alandan* cereyan etmektedir. Ancak toplumsal hayat, kendine özgü kural ve ödülleri olan pek çok *alandan* müteşekkildir. Farklı oyunların eş zamanlı olarak oynandığı farklı *oyun alanları* bulunur.³³⁵ Bu bağlamda *insani diplomasi alanının* sosyal uzayda yakın irtibat hâlinde olduğu iki alan -diplomasi ve insani yardım- bulunmaktadır.

Şekil 6: Paralel Alanlar

Diplomasi ve insani yardım alanlarının kesişim alanı olarak konumlandırabileceğimiz insani diplomasi alanının bu alanlar ile dirsek teması, bu iki çevrenin kavrama bakışıyla ve pratikleriyle yakından ilgilidir. İnsani diplomasi, irtibat hâlinde olduğu bu her iki alanın da ilgisine mazhar olmakta, iki alan tarafından da sahiplenilmektedir. İnsani diplomasi “Hükümetler ve (veya) insani yardım kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar (STK’lar) veya diğer devlet dışı aktörler arasında özel (*private*) veya açık (*public*) şekilde gerçekleşen bir diyalog”³³⁶ olarak tanımlanması klasik diplomasi aktörlerini alana taşımaktadır. Kavramın, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde barışçıl yol ve yöntemler geliştirmek³³⁷, klasik diplomasiye insani bir boyut kazandırmak³³⁸, vicdan ve güç arasında denge kurulan bir dış politika yaklaşımı edinmek³³⁹ şeklinde tanımlanması yine klasik diplomasi aktörlerinin insani diplomasi alanında boy göstermesi anlamına gelmektedir. Diğer

³³⁴ Alim Arlı, “Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi”, 150.

³³⁵ Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, 105.

³³⁶ Veuthy, “Humanitarian Diplomacy: Saving It When It is Most Needed”, 195.

³³⁷ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, 2016, 24.

³³⁸ Özlük, “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”, 2016, 23. “İnsani dış politika” ifadesi, Türk hükümeti yetkilileri ve TİKA tarafından insani diplomasiyi tanımlarken kullanılmıştır. Bkz: Altunışık, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy”, 2019. “İnsan ve değer odaklı dış politika” ifadesi için bkz: Öner, “Turkish Migration and Asylum Regime in the Light of Humanitarian Diplomacy”.

³³⁹ Davutoğlu, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy”, 866.

yandan sivil aktörler veçhesinden bakıldığında, sivil aktörlerin de insani diplomasi süreçlerinde resmî diplomasi aktörleriyle iş birliği hâlinde çalıştığı, kendileriyle yollarının bu anlamda kesiştiği görülecektir. Diplomasi ve insani diplomasi alanları bu yönüyle de etkileşim hâlinindedir.³⁴⁰

İnsani diplomasi alanı, insani yardım alanıyla da doğrudan temas hâlinindedir. Gerek literatür gerekse saha verileri insani diplomasinin insani yardımlarla eş değer anlaşılması yönünde güçlü bir temayül olduğunu göstermektedir.³⁴¹ Diğer yandan içerisinde diplomatik işlevi³⁴² barındıran insani diplomasinin gündeminde “doğal veya insan kaynaklı acil durumlarda insani hedeflerin desteklenmesi”³⁴³ konularının merkezi bir yer tutması da iki alan arasında simbiyotik bir ilişki³⁴⁴ kurmaktadır.

Buraya kadar tasvir edildiği üzere, Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerini anlamaya çalıştığımız *alan*, aynı evrende diplomasi ve insani yardım alanları ile etkileşim hâlinindedir. Bu *aland*a resmî, sivil, yarı sivil kuruluşlar ve bireyler faaliyet gösterir. Aktörler hizmet sunma amacıyla faydalanıcılarla muhatap olur. Bu *aland*a oyuna katılan aktörlerin kimliği, oyuna katılma motivasyonları, konum ve sermayelerine bağlı olarak oyunu sürdürme şekilleri, oyunda kullandıkları yöntem ve araçlar ve de alanın inşasına katkıları, buradan itibaren ele alınacaktır.

3.2. Alanda Faaliyet Gösteren STK’lar

Türk sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği *insani diplomasi alanı* çok sayıda aktörün görev aldığı geniş bir alandır. 6 Şubat 2023’de yaşanan ve 10 ili etkileyen Maraş merkezli depremleri, genelde Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının özelde ise insani yardım alanında çalışan kuruluşların hacmi ve kapasitesi hakkında fikir vermektedir. Afet bölgesinde salt yardım kuruluşlarının yanı sıra, iş dünyası, eğitim kurumları, cemaat vakıfları ve kamuya

³⁴⁰ Araştırma kapsamında mülakat yapılan kişiler resmî aktörlerle iş birliklerini sık sık ifade etmişlerdir. Örneğin insani yardıma erişimin müzakere edildiği bir ortamda yetki sahibi resmî aktörün onayı olmaksızın sürecin takip edilmesi hukuk dışıdır; insani fayda üretmek yerine zarara neden olabilir. Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

³⁴¹ Araştırmaya katılan kişilere, “Kurumunuz, insani diplomasi bağlamında hangi çalışmaları yapmaktadır?” sorusu yöneltildiğinde büyük çoğunluğu insani yardım çalışmalarını anlatmıştır. İlgili mülakat sorusu için bkz EK2: İkinci Tur Mülakat Soruları.

³⁴² Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*.

³⁴³ Salla Turunen, “Humanitarian Diplomatic Practices”, *The Hague Journal of Diplomacy* 15 (2020), 474.

³⁴⁴ Simbiyotik ilişki kavramı bir çalışmada akademisyenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek üzere üç şekilde - işbirlikçi, asalak ve sığıntı- tanımlanmıştır. Burada insani diplomasi ve insani yardım alanı arasındaki ilişkinin mahiyeti iki alanın iç içe oluşu ve birbirinden beslenmesi bağlamında simbiyotik ilişki olarak nitelendirilmiştir. Mezkur çalışma için bkz: Ebru Demirel, “Simbiyotik İlişkiler: Akademisyenler Üzerine Fenomenolojik Bir Çalışma”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)* 8/2 (2022).

bağlı kuruluşlar gibi toplumun farklı sektörlerinden 250’den fazla kurum görev almıştır.³⁴⁵ Arama kurtarma, beslenme, barınma, psikososyal destek, tıbbi destek, ayni yardım gibi muhtelif alanlarda hizmet sunan bu kurumların alandaki faaliyetleri topyekûn bir sosyal sermayeye işaret etmektedir.³⁴⁶ Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere geniş bir aktör kümesinin yer aldığı bu *alandan* örneklem olarak iki sivil toplum kuruluşu ve iki yarı sivil kuruluş seçilmiştir.³⁴⁷

ALANA KATILAN AKTÖRLER			
Konum	Sivil		Yarı-sivil
Kurum Adı	Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı		Türkiye Diyanet Vakfı
	İHH İnsani Yardım Vakfı		Türk Kızılay

Tablo 4: Oyuna Katılan Aktörler

Öncelikle çalışmamıza konu olan aktörlerin *oyuna* hangi *konumlardan* iştirak ettiklerini anlamakta fayda vardır.³⁴⁸ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı ve İHH İnsani Yardım Vakfı, sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları *sivil alanda* devlet idaresi dışında etkinlik gösteren, hükûmete dâhil olmayan hükûmet dışı örgütlenmelerdir.³⁴⁹ Sivil toplum kuruluşları

³⁴⁵ Genelde Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları özelde ise insani yardım alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının hacmi ve işlem kapasitesi hakkında Anadolu Ajansı’nın deprem bölgesinde faaliyet gösteren STK’lar ile ilgili haberi fikir vermektedir. Haberde yer alan görselde deprem bölgesinde çalışan 250’den fazla STK’nın logosu bulunmaktadır. Haber bölgede yürüttükleri çalışmaların içeriği ve hacmi hakkında da bilgi sunmaktadır. Anadolu Ajansı (AA), “STK’ların deprem bölgesindeki çalışmaları sürüyor” (Erişim 05 Ocak 2024). Bir çalışma Türkiye’deki STK’ları dokuz kategori altında sınıflandırmıştır: “1.Ticaret birlikleri, 2. Sendikalar, 3. İş veren kuruluşları/ profesyonel federasyonlar, 4. Hükümet dışı kuruluşlar (NGO) 5. Hizmet ve üretim birlikleri, 6. Yerel idarelerin birlikleri, 7. Politik ilgi grupları, 8. Dinsel ilgi grupları, 9. Diğer gruplar” İlgili çalışma için bkz: Mustafa Talas, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *TÜBAR* Bahar 2011 (2011), 396.

³⁴⁶ Bilal Bağış, “6 Şubat Depremleri ve Sosyal Sermaye”, *İktisat ve Toplum Dergisi* 14 (2023), 84-91.

³⁴⁷ Bu kuruluşların çalışmaya dâhil edilme nedenine araştırmanın 1.1.4. nolu bölümünde yer verilmiştir.

³⁴⁸ “Sosyal failler, sermayeleriyle bağımlı konumlar üzerinden yapı içerisinde yer alırlar ve kendisi büyük ölçüde bu konumlara bağımlı stratejileri yatkınlıklarının sınırları dâhilinde geliştirirler.” Pierre Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 70.

³⁴⁹ Sivil toplum kuruluşlarının konumu devlete ait alanlar dışındadır. Devlete bağlı resmî kurumların dışında sivil alanda yapılmışlardır. Sivil toplum kuruluşlarını devlet dışarısında konumlandıran tanım için bkz: Talas, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, 391-392.

ayrıca, ortak bir amaç için toplanan ve bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren örgütler olarak tanımlanır.³⁵⁰ Dolayısıyla bu çalışmada incelenen her iki sivil toplum kuruluşu da resmî devlet alanı dışında kendi kaynak ve planlamaları doğrultusunda faaliyet gösteren yapılardır.³⁵¹ Her iki kurumun da belirli bir amacı bulunur ve faaliyetlerini bu amaç doğrultusunda sürdürür. Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı'nın amacı “Yurt içi ve yurt dışında her türlü eğitim-öğretim, sağlık, sosyal-kültürel, sportif ve çevre ile ilgili faaliyetler gerçekleştirmek suretiyle, sosyal ve insanî meselelerin çözümüne, toplumun maddi ve manevi gelişmesine vakıf senedi çerçevesinde katkıda bulunmaktır.”³⁵² şeklinde; İHH İnsani Yardım Vakfı'nın amacı özetle “...nerede olursa olsun sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, savaş, tabi afet vb. sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış, aç ya da açıkta kalmış, zulme uğramış bulunan tüm insanlara gerekli insani yardımı ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmemesi için gerekli tüm girişimlerde bulunmak...”³⁵³ şeklinde belirtilmiştir. Özetle her iki kurum da devlet alanının dışında sivil bir alanda, vakıf senetlerinde ilan edilen amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaktadır. Her iki kurum da *oyuna* sivil toplum kuruluşlarının toplumsal hayata katıldığı *konum* olan *sivil* daireden katılmaktadır.

Çalışmamızda ele alınan diğer iki kurum olan Türkiye Diyanet Vakfı ve Türk Kızılay, *oyuna* yarı-sivil bir *konumdan* katılmaktadır. Yarı sivil toplum kuruluşları, bazı açılardan devletle ilişki hâlinde olan özel kuruluşlar olarak tanımlanır.³⁵⁴ Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir kuruluş olması hasebiyle, yarı-sivil kuruluş kategorisinde değerlendirilmiştir. Zira, Diyanet İşleri Başkanı, Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı olarak konumlandırılmaktadır.³⁵⁵ Türk Kızılay da yine bazı açılardan devletle ilişki hâlinde bir kurum olması hasebiyle yarı-sivil kuruluş kategorisinde değerlendirilmiştir. Zira kurum tüzüğünde işaret edildiği üzere, “Türkiye Kızılay Derneği, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının yüksek himayeleri altındadır.” Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kurumun onursal başkanıdır. Türk Kızılay, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu Cenevre Hukuku'nun gereklilikleri doğrultusunda, insani

³⁵⁰ Ş. İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim* (Seçkin, 2004), 51-52.

³⁵¹ Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı, “Hüdâyî Vakfı Katalog” (Erişim 01 Şubat 2024). İHH İnsani Yardım Vakfı, “Biz Kimiz” (Erişim 01 Şubat 2024).

³⁵² Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı, “Vakıf Senedi” (Erişim 01 Şubat 2024).

³⁵³ İHH İnsani Yardım Vakfı, “Vakıf Kuruluş Senedi” (Erişim 01 Şubat 2024).

³⁵⁴ Türkçe literatürde “yarı sivil toplum kuruluşu” ya da “yarı özerk sivil toplum kuruluşu” olarak tanımlanan bu kavram uluslararası literatürde “quasi non governmental organization” tabiri ve “Quango” kısaltması ile ifade edilmektedir. Uluslararası Kızıllaç-Kızılay dernekleri uluslararası literatürde bu kategoriye dâhil edilmiştir. Bu kuruluşlar ayrıca hibrit kuruluşlar veya gri sektör kuruluşları olarak da adlandırılabilmektedir. Ronald C. Moe - Kevin R. Kosar, *The Quasi Government: Hybrid Organizations with Both Government and Private Sector Legal Characteristics* (Congressional Research Service, 18 Mayıs 2005), 2-3.

³⁵⁵ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “İdari Yapı” (Erişim 08 Şubat 2024).

çalışmalarda kamu otoritelerine yardımcı olarak hareket eder.³⁵⁶ Türk Kızılay, kamu otoritelerine insani alanda yardımcı olma vasfından hareketle, Türk hükûmeti ile paralel bir insani diplomasi politikası yürütmektedir.

Oyuna iki farklı *konum*dan sivil ve resmî alandan katılan bu kurumların, *konum*larının sunduğu imkân ve kısıtlar ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

3.3. Aktörlerin Oyuna Katılma Motivasyonları

Toplum, sosyal eyleyicilerin hareket ettikleri sosyal uzayları içeren bir sosyal alandır.³⁵⁷ Bu bağlamda bir sosyal alan olarak görebileceğimiz “Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanı”na katılan sosyal eyleyiciler, yani insani diplomasi aktörleri, neden bu alanda boy göstermeyi tercih etmiştir? Aktörlerin oyun içinde yer alması, oyunu oynamaya değer bulduklarına işaret eder. O halde kendileri için *oyunu* oynamaya değer kılan şey nedir?³⁵⁸

Çalışmamıza konu olan aktörlerin alana girişinin -oyunu oynamaya değer görmelerinin- arkasında muhtelif nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerden **birincisi**, *toplumsal yardımseverlik mirasıdır*. Sosyal hayattaki bireyler, oyunlara belli *eylem eğilimleri seti* ile yani *habitus* ile dâhil olmaktadır.³⁵⁹ Dışsal toplumsal yapıların içselleştirilmesi, geçmişten getirilen öğrenilmişliklerin oyuna yansıtılması³⁶⁰ sonucunda bazı *bireysel refleksler* oluşur. Bu bağlamda yardımseverlik, habitustan kaynaklanan bir bireysel refleks olarak belirlemektedir. İncelediğimiz kurumlarda görev alan kişiler de bu habitustan gelmektedir. Örneğin Osmanlı’da önemli bir imar aracı olan vakıf kurma, cami, sebil, çeşme, köprü, medrese, han, hamam gibi vakıflar aracılığıyla insanlığa hizmet etme geleneği çalışmada incelenen kurumlarda da görülmektedir. Kurumlar kalıcı eserler, hayrî faaliyetler gibi isimler altında bu geleneği yaşatmaktadır. Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, cami, mescit, okul, yurt ve yetimhaneler inşa etmektedir.³⁶¹ İHH, bu kapsamdaki faaliyetlerini Kalıcı Eserler başlığı altında kategorize etmekte ve sadaka-i cariyeye hadisi şerifi ile bu alandaki hayırları teşvik etmektedir.³⁶² TDV, Hayrî Hizmetler başlığı altında

³⁵⁶ Türk Kızılay, “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü” (Erişim 08 Şubat 2024).

³⁵⁷ Michael Grenfell, *Pierre Bourdieu Key Concepts*, 67-69.

³⁵⁸ “Oyuncular, oyuna girerek oyunun oynamaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar.” Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 82.

³⁵⁹ Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 69.

³⁶⁰ Tatlıcan - Güney, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, 315.

³⁶¹ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”, 20.

³⁶² İHH İnsani Yardım Vakfı, “Kalıcı Eserler” (Erişim 05 Şubat 2024).

camii, mescit, okul, su kuyusu vb. yapılar inşa etmektedir. Ayrıca kuruluş amacını da vakıf geleneğindeki iyilik halkasını devam ettirme olarak belirtmiştir.³⁶³

Zira mercek tuttuğumuz, İslamiyet mirası ve Osmanlı toplum yapısı üzerinde yaşayan bir toplumun bireyleridir. “Komşusu açken tok yatmama”, “ihtiyacından fazlasını infak etme” gibi dîni vaazlar ve yardımlaşmaya dair günlük hayattaki *pratikler*, bu bireylerin davranış kalıplarına nesillerdir aktarılan bir mirastır.³⁶⁴ Çalışmamıza konu olan kurumlar böyle bir habitustan gelen bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan yapılardır. Örneğin Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, 1985 yılında kurulmuştur ancak vakfın bu tarihten önceye dayanan bir *sembolik sermayesi* bulunmaktadır. Sembolik sermaye, bir kişinin veya grubun prestij, itibar, tanınırlık gibi simgesel özellikler nedeniyle edindiği sermayedir.³⁶⁵ Kurum kendisini “Osmanlı döneminde ilim ve tasavvuf ehli olması ve muhtaçlara yardımlarıyla öne çıkan Aziz Mahmûd Hüdâyi’ye bağlı bir geleneğin yeniden vücut bulması” olarak takdim etmektedir. Nitekim bu durum vakfın web sitesinde “Hüdâyi Vakfı Çınarı’nın taze bir dalı” olmak şeklinde ifade edilmiştir.³⁶⁶

Aktörlerin oyunu oynamaya değer görmelerinin nedenlerinden **ikincisi**, yaşanan çağdaş krizler sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlara yanıt verme gayesi, yani *konjonktürel nedenler*dir. En genci 30 yılı aşkın bir kurumsal geçmişe sahip olan bu aktörlerin bir kısmının kuruluş tarihleri, dünyada ve ülkemizde savaşların cereyan ettiği tarihlere denk düşmektedir.

Adı	Kuruluş Yılı
Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı	1985
İHH İnsani Yardım Vakfı	1992
Türkiye Diyanet Vakfı	1975

³⁶³ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Sosyal ve Hayrî Hizmetler” (Erişim 05 Şubat 2024). TDV, “Hakkımızda”.

³⁶⁴ Mustafa Çağrı, “Yardımlaşma”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 30 Ocak.2024).

³⁶⁵ Pierre Bourdieu, “Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field”, *Sociological Theory* 12/1 (1994), 1-18.

³⁶⁶ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hakkımızda” (Erişim 05 Şubat 2024).

Türk Kızılay	1868
--------------	------

Tablo 5: Kurum Kuruluş Tarihleri

Tablo 5’de görüldüğü üzere araştırmada incelenen kurumların kuruluş tarihi, oyuna giriş motivasyonları hakkında fikir vermektedir. Geçmişten günümüze doğru inceleyecek olursak Türk Kızılay, 1868 yılında *Mecrûhîn ve Marzâ-yi Askeriyeye İmdad ve Muâvenet Cemiyeti* (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti) adıyla kurulmuştur. Adından da anlaşılacağı üzere kuruluş motivasyonu savaşlarda yaralanan askerlere yardım sunmaktır. Cemiyetin kurulduğu tarih Osmanlı-Rus Savaşı (1876), Balkan Savaşları (1912-1913) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923) gibi savaşların arifesidir.³⁶⁷

İHH İnsani Yardım Vakfı’nın kurulduğu tarih, Bosna Savaşı’nın başlangıcına tekabül eder. Zira vakıf, “Bosna’da başladık 120 ülkeye ulaştık.” ifadelerinde görüldüğü üzere, kuruluşunu Bosna Savaşı’na dayandırır. İHH kurucularını harekete geçiren Bosna Savaşı olmuştur.³⁶⁸ “Saraybosna ablukasını kırarak Bosna’ya yardım ulaştıran ve durumu dünya kamuoyuna duyuran ilk sivil toplum kuruluşu”³⁶⁹ olan vakfın sadece Bosna Savaşı’ndaki çalışmaları bile önemli bir sosyal sermaye birikimine neden olmuştur. Türkiye’den yurt dışına insani yardım götürebilen kurumların yok denecek kadar az olduğu bir dönemde³⁷⁰ Bosna’ya erişebilmesi, Türkiye’deki hayırseverlerin yardımlarını bölgeye ulaştırabilmesi gerek vakıf yönetimi ve mensupları gerekse Türkiyeli bağışçılar nezdinde mühim bir yere sahiptir. İHH mensupları ve gönüllüleri, Bosna Savaşı’na sıklıkla atıf yapmakta, vakfın bölge ile teması sıcak bir şekilde sürmektedir.³⁷¹ İHH Başkanı Bülent Yıldırım’ın Aliya İzzetbegoviç’le savaş esnasında çekilen fotoğrafı sembolik bir öneme sahiptir.³⁷² Bölge halkı da İHH’ya minnettarlık

³⁶⁷ Cemiyet “bir grup idealist hekimin çabaları ile savaş alanında yaralanan askerlere ayırım gözetmeksizin yardım etmek” amacıyla kurulmuştur. Türk Kızılay, “Tarihçe”, (Erişim 05 Şubat 2024).

³⁶⁸ İHH İnsani Yardım Vakfı, “Bosna’dan Başladık 120 Ülkeye Ulaştık” (Erişim 05 Şubat 2024).

³⁶⁹ İHH İnsani Yardım Vakfı, “Tarihçe” (Erişim 05 Şubat 2024).

³⁷⁰ Türkiye’de STK’ların yardım alanında görünürlük kazanmaları 1990’lı yıllarla başlamıştır. Konuyla ilgili bir çalışma için bkz: Murat Şentürk, 3, “Türkiye’de Kamunun ve STK’ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler Ve İhtiyaçlar”, *Sosyoloji Dergisi* 28 (2014), 285-307.

³⁷¹ İHH gönüllülerinin Bosna ziyaretlerinden biri için bkz: İHH, “İHH’den Bosna’ya Anlamlı Ziyaret” (Erişim 05 Şubat 2024); 11 Temmuz Srebrenitsa yürüyüşüne katılan İHH mensupları için bkz: İHH, “Türkiyeli Gençler Srebrenitsa’da” (Erişim 05 Şubat 2024); İHH gönüllülerinin bir başka bölge ziyareti için bkz: Haberler.com, “İHH Gönüllülerinden Bosna’da Anlamlı Ziyaretler” (Erişim 05 Şubat 2024); İHH’nın bölgedeki varlığı hakkında bir izlenim için bkz: Haksöz Haber, “Kalbimizin Avrupa Yanı Bosna” (Erişim 05 Şubat 2024); İHH’nın bölge halkı ile devam eden teması için bkz: Bosna Hersek BA, “İHH Bosnalı Yetimleri Unutmadı” (Erişim 05 Şubat 2024).

³⁷² İlgili fotoğraf Bülent Yıldırım’ın twitter hesabında paylaştığı bir gönderide görülmektedir. Bülent Yıldırım, “Katıldığı bir televizyon programında Bosna Hersek’in bağımsızlığının sembol ismi, bilge insan Aliya

duymaktadır. Bosna özelinde İHH, kültürel ve sembolik sermayesini üç yönde artırmıştır: (i) Türkiye halkı nezdinde itibar, (ii) Bosna halkı nezdinde itibar, (iii) kriz bölgesinde faaliyet tecrübesi kazanımı.

Diğer yandan Türkiye Diyanet Vakfı ve Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı'nın kuruluş tarihleri, -1975 ve 1985- doğrudan bir insani krize tekabül etmemekte, bu dönemlerde doğrudan kuruluşu teşvik edecek konjonktürel bir olay gözükmemektedir. Hüdâyî Vakfı, 1985 yılında Hüdâyî Hazretlerinin vakıf misyonunu benimseyen bir grup gönül adamının muhtaçlara yardım amacıyla bir araya gelmesiyle kurulmuştur.³⁷³ Yine TDV, 1975 yılında vakıf geleneğindeki iyilik halkasının bir devamı olarak muhtaçlara yardım amacıyla kurulmuştur.³⁷⁴

Aktörlerin oyunu oynamaya değer görme nedenlerinden **üçüncüsü**, *kurumsal ilkeler* perspektifidir. Kurumsal ilkeler, kurumları oyuna dahil eden motivasyonlar arasındadır ve kurumların bulundukları *konumdan* etkilenmektedir. Bir yarı sivil toplum kuruluşu olan Türk Kızılay, *oyuna* insani işlerde kamu otoritelerine yardımcı olma vasfıyla ve bir uluslararası hareketin mensubu olarak katılmaktadır. Kızılay'ın kurumsal ilkeleri bağlı olduğu Uluslararası Kızılhaç Hareketi'nin, 7 Temel İlke olarak ilan ettiği, “İnsanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmemek, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik” ilkeleridir.³⁷⁵ Kerem Kınık Kızılay Başkanlığı döneminde katıldığı bir TV programında, *insanlık* ilkesinin altını çizerek, farklı etnik kökenden bir gruba yapılan yardımlarla ilgili şu örneği zikretmiştir:

“... üç buçuk milyon Suriyelinin içerisinde en azından beş yüz bin Kürt kökenli Suriyeli kardeşimiz vardır. Belki Afrin nüfusunun yarısı Esenler’de yaşıyor. Afrinliler yani PKK’nın zulmünden kaçmış, Kürt kökenli kardeşlerimiz bugün orada yaşıyorlar. Dün oradaydım [Afrin’de], Esenler’den köyüne [geri] dönmüş insanlar gördüm. Çocuklar vardı, bülbül gibi Türkçe konuşuyorlar. ...Türk sandım önce “Yok, dediler. Amca biz İstanbul’dan geldik. Köyümüz özgürleşince buraya döndük, Kürdüz aslında.” dediler. ...Önemli olan kimlik sormadan, yani mazluma da zalime de kimliğini sormadan tavır almak.”³⁷⁶

İzzetbegovic’e yönelik iftira ve hakaretleri sebebiyle Cemalettin Latic’i kınıyorum.”, Twitter (22 Kasım 2021, 07:58 pm).

³⁷³ Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı, “Hakkımızda”.

³⁷⁴ TDV, “Hakkımızda”.

³⁷⁵ Türk Kızılay, “Temel İlkelerimiz”, (Erişim 10 Ocak 2024).

³⁷⁶ Esra Elönü, “Dr. Kerem Kınık Arafta Sorular’da”, *Esra Elönü ile Arafta Sorular, Ülke TV* (26 Mart 2018), 01:03:20 - 01:06:00.

İHH İnsani Yardım Vakfı, çalışma ilkelerini “öncü olmak, toplumlar arasında köprü olmak, hakem olmak, mazlumun sesi olmak, sömürünün olmadığı adil bir dünyanın yeniden inşasına katkıda bulunmak, emaneti en uygun şekilde kullanmak, şeffaf olmak, markayı ya da ismi değil hizmeti öne çıkarmak, din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmadan yardım etmek” şeklinde deklare etmiştir.³⁷⁷ İHH, 2009 yılında İslam İşbirliği Örgütü (İİT)’ne sunduğu *Davranış İlkeleri* dokümanında, örgüt şemsiyesi altındaki kurumların takip edebileceği davranış kuralları olarak *ihlas, insaniyetperverlik, bağımsızlık, şeffaflık, saygı, iş birliği, verimlilik, hakemlik, hesap verebilirlik, adalet, bilinçlendirme, zamanlama, gönüllülük, güven ve emniyet* kavramlarını önermiştir.³⁷⁸ Vakfın “din, dil, ırk, mezhep ayrımı gözetmeksizin muhtaç olanlara yardım etme” insanlık ilkesi ile aynı paraleldedir. İnanç temelli bir sivil toplum kuruluşu³⁷⁹ olarak tanımlanabilecek İHH, görüldüğü gibi ihlas ve adalet gibi dini çağrışımlı kavramları kullanmaktadır. Uluslararası insani yardım camiasında faaliyet gösteren İHH, doğal olarak bağlı olduğu devletin ve uluslararası hukukun kurallarına tabi olmakta, ilaveten İslam dininin tavsiyelerini de referans olarak almaktadır. Örneğin Katılımcı II kodlu mülakat yaptığımız kişi, insani diplomasi çalışmalarında Müslüman toplumlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü noktasında Hucurat Suresi’nin dokuzuncu ayetini referans aldıklarını belirtmiştir.³⁸⁰

Araştırma kapsamında görüşülen ve inanç temelli bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilecek bir diğer STK olan Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, çalışmalarında takip ettikleri beş temel ilkeden bahsetmiştir: “İnsanlık, yansızlık, tarafsızlık, sivillik/bağımsızlık ve güçlendirme.” Vakıf bu ilkeleri dini nasrlara referansla açıklamaktadır. İnsan, eşref-i mahlukat (yaratılanın en şerefli) olarak tanımlanmış ve ızdırab çeken her insanın, insan olmasından ötürü herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmadan desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁸¹

³⁷⁷ İHH, “Hakkımızda”.

³⁷⁸ Kavak, “İlkeler Perspektifinden İnsani Yardım”.

³⁷⁹ İnanç temelli kuruluş, genellikle dini inançlara dayalı olan ve toplumsal hizmetler sunan kuruluşları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Asma Lailee Mohd. Noor - Noor Hisham Nawi, “Faith-Based Organisations (FBO): A Review of Literature on their Nature and Contrasting Identities with NGO in Community Development Intervention”, *European Journal of Economics and Business Studies* 9/1 (2023).

³⁸⁰ “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah’ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever.” Kur’an Yolu (Erişim 09 Şubat 2024), Hucurat Suresi, 49/9. Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

³⁸¹ (i) İnsan, bizim nazarımızda Allah’ın eşrefi mahlukatı (yaratılanın en şerefli) yani “Hazreti İnsan”dır. Sosyal hizmetlerde, insanî yardım faaliyetlerinde, ızdırab çeken bir insan varsa, nerede ve nasıl olduğuna bakılmaksızın, en zor durumda olandan başlayarak insanî müdahale esas olmalıdır.

(ii) Hizmet edilen coğrafyanın iç çatışmalarına, siyasi kamplaşmalarına, ideolojik tutumlarına, topluluklar/gruplar arasındaki bölgesel ayrımlaşmalara bakmaksızın faaliyetlerimize odaklanmalı, bizi direk ilgilendirmeyen bölgesel hususlarda gerek siyaseten, gerekse ilmi siyaseten yansızlık şiarımız olmalıdır. Herhangi çatışma ya da ihtilafta bir yanda yer alınmamalıdır.

Vakıf adına mülakata katılan katılımcının belirttiği *yansızlık, tarafsızlık, bağımsızlık ve güçlendirme* ilkeleri, uluslararası ekosistemde kabul gören ilkelerle de paralellik arz etmektedir. Bu beş ilkenin anlamı açıklanırken temel gaye “Allah’ın rızasını gözetmek” olarak belirtilmiştir:

“Bahsedilen 5 temel ilkenin bizim için anlamı şudur: Biz insanlığın üç temel ihtiyacı olan iâşe, ilim ve irfân (3İ) açığını 3K olarak formüle ettiğimiz Karın-Kafa-Kalp doyurma anlayışıyla kapatmaya çalışıyoruz. Bunu yaparken de amacımız ticari ve siyasi bir menfaat elde etmek değil, Allah’ın rızasını gözetmek, insanların dert ve kederleri ile yakından ilgilenmek, muhtaç olanlara sâfi bir sevgi besleyerek onların yardımlarına koşmaktır.”³⁸²

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı yarı-sivil bir kurum olan Türkiye Diyanet Vakfı da insan kavramı üzerinde durmaktadır. Vakıf “din, dil, renk ve cinsiyet ayrımı yapmadan mazluma umut olma” gayesiyle ve “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.” düsturuyla çalıştığını ifade etmektedir.³⁸³ Vakfın faaliyet ilkeleri de “adalet, ihsan, merhamet, istikamet, sürdürülebilirlik, hesap verebilirlik, bütünlük ve kalıcılık, estetik”³⁸⁴ olarak belirtilmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı da oyunda bulunma motivasyonlarını dini atıflarla açıklamıştır.

Görüldüğü üzere kurumların oyuna katılma motivasyonlarından üçüncüsü kurumsal ilkelerdir. Kurumsal ilkeler, aktörlerin konumlarından ve alana getirdiği mirastan etkilenmektedir. Alana uluslararası bir hareketin mensubu olarak bu konumdan katılan Kızılây, Kızılhaç-Kızılây Hareketi ilkelerine tabi olmakta ve bu motivasyonlarla hareket etmektedir. Diğer üç kurum sivil veya yarı sivil konumlardan katılmaları bir fark yaratmaksızın inanç temelli bir ilkeler perspektifine sahiptir. Diğer yandan alandaki tüm aktörlerin “temel insani ilkeler”in³⁸⁵ gerçekleştirilmesi paydasında bulunduğu, özellikle de temel insani ilkeler arasında

(iii) Öte yandan faaliyet gösterilen bölgede, insana hizmet şuurunu bize aşıl原因 kendi değerlerimizle hareket etmeli ve yardımlarımızı gerçekleştirirken ayrımcılık yapmamalıyız, ayrımlardan ve farklılıklardan ziyade “ihtiyaca” odaklanmalı ve tarafsızlık ilkemizi korumalıyız.

(iv) Yine insani yardım çalışmalarında “sivil” olmalıyız. Yani siyasi, askeri, ticari gibi yapılardan bağımsız kalmalıyız, özgür irademizle kendi amaçlarımız doğrultusunda hareket etmeliyiz.

(v) Sosyal hizmetlerde, insani yardım faaliyetlerimizde, hizmet bölgesindeki bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların; kişisel, kişiler arası, sosyo-ekonomik gücünü artırmalarına ve koşullarını geliştirmelerine yardımcı olmamız gerekir. Zira aslolan muhtaç topluluklara mütemadiyen yardım etmek değil, onları güçlendirmek ve her konuda ihtiyaçlı durumdan kurtarmaktır.” Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

³⁸² Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

³⁸³ TDV, “Hakkımızda”.

³⁸⁴ TDV, “TDV Tanıtım Kataloğu 2021”, 1.

³⁸⁵ İnsani alanda “temel insani ilkeler” söz konusu olduğunda, ekosistemin önde gelen aktörlerinin benimsediği şu ilkeler gündeme gelir: BM Genel Kurulu’nda kabul edilen *insanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmemek ve bağımsızlık* ilkeleri; ve bu ilkelere ilaveten Kızılhaç Kızılây Hareketi’nin ilan ettiği *gönüllü hizmet, birlik ve*

yer alan “insanlık” ilkesinin aktörleri harekete geçiren saikler arasında öne çıktığı görülmektedir.³⁸⁶

Toparlayacak olursak, aktörlerin oyuna katılma motivasyonlarında üç unsur öne çıkmaktadır: (i) toplumsal yardımseverlik mirası, (ii) konjonktürel nedenler ve (iii) kurumsal ilkeler. Her üç başlık da aktörlerin farklı türde biriktirdikleri sermayelerle ilişki içerisindedir. Bu konu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde -sermaye bahsinde- ele alınacaktır.

3.4. Oyun Yöntem ve Araçları

İnsani diplomasi kavramı, Türk STK’lar tarafından (i) *insani yardım alanında diplomasiye başvurma* veya (ii) *insani yardım faaliyetleri aracılığıyla ülkenin kamu diplomasisinin desteklenmesi* şeklinde algılanmaktadır. Çalışmamızın bir sonraki bölümünde (5.1.5.) bu konu detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Peki STK’lar, yani oyuna katılan oyuncular, oyunu ne şekilde, hangi araç ve yöntemleri kullanarak oynamaktadır? İlk anlayıştan yola çıkacak olursak, aktörlerin oynamaya değer gördükleri³⁸⁷ bu oyunun temel hedefi, “Karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek”tir.³⁸⁸ Zira aktörlerin tamamında genel olarak *temel insani ilkelerin*, özelde ise *insanlık* ilkesinin ortak motivasyon unsuru olduğu görülmüştür. İkinci anlayıştan yola çıkıldığında ise oyunun hedefi, ülkenin kamu diplomasisini de destekleyen dış yardımlardır.

İnsani diplomasi uygulamalarında *ikna*, *müzakere* ve *savunuculuk* yöntemleri ana yöntemler; *arabuluculuk*, *iş birliği*, *pazarlık/uzlaşma*, *baskı* ve *diyalog* da tamamlayıcı yöntemler olarak yer almaktadır.³⁸⁹ İnsani sorunların çözümü için bu yöntemlerden biri veya birkaçı uygulanabilir. Ancak hangi yöntemin uygulanacağına karar verilmeden önce etraflı bir durum analizi yapılması gerekir. Durum analizi, insani kriz vb. duruma neden olan hususların ve saha gerçeklerinin görülmesi ve uygun eylem planının belirlenmesine yardımcı olacaktır.

evrensellik ilkeleri. Bizzat Kızılhaç temel ilkelerini hazırlamış olan Jean Pictet, ilkeler arasında “insanlık” ve “ayrım gözetmeme” ilkesini hiyerarşik olarak birinci sıraya yerleştirir. Araştırmada incelenen kurumların da temelde “insanlık” ilkesi müşterekinde bulunduğu görülmüştür. Jean Pictet, *Les principes de la Croix Rouge*.; UN OCHA, “What Are Humanitarian Principles”.

³⁸⁶ UN OCHA, “What Are Humanitarian Principles”.

³⁸⁷ STK’lar, oyuna katılarak oyunu oynamaya değer gördüklerini deklare etmiş olurlar. Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 82.

³⁸⁸ IFRC, “Humanitarian Diplomacy Policy”.

³⁸⁹ Battır, “Klasik Diplomasi-İnsani Diplomasi Mukayesesi”, 52-53. Bu çalışmanın ekler bölümünde paylaşılan “Ek 5: Literatürdeki İnsani Diplomasi Tanımları Tablosu” isimli dokumanda da burada zikredilen yöntemlerin öne çıktığı görülmektedir.

Zira insani diplomasi aktörleri, konuyla ilgili tüm tarafları göz önünde bulundurmak, tarafların konumları, motivasyonları, güçlü ve zayıf yönlerini anlamak durumundadır. Savunulan meseleyle ilgili tavırları, meseleye karşı/taraf/kararsız yahut ilgisiz olup olmadıklarını belirleyip buna göre eylem geliştirirler. Aktörlerin gücü ve itibarı, diğer güçlü kişi veya kurumlara erişimleri ve halk üzerindeki etkilerine bağlı olarak sahip oldukları farklı güç düzeyleri göz önünde bulundurularak strateji geliştirilir. Durum analizi kapsamında sorun tespiti, ihtiyaç tespiti, risk analizi, paydaş analizi, strateji haritalaması ve uygun yöntem(lerin) tespiti, oyuna katılan insani diplomasi aktörlerinin evvela takip etmesi gereken aşamalardır.³⁹⁰

Etkili bir *durum analizi* yapabilmek aktörlerin *sermaye* ve *konumları*yla irtibatlıdır. İnsani alandaki kurumsal tecrübe, geçmiş dönem faaliyetleri, oluşturulan network, yeterli mali kaynaklara sahip olma, organizasyon tecrübesi, personel ve gönüllü ağı, kurumsal itibar gibi *iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik* sermaye alanlarında biriktirilen sermayeler, saha gerçeklerini anlamada kolaylaştırıcı olmaktadır.³⁹¹

Çalışma boyunca yapılan mülakatlar ve edinilen gözlemler, durum analizi ve sorun tespitinde en önemli adımlardan birinin *saha tecrübesi* olduğunu göstermektedir. Saha tecrübesi önemli bir *sosyal sermaye* birikimidir. Kurumların sahadaki varlıkları hem kendilerine operasyon kabiliyeti sunmakta hem de karar alma süreçlerinde etkilerini artırmaktadır.³⁹²

“Somali’de bir insani kriz var. Hâlihazırda bizim orada delegasyonumuz var. Türkiye’den görevli arkadaşlarımız çalışıyor. Yerelde de iş birliklerimiz, partnerliklerimiz var. Zaten doğal olarak ortamın gözlemcisi durumundalar. Yapılabilecek faaliyetleri, ihtiyaçları tespit ediyorlar. Somali delegasyonunun bir bütçesi var. Bir faaliyet takvimi var. Her yıl Kızılay bütçe yaparken delegasyon da kendi bütçe teklifini yolluyor ve orada yapacağı faaliyetlerle alakalı bir çerçeve çiziyor.”³⁹³

³⁹⁰ Burada ifade edilen aşamaların her biri bir yol haritası / kılavuz olarak planlanmıştır. Süreçlerle ilgili detaylı bilgi için bkz: DiploFoundation, “Advocacy Within Persuasion”, *Humanitarian Diplomacy Course Text* (Malta: Diplo Foundation, 2021).

³⁹¹ Aktörlerin birtakım sermayeleri etkileşim hâlinindedir ve birbirlerine dönüştürülebilir. Örneğin TDV’nin eğitim burslarıyla desteklediği öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde hem bir partner olarak vakıf faaliyetlerine destek olabilmekte hem de vakfın gönüllü kültür elçileri olmaktadır. Bir açıdan vakfın ekonomik sermaye yoluyla desteklediği öğrenciler alanda vakfın sosyal ve sembolik sermayesini artırmaktadır. Araştırmamıza katılan vakıf temsilcisi bu yönde görüş beyan etmiştir. Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023

³⁹² Türk Kızılay’ın Suriye İnsani Yardım Operasyonları esnasında saha tecrübesi yoluyla elde ettiği veriler karar süreçlerinde belirleyici olmuştur. İlgili bilgiler bu çalışmanın “4.1.2. İnsani Yardıma Erişim” isimli bölümünde paylaşılmıştır.

³⁹³ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020.

Bu örnekte görüldüğü üzere Somali’de bir insani mesele olduğunda, kurumun bu meseleden haberdar olması hâlihazırda sahada bulunan varlığıyla ilgilidir. İnsani sorunun adının konması, ihtiyacın, çözüm için doğru yöntemin ve paydaşların tespitinde saha tecrübesi yönlendiricidir. Sahadaki fiziki varlığın dışında, sembolik varlık da kurumların sahanın nabzını tutmasına imkân vermektedir. Sembolik varlıktan kasıt uzun yıllardır sürdürülen ilişkiler sonucunda elde edilen güven ve itibar, bir diğer deyişle kurumun sosyal sermayesidir. Belirli personelin bölgede istihdam edilmesi (fiziksel olarak sahada bulunma) dışında bölgenin ramazan, kurban, eğitim gibi farklı sosyal yardım dönemlerinde düzenli olarak ziyaret edilmesi; bu çalışmaların yerel kuruluşlar (partnerlerle) ve şahıslarla yapılması; bölgede kalıcı projeler hayata geçirilmiş olması; tüm bu vesileler ile yerel paydaşlar ve halk ile bir ilişki ağı geliştirilmesi sembolik varlığa yani kurumun sosyal sermayesine örnektir.³⁹⁴ Örneğin bir insani ihtiyaç belirdiğinde yerelde geliştirilen ilişkiler vesilesiyle bu ihtiyaç kurumların gündemine doğrudan iletelebilmektedir.

“İnsanlar dara düştüklerinde müftiyata geliyorlar. Dünyadaki müftiyatlarla yakın iletişim halindeyiz. O bölgede kanaat önderi dediğiniz kişiler, din adamları. O bölgenin müftüsü bize ulaşıyor. Diyor ki böyle bir durum var. Burada bizim Müslüman kardeşlerimiz var. Ne yapabiliriz?”³⁹⁵

Bu paylaşım Türkiye Diyanet Vakfı’nın Ukrayna krizinde yaşadığı bir tecrübe aktarımıdır. Vakfın bölge halkı ile yakın ilişkisine örnektir. Bu örnekten yola çıkarak *konumlar* hakkında da bir çıkarım yapmak mümkündür. Toplumsal uzam içerisinde bulunan alanlarda faaliyet gösteren aktörler, kendi konumlarına yakın aktörlerle ilişki geliştirme temayülündedir.³⁹⁶ Alan içerisinde din işlerini temsil eden bir konumda hareket eden müftiyatlar yine kendilerine yakın konumda hareket eden TDV ile irtibat kurmaktadır. Yine ulusal Kızılhaç

³⁹⁴ Çalışmada incelenen kurumlardan hepsi bu anlamda geniş bir sosyal sermayeye sahiptir. Birini örnek verecek olursak Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, dünyanın 30 ülkesinden gelen öğrencileri Türkiye’de 135 eğitim kurumu bünyesinde desteklemektedir. Yurtdışında yılda 45 bin öğrenciye destek olmaktadır. 14 ülkede 40’a yakın İHL dengi okul ve kuran kursun açmıştır. Türkiye’de ve 40’dan fazla ülkesine sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Burada verilen örneklerin her biri sahada bulunma, yerel paydaşlarla bağ kurma, kurumsal organizasyon kabiliyeti edinme gibi hususları içeren, ciddi bir iktisadi ve sosyal sermaye gerektiren çalışmalardır. Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”.

³⁹⁵ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

³⁹⁶ Pierre Bourdieu, “Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar”, çev. Işık Ergüden, *Cogito* 18 (1999), 19-20.

Kızılay Hareketine mensup Türk Kızılay da bir kriz bölgesine ulaştığında öncelikle ülkenin ulusal derneği ile irtibat kurar ve çalışmaları bu şekilde koordine eder.³⁹⁷

Durum analizine ve saha tecrübesine dönecek olursak, sahada bulunmanın verdiği avantaj, sorunu erken dönemde ve yerinde gözlemlene imkânı sunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin resmî ve sivil unsurlarıyla birlikte Suriye krizinden etkilenen halka yönelik yürüttüğü insani yardım operasyonlarında Türk Kızılay'ın sahadaki varlığı karar alma süreçlerini etkileyen önemli bir faktördür.

“Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır dışında gerçekleştireceği politikalara girdi sağlıyoruz. ...Bize soruyorlar. Bu girdileri sağlıyoruz, karar alma mekanizmalarına destek sağlıyoruz. İhtiyacımız olan kararlar [sahada ihtiyaç duyulan projeler] neler ise onları aldırıyoruz.”³⁹⁸

Burada Türk Kızılay'ın önemli bir sosyal sermaye biriktirdiği belirtilebilir. Sahada bulunma kuruma önemli bir tecrübe birikimi kazandırmış, aşağıda yer alan anlatıda Suriye insani yardım operasyonları özelinde görüleceği üzere kurumun sahadaki etkisi artmıştır.

“Kızılay, yöneticisinden sahadaki personeline kadar en tecrübeli kurum oldu. Sahada stabiliz biz. Dolayısıyla tecrübe bizde birikti. Sınır ötesine yönelik kapasite bizde birikti. Dolayısıyla bu bizi çok önemli bir pozisyona getirdi. Know how Kızılay'da. Şöyle bir şey var özelden konuşursak, Bayram Selvi 10 yıldır Suriye ile ilgileniyor. Alper Küçük Genel Müdür Yardımcımız 9 yıldır Suriye ile ilgileniyor. İbrahim Altan'ın kariyeri göç ve insani krizler. Genel Başkanımız, 6 yıl oldu, genel başkan yardımcısı olduğundan beri Suriye ile ilgileniyor.

Başka bir noktaya daha değineyim. Kızılay'da çok önemli bir arşiv oluştu. Suriye krizi arşivi oluştu. Devlet kurumları da bunun farkına vardılar, cumhurbaşkanlığı da. Gittiğimiz bütün toplantıların önemli kurumu biz olmaya başladık. Bu çok net ortaya çıkmaya başladı. İster sahada ister koordinasyon kurullarında. [İnsani yardım konusunda] biz ne dersek o olur.”³⁹⁹

³⁹⁷ Uluslararası Kızıllaç Kızılay Hareketi mensubu ulusal dernekler, diğer ülke dernekleriyle eşit statüye sahiptir, birbirleriyle yardımlaşma konusunda sorumlulukları bulunur. Afet durumunda gittikleri ülkelerde o ülkenin ulusal derneği ile iş birliği halinde çalışır. Türk Kızılay, “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü” (Erişim 15 Şubat 2024).

³⁹⁸ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021.

³⁹⁹ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021.

Bu vakada Türk Kızılay, durum tespitinde diğer kurumlara, sivil ve resmî aktörlere veri sağlayan ve insani projelerde alacakları kararları etkileyen bir konumdadır. Yine “İHH’nın insani yardım, afetlere müdahale, acil yardımlar vb. alanlarda Türkiye’de edindiği tecrübenin, birikim ve çözüm kapasitesinin Moro Barış Süreci’ne aktarıldığı” belirtilmiştir.⁴⁰⁰ Kurumların saha tecrübesi önemli bir sermaye birikimidir. Zira Türkiye’deki tecrübeleriyle Moro Barış Süreci’ne katılan İHH, daha sonra Moro’da edindiği tecrübeyi de başka bir kriz bölgesine taşıyabileceğini belirtmiştir:

“Patani’de Moro’ya benzer bir arabuluculuk imkânı var. Süreçler de benzer. Hristiyan ve Budist ana akım toplumun içerisinde Müslüman bir azınlık, uzun süren bir çatışma. Moro tecrübesi buraya da aktarılabilir. Bu potansiyeli taşıyor.”⁴⁰¹

Durum analizi ve saha tecrübesinin altı çizildikten sonra Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerinde başvurduğu yöntemlere geçilebilir. Yukarıda belirtildiği gibi aktörlerin tespit edilen insani sorunun çözümü için başvurduğu yöntemler arasında ikna, müzakere, savunuculuk, arabuluculuk, iş birliği, pazarlık/ uzlaşma, baskı ve diyalog yer almaktadır.⁴⁰² Bu yöntemler müstakil olarak yahut eş zamanlı birbirini destekleyici mahiyette kullanılabilir. İnsani diplomasi yöntemi vakanın ve sahadaki durumun gereklerine göre belirlenmektedir. Örneğin esir takası, yaralı takası, insani yardım takası, barış görüşmeleri ve ateşkes faaliyetlerinde çok sayıda aktörle muhataplık söz konusudur. Bu gibi durumlarda *ikna, müzakere, iş birliği, arabuluculuk ve savunuculuk* yöntemlerinin tamamı kullanılır. Halep tahliyesi, yöntemlerin eş zamanlı kullanıldığı insani diplomasi çalışmalarına örnektir. Bu çalışmanın örnek vakalar isimli bölümünde ele alınmıştır.⁴⁰³

İnsani diplomasi yöntemlerinin eş zamanlı kullanıldığı durumlarda, bu yöntemler birbirlerini destekleyici mahiyette kullanılmaktadır. Sözgelimi 2016 yılında Halep’in havadan ve karadan gece gündüz bombalandığı, şehirdeki gıda malzemelerinin tükendiği, sağlık sisteminin çöktüğü bir dönemde, İHH İnsani Yardım Vakfı “Halep’e Yol Açın” adıyla bir

⁴⁰⁰ Hüseyin Oruç, “Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı’nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (Kızılay Kültür Sanat, 2023), 425.

⁴⁰¹ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

⁴⁰² İnsani diplomasi ve klasik diplomaside kullanılan yöntemlerin mukayeseli olarak verildiği tablo görseli için bkz: Battır, “Klasik Diplomasi-İnsani Diplomasi Mukayesesi”, 52-53.

⁴⁰³ Çalışmanın “5.2. Örnek Vakalar” bölümü bu yöntemlerin hangi vakalarda ne şekilde kullanıldığına dair fikir vermektedir.

kampanya düzenlemiştir.⁴⁰⁴ Bu kampanya Halep için yardımlarla birlikte sivil halkı ve kamuoyunu da harekete geçirmiştir. Bu çalışmada incelenen diğer STK'lar da bu kampanyaya destek olmuştur. Kamuoyu nezdinde *savunuculuk* faaliyetleri sürerken diğer yandan masa başında müzakereler devam etmiş; kamuoyu desteği masa başında yürütülen *müzakereler* için önemli bir avantaj olmuştur. Aşağıdaki alıntıda ifade edildiği üzere savunuculuk yoluyla kazanılan toplumsal destek müzakere masasındaki aktörlerin elini güçlendirmiştir. Farklı insani diplomasi yöntemleri birbirini destekleyerek sonuca ulaşma ihtimalini güçlendirmektedir.

“Halep gibi bir vakada 50 bin insanın sınıra geldiğini ve meselenin artık tüm Türkiye halkının müdahil olacağı bir hale geldiğini görünce masanın başında sizin sözlerinizin daha fazla bir karşılığı oluyor.”⁴⁰⁵

Müzakereler sonucunda hayata geçirilen bir diğer örnek insani proje, Sosyal Uyum Programıdır (SUY). Türk Kızılay'ın yürüttüğü *müzakereler* sonucunda ulusal ve uluslararası paydaşların desteğinin alındığı bir proje olarak hayata geçirilmiştir. Bu proje ile Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı Suriyeli mülteciden 1,5 milyonuna nakit destek yardımı sunulmaktadır. Projenin, Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Genel Müdürlüğü (DG ECHO) tarafından fonlanmasında, Türk Kızılay, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) iş birliğinde yürütülmesinde 2016 yılında yürütülen müzakereler etkili olmuştur:

“2016 Kızılay Kart müzakerelerine taraftık. Küresel Mülteci Forumu'na, Göç Forumu'na tarafız. Sektörel olarak üstlendiğimiz görevler var. Özellikle Küresel Mülteci Forumu'nda taahhütlerimiz var o çerçevede hareket ediyoruz.

Kızılay Kart müzakerelerimiz oldu. Federasyonda [IFRC] günlerimiz oldu. Tanıtımlarımız oldu. Cenevre'de Brüksel'de faaliyetlerimiz oldu. Sergilerimiz oldu. Toplum merkezleri eliyle sürekli farkındalık yaratmaya çalışıyoruz. Sosyal medya ekibimizle sürekli farkındalık yaratmaya çalışıyoruz.”⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Halep'in söz konusu tarihteki durumu ve kampanya hakkında bilgi için bkz: İHH İnsani Yardım Vakfı, “‘Halep'e Yol Açın' konvoyu” (Erişim 18 Ocak 2024).

⁴⁰⁵ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁴⁰⁶ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021.

Sahada İnsani sorunların çözümü için başvuru yöntemlerinden bir diğeri de *arabuluculuktur*. Birden fazla aktörle muhatap olunan durumlarda *arabuluculuk* yöntemi devreye girmektedir. Çalışmada incelediğimiz kurumlar arasında bu yöntemi en fazla kullanan İHH'nın Moro Barış Süreci'ndeki arabuluculuğu bu duruma örnektir. Çalışmanın örnek vakalar bölümünde detaylıca ele alınacaktır. İHH'nın Moro Müslümanları ile 1980'li yıllara dayanan tanışıklığı, bölgede ve dünyanın farklı bölgelerinde hayata geçirdiği sosyal projeler vasıtasıyla kazandığı güvenilirlik, yani bu alanda edindiği sosyal sermaye, kendisini barış sürecinin aktörlerinden biri olmaya taşımıştır. Bölgede barış sürecini takip eden Bağımsız İzleme Heyeti üyesi olan İHH, iki ayda bir bölgedeki heyet toplantılarına katılmaktadır.⁴⁰⁷

Arabuluculuk konusunun hassasiyeti mülakat yapılan kuruluş temsilcilerinin vâkıf olduğu ve altını çizdiği bir husustur. Her sorunun kendine has dinamikleri ve koşulları bulunmakta, arabuluculuk çalışmaları da bu farklılıkları gözetmek durumunda bulunmaktadır. Arabulucunun dikkate alması gereken hususlar konusunda şu görüşler zikredilmiştir:

“Arabulucunun ihtilafın tüm taraflarıyla iletişim içinde olabilmesi ve başta ortaya koyduğu değerler saklı kalmak kaydıyla tarafsız bir tutum izleyebilmesi,

Herhangi bir aktörün başarılı bir arabuluculuk yapabilmesi için sorunun tüm dinamiklerine vâkıf olması ve kalıcı çözümün gerektirebileceği uzun vadeli taahhüdü en başından ortaya koyabilmesi,

Arabulucu tabiatıyla, ihtilafı tarafların güvenini kazanabilmiş olmalı ve sorunun çözüm yollarının bulunması sürecinde karşılıklı iradeye dayalı bir iş birliği sergileyebilmesi durumun istismar edilmesini engellenmesi noktasında önem taşımaktadır.”⁴⁰⁸

Buraya kadar belirtilen yöntemleri hangi personelin hangi araçlarla uygulayacağı da bir diğer bahis konusudur. Kurumu temsil eden personelin kültürel sermayesi -akademik ve mesleki yeterlilikleri, dil becerisi, iletişim kabiliyeti vb.- insani projenin akıbetini etkileyecek düzeyde önemlidir. Aktörler, etkili dinleme sanatından toplantı yönetimine, muhatap tarafın dilini konuşabilmeden muhatapın kültürel hassasiyetlerini gözetebilmeye ve nüktedanlığa kadar geniş bir beceri / sermaye kümesine sahip olmaları gereken hassas ortamlarda çalışmaktadır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Hüseyin Oruç, “Moro Barış Süreci'nde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023), 415-428.

⁴⁰⁸ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁴⁰⁹ İnsani diplomatin sahip olması gereken beceriler Hugo Slim tarafından şu kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Teknik Beceriler, Kişisel Erdemler, Güven Tesisi, Gerçeklik Algısı, Kavramsal Beceri ve Strateji Yeteneği,

“Bölgenin, kültürün tanınması dilin bilinmesi önemli. Tabii biz de çalışma yaptığımız her bölgenin dilini bilmiyoruz. Bu anlamda tercümanların kullanılmasına ya da daha başka vasıtalarla çalışmalar yapılmasına mecbur kalıyoruz. Krizin tarafları bir şekilde İngilizce, Arapça, Fransızca uluslararası bir dile hâkim oluyorlar. Bu anlamda en azından uluslararası çalışmalar yapılabilecek en az bir dile veya üçüncü bir dile ciddi hâkimiyet gerekiyor.”⁴¹⁰

Özetle Türk sivil toplum kuruluşları insani diplomasi faaliyetlerinde, yapılan *durum analizinin* gereklilikleri doğrultusunda ikna, müzakere, savunuculuk, arabuluculuk, iş birliği, pazarlık/ uzlaşma, baskı ve diyalog yöntemlerinden birine veya eşzamanlı olarak birden fazlasına başvurmaktadır. Saha tecrübesi ve personel yetkinlikleri gibi kurumsal sermayelerini güçlendiren hususlar insani projelerde verimi artırmaktadır.

3.5. STK’ların Sermaye Birikimleri

Türk sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı, mücadelenin “savunmasız insanların çıkarlarını korumak için temel insani ilkeleri hayata geçirme” amacıyla devam ettiği bir toplumsal alandır. Bourdieu’ye göre aktörlerin alandaki mücadelesi ve alandaki diğer aktörlerle ilişkileri, bulundukları konum ve sahip oldukları sermayeden etkilenir. Alana farklı sermayelerle gelen aktörler, sermayelerin özgül ağırlığına ve hacmine göre alanda yer kapmaya çalışır.⁴¹¹ Peki, insani amaçlar için alanda varlık gösteren Türk STK’lar nasıl bir mücadele içerisindedir? Toplumsal alandaki mücadele insani organizasyonlar için ne anlama gelmektedir?

Öncelikle çalışmada incelenen Türk STK’ların alana hangi sermayelerle geldiğini incelemekte fayda vardır. Alan teorisine göre aktörlerin alana getirdiği sermayeler, iktisadi, kültürel, toplumsal ve semboliktir. İktisadi sermaye, içerisinde gizli bir tahakküm barındırmayan, salt ekonomik kaynakların elde bulundurulması anlamına gelen somut bir sermaye türüdür. Kültürel sermaye, bilgi ve becerilerin elde bulundurulması anlamına gelen, bilgi sermayesi olarak da adlandırılan sermaye türüdür. Kültürel sermaye, somutlaştırılmış, nesneleştirilmiş ve kurumsallaştırılmış olarak üç şekilde görülebilir. Toplumsal sermaye,

İletişim Becerileri. İlgili makale için bkz: Slim, “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?”, 255-280. Ayrıca insani diplomaside kültüre duyarlı bir yaklaşım edinmenin gerekliliği ile ilgili bkz: Battaloğlu - Farasin, “İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade”, 281-305.

⁴¹⁰ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

⁴¹¹ Bourdieu, *Outline of A Theory of Practice*.

bireyin toplum içerisinde tanıdığı ve ihtiyaç durumunda desteklerini alabileceği kişiler ağına, karşılıklı tanıma ve tanışma durumuna işaret eder. Sembolik sermaye ise tüm sermaye türlerini çeşitli oranlarda ihtiva eden ve bir alanda söz sahibi olabilmek için geçerli hale gelen sermayedir.⁴¹²

Sermaye türleri ve muhtevalarına dair kısa bir giriş yaptıktan sonra Türk STK'ların alana getirdiği sermayelerin izi sürülebilir. Sivil toplum kuruluşları, belirli ihtiyaçları karşılamayı amaç edinmiştir ve bu ihtiyaçların çeşitliliğine göre küçük kamusal alanlar oluştururlar.⁴¹³ STK'ları var eden faktörler, bu ihtiyaçlar doğrultusunda yürüttükleri faaliyetlerdir. Faaliyeti olmayan STK'nın taban bulması ve yaşaması söz konusu değildir.⁴¹⁴ STK'ları var eden faaliyetler önemli bir iktisadi sermaye sahip olmayı gerektirir. Çalışmada incelediğimiz kurumların sadece 2022 yılı faaliyet karnesine bakıldığında bile, bu faaliyetlerin ancak ciddi bir iktisadi sermaye ile hayata geçirilebileceği anlaşılabılır:

STK'LARA DAİR VERİLER*					
STK	Bütçe	Personel ve Gönüllü Sayısı	Şube Sayısı	Faaliyet Yaptığı Ülke Sayısı	Öne Çıkan Projeler
Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı	-	-	-	Türkiye ve 40'dan fazla ülke	• 30'u aşkın ülkede eğitim faaliyeti • Yurtiçinde 200'e yakın eğitim müessesesi ile iş birliği • Yurtdışında yılda 45 bin öğrenciye destek • 41 ülkeden 2200 lisans öğrencisine destek • 14 ülkede 22 İHL dengi okul inşası • 40'a yakın Kur'an Kursu İnşası • Kültür merkezleri • Yurtlar ve konuk evleri

⁴¹² Pierre Bourdieu, *Distinction* (Routledge, 1994).

⁴¹³ İsmail Başaran - Duygu Akyüz, "Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu", *Journal of Civilization Studies* 7/1 (Haziran 2022), 76-91. Ayrıca kamusal alan tanımı ve tarihçesine dair ayrıntılı bir çalışma için bkz: Özlem Uluç, *Kamusal Alanda Din* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2011).

⁴¹⁴ Talas, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi".

					• Sosyal yardımlar • Kalıcı hayrî hizmetler
İHH	1.938.786.356,92 TL (2022)	1020 personel, 92.242 gönüllü	İstanbul'da 40'ın üzerinde, Anadolu'da 5 şube ve temsilcilik	135 ülke	• 1685 proje • 60 ülkede 65.782 hisse kurban • Ramazan'da Türkiye ile birlikte 58 ülkede 2 milyon 726 bin kişiye ulaşma • 133.000 yetim hâmilîği • Kalıcı hayrî hizmetler
TDV	4.068.358.490,41 TL (2022)	31 bin gönüllü	1003 şube	149 ülke	• 15 ülkede 31 eğitim projesi • 114 ülkeden 3240 öğrenciye destek (Türkiye'de) • Ramazan'da 2.150.000 kişiye destek • Kurbanda 375 bölgede 525.550 hisse kurban • Yurtdışı ve yurtiçi kriz bölgelerine yardım • 1132 yetimin hamilîği • 112 milyon tl zekat dağıtımı • Kalıcı hayrî hizmetler
Türk Kızılay	12.398.214.466,20 TL (2022)	15.524 personel, 242.432 gönüllü	272 şube, 297 temsilcilik, 16 delegasyon (yurtdışı)	Türkiye ve 46 ülke	• Yurtdışında ve dışında 46.539.694 kişiye destek • 278 afet durumuna müdahale • 22 ülkede 149.861 hisse kurban • Su kuyuları ile 80 bin kişiye ulaşma • Türkiye'de 19 toplum merkezi, 35 çocuk faaliyet alanı, 9 Kızılay kart hizmet merkezi • Türkiye'nin kan ihtiyacının %89,6'sını karşılama

					• Kalıcı hayrî hizmetler
--	--	--	--	--	--------------------------

Tablo 6: STK'lara Dair Veriler

**Tablodaki veriler dört kurumun en son yayınlanan yıllık faaliyet raporlarından alınmıştır. 2023 yılında yayınlanan kurum raporları, 2022 yılına ait verileri göstermektedir. Kurumların faaliyet raporlarında veriler aynı standarda göre paylaşılmadığı için tabloda homojen bir veri seti sunulamamıştır. Projeler sütununda, kurumların yıl içerisinde yaptığı tüm faaliyetler değil, faaliyetlerden bir kısmı sembolik olarak paylaşılmıştır.*

Tablo 6'da görüldüğü üzere STK'lar Türkiye'de ve dünyanın 40 ila 149 ülkesinde insani yardım projeleri hayata geçirmektedir. Türkiye içerisinde Kızılay'ın 272 şube ve 297 temsilciliği, TDV'nin 1003 temsilciliği, İHH'nın İstanbul'da 40, Anadolu'da 5 temsilciliği bulunmaktadır. Kızılay'ın 15.524 personeli, İHH'nın 1020 personeli bulunmaktadır. STK'ların dünyanın farklı bölgelerinde ve yurt içinde tabloda işaret edildiği çapta bir faaliyet yürütebilmesi, belli sayıda şube ve temsilcilik açabilmesi, belli sayıda personel istihdam etmesi, sadece iktisadi sermayeye bağlı olmasa da önemli bir iktisadi sermaye gerektirir. STK'ların yıllık bütçeleri 2 milyon TL ila 12 milyon TL arasındadır. Sivil toplum kuruluşu İHH'nın yıllık bütçesi 2 milyon TL civarında iken; yarı sivil kuruluşlar olan TDV (4.068.358.490,41 TL) ve Kızılay'ın bütçeleri (12.398.214.466,20 TL) daha yüksek bir marjdadır. İnsani ilkeleri gerçekleştirmek için mücadeleye katılan STK'ların birinci önceliği bu amaca hizmet edebilmek için iktisadi sermayelerini artırmak olacaktır.

STK'ların iktisadi sermayesi, alandaki faaliyetlerini fonlamanın yanında, STK'ların başka sermaye türlerinde de birikim yapmasını sağlar. Nitekim, alandaki sermayeler birbirine dönüştürülebilir. Bir sermaye türündeki birikim diğer sermaye türünde artışa neden olabilir. İktisadi sermaye, kültürel ve sosyal sermayeye; aynı şekilde sosyal sermaye de iktisadi ve kültürel sermayeye dönüştürülebilir.⁴¹⁵ Türk STK'ların toplum nezdindeki itibarı ve güvenilirliği sembolik sermaye kategorisinde değerlendirilebilir. Bu sembolik sermayenin gücü ya da zayıflığı bağışçılardan gelecek destekleri yani kurumların iktisadi sermaye birikimini etkiler. Bu durum sembolik sermayenin iktisadi sermayeye dönüştürülmesine örnek oluşturur.⁴¹⁶

Türk STK'ların yukarıda belirtilen bütçelerle geliştirdiği büyük ölçekli ve uzun süreli projeler, birçok yönden kültürel ve sosyal sermaye birikimine neden olmaktadır. İncelenen dört

⁴¹⁵ Dursun, "Toplumu Bourdieu ile Düşünmek", 93-94.

⁴¹⁶ Kurumlara duyulan güvenin bağış yapma davranışı üzerindeki etkisi için bkz: Volkan Göktaş, *Bireylerin Bağış Yapma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya Üniversitesi, 2014), 37-42.

STK da gerek yurt içinde gerekse yurtdışında partnerler, gönüllüler ve faydalanıcılardan oluşan geniş bir networke sahiptir. Yıllar içerisinde oluşan bu network, kurumlara önemli bir sosyal sermaye sunmaktadır. Dünyadan 400 kurumla iş birliği bulunan İHH, 2022 yılında 178 partner kuruluş ile çalışmıştır.⁴¹⁷ Uluslararası Kızılhaç Hareketi'nin mensubu olan Türk Kızılay hem hareket mensubu ICRC, IFRC ve ulusal derneklerle, hem de yurtdışındaki delegasyonları aracılığıyla sahada muhatap olduğu kişi ve kurumlarla ilişki geliştirmektedir.⁴¹⁸ Mülakatlarda paylaşılan verilerin de işaret ettiği üzere Hüdâyi Vakfı ve TDV'nin eğitim faaliyetleri aracılığıyla desteklediği öğrenciler, kendi ülkelerine döndüklerinde burs aldıkları bu kurumların partneri veya gönüllüsü olarak vazife almaktadır.⁴¹⁹ Yurtiçindeki geniş faaliyet bölgelerinin yanı sıra, yurtdışında en azı aynı anda dünyanın 40 ülkesinde en fazlası dünyanın 149 ülkesinde faaliyet gösterebilme kabiliyetine sahip bu kurumlar, bu ülkelerde partner, gönüllü ve faydalanıcılar vasıtasıyla önemli bir network kurmuş durumdadır. Bu açıdan bakıldığında iktisadi sermayenin sunduğu imkân, sosyal sermayeyi artıran bir unsur olmaktadır.

Türk STK'ların bağlı oldukları ulusal ve uluslararası üyelikler de alanda edindikleri sosyal sermaye konusunda önemli bir göstergedir. Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne (UN ECOSOC) danışman statüsünde üyedir. Türk Kızılay, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi üyesidir. İHH İnsani Yardım Vakfı'nın üyelik ilişkisi olan network oldukça geniştir: BM ECOSOC danışman statüsünde üyelik, İİT danışman statüsünde üyelik, İİT İnsani Yardım Fonlar Birimi (OICHF), The Humanitarian Forum, The International Council of Voluntary Agencies, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) ve İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) üyelikleri. Bu üyelikler kurumların uluslararası insani yardım ekosisteminin paydaşlarıyla geliştirdikleri sosyal sermayeye örnektir.

Türk STK'ların bir diğer sosyal sermayesi ise gönüllüleridir. Hüdâyi Vakfı, bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Bir vakfın en önemli sermayesi, hiç şüphesiz gönüllüleridir.”⁴²⁰ Bahsettiğimiz STK'lar yurt içinde mahalle ve köylere kadar ülkenin kılcal damarlarına ulaşan STK'lardır. TDV, yurt çapında 1003 şubesi ve 31 bin gönüllüsü ile faaliyet göstermektedir. Kızılay yurt içinde 272 şube ve 297 temsilcilik ve 252.432 gönüllü ile faaliyet göstermektedir. İHH çalışmalarına katılan gönüllü sayısı 92.242'dir. Hüdâyi Vakfı, gönüllü ve personel sayısına

⁴¹⁷ İHH, "İHH Faaliyet Raporu 2022", 2.

⁴¹⁸ Türk Kızılay'ın üyesi olduğu Hareket'in yapısı ile ilgili bilgi için bkz: ICRC, “The International Red Cross and Red Crescent Movement” (Erişim 02 Şubat 2024). Türk Kızılay'ın delegasyonları hakkında bilgi için bkz: Türk Kızılay, "Türk Kızılay 2019-20-21 Konsolide Faaliyet Raporu" (Erişim 02 Şubat 2024).

⁴¹⁹ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023. Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴²⁰ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hakkımızda”.

dair bir veri yayımlamamıştır ancak tablo 6’da paylaşılan verilerden yola çıkılarak yurtiçinde önemli bir gönüllü ağı olduğu tahmin edilebilir.

Türk STK’ların sahip olduğu gönüllü sermayesinin kurumlar ve toplum nezdinde ne kadar önemli bir sermaye olduğu son yıllarda yaşanan birtakım hadiselerde gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin 6 Şubat 2023’de ülkemizde yaşanan Pazarcık merkezli deprem akabinde sahada görev alan STK’lar ve gönüllüleri, toplumun sahip olduğu güçlü sosyal sermaye potansiyelini göstermiştir.⁴²¹ Çalışmada incelediğimiz STK’ların tümü, depremin ilk gününden itibaren ayni ve nakdi bağışlar, gıda yardımı ve psikososyal destek gibi muhtelif alanlarda sahada görev almıştır.⁴²² Ancak bunun ötesinde incelediğimiz STK’ların belirli alanlarda vasıflı bir gönüllü sermayesi olduğu görülmüştür. Örneğin İHH, 1500 kişilik gönüllü arama kurtarma ekibiyle 3 bin 278 kişinin enkazdan çıkarılmasına vesile olmuştur.⁴²³ Yine TDV gönüllüleri, cenaze ve defin işlemlerinde hayati bir görev üstlenmiştir.⁴²⁴ Kızılay, Türkiye Afet Müdahale Planı’ndaki (TAMP) beslenme ana çözüm ortağı olma rolünden hareketle deprem sahasındaki Afet Beslenme Grubu yardımlarını koordine etmiştir.⁴²⁵ Yani, STK’ların alanda faaliyet gösteren diğer STK’lardan ayrılan bazı uzmanlık ve sermaye birikim alanları olduğu görülmüştür.

Çalışmada incelediğimiz dört STK’nın, buraya kadar tasvir edilen iktisadi ve sosyal sermayelerinin dışında, sahip oldukları sembolik sermayeler de tartışılmaya değerdir. Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, adını aldığı Osmanlı sûfisinin manevi ve tarihi mirasını taşımaktadır. “İmandan ihsana giden çizgide, ilmin, irfanın ve hizmetin birlikte yaşandığı bir ümmet havuzu” olarak tasvir edilen Hüdâyi bahçesi,⁴²⁶ üye ve gönüllüleriyle bir manevi okul ve cemaat olmanın simgesel sermayesine sahiptir.⁴²⁷ İHH Başkanı Bülent Yıldırım’ın, Türkiye’de darbe girişiminin

⁴²¹ Bilal Bağış, “6 Şubat Depremleri ve Sosyal Sermaye”, *İktisat ve Toplum Dergisi* 14 (2023), 84-91.

⁴²² İHH Afet, “Kahramanmaraş Depremi Müdahale Çalışmaları Raporu” (Erişim 01 Şubat 2024). Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Deprem Bölgesi Çalışmalarımız” (Erişim 01 Şubat 2024). Türk Kızılay, “Pazarcık Depremi Bilgilendirme Bülteni”. TDV’nin deprem bölgesindeki yardımları için bkz: Türkiye Diyanet Vakfı, “Deprem” (Erişim 02 Şubat 2024).; Anadolu Ajansı (AA), “Diyanet Ekipleri Depremzedelerin Yaralarını Maddî ve Manevî Desteklerle Sarmaya Çalışıyor” (Erişim 05 Şubat 2024).

⁴²³ İHH İnsani Yardım Vakfı, “İHH Arama Kurtarma Ekipleri 2023’te 231 Operasyona Katıldı” (Erişim 04 Şubat 2024).; Nihal Bengisu Karaca, “Her Şey Doğru Yürüseydi Daha Fazla İnsan Kurtarılırdı Ama O İhtimalde Bile Kurtarılanlar Enkazdakilerin Yüzde 50’sini Bulmazdı” (Erişim 04 Şubat 2024).

⁴²⁴ Ferit Aslan, “Diyanet, Deprem Bölgesine 4 Bin Din Görevlisi Gönderdi” (Erişim 01 Şubat 2024).

⁴²⁵ Türk Kızılay, “Pazarcık Depremi Bilgilendirme Bülteni”.

⁴²⁶ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”, 6.

⁴²⁷ Alandaki sivil ve yarı sivil STK’lar arasında muhtelif şekillerde iletişim gerçekleşmektedir. Hüdâyi Vakfı Başkanı Ahmet Hamdi Topbaş, Kızılay’ı ziyaret etmiştir. Diğer yandan Kızılay, sahada Hüdâyi Vakfı’nın yardımlarını dağıtmaktadır. Türkiye Kızılay Derneği Kurumsal, “Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı Başkanı Ahmet Hamdi TOPBAŞ, Genel Başkanımız Dr. Kerem KINIK’ı makamında ziyaret etti.”, Twitter (24 Haziran 2019, 03:45 pm). Türk Kızılay, “Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı Tarafından Bağışlanan Yardımların Dağıtımına Marib’de Bulunan Alrawdâ, ve Madgal Kamplarında Devam Edildi.”, Twitter (24 Mart 2019, 04:31 pm).

yaşandığı 15 Temmuz 2016 gecesi “Bu darbeyi durduracağız. Herkes vatana gelsin!” çağrısının toplumda bulduğu geniş karşılık da önemli bir sembolik sermayeye işaret etmektedir.⁴²⁸ Türk Kızılay, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin mirasını taşımaktadır. Hem Türkiye Diyanet Vakfı hem de Türk Kızılay’ın düzenlediği ödül geceleri bu kurumların sahip olduğu bir diğer sembolik sermaye örneğidir. TDV, İyilik Ödülleri ile; Türk Kızılay, Kırmızı Yelek Ödülleri ile toplumda iyilikleri ile öne çıkan şahısları ödüllendirme/onama yetkisine sahip sembolik bir sermaye oluşturmuştur.⁴²⁹

Diğer yandan her dört kurum da Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına çalışan kuruluş olma statüsünün getirdiği sembolik ve sosyal sermayeye sahiptir. Kamu yararına çalışma statüsü bulunan kurumlar, bu statünün sunduğu sembolik sermaye dışında, sahada birtakım ayrıcalıklara sahip olur. Bunlar, kurumların gelir vergisi, katma değer vergisi gibi vergilerden muaf tutulması; izin almadan bağış toplayabilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş yapabilmesi, kamu kaynaklarından destek alabilmesi gibi ayrıcalıklardır.⁴³⁰

Bir başka husus da şudur ki; çalışmada incelediğimiz dört STK’nın da kendi sosyal alanlarını oluşturduklarını ve bu alanlar aracılığıyla iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik sermayelerini artırdıklarını söylemek mümkündür. Kurumların her birinden alt organizasyonlar doğmuştur. Bu kurumların bir kısmı eğitim, kültür, sanat faaliyetleri aracılığıyla kültürel sermaye artırımını sağlamaktadır. Hüdâyi Vakfı’nın bünyesinde bulunan yapılardan birkaçı olan İstanbul Araştırma ve Eğitim Merkezi (İSAR)⁴³¹, İLAM Akademi⁴³² ve İstanbul Fikir ve Toplum Araştırmaları Merkezi (İFTAM)⁴³³ bu duruma örnektir. Yine TDV’nin bağlı kuruluşları olan İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 29 Mayıs Üniversitesi ve İlim Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı (İLK SAY) bu bahiste zikredilecek örneklerdendir.⁴³⁴ Bir kısmı bizzat insani

⁴²⁸ İHH İnsani Yardım Vakfı, “15 Temmuz Direnişi - Bülent Yıldırım”, Youtube (29 Temmuz 2016).

⁴²⁹ Türk Kızılay, “Kırmızı Yelek Uluslararası Gönüllülük Ödülleri” (Erişim 01 Şubat 2024). Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Uluslararası İyilik Ödülleri” (Erişim 01 Şubat 2024).

⁴³⁰ Abdülkadir Beyazkaya, *Türkiye’de Kamu Yararına Çalışan Sosyal Yardım Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Faaliyetleri* (Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 77. Çalışmada incelenen STK’ların kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşu statüsüne sahip olduğunu gösteren veriler için bkz: İHH, “İHH Faaliyet Raporu 2022”, 1. Türk Kızılay, “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü”. Hüdâyi Vakfı, “Hakkımızda”. TDV, “Ana Sayfa” (Erişim 10 Ocak 2024).

⁴³¹ Lisans ve yüksek lisans öğrencilerini uzmanlık programları ile destekleyen bir yapıdır. İSAR, “Kurumsal Bilgiler” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁴³² İlam Akademi, Klasik ve Modern Arapça, İslami İlimler ve İngilizce seminerleri veren 5 yıllık ilahiyat destek programıdır. Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”, 30.

⁴³³ Yükseköğretim öğrencilerine yönelik Sosyal Bilimler ve İslâmî İlimler alanlarında eğitim veren 4 yıllık üniversite destek programıdır. Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”, 30.

⁴³⁴ TDV’ye bbağlı kuruluşların bilgisinin yer aldığı doküman için bkz: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “TDV Tanıtım Kataloğu. Yeryüzünde İyilik Egemen Oluncaya Kadar” (Erişim 15 Ocak 2024), 43. Ayrıca bkz: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “İLK SAY” (Erişim 15 Ocak 2024).

yardım odaklı projelerle hem sahada uygulamalarda bulunmakta hem de bağış artırımı yoluyla iktisadi sermayenin artırılmasına destek olmaktadır. Kurumların genç, kadın, çocuk, engelli, yabancı öğrenci ve benzeri alanlardaki teşkilatları sosyal sermaye artırımını sağlamaktadır. Genç Kızılay, Kızılay Kadın, Genç İHH ve İHH Kadın gibi teşkilatlar STK'ların toplumun kılcal damarlarına inmesini sağlayan önemli sosyal sermaye araçlarıdır.⁴³⁵ Kurumlar, bu teşkilatlar aracılığıyla toplumun farklı kesimleriyle muhataplığını artırmaktadır.

Buraya kadar bahsedilen Türk STK'ların sahip olduğu iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye şunları göstermektedir: Çalışmada incelenen STK'lar, sahip oldukları iktisadi sermaye aracılığıyla yurtiçinde ve dışında projeler gerçekleştiren geniş organizasyon kabiliyetine sahip kurumlardır. Kurumların iktisadi sermayesi aracılığıyla gerçekleştirilen projeler, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye artırımına vesile olmaktadır. Kurumların her biri geniş bir gönüllü ve partner ağına sahiptir. “Savunmasız insanların çıkarlarını korumak için temel insani ilkeleri hayata geçirme” uğruna mücadele eden kurumlar bu amaç uğruna hem sermaye harcamakta; hem de farklı sermaye türlerinin birbirine dönüşebilme imkânı vasıtasıyla sermaye biriktirmektedir. Bu bağlamda mevcut sosyal ve kültürel sermaye birikimleri de alandaki muhatapları olan bireysel ve kurumsal bağışçıları aracılığıyla ekonomik sermaye biriktirmelerine yardımcı olmaktadır.

Diğer taraftan bu çalışmada incelenen kurumların bir kısmı, belli türlerde diğerlerine nazaran daha fazla sermaye biriktirmiştir. Nitekim Kızılay ve TDV yarı-sivil aktörler olarak siyasi sermayeye de sahip bulunmakta, bu nitelikleriyle hem devlet hem de sivil toplumdan ekonomik ve sosyal sermaye devşirebilmektedir. Örneğin TDV hem Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesinden pay almakta, hem de Cuma ve Bayram namazlarında resmî olarak vatandaşın bağış toplayabilmektedir. (Devlet bütçesinin hacmi ve Diyanetin 80 binden fazla cami üzerinden ülke çapında kurduğu mevcut organizasyonel ağın boyutları düşünüldüğünde bu yardımlar büyük miktarlara ulaşmaktadır.) Bunların ötesinde, ele aldığımız STK'ların özellikle kültürel sermaye birikimine yardımcı olan unsurlardan biri de insani diplomasi alanına “kavramsal inşa” açısından destek vermeleridir.

⁴³⁵ Türk Kızılay'a bağlı 312 Genç Kızılay teşkilatı, 201 Kızılay Kadın teşkilatı bulunmaktadır. Türk Kızılay, 2022 *Faaliyet Raporu*, 75. Ayrıca İHH bünyesinden çok sayıda kardeş kuruluş doğmuştur: Yetim Vakfı, Sadaka Taşı Derneği ve Uluslararası Doktorlar Derneği (AID), İHH bünyesinden doğup müstakil yapılar olarak faaliyetlerine devam eden kuruluşlardır. Bu kurumlar hakkında bilgi için bkz: Yetim Vakfı, “Kurumsal”, (Erişim 10 Ocak 2024). Sadaka Taşı, *Kurumsal* (Erişim 10 Ocak 2024). AID, “Hakkımızda”, (Erişim 10 Ocak 2024). Genç İHH ve İHH Kadın yapılarıyla ilgili bkz: İHH İnsani Yardım Vakfı, “Genç İHH”, (Erişim 10 Ocak 2024). İHH İnsani Yardım Vakfı, “İHH Kadın”, (Erişim 10 Ocak 2024).

3.6. Bir Sermaye Birikim Aracı Olarak Kavramsal İnşa

Türk sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanının yeni bir alan olduğunu çalışmanın farklı bölümlerinde belirttik⁴³⁶ Ancak dünyada ve Türkiye’de insani yardım kuruluşları muhtemelen kuruldukları tarihten bu yana *insani yardım alanında diplomasiye başvurarak* insani diplomasi çalışmalarında bulundular.⁴³⁷ Diğer yandan kurumların bu çalışmaları insani diplomasi adı altında kavramlaştırmaları, bir diğer deyişle sermayeleştirmeleri, 2000’li yıllarla birlikte başlamıştır.⁴³⁸ Buna göre Türk sivil toplum kuruluşlarının da hem uygulamalar yoluyla tecrübe kazanımlarını hem de alanın kavramsal inşası yönündeki çabalarını *kültürel sermaye* birikimi olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim kurumların kendi insani diplomasi çalışmaları hakkında ürettikleri kitap, rapor, film gibi eserler *nesneleşmiş kültürel sermaye*ye örnek teşkil ederken kurumların kendi tecrübelerini diğer kurumlarla ve öğrencilerle paylaştıkları eğitimler *kurumsallaşmış kültürel sermaye* kategorisindedir. Bu STK’ların literatüre ve alanın kavramsal inşasına katkı yöntemlerinden bazıları olarak şu örnekleri zikretmek mümkündür. İHH, *İnsani Diplomasi Okulu* adıyla bir dizi derslerden oluşan bir eğitim programı düzenlemiştir. Yine Türk Kızılay, İbn Haldun Üniversitesi ile iş birliği halinde yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik bir eğitim programı düzenlemiştir. Kurumların youtube kanallarında yayımlanan kısa filmler de kültürel sermaye örneğidir. Ayrıca bu çalışmanın literatür bölümünde detaylıca anlatıldığı üzere aktörler bizzat literatür üreterek de alana katkı sağlamaktadır.⁴³⁹ Diğer yandan kurumların faaliyetleri aracılığıyla toplum ve faydalanıcılar nezdinde kazanılan itibar ise *sembolik sermaye* birikimi olarak okunabilir.

Türk sivil toplum kuruluşları yukarıda bahsedilen araçlar vasıtasıyla alanda sermaye birikimini sağlarken kendilerinin bu alanı nasıl tanımladıkları sorusu sorulmaya değerdir. Zira dinamik bir yapısı olan ve değişime açık olan alanda⁴⁴⁰ sermayeyi hangi perspektifle

⁴³⁶ Bu çalışmanın “2.2.5. Yeni diplomasi türleri ve insani diplomasi” ve “1.3. Literatür Değerlendirmesi” başlıklı bölümlerinde alanın gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

⁴³⁷ Örneğin İHH insani diplomasi kavramını 2000’li yıllardan sonra kullanmaya başlamıştır ancak vakfın ilk çalışmalarından biri 90’lı yıllarda Saraybosna ablukasını kırmak olmuştur. İHH İnsani Yardım Vakfı, “Tarihçe” (Erişim 20 Kasım 2023).

⁴³⁸ 2018 yılında yapılan bir çalışmaya göre insani alanda diplomasinin kullanımına dair literatürün %66’sı 2002’den sonra oluşmuştur. Bkz: Clark, Humanitarian Multi-Track Diplomacy, 50-51.

⁴³⁹ Bahsi geçen çalışmalar için bkz: İHH İnsani Diplomasi Okulu, İNSAMER, İnsani Diplomasi Okulu Başlıyor (Erişim 05 Şubat 2024); Türk Kızılay, “İnsani Diplomasi ve Barış İnşası Atölyesi” (Erişim 05 Şubat 2024); Halep tahliyesi ile ilgili bir kısa film için bkz: Orhan Dede, “Bir Gün Mutlaka”, *İHH YouTube* (25 Mart 2020). Ayrıca bkz: Bu çalışmanın “1.3. Literatür Değerlendirmesi” bölümü. Ayrıca sermaye türleri ve tanımları hakkında detaylı bir inceleme için bkz: Dursun, “Toplumu Bourdieu ile Düşünmek”, 83-94.

⁴⁴⁰ Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 89.

biriktirdikleri, alanı nasıl tanımladıkları ve dolayısıyla ne şekilde inşa ettikleri bu şekilde görülecektir. Bu konuda kavramın anlaşılmasında iki temel yaklaşım görülmüştür. Birinci yaklaşım, insani diplomasi kavramını “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” yönünde algılamakta ve bu yönde sermayeleştirmektedir. İkinci yaklaşım, kavramı “insani yardım faaliyetlerinin insan odaklı dış politikayı desteklemesi” yönünde algılamaktadır. Bu kanıya götüren bulgular aşağıda paylaşılacaktır.

İlk yaklaşımın birinci örneği olarak Türk Kızılay ele alınabilir. Türk Kızılay, kurumun kuruluş misyonunu insani diplomasi vizyonu çerçevesinde değerlendirmektedir. Dernek, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi bünyesinde faaliyet gösteren 192 ulusal dernekten biridir. Bizzat Hareket’in ilk nüvesini oluşturan Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin kuruluşu bir insani diplomasi misyonu olarak görülmektedir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Solferino Savaşı’nda ıstırap çeken askerlerin durumunu gören Henry Dunant’ın karar mercilerini ikna etmesi sonucunda kurulmuştur.⁴⁴¹ Türkiye Kızılay Derneği, ilk adıyla Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti/Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti, insani diplomasi misyonuyla kurulmuş bu harekete mensuptur. Bu kuruluş perspektifinden bakıldığında Türkiye Kızılay Derneğinin insani diplomasiyi tanımlayacağı zemin anlaşılabilir.⁴⁴² Dr. Kerem Kınık Kızılay Genel Başkanlığı döneminde eş yazarlı kaleme aldığı bir makalede insani diplomasiyi şu şekilde tanımlamıştır:

“...Bu bağlamda insani diplomasi, doğa yahut insan kaynaklı afetler, geniş toplumları etkileyen terör, siyasi veya ekonomik krizler gibi nedenlerle yardıma muhtaç hâle gelmiş, kendi devleti ve/veya uluslararası kurum ve kuruluşlardan koruma ve bakım hizmetini yeterince alamayan savunmasız insanların ihtiyacını giderecek adımların atılmasını sağlamak amacıyla devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum alanında çalışan politika yapıcı uygulayıcıları ve kamuoyunu harekete geçirmeyi hedefleyen devletler arası, geleneksel diplomasi araçlarının dışında insan hakları, insancıl hukuk ve insani yardım etik kuralları çerçevesinde bireyler ve örgütlerin özgür inisiyatifleriyle yürütülen barışçıl sorun çözme diplomasisi veyahut sorunların oluşmaması için koruyucu (önleyici) diplomasi uygulama stratejisidir.”⁴⁴³

⁴⁴¹ Dunant’ın Solferino tecrübesi ve Kızılhaç Komitesi’nin kuruluşu ile ilgili olarak bkz. Henry Dunant, *Solferino Hatırası*., Kızılhaç Komitesi’nin kuruluşu için bkz: ICRC, “Founding and Early Years of the ICRC (1863-1914)” (Erişim 22 Kasım 2023).

⁴⁴² Türk Kızılay’ın geçmişte gerçekleştirdiği insani diplomasi misyonlarına ait görseller, çalışmanın Ek 7: İnsani Diplomasi Operasyonlarından Fotoğraflar kısmında paylaşılmıştır.

⁴⁴³ Kınık - Aslan, “İnsani Diplomasi”, 359.

Bu tanımdan hareketle Türk Kızılay'ın insani diplomasiyi, politika yapıcılarını ve kamuoyunu savunmasız insanların çıkarlarını korumak için harekete geçirme perspektifi ile algıladığı görülmektedir. Dolayısıyla Kızılay kavramı birinci yaklaşım ekseninde “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” şekliyle anladığını söylemek mümkündür.⁴⁴⁴

İlk yaklaşımın ikinci örneği olarak İHH İnsani Yardım Vakfı ele alınabilir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları arasında insani diplomasi kavramını ilk kez kullanan kurum olduğunu belirtebileceğimiz İHH İnsani Yardım Vakfı, 1992 yılında Bosna Savaşı nedeniyle ıstırap çeken sivillere destek olmak üzere bir insani diplomasi misyonuyla kurulmuştur.⁴⁴⁵ İHH, insani diplomasiyi özet bir ifadeyle, *insani yardımın mağdurlara ulaştırılması için yürütülen sivil diplomatik faaliyet*⁴⁴⁶ şeklinde tanımlamıştır. İHH İnsani Yardım Vakfı, IFRC tarafından yapılan insani diplomasi tanımını -insani diplomasi, karar vericileri ve kanaat önderlerini her zaman savunmasız insanların çıkarlarına yönelik hareket etmeye ve temel insani prensiplere saygı göstermeye ikna etmektir- da benimsemekte; bu tanımdan yola çıkarak dört temel unsurun önemine vurgu yapmaktadır: (i) karar vericiler, (ii) savunmasız insanlar, (iii) insani prensipler, (iv) ikna. İHH’ya göre insani diplomasideki kilit unsur karar mercilerinin ikna edilmesidir.⁴⁴⁷

Türkiye Diyanet Vakfı’nın (TDV) da kavramı birinci yaklaşım ile irtibatlı olarak anladığı görülmektedir. Türkiye’de ve yurt dışında eğitim, insani yardım vb. alanlarda çalışmalar yürüten Türkiye Diyanet Vakfı’na insani diplomasi tanımı sorulduğunda, insani diplomasi konusunun vakfın gündeminde olduğu, “yeryüzünde iyiliğin egemen olması için insanlara ve bu yolda çaba sarf eden kurumlara maddi ve manevi destek olma”; “ülkemizde ve yedi kıtada insanlığın hizmetinde bir vakıf olmak” misyonundan hareketle, insani diplomasiyi “mazlumun yanında yer alma” gibi bir eksenle algıladığı görülmüştür.

⁴⁴⁴ Karar vericilerin savunmasız insanların çıkarlarını koruma noktasında ikna edilmesi konusu mülakat yapılan sivil kuruluşlara yabancı değildir. Çalışmada alan mülakatları çerçevesinde kendileriyle görüştüğümüz Hayata Destek Derneği de, insani diplomasi kavramı için bir tanım getirilmesi ricasında bulunulduğunda kavramı bu bağlamda anlamış ve bu doğrultuda yanıtlamıştır: “İnsani diplomasiyi daha çok bizim yaptığımız işleri kolaylaştırıcı bir noktada görüyorum. Bizim için önemli olan paydaşlarla kurduğumuz ilişkiler. İnsani yardımları belli ilkeler çerçevesinde yapıyoruz. Dolayısıyla insani yardım çalışmalarını kolaylaştıran bir şey. Çatışmanın olduğu yerlerde öne çıkan bir şey. Ben Pakistan’dayken Pakistan askeri ile erişim (access) ile ilgili bu tür şeylere girmemiz, görüşmeler yapmamız gerekti. ...Farklı taraflarla yaptığımız görüşmeleri diplomasi çerçevesinde değerlendiriyoruz.” Katılımcı XI, Kişisel Görüşme, 27 Şubat 2021.

⁴⁴⁵ İHH, “Tarihçe”.

⁴⁴⁶ Bakır, “İnsani Diplomasi”, 1.

⁴⁴⁷ İzzet Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Kavak, Hafize Zehra (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023).

“Tabi ki insani diplomasi bizim tanımladığımız alanlar içerisinde var fakat stratejik planımızda böyle bir şey yok. ...ilkelerimiz ya da politikalarımız arasına doğrudan insani diplomasi kavramını koymuyoruz. Fakat insani diplomasi var mı, evet var. Bu çalışmaları yapıyor muyuz? Tabi ki yapıyoruz. Yani malum diplomasinin yetmediği alanlarda kamu bürokrasisinin ya da devlet bürokrasisinin yetmediği alanlarda kendini savunamayanı savunan, mazlumların sesi olan bir kuruluş olma gayreti var. Fakat bunu çok yüksek sesli ifade etmiyoruz. Fakat derinden bu sesi yükseltme ile ilgili bir tanımımız var. Buna Türkiye Diyanet Vakfı diplomasisi diyebiliriz. Yani zulmün karşısındayız. Mazlumun yanındayız. Mağdurun yanındayız. Mahkûmun yanındayız. Dolayısıyla onlarla birlikte gerek kriz bölgelerinde olsun savaş bölgeleri olabilir doğal afet bölgeleri olabilir, bunların hepsinde zaten biz vatandaşın yanındayız.”⁴⁴⁸

“Türkiye Diyanet Vakfı diplomasisi” olarak da kavramsallaştırılabileceği görüşü ifade edilen bu yaklaşımda “diplomasinin yetmediği alanlarda mazlumun sesi olma, kendini savunamayanı savunma” ifadeleri, insani yardım alanında diplomasi kullanımına işaret etmektedir.

Çalışmada paylaşılan yaklaşımlardan **ikincisi** “insani yardım faaliyetlerinin insan odaklı dış politikayı desteklemesi” ile ilişkilidir. Bu yaklaşım konuyu resmî nitelikli aktörlerin alana getirdiği yaklaşım çerçevesinde algılamaktadır. İnsani diplomasi, “uluslararası ilişkilerin barışçıl yollarla yürütülmesi”, “diplomasiye insani bir boyut kazandırılması”, “vicdan ve güç arasında dengeli bir dış politika yaklaşımı uygulanması”, “insan odaklı bir dış politika geliştirilmesi” bağlamlarında konumlandırılmaktadır.⁴⁴⁹ Bu bağlamda kurumların yürütmüş olduğu insani faaliyetler, insan odaklı dış politikayı destekleyen, resmî aktörlerin ve devlet aygıtının yurtdışındaki imajını pekiştiren bir unsur olmaktadır. Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı’nın insani diplomasi tanımı bu bağlamda öne çıkmaktadır.

“Türkiye’nin devlet geleneğinin odağında insanın var olması sebebiyle, Türk dış politikasında insanî diplomasi anlayışı geleneksel olarak yer bulmaktadır. Nispeten yeni bir kavram olarak uluslararası ilişkiler literatürüne katılan insanî diplomasi, insanî yardımlaşmaya, zor zamanlarda destek olmaya dayanan öncelikleri nedeniyle Türk toplumunun geçmişten bugüne benimsediği bir tutumun somutlaşarak bir dış politika aracına dönüşmesini ifade etmektedir.”⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁴⁴⁹ Resmî nitelikli aktörlerin bu bağlamdaki görüşlerine çalışmanın “4.1.2. Resmî Nitelikli Aktörlere Göre İnsani Diplomasi” bölümünde yer verilmiştir.

⁴⁵⁰ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

İkinci yaklaşım alanda sıklıkla görülen bir hususu öne çıkarmaktadır. Bizzat insani yardım faaliyetleri, insani diplomasi bağlamında anlaşılmaktadır. Nitekim “Türk toplumunun yardımlaşma geleneğinin somutlaşarak bir dış politika aracına dönüşmesi” insani diplomasi olarak görülmüştür. Hüdayi Vakfı ile yapılan görüşmede devletin insani diplomasi yaklaşımına dair algısı da dile getirilmiş, “kriz bölgelerindeki insan odaklı tavır ve kalkınma yardımları” bu algıya örnek olarak verilmiştir.⁴⁵¹ Türkiye’nin krizlerden etkilenen halklara karşı yardımsever ve müşfik tutumu, dış politikada bu tutumu önemsemesi ve “insani eksenli dış politika” üzerinde durması insani diplomasinin bir başka boyutu olarak görülmüştür:

“Ortadoğu ve Afrika’da yaşanan derin kırılmalar, bu siyasi, ekonomik ve toplumsal depremlerin Türkiye’ye olan etkileri karşısında Ankara’nın takındığı tutum, Türkiye Cumhuriyeti’nin izlediği insanî diplomasinin açık bir yansımasıdır. Tüm etnik ve dinsel gruplara, insanî diplomasinin en temel ilkesi olan vicdan prensibi çerçevesinde yaklaşan Türkiye, gerçekleştirdiği mülteci politikasında ve sağladığı insanî yardımda da hiçbir ayrımcılığa gitmemiştir. Dolayısıyla bu faaliyetleri Türkiye’nin “insanî eksenli dış politika” uygulamaları adı altında bahsetmek daha doğru bir tanımlama olacaktır.”⁴⁵²

Özetle çalışmada incelediğimiz kurumların, kavramı iki açıdan algıladığı ve alanda bu doğrultuda faaliyet gösterdiklerini söylemek mümkündür. Bunlar, “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” ve “insani yardım faaliyetlerinin insan odaklı dış politikayı desteklemesi” yaklaşımlarıdır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, aktörlerin alandaki faaliyetleri bu kavramsal anlayışlar doğrultusunda analiz edilecek ve yapılandırılacaktır.

3.7. Alanlar Arası Etkileşim

Türk sivil toplum kuruluşlarının, insani diplomasi faaliyetlerini yürütürken, *diplomasi* ve *insani yardım* alanlarıyla etkileşim hâlinde olduğunu belirtmiştik. Hatırlayacak olursak toplumsal hayat, kendine özgü kural ve ödülleri olan pek çok *alandan*, farklı oyunların eş zamanlı oynandığı farklı *oyun* alanlarından müteşekkildir.⁴⁵³ İnsani diplomasinin etkileşim hâlinde olduğu *diplomasi* ve *insani yardım* alanlarının her biri de kendine özgü yapısı ve kuralları olan alanlardır. Her alanın kendine has içsel işleyişi ve peşinde koşulan özgül

⁴⁵¹ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁴⁵² Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁴⁵³ Calhoun, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, 105.

sermayesi bulunur. Alandaki konumlar, sermayenin türüne, hacmine ve de alanda nasıl oynanacağına dair eğilime göre oluşur.⁴⁵⁴

Diplomasi alanı bürokratik ve kültürel sermayesi yüksek diplomatların, kendi devletlerinin menfaatlerini gözetme amacıyla faaliyet gösterdiği bir alan iken;⁴⁵⁵ insani yardım alanı, resmî ve sivil aktörlerin, mağdur olmuş insanların yaşamını kurtarma ve koruma, mağduriyetlerini giderme, acılarını dindirme amacıyla boy gösterdiği bir alandır.⁴⁵⁶ Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanının bu her iki alanla etkileşimleri muhtelif şekillerde gerçekleşmektedir. Araştırmamızın sunduğu veriler ışığında mezkûr üç alan - diplomasi, insani diplomasi ve insani yardım- arasındaki etkileşimlere dair şu kanaatlere ulaşmak mümkün olmuştur: (i) *Diplomasi* alanı sınırları, kuralları ve sermayesi görece olarak net ve özerk bir alan olarak belirlemektedir; *insani diplomasi* alanı aynı derecede özerklik kazanmamıştır. İnsani diplomasi alanında klasik diplomasi aktörleri de varlık göstermekte hatta bu alanda kendilerine ihtiyaç duyulmaktadır. (ii) İnsani diplomasi ve insani yardım alanı ise hem kavramsal algı düzeyinde hem de sahadaki pratikler açısından iç içe geçmiş, sınırları ve kuralları diplomasi alanındaki kadar belli olmayan alanlardır.

3.7.1. Diplomasi Alanı ile Etkileşim

Türk sivil toplum kuruluşlarının muhatap olduğu diplomasi alanı, resmî aktörlerin oyuncu olduğu ve devletin resmî politikalarının uygulandığı alandır. Resmî aktörler, kuralları ve sınırları belli olan bir oyunu oynamaktadır. Diplomasi alanına girecek kişiler için kurallar, yani alana giriş koşulları bellidir. Klasik diplomasi görevlileri, eğitim kurumları aracılığıyla belli bir kültürel sermaye (diploma ve yeterlilikler) edindikten sonra devlet tarafından yetkilendirilme yoluyla oyunda yer almıştır.⁴⁵⁷ Bu sermaye ve yetkilendirme ile devlet menfaatleri doğrultusunda çalışırlar. Hasılı klasik diplomasi alanının, kendine özel bir sermaye yaratabilen, kendine hassas işleyişi olan ve başka bir alana doğrudan bağımlı olmayan özerk bir alan olduğu belirtilebilir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Ali Kaya, “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, 418.

⁴⁵⁵ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 146. Örneğin diplomatlığın ilk basamaklarından birinde görev yapan meslek memurları, devletlerinin ulusal çıkarları için çalışır. Diplomasi alanı kuralları belli bir alandır ve meslek memuru olabilmek için gerekli kriterler bellidir. Bkz: T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Meslek Memurları” (Erişim 20 Aralık 2023).

⁴⁵⁶ Relief Web, “Glossary of Humanitarian Terms”, 29.

⁴⁵⁷ Bourdieu’nün kültürel sermaye hakkındaki görüşleri için bkz: David Swartz, *Culture and Power. The Sociology of Pierre Bourdieu* (The University of Chicago Press, 1997).

⁴⁵⁸ Bourdieu’nün bir alanın özerk olabilmesine dair görüşleri için bkz: Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field* (Stanford University Press, 1992), 47.

Özerk bir alan olarak tasvir ettiğimiz klasik diplomasi alanındaki aktörlerin, bir başka alan ile -insani diplomasi alanı ile- teması insan odaklı Türk dış politikasının uygulanması bağlamında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, araştırmada görüşlerine müracaat edilen katılımcıların büyük bir kısmı, -özellikle yarı sivil olan ve resmî makamlarla ilişkileri bulunan aktörler- resmî aktörlerin insani diplomasi alanındaki varlığına işaret etmiştir. Örneğin Türk Kızılay temsilcisi, insani diplomasi alanının sadece sivil yahut sadece resmî aktörlere ait bir alan değil, çok aktörlü bir alan olduğuna dair görüş belirtmiştir:

“[İnsani diplomasi] sadece STK’ların olması gereken bir alan değil. Kamu kurumları da bunun bir parçasıdır. STK’lar da bunun bir parçasıdır. Uluslararası STK’lar da bunun bir parçasıdır. Sınırlamak çok yerinde olmaz. Çünkü insani yardım ekosistemi gerçekten çok aktörlü çok dinamik bir şey. Hepsinin farklı dinamikleri var ve esasında insani diplomasi bunların hepsi ile iç içe geçen hepsine hitap eden hepsinin üstünde olması gereken bir boyutu var.”⁴⁵⁹

İnsani diplomasi alanının çok aktörlü bir alan olduğuna dair görüşler yaygındır. Çalışmamıza alan mülakatları çerçevesinde katkı sağlayan bir kamu kurumuna göre de insani diplomasi alanı sadece sivil aktörlere ait bir alan değildir. Resmî ve sivil aktörler birlikte hareket ettiği takdirde faydalı olabilecekleri konusunda görüş belirtilmiştir:

“İnsani diplomaside devletler olmazsa olmaz. Sırf terimden yola çıkarak devlet olmak zorunda. Devlet ve STK el ele olmalı bu kesin. Asla ve asla devlete bırakılmayacak kadar insani bir olay. Devlet yeri geldiği zaman güvenlik ikileminde insaniyet mi güvenlik mi, güvenliği tercih edebilir. Çünkü güvenliğini sağlamak zorunda olduğu bir insan topluluğu varsa yeri geldiğinde bize gayri insani gelebilecek bazı tedbirler alabilir. O anlamda devlet ve STK birlikte olmalı... STK’lara istihbarat ve bilgi sağlama [yardımın nereye götürüleceği vb. konularda], sahayı öğrenme anlamında ihtiyaç duyulacaktır. [İnsani diplomasi] sadece STK’nın götürebileceği bir iş değil. Sadece devletin yürütebileceği bir faaliyet de değil. O yüzden bence devlet artı STK insani diplomaside bir arada yer almalıdır.”⁴⁶⁰

Görüldüğü üzere kuralları ve sınırları belli bir alandan gelen klasik diplomasi aktörleri, aynı zamanda yeni bir alan olan insani diplomasi alanının aktörleri olarak da görülmektedir.

⁴⁵⁹ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020.

⁴⁶⁰ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

Klasik diplomasi aktörlerinin alanda yer bulmalarının nedenleri olarak (i) karar verme mekanizmalarındaki güçleri, (ii) sahanın gerektirdiği bazı sermayelere sahip olmaları ve (iii) diğer halklar gözünde olumlu bir imaj oluşturma etkisi, yani sembolik sermayeye duyulan ihtiyaç öne çıkmaktadır. Nitekim çalışmamıza katılan sivil toplum kuruluşu temsilcisi de karar verme mekanizmalarındaki etkiye işaret etmiştir:

“Bu aktörleri [insani diplomasi aktörlerini] devletler, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, NATO gibi uluslararası kurumlar, Kızıllaç, Oxfam, Türk Kızılay, TİKA, Maarif, YTB, İHH, Deniz Feneri, Hüdayi Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları olarak sıralayabiliriz. Ancak bunların içerisinde devletlerin aktör olarak başat konumları devam etmektedir. Bu da çok doğaldır. ...Sivil toplum örgütleriye devlet aktörlerinin otorite ve izni dahilinde serbest girişim yapabilmektedir.”⁴⁶¹

Resmî aktörlerin karar verme yetkisinin altını çizen bu ifadelerde devletler doğrudan insani diplomasi alanında tasvir edilmiştir. İlâveten alanda varlık gösteren sivil aktörlerin bürokratik sermaye ve yetki eksikliğine de işaret edilmiştir. Resmi aktörlerin sahada yer bulmaları konusunda zikredilen bir diğer neden de sahanın gerektirdiği birtakım sermayelere sahip olmaları ve imaj oluşturma kaygısı olarak belirtilmiştir:

“Devletlerin insani diplomasi alanındaki varlığı da bir güç ve kapasite meselesidir. İnsani yardımın transferi, personelin transferi, personelin bölgedeki iâşesi vb. kaynak ve operasyon kabiliyeti gerektirmektedir. Devletler ekonomik güçleri, insani kabiliyetleri elverdiği sürece insani diplomasiyi mutlaka uygularlar. Ne kadar iyiliksever olduklarını da göstermek isterler. Kendilerine yurtdışında atılan kötü imajlar varsa bunları bertaraf etmek için de insani diplomasiyi kullanırlar. Bu anlamda olmazsa olmaz bir argümandır insani diplomasi.”⁴⁶²

Devletlerin insani diplomasi alanında -insani yardımlar vasıtasıyla- boy göstermesinin gerekçeleri sorgulandığında, bir diğer husus da muhatap olunan halklar nezdinde kazanılan itibar ve saygının devletlerin yumuşak gücüne katkısı yönündeki görüşlerdir:⁴⁶³

⁴⁶¹ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁴⁶² Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴⁶³ İnsani diplomasi faaliyetlerinin yumuşak güce etkisini inceleyen bir doktora tezi için bkz: Elif Yıldırım, *İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği* (Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

“İnsani diplomasi genellikle insani kriz anları dediğimiz durumlarda söz konusu olduğu için siz insana en çok ekmeğe ihtiyaç duyduğu anda eklemek sağlıyorsunuz, güvenlik ihtiyacı olunca sağlıyorsunuz, beslenme, barınma, insan olduğunu hissettirme... Yarın bir gün orada bir siyasi girişimde bulunursanız o kişi karşınıza çıkarsa gönlü size meyleder. Yani bir ülke uluslararası kamuoyu oluşturmak için bile insani yardım yapar. Siyasetin kilitlenmesine gerek yok bazen o siyasetin desteklenmesi için de insani diplomasi gerekir. Bazen kilitlendiğinde de insani diplomasi, kapıları açar. Türkiye ile Yunanistan savaşıyor, uçaklar it dalaşı denen o müdahaleleri yapıyor. Ama bir deprem olduğunda Türkiye Atina’ya hemen AFAD’ını gönderebiliyor. Bu uluslararası kamuoyuna insani bir kişilik olduğunuzu gösteren bir argümandır.”⁴⁶⁴

Çalışmada görüş alınan sivil, yarı-sivil ve resmî kuruluş temsilcileri -bir istisna hariç- resmî aktörlerin insani diplomasi alanındaki varlığının altını çizmektedir. Çalışmamıza yansıyan bu istisna, literatüre de yansıyan bir tartışmadır. Tartışma, alanın sadece sivil aktörlere has bir alan olduğunu iddia eder. Sivil ve resmî alanlar arasında ayrım yapılabileceğini, insani diplomaside diplomasiye yeni katılan sivil aktörlerin, geleneksel diplomasi alanında ise resmî diplomasi görevlilerinin faaliyette bulunabileceği üzerinde durur.⁴⁶⁵

“İnsani diplomasi bir birey tarafından da yapılabilir. Bir kuruluş tarafından da yapılabilir. Devletin belki burada kolaylaştırıcı rolü olabilir. Belki bir garantör rolü olabilir taraflar arasında. Bu tarz rolleri olabilir ama devlet bizzat bu işi yaptığında klasik diplomaside kalacağını düşünüyorum. Devletler bu işi zaten yüzlerce yıldır yapıyorlar. Devletin temsilcileri diyebiliriz belki, büyükelçilikler, konsolosluklar, devlet çalışanları, devletlerin resmi olarak içine dâhil olmadıkları süreçlerde insani diplomasi rolünü oynayabilirler mi bu sanıyorum bayağı tartışılması gereken bir şey olabilir. Bence insani diplomasinin sivil aktörler tarafından yürütülmesi gerekiyor. Ya da sivil aktörler tarafından yürütülenlere insani diplomasi diğerlerine klasik diplomasi diyoruz zaten.”⁴⁶⁶

Buraya kadar paylaştığımız veriler ışığında özetle şunu ifade etmek mümkündür: Kuralları belli özerk bir alan olarak tanımlayabileceğimiz *diplomasi alanının* uygulayıcı aktörleri, *insani diplomasi alanında* da görev alabilmektedir. İnsani diplomasi alanının

⁴⁶⁴ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴⁶⁵ Liraturdeki bir çalışmada insani diplomasi, insani yardım kuruluşlarının “çatışma, kriz ve/veya afet bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerine ulaşma, onların tüm gereksinimlerini karşılama ve acılarını bir nebze olsun azaltmaya yönelik faaliyetler”i olarak tarif edilmiştir. Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, 1.

⁴⁶⁶ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

paydaşlarının çoğu tarafından da bu durum kabul edilmiş durumdadır.⁴⁶⁷ Klasik diplomasi aktörlerinin alandaki kabulünü etkileyen üç husus öne çıkmaktadır: (i) karar verme mekanizmalarındaki güçleri, (ii) sahanın gerektirdiği bazı sermayelere sahip olmaları ve (iii) diğer halklar gözünde olumlu bir imaj oluşturma etkisi.

3.7.2. İnsani Yardım Alanı ile Etkileşim

İnsani diplomasi ve insani yardım alanları hem kavramsal düzeyde hem de sahadaki pratikler düzeyinde iç içe geçmiş alanlardır. Konu kavramsal düzeyde ele alınacak olursa, iki temel yaklaşım fark edilecektir. Bir yaklaşıma göre insani diplomasinin amacı, insani yardımlarda bulunmaktır. Diğer bir yaklaşıma göre insani diplomasi, insani yardım ulaştırmak için yürütülen diplomatik girişimdir.

İlk yaklaşım bizzat insani yardımları insani diplomasi kapsamında kabul eder. Herhangi bir diplomatik işlevin altını çizmez. Örneğin Suriye krizinden etkilenen ve Türkiye'ye sığınan mağdurlara insani yardım sağlamak üzere kurulan bir dernek, insani diplomasiyi salt insani yardım ekseninde ele almıştır: “İnsani diplomasi, uluslararası insancıl hukuk ilkeleri ve Türk medeniyetinin tarihsel sorumlulukları çerçevesinde hareket alanını belirleyerek doğal veya insan kaynaklı meydana gelen krizlere acil müdahalede bulunmak ve sürdürülebilir çözümler üretmektir.”⁴⁶⁸ Yine alan mülakatları kapsamında görüş aldığımız bir katılımcı insani yardımları insani diplomasi olarak değerlendirmiştir:

⁴⁶⁷ Diğer yandan bir klasik diplomasi aktörü olarak Türkiye Cumhuriyeti, bizzat insani diplomasi aktörü olarak görülmektedir. Devletler, özellikle Türkiye Cumhuriyeti devleti, insani diplomasi alanına “insan eksenli dış politika”, “vicdan ve güç arasında denge kurulan dış politika” söylemiyle dahil olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin yurt dışında yürüttüğü tüm insani yardımlar ve kalkınma projeleri insani diplomasi bağlamında değerlendirilmektedir. Resmî bakış açısı, sivil aktörlere göre insani diplomasiyi daha geniş bir zemine taşımakta, “insani sorunun çözümü için karar mercilerini ikna etme” nosyonundan öte “insani dış politika” kapsamında yürütülen tüm faaliyetleri insani diplomasi olarak görmektedir. Bu açıdan bakıldığında insani diplomasi alanı, devletlerin de dahil olduğu bir alan olmaktadır. Devletler insani yardım projelerini, insani diplomasi çatısı altında değerlendirmektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı tarafından yayımlanan bir çalışmanın başlığı bizzat “Türkiye'nin Dost Eli: İnsani Diplomasi”dir. Bu çalışmada Türkiye'nin yurt dışı yardımları bir yumuşak güç aracı olarak betimlenmiş ve doğrudan insani diplomasi bağlamında değerlendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Türkiye'nin Dost Eli İnsani Diplomasi*, 2022.

⁴⁶⁸ Dilmen Muhammed (ed.), *İnsani Diplomasi ve Pratikleri: Küresel Politika - Türk Dış Politikası* - ANDA (Ankara: ANDA, ts.), 79. İnsani diplomasiyi bir kamu diplomasisi kavramı olarak ele alan bir çalışma özgün bir tanım yapılabileceğini belirterek kavramı şöyle tanımlamıştır: “İnsani diplomasi, başka halkların insani sorunlarını, insani değerleri önceleyerek çözüme kavuşturma yolunda atılan adımlardır.” Bkz: Adil Aktaş, *Halkla İlişkiler Bağlamında İnsani Diplomasi Aracı Olarak TİKA'nın Kırgızistan'daki Çalışmaları* (Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021), 267.

“İnsani diplomasi denilince akla hemen insani yardım geliyor. Tek başına insani yardım eşittir insani diplomasi demek doğru değil. Ancak çok da haksız da değil. Faaliyet alanının çoğunu insani yardımlar oluşturuyor.”⁴⁶⁹

Alandaki ikinci yaklaşım, *diplomatik işlevi* insani yardım alanına taşır. İnsani yardımların kendisini değil, insani yardım ulaştırmak için yürütülen diplomatik girişimleri insani diplomasi olarak kabul eder. Literatürdeki şu tanımlar diplomasi unsurunun altını çizmektedir: “İnsani yardımın mağdurlara ulaştırılması için yürütülen sivil diplomatik faaliyet”⁴⁷⁰; “erişimin oluşturulması, sürdürülmesi, genişletilmesi veya değiştirilmesi ile ilgili durumlarda yardım amaçlı erişimle ilgili müzakereler”⁴⁷¹; “doğal veya insan kaynaklı acil durumlarda insani hedeflerin desteklenmesini ve insani ilkelerin uygulanmasını sağlayan diplomatik uygulamalar”⁴⁷² ve “uluslararası hukukun ve insancıl zorunluluğun, karmaşık bir siyasi acil durumda yardımın ulaştırılmasını kolaylaştırmak veya sivillerin korunmasını teşvik etmek için tamamlayıcı kaldıraçlar olarak kullanılması.”⁴⁷³ Bu tanımlardan yola çıkıldığında insani diplomasi, “insani yardım alanında diplomasiye başvurmak” olarak yorumlanacaktır. Nitekim sahadaki aktörler arasında bu doğrultuda görüş beyan edenler bulunmaktadır:

“İnsani diplomasiyi, insani yardım çalışmalarının hedefine ulaşması için yürütülen ilişkiler bütünü, insani yardımların gerçekleştirilmesi için benimsenen diplomatik yol olarak görüyorum.”⁴⁷⁴

İnsani yardımların kendisini insani diplomasi olarak görme yaklaşımı da, insani yardım alanında diplomasiye başvurma yaklaşımı da iki alanın birbirleri ile yakın irtibat hâlinde olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴⁷⁰ Bakır, “İnsani Diplomasi”, 1.

⁴⁷¹ Michele Acuto, *Negotiating Relief* | Hurst Publishers (London: Hurst, 2012).

⁴⁷² Turunen, “Humanitarian Diplomatic Practices”, 474.

⁴⁷³ Jonathan Whittall, “‘It’s Like Talking to a Brick Wall’: Humanitarian Diplomacy in the Occupied Palestinian Territory”, *Progress in Development Studies* 9 (2009), 37.

⁴⁷⁴ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020.

⁴⁷⁵ Diğer yandan sahadaki bir insani yardım projesinin tek başına sorun çözücü bir işlevinin olabileceğine de mülakatlar esnasında değinilmiştir. “Somali’de iki kabilenin arasındaki çatışmayı bitirmek için aslında bir su kuyusu açmak yeterli olmuştu. Çünkü kaynaklar üzerinden oluşan bir çatışmaydı bu. Ve bir insani yardım faaliyeti olarak nitelendirebileceğimiz bir su kuyusu, bu problemi çözmek için yeterli oldu.” Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

3.8. Alanda Sivil Aktörlere Duyulan İhtiyaç

Araştırmamızda paylaşılan veriler klasik diplomasi aktörlerine kıyasla daha düşük hacimli bir bürokratik sermayeye sahip olan *sivil insani diplomasi aktörlerinin*, insani diplomasi alanında belirli nedenlerle talep edildiğini göstermektedir. Sahada sivil aktörlerin tercih edilme nedenleri arasında (i) tarafsızlık, (ii) yerel aktörler nezdinde kazanılan güven ve itibar, (iii) saha tecrübesi ve (iv) hızlı aksiyon alma başlıkları öne çıkmaktadır.

İlk olarak *tarafsızlık* konusunu ele alacak olursak, insani diplomasının uygulandığı bölgeler, genellikle doğa veya insan kaynaklı afetlerin yaşandığı, siyasi, ekonomik, toplumsal, insani vb. krizlerin iç içe geçtiği, bir anlamda *karmaşık ve uzun süreli* acil durumların yaşandığı coğrafyalardır.⁴⁷⁶ Siyasi otoritenin zayıfladığı yahut siyaseten çekişmeli bir atmosferin yaşandığı bölgelerde *tarafsız, bağımsız ve ayrım gözetmeden* çalışan resmî veya sivil üçüncü taraflara ihtiyaç duyulmaktadır. Üçüncü taraflar, klasik diplomasi kanalının tıkanmış nokta da açılım sağlayabilmektedir.

“Kamu diplomasisi bildiğimiz klasik diplomasi dışındaki her türlü faaliyettir. ...Diaspora diplomasisi, eğitim diplomasisi, kültür diplomasisi, insani diplomasi, hatta futbol diplomasisi, dijital diplomasi... Hepsinin genel amacı, klasik diplomasiye sıkıştığı alanlarda devletlere bir açılım sağlamak. İkinci bir yönü de klasik diplomasının desteklenmesi amacıyla da uygulanıyor. Üçüncüsü ise klasik diplomasının hiç işe yaramadığı kilitlendiği alanlarda doğrudan kullanabileceğiniz bir argüman, kontak noktası sağlamak.”⁴⁷⁷

Tarafsız üçüncü aktörler klasik diplomasi kanalının tıkanmış durumlarda görev alır. Diğer yandan resmî aktörlerin alanda bulunma motivasyonları devlet menfaatlerini gözetme üzerine kuruludur. Bu motivasyon, resmî menfaatlerin insani menfaatlerle çakışmasına neden olabilmektedir.⁴⁷⁸ Bu durumlarda alanda talep edilen, tarafsız üçüncü kişiler ve sivil aktörlerdir. Dolayısıyla alanda bürokratik sermayesi düşük ancak sosyal sermayesi yüksek sivil aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır.

⁴⁷⁶ Karmaşık acil durum (complex emergency) tanımı için bkz: Barry Pakes, “Complex Humanitarian Emergency (CHE)”, *Encyclopedia Britannica* (Erişim 20 Mart 2023), ; UNHCR, “Coordination in Complex Emergencies” (Erişim 01 Aralık 2023).

⁴⁷⁷ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴⁷⁸ “Devletlerin kendi çıkarlarını korumak için yürüttüğü klasik konvansiyonel diplomasi insan hak ve hukuku ile insan onurunu korumaya yetmiyor. Hatta zaman zaman bir tehdit unsuruna dahi dönüşebiliyor. Bu açıdan bireyi ve insanlığı, insanlığın kıymetini ve onurunu korumak için hususi bir mekanizma geliştirip işletmenin gerekliliği açıkça görülüyor. ...İnsani diplomasi de bu ekosistem içerisinde anlamlı bir parça.” Kavak, “Kızılây ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”, 353-354.

“Devlet yeri geldiği zaman güvenlik ikileminde insaniyet mi güvenlik mi, güvenliği tercih edebilir. Çünkü güvenliğini sağlamak zorunda olduğu bir insan topluluğu varsa yeri geldiğinde bize gayri insani gelebilecek bazı tedbirler alabilir.”⁴⁷⁹

Klasik diplomasi aktörlerinin aksine, sivil aktörler alana tarafsızlık konusunda güçlü bir simgesel sermaye ile gelirler.⁴⁸⁰ Alanda bulunma motivasyonları arasında da zikrettiğimiz kuruluş ve çalışma gayeleri, insani ilkeler çerçevesinde şekillenen bu aktörler, yerel muhatapları nezdinde de “tarafsızlık” ve “insani ilkelere bağlılık” yönüyle itibar kazanmıştır:

“Devlet dışı silahlı aktörler barış konusunda veya herhangi bir problemin çözümü konusunda devletlerden daha fazla devlet dışı arabuluculara güvenebiliyorlar. Devlet dışı aktörler insan merkezli çalıştıkları için daha samimi görülüyorlar.”⁴⁸¹

Alanda sivil aktörlerin tercih edilmesi konusunda öne çıkan ikinci husus *güven* konusudur. Sivil aktörler alanda önemli bir simgesel ve sosyal sermaye biriktirmektedir. Yerel muhataplar nezdinde kazanılan *güven* sivil aktörler için önemli bir simgesel sermayedir. Sivil aktörlerin geçmiş faaliyetleri aracılığıyla sahada oluşturdukları itibar da burada devreye girmektedir. Tayland’da hükûmet ve Patanili gruplar arasındaki görüşme sürecine, gözlemci olarak İHH’nın dâhil edilmesi, yerel aktörler tarafından teklif edilmiştir.⁴⁸² Sahada bulunma, önceden yapılan çalışmalar esnasında güven inşa etme, yeni oluşan insani diplomasi süreçlerinde aktörlere önemli bir taban sağlamaktadır. Örneğin, Filipinler’in Moro bölgesinde 1996 yılından beri çalışmalar yapan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın barış sürecinde gözlemci olması bizzat bölge halkının önerisi ile gerçekleşmiştir. Yine Patani’deki barış görüşmelerinde yerel aktörler, İHH’yı süreçte görmek istemiştir.⁴⁸³

⁴⁷⁹ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁴⁸⁰ Tarafsızlık kurumların çalışma prensipleri arasında öne çıkmaktadır. Örneğin tarafsızlık, Kızılay’ın 7 temel kurumsal ilkesinden biridir. Türk Kızılay, “Temel İlkelerimiz”, ts. Ayrıca Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı tarafsızlık ilkesi ile ilgili şu görüşleri paylaşmıştır: “Öte yandan faaliyet gösterilen bölgede, insana hizmet şuurunu bize aşıl原因 kendi değerlerimizle hareket etmeli ve yardımlarımızı gerçekleştirirken ayrımcılık yapmamalıyız, ayrımlardan ve farklılıklardan ziyade “ihtiyaca” odaklanmalı ve tarafsızlık ilkemizi korumalıyız.” Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁴⁸¹ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁴⁸² Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁴⁸³ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

“Geçmişimizin olduğu [bölgelerde], insani diplomasi faaliyetleri daha rahat olabiliyor. Bu oradaki geçmiş faaliyetlerimizle ilgili. Tarafsız ve adil bir şekilde yürütülen insani yardım çalışmaları insani diplomasiye giden yolda en önemli basamak diyebiliriz.”⁴⁸⁴

Sivil aktörlerin sahada edindiği güven büyük bir sosyal sermayenin ürünüdür. Aktörlerin sahada geliştirdiği ilişkiler, yerel aktörlerle kurduğu güçlü bağlar, güven tesisinde etkilidir. İHH’nın Suriye esir takasında arabulucu olarak seçilmesinde saha tecrübesinin ve taraflar nezdinde kazandığı güvenin etkileri görülmektedir. Sürece dâhil olmasındaki etkenler şöyle ifade edilmiştir:

“Krizin başından beri sahada olması;
Bağımsız olması ve insani gayeleri gerçekleştirme dışında bir ajandasının olmaması;
Farklı kriz bölgelerindeki tecrübelerinin biliniyor olması;
İnsan hayatı ve özgürlüğü söz konusu olduğunda İHH’nın ne kadar risk alacağını ve cesur davranacağını biliniyor olması;
Bu dosyadan önce farklı ülke vatandaşlarının İHH aracılığıyla kurtarılmış olması.”⁴⁸⁵

Alanda sivil aktörlerin tercih edilmesi konusunda öne çıkan ikinci husus *saha tecrübesi*dir. Saha tecrübesi aşağıda yer verilecek örneklerden de anlaşılacağı üzere sivil aktörlere hareket alanı tanıyan önemli bir sosyal sermayedir. Sivil aktörlerin sahadaki varlığı, beraberinde sahaya hakimiyeti getirmektedir. Sahadaki duruma vâkıf olma, aktörlere sahadaki ihtiyaçları birebir belirleme imkânı sunmaktadır. Örneğin Yemen’de çatışmanın hangi spesifik bölgede yaşandığı resmî aktörler tarafından bilinmez iken, TDV ekipleri çatışma bölgesine insani yardım ulaştırabilmiştir.⁴⁸⁶ Dolayısıyla sahada bulunma, ilişkiler ağının geliştirilmesi

⁴⁸⁴ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020. Ayrıca sahada bulunma, önceden yapılan çalışmalar esnasında güven inşa etme, yeni oluşan insani diplomasi süreçlerinde aktörlere önemli bir taban sağlamaktadır. Örneğin, Filipinler’in Moro bölgesinde 1996 yılından beri çalışmalar yapan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın barış sürecinde gözlemci olması bizzat bölge halkının önerisi ile gerçekleşmiştir. Yine Patani’deki barış görüşmelerinde yerel aktörler, İHH’yı süreçte görmek istemiştir. Bu tercihlerde kurumun sahada inşa ettiği güven etkilidir. Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2022.

⁴⁸⁵ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 2023, 385.

⁴⁸⁶ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023. Ayrıca bazı durumlarda STK’lar *de facto* olarak sahadadır. Sahadaki sembolik varlıkları olan partnerleri üzerinden sahaya erişirler. Ukrayna’da sivillerin tahliyesi konusunda bu duruma şöyle bir örnek verilmiştir: “Çok riskli bir iş. İnsan taşıyorsunuz. Müftüyata destek olduk. Dolayısıyla biz de facto olarak orada varız. Defacto olarak bir problemi çözüyoruz. İnsanların tahliyesinde önemli bir rol oynadık. İlk 3 gün insiyatif alındı. Sonrasında bu bizim işimiz değil farklı kuruluşların alanı dedik, onların devreye girmesini tavsiye ettik.” Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023

anlamında önemli bir sosyal sermayedir ve insani durum hakkında doğrudan bilgi kanallarına ulaşma imkânı sunmaktadır:

“Yemen’i örnek verebiliriz. İçeriden bilgi alabiliyoruz. Öğrencilerimiz var. Öğrencilerimizin aileleri var. İnsanlar genç yaşta size çocuklarını teslim ettiğinde size çok güveniyorlar ve samimi bir ilişki geliştiriyorlar. Kriz başladığında ve çocuklar ülkelerine gidemediğinde şu bilgiler bize geliyor. Ailemizin durumu çok kötü. Bölgeye hiç yardım gitmemiş. İnsanlar hayvanlardan elde ettikleri tereyağına benzer bir gıda ile besleniyor. Bebek ölümleri ayyuka çıkmış. Nolur hocam bize yardım edin dendiğinde bu bilgiyi başka bir yerden almanız mümkün değil. Bir gözlemci göndereyim sahaya gitsin bir tetkik etsin dediğinizde kurşunu yersiniz. Geldim geziyorum nerede mazlumlar deme lüksünüz yok.”⁴⁸⁷

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü üzere sahada bulunma doğru veriye birincil kaynaklardan ulaşma imkânı sunar. “Afrika’ya gittiğinizde Türkçe konuşan insanlar görüyorsunuz. Bölgedeki konuları siyasi ağızlardan değil birebir o bölgedeki hakikat dolu ağızlardan dinleyebiliyorsunuz. Doğrunun ne olduğunu, nerede durmanız gerektiğini, spekülâtif yerlerde durmamanız gerektiğini o kişilerden öğreniyorsunuz.”⁴⁸⁸ Hülâsa, sahada bulunma bu bağlamda doğru veriye ulaşma anlamına gelmektedir.

Diğer yandan saha geçmişinin verdiği sosyal sermaye, sivil aktörlere kolay erişilebilme imkânı anlamına da gelmektedir. Sahada geçmişi olan, personeli ve partnerleri sahada bulunan, halihazırda devam eden projeleri olan sivil aktörler, bir insani kriz durumunda doğrudan muhatap görülmektedir:

“Zaten Yemen’de varız. Zaten onlar bizim partnerimizdi. Krizden önce de sahada onlarla çalışıyorduk. Mesaj ulaştırmak istedikleri zaman bu kanalı [bizi] kullanıyorlar. Gittiğimiz birçok ülkede yaşadığımız bir şey bu, ancak tabii riskli bir durum. Şöyle, gönül arzu ediyor ki devletin dışa dönük kanalları daha açık olsun daha aktif olsun ve bu talepler devlet dışı bir aktör olan İHH üzerinden gelmesin, İHH’nın STK kimliği korunsun. Tabii söz konusu talepler herhangi bir ülkedeki veya bölgedeki insanların korunması savaşların durdurulması vb. konulara hizmet edecekse doğal olarak biz bizzat üzerimize alıp takibini yapabiliyoruz.”⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁴⁸⁸ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁴⁸⁹ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05.02.2020.

Sivil aktörlerin saha tecrübesi nedeniyle kazandıkları uzmanlık bilgisi de bir diğer sosyal sermayedir. Alana yeni gelen resmî aktörler, STK'ların alandaki tanınırlığı, tecrübesi, yerel aktörleri tanınması, kısacası saha koşullarına vakıf olması gibi nedenlerle, STK'ların uzmanlık bilgisine başvurabilmektedir. Resmî aktörler, tahsis edecekleri kaynağın uygun yerde ve uygun şekilde kullanılabilmesi, ihtiyaç duyulan doğru projelerin tespiti için STK'ların yönlendiriciliğine ihtiyaç duyabilir. Kimi zaman kaynakları STK'lara teslim eder ve sahadaki uygulama STK'lar eliyle yürütülür:

“Devlet kurumları sahada her yerde bulunmayabilir. Devlet bazen siyasi ve askerî kazanımları daha çok göz önünde bulundurarak insani alanları göz ardı edebilir. Bazen de resmi olarak sahada görünmek istemeyebilir. Bu nedenle insani yardım faaliyetlerinde bulunan STK'lara ihtiyacı vardır. Ayrıca devletin sahada insani dokunuş yapacak insan kaynağı yoktur. Devlet her zaman o ülkede bulunmayabilir ama o STK'lar 10-15 yıldır oradadır, artık orada aile kurmuş olan insanlar vardır. Dolayısıyla bir yerde bir yardım olduğu zaman o STK kaynakları daha iyi yönlendirebilir.”⁴⁹⁰

Alanda sivil aktörlerin tercih edilmesi konusunda öne çıkan üçüncü husus da yine saha tecrübesi ile ilgili olan *hızlı aksiyon alma* konusudur. Sivil aktörler, hızlı aksiyon alınması gereken ve insan hayatının korunmasının bu aksiyona bağlı olduğu durumlarda, sahada hazır bulunmaları ve kolay erişilebilmeleri nedeniyle de muhatap seçilir. Türk sivil kuruluşları temsilcileri bu durumlarda kimi zaman bizzat kendileri var olmasa da irtibatla oldukları paydaş kurumları aracılığıyla insani sorunların çözümünde rol oynar. Örneğin Ukrayna krizinde sivillerin tahliye sürecinde yerel müftülük Türkiye Diyanet Vakfı'na ulaşmış ve kendilerinden destek rica etmiştir:

“Ukrayna savaşında ilk başladığı günlerde bizim doğrudan dini idareyle görüşmemiz oldu. Şahıslar çıkamıyordu. Çok ciddi bir mağduriyet vardı. Yüzlerce aracın bu tarafa geçişini sağladık. Fakat bunu yaparken ne Ukrayna'nın safındaydık ne Rusya'nın safındaydık. Müslüman Tatarlarla ilgili alınması gereken birtakım inisiyatifler vardı. Bunu da tamamen inisiyatif olarak yaptık. Bir kanalı açtık.”⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁴⁹¹ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

STK'lar acil müdahale gerektiren insani krizlerde, özellikle doğal afetlerde bürokrasiye takılmadan kolaylıkla mobilize olabilmektedir. Örneğin 2010 yılında Japonya'da yaşanan, 20 bin kişinin hayatını kaybettiği Thoku depreminde, İHH aksiyon alıp ekiplerini aynı gün içerisinde bölgeye seferber edebilmiştir. 11 Mart günü 14:46'da gerçekleşen depremin ardından, ekipler aynı gün içerisinde 23:55 uçağı ile bölgeye hareket etmiştir. Resmî kurumlara kıyasla STK'ların karar verme mekanizmaları daha hızlıdır ve daha kolay aksiyon alabilir. Bu örnekte bahsi geçen STK, farklı bir kıtada binlerce km uzaklıktaki bir afet bölgesine aynı gün içerisinde destek olma inisiyatifini alabilmiştir. STK'ların aksiyon alma durumu, mesafenin daha kısa olduğu, kalıcı ofislerinin, partnerlerinin ve yerel irtibatlarının olduğu bölgelerde çok daha pratik sonuçlar doğurmaktadır.⁴⁹²

Çatışma durumlarında sivil aktörlerin tek çözüm hâline gelebileceği literatüre de yansımıştır. Tarafların iletişim kuramadıkları durumlarda insani aktörler iletişime geçer. Fiziki şartlar ve siyasi ortam açısından en kırılgan bölgelerde tehlikeli çatışma alanlarında faaliyet gösteren insani aktörler, kimi durumlarda, ev sahibi ülke ile diğer siyasi aktörler ve dış dünya arasındaki tek iletişim kanalıdır.⁴⁹³

“Seçilmemiş, gizemli ve yabancı yardım çalışanları birden Üçüncü Dünya ülkelerinde yargıç, jüri ve politikacı gibi hareket etmek durumunda kalırlar. Çok karmaşık siyasi kriz ortamlarında barış ve istikrarı sağlamak için hangi stratejinin en iyisi olduğu konusunda karar vermeleri, yapılacak yardımın çatışmanın geleceğini nasıl etkileyeceğini tahmin etmeleri beklenir.”⁴⁹⁴

Sahadaki sivil ve resmî aktörlerin birbirleri ile tecrübe paylaşımı konusunda iş birliği ve yardımlaşma içerisinde oldukları, bir aktörün sahadaki varlığının diğeri için hazırlayıcı olduğu görülmüştür. İnsani yardım, kalkınma ve eğitim yardımı alanında çalışan kamu kurumlarının ve bu alanlardaki sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının birbirlerini destekler mahiyette olduğu belirtilebilir:

⁴⁹² TRT Haber, “Büyük Japonya depremi: Neler yaşandı, nasıl aşıldı?” (Erişim 23 Mart 2023). İHH İnsani Yardım Vakfı, “İHH ekipleri Japonya'ya gitti” (Erişim 23 Mart 2023).

⁴⁹³ Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 57.

⁴⁹⁴ Fox, “New Humanitarianism”, 276.

“Türkiye Maarif Vakfı, devletin bir kanalı olduğu için mesela hangi ülkede hangi alanda eğitime başlayacağımızı düşünürken tek başımıza karar vermiyoruz. Bizden önce sahada kim var? TİKA mı var, TİKA’dan görüş alıyoruz. YTB bursiyerlerindeki feedbacklerden bir dönüş alıyoruz. Bölgede özellikle TDV de çok önemlidir. Bunun dışında akredite edilmiş STK’larla iş birliği yapmak zorundayız. Çünkü o toplumu onlar biliyor. Kılcalları onlar biliyor. ...yardım yapılan ülkede adaleti sağlamak için bile koordinasyon anlamında bile irtibat halinde olunuyor. En nihayetinde dış işleri bakanlıkları ve cumhurbaşkanlığı ve ilgili güvenlik birimlerine diyoruz ki: “Mesela A ülkesinde faaliyet yapacağız, ne dersiniz?””⁴⁹⁵

Özetle, *sivil insani diplomasi aktörlerinin*, insani diplomasi alanında belirli nedenlerle talep edilmektedir. Bu nedenler arasında (i) tarafsızlık, (ii) yerel aktörler nezdinde kazanılan güven ve itibar, (iii) saha tecrübesi ve (iv) hızlı aksiyon alma başlıkları öne çıkmaktadır. Buraya kadar Türk STK’ların insani diplomasi alanının yapısını incelemiş bulunmaktayız. Buradan itibaren Türk STK’ların insani diplomasi faaliyetlerine vaka analizi yöntemiyle daha yakından bakacağız.

⁴⁹⁵ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

4. TÜRK STK'LARIN ALANDAKİ MÜCADELELERİ: VAKA ANALİZLERİ

Bir önceki bölümde Türk STK'ların insani diplomasi kavramını “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” veya “insani yardım faaliyetlerinin insan odaklı dış politikayı desteklemesi” şeklinde algıladığını belirttik. Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanına paralel alanlar olan diplomasi ve insani yardım alanları ile irtibatlı olduğunu; oyuna sivil veya yarı sivil konumlardan katıldıklarını; alanda toplumsal yardımseverlik mirası, konjonktürel nedenler ve kurumsal ilkeler gibi üç temel motivasyonla varlık gösterdiklerini; oyuna kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeleri ile katıldıklarını; insani yardım alanında diplomasiye başvurma konusunda ikna, müzakere, savunuculuk ve arabuluculuk yöntemlerini kullandıklarını gördük.

Bu bölümde aktörlerin savaş, kriz ve doğal afet bölgelerinde *ikna, müzakere, savunuculuk* ve *arabuluculuk* yöntemlerini kullanarak sonuç elde ettiği örnek vakaları ele alacağız. Türk sivil toplum kuruluşları sahada insani diplomasi çalışmaları ile doğrudan insan hayatının korunmasına matuf faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler, bölümün ilk kısmında (i) *Doğrudan İnsan Hayatının Korunması Bağlamındaki Katkılar* başlığı altında ele alınacaktır. Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi çalışmaları vasıtasıyla alana sağladığı dolaylı katkılar da bulunmaktadır. Bu katkılar ikinci kısımda (ii) *Dolaylı Katkılar* başlığı altında ele alınacak; bölümün son ve üçüncü kısmında ise aktörlerin sahada karşılaştığı zorluklar (iii) *Sahada Görülen Zorluklar* başlığı altında ele alınacaktır.

4.1. Doğrudan İnsan Hayatının Korunması Bağlamındaki Katkılar

4.1.1. Barış İnşa Süreçlerine Katkı

İnsani yardım alanında diplomasi kullanımı genellikle insani yardıma erişim sağlama, insani krizlerden etkilenen kişilerin durumlarını iyileştirme, kayıpların bulunması, ailelerin birleştirilmesi gibi bağlamlarda gerçekleşmektedir.⁴⁹⁶ Ancak insani yardım kuruluşlarının *diplomasi aktörlüğüne* daha geniş bir bağlamda başvurulduğu da görülmektedir. İnsani

⁴⁹⁶ Zira “İnsani diplomasi aktörü olan insani organizasyonların amaçları sınırlıdır, temel hedefleri sorunları çözmekten ziyade çatışmalardan etkilenenlere yardımdır.” Minear - Smith, *Humanitarian Diplomacy, Practitioners and Their Craft*, 37-59. İnsani diplomasiyi, doğal afet ya da çatışmalar nedeniyle mağduriyet yaşayan insanlara destek olma yönünde yorumlayan bir başka çalışma için bkz: Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, 8-9.

diplomasi aktörleri, *çatışma çözümü* ve *barış inşası* süreçlerinde gözlemci, müzakereci veya arabulucu olarak görev alabilmekte; süreçlere doğrudan yahut dolaylı olarak katkıda bulunabilmektedir. Alana *insani yardım* ve *insan hakları*⁴⁹⁷ faaliyet odağı ile katılan İHH'nın sosyal sermayesi kendisini çatışma çözümü süreçlerinde arabuluculuğa kadar taşımıştır. Bu bölümde İHH'nın Moro, Libya ve Patani'de dâhil olduğu müzakere süreçlerinden örnekler paylaşılacaktır.

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE BARIŞ İNŞA SÜREÇLERİNE KATKI					
ÖRNEK VAKALAR					
VAKA	SORUN	HEDEF	YÖNTEM	İD AKTÖRÜ	SONUÇ
Moro	Çatışma	*Sivilleri etkileyen olumsuz koşulların bertaraf edilmesi *Çatışmanın sonlandırılması ve Bangamoro Özerk Bölgesinin Kuruluş sürecine katkı	Müzakere Arabuluculuk Gözlemcilik	İHH	Süreç devam ediyor
Libya	Çatışma	*Sivilleri etkileyen olumsuz koşulların bertaraf edilmesi *Çatışan Misrata ve Zintan güçleri arasında uzlaşma sağlanması	Müzakere Arabuluculuk	İHH	Misrata ve Zintan güçleri arasında uzlaşma sağlandı.
Patani	Çatışma	*Sivilleri etkileyen olumsuz koşulların bertaraf edilmesi *Barış ortamının tesisine katkı	Müzakere Arabuluculuk	İHH	Süreç devam ediyor

⁴⁹⁷ İHH, bir insani yardım kuruluşu olmanın ötesinde “insan hakları” bağlamında da çalışmaları önceleyen bir kurumdur. Kurumun resmi tam adı “İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı”dır. Görüldüğü üzere insan hakları ve insani yardım odağı kurum adına yansımıştır. Kurumun insan hakları çalışmalarına dair perspektifi ve ilgili faaliyetlerden örnekler için bkz: İHH, “İnsan Hakları” (Erişim 10 Ocak 2024).

Tablo 7: Örnek Vakalar - Çatışma Çözümü ve Barış İnşa Süreçlerine Katkı

4.1.1.1. Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin Kurulması ve Arabuluculuk Faaliyetleri

Çalışmamızda incelenen Türk sivil toplum kuruluşlarından İHH'nin gözlemci olarak dâhil olduğu bir barış süreci Filipinler Moro'da yaşanan süreçtir. Filipinler Cumhuriyeti'nin idaresi altında bulunan Moro bölgesi uzun yıllardır bağımsızlık mücadelesi vermektedir. Moro halkı 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana, barış sürecine kadar, silahlı çatışmaların gölgesinde yaşamıştır. Çatışmalar sonucunda 120 bin kişinin hayatını kaybettiği, iki buçuk milyon kişinin mülteci konumuna düştüğü bir durum ortaya çıkmıştır.⁴⁹⁸

Türkiye, resmî ve sivil aktörleriyle Moro Barış Süreci'nin farklı aşamalarında görev almaktadır. Taraflar arasında çatışmanın sona erdirilmesi ve özerkliğe adım atılması sürecinde temas ülkelerinden biri Türkiye'dir. Türkiye, Malezya'da sürdürülen toplantılarda hazır bulunmuştur. Türkiye'nin sürece dâhil olduğu ikinci husus, silahların teslim edileceği bağımsız komisyondaki görevidir. Sürece üçüncü olarak bir sivil toplum kuruluşu olan İHH barış sürecindeki gözlemci rolüyle dâhil olmaktadır.⁴⁹⁹

İHH'nin diplomasi aktörlüğüne geçmeden önce Moro'da çatışmayı sonlandırmak üzere sürdürülen barış sürecini kısaca özetlemek faydalı olacaktır. Moro halkı, 90'lı yıllardan itibaren Filipinler hükûmeti ile barış görüşmelerini sürdürmektedir. Görüşmelerde Moro halkını Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) temsil etmektedir. Moro barış süreci kapsamında Malezya ve Bruney'in içerisinde bulunduğu *Uluslararası İzleme Heyeti* 2004 yılında, Türkiye'nin de üyesi olduğu dört ülke ve dört sivil toplum kuruluşundan oluşan *Uluslararası Temas Grubu* ise 2009 yılında kurulmuştur.⁵⁰⁰ Filipinler hükûmeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında 2012 yılında Çerçeve Antlaşması; 2014 yılında da Moro Müslümanlarına özerk bir devlet kurma hakkı tanıyan, Bangsamoro Kapsamlı Barış Anlaşması imzalanmıştır.⁵⁰¹

2019 yılına gelindiğinde Bangsamoro Organic Law (Bangsamoro Teşkilat Kanunu) referandumla kabul edilmiş; akabinde Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte bölgeyi

⁴⁹⁸ Çatışmanın tarihçesi ile ilgili olarak bkz: Hatice Söylemez - H. Zehra Kavak, "Moro Özerklik Arifesinde" (İNSAMER: Mayıs 2014).

⁴⁹⁹ Oruç, "Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü", 427.

⁵⁰⁰ Hatice Söylemez, "Moro: Uzakdoğu'da Bir Bağımsızlık Mücadelesi", (İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2016.)

⁵⁰¹ Söylemez - Kavak, "Moro Özerklik Arifesinde", 13.

yönetecek Bangsamoro Geçiş Otoritesi'nin üyelerini atamıştır.⁵⁰² Geçiş Hükûmetinin MILF lideri Hacı Murad İbrahim'in başkanlığında 2025'e kadar yönetimde olması, süreç sonunda Moro halkının özerk bir yapıya kavuşmuş olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, süreç boyunca bölge içi sorunların çözümü için yerel mahkemelerin kurulması, MILF'in bütünüyle silah bırakması, Moro Müslümanlarının hukuki ve ekonomik haklarının temin edilmesi gündemde olacaktır.⁵⁰³

2014 yılında Kapsamlı Anlaşma için Filipinler Devlet Başkanlığı Sarayı'nda yapılan imza törenine Türkiye'yi temsilen dönemin Dışişleri Bakanı Yardımcısı Naci Kuru katılmıştır. Aynı törende yine Bağımsız İzleme Heyeti'nin bir üyesi olarak İHH İnsani Yardım Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ve İHH Yönetim Kurulu'ndan Moro temsilcisi Ömer Kesmen de hazır bulunmuştur.⁵⁰⁴ İmzalanan Kapsamlı Antlaşma'da Bağımsız İzleme Heyeti'nin kurulduğu ve İHH'nın da bu heyetin bir parçası olduğu bilgisi yer almıştır:

“AB'den seçkin bir kişinin başkanlık ettiği, Asya Vakfı ve Türkiye'den İnsani Yardım Vakfı (İHH) üyesi ve yerel sivil toplum kuruluşlarından iki liderin yer aldığı Bağımsız İzleme Heyeti...”⁵⁰⁵

Burada sorulması gereken bir soru bulunmaktadır. Bir sivil toplum kuruluşu nasıl olur da kurulduğu topraklardan binlerce kilometre uzakta farklı bir kıtada, farklı bir iklimde ve farklı bir kültürde, toplumun geleceğini belirleyecek olan hassas bir konuda otorite kabul edilebilir? Bu noktada İHH'nın bölgedeki sosyal ve sembolik sermayeleri önemli bir rol oynamıştır. Zira kurumun bölge halkı ile uzun yıllardır sürdürmekte olduğu ilişki ve kurduğu bağ, bir bakıma edinmiş olduğu sosyal sermaye, önemlidir. İHH, Moro Müslümanlarının temsilcisi olan Selamet Haşimi ve Hacı Murat İbrahim ile ilk kez 1984 yılında kendilerinin Türkiye ziyaretinde bir araya gelmiştir.⁵⁰⁶ O tarihten itibaren kendileri ile irtibat hâlinindedir. 1997 yılında kurban çalışması ile Moro'ya ziyaretler gerçekleşmiş ve bölgedeki sosyal projeler başlatılmıştır. Vakıf,

⁵⁰²Ömer Faruk Yıldız, “Moro İslam, Kurtuluş Cephesi Kamplarında Sivilleşme Süreci Başlıyor”, (Erişim 12 Mayıs 2023).

⁵⁰³ Muhammed Hüseyin Ergören, Silahlı Mücadeleden Kapsamlı Özerkliğe: Moro Barışı (Erişim 11 Mayıs 2023).

⁵⁰⁴ T.C. Dış İşleri Bakanlığı (MFA), “Bakan Yardımcısı Kuru Filipinler Hükümeti ile MILF arasındaki Kapsamlı Barış Anlaşmasının imza törenine katıldı” (Erişim 12.05.2023); İHH İnsani Yardım Vakfı, “Filipinler’de savaş resmi bitiren anlaşma imzalandı” (Erişim: 12.05.2023).

⁵⁰⁵ UN, “The Comprehensive Agreement on Bangsamoro”.

⁵⁰⁶ 1984 yılında Haşimi ve İbrahim'in Türkiye ziyaretleri esnasında henüz İHH kurulmuş değildir. Ancak vakfın kurucuları arasında yer alan kişiler henüz vakıf kurulmamışken bu liderlerle ilişki geliştirmeye başlamıştır. Oruç, “Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, 423.

görece ateşkes ortamının bulunduğu 2010 yılından bu yana Moro'da yetimhane projeleri gibi kalıcı projeler yapmaktadır. Kurum, bölge ile ilişkilerini sıcak tutmuş ve yılda birkaç kere bölgeye ekip göndermiştir. İHH'nın bölge halkı ile kurduğu bağ ve edindiği itibar, bir diğer deyişle bu alanda biriktirdiği sembolik sermaye, kendisini barış süreci izleme heyetine taşımıştır.⁵⁰⁷ Bağımsız İzleme Heyeti'nde İHH'yı temsil eden İHH Mütevelli Heyeti Üyesi Hüseyin Oruç, paragrafın başında sorduğumuz soruya yanıt vermektedir:

“Bir STK'nın barış sürecinde rol alması ve başarılı bir süreç yürütebilmesi temelde STK'nın taraflarca ehil ve güvenilir bir yapı kabul edilmesi ve sürece bizzat taraflarca davet edilmesine bağlıdır. Nitekim İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Moro Barış Süreci'ne dâhil olmasının arkasında her iki tarafın da İHH'yı muteber görmesi, kendisine güvenmesi ve süreçte yer almasını talep etmesi bulunmaktadır.”⁵⁰⁸

Görüldüğü gibi İHH'nın bölgede uzun dönemli faaliyetlerine dayanarak elde ettiği sosyal sermaye, bölge halkı nezdinde kazandığı güvenle sembolik sermayesini güçlendirmiş, böylece izleme heyetine aday gösterilmesine vesile olmuştur. Elbette bunların arka planında kurumun dünya çapında yaptığı faaliyetler üzerinden biriktirdiği kültürel sermayesi (bilgi ve tecrübe birikimi ve bunların maddi tezahürleri) bulunmaktadır. Sonuç olarak Filipinler Hükümeti heyette yer alacak sivil toplum kuruluşu olarak The Asia Foundation'ın, MILF de bölgede 1996 yılından beri çalışmalar yapan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın sürece dâhil olmasını önermiştir. Bağımsız İzleme Heyeti barış sürecinin önemli insani diplomasi aktörlerindendir. Anlaşmanın tüm uygulama aşamalarını takip etmek üzere 2014 yılının Ocak ayında kurulmuş ve ilk toplantısını aynı yılın Temmuz ayında Malezya'da yapmıştır. Heyet üyelerinden Hüseyin Oruç, heyetin daha önceki barış girişimlerinde rastlanan aksaklıkları giderecek bir yapı olarak kurulduğuna işaret etmektedir:

“Moro Müslümanları ile Filipinler hükümeti arasında daha önce başlamış müzakereler vardı. Ancak bu müzakerelerde alınan kararlar uygulanmadığında, her iki taraf da anlaşmayı diğerinin ihlal ettiğini ve alınan kararları hayata geçirmediklerini iddia ediyordu. Bu sebeple hem Moro İslami Kurtuluş Cephesi hem de Filipinler hükümeti bağımsız bir

⁵⁰⁷ Oruç, “Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, 423-428.

⁵⁰⁸ Oruç, “Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü”, 428.

izleme heyetinin kurulmasını istedi. Biz de bu gözleme/izleme heyetinin üyesi olarak sürece dâhil olduk.”⁵⁰⁹

Bağımsız İzleme Heyeti, insani diplomasinin çatışan taraflar arasında uzlaş sağlanması ve çatışma sonrası normalleşme sürecindeki etkisini gösteren canlı bir örnektir. Bu heyet, taraflar arasında görüşmeler yapmakta, tarafları dinlemekte, tarafları buluşturmaktadır. Nihayetinde tarafların kabul ettiği anlaşmanın uygulanma sürecini takip etmek ve raporlamak da tamamen bu heyetin uhdesi altındadır. Bağımsız İzleme Heyeti’nin diğer üyeleri AB Eski Filipinler Büyükelçisi Alistair MacDonald, The Asia Foundation ülke temsilcisi Steven Rood, Gaston Z Ortigas Başkanı Karen Tanyada ve The Mindanao Human Rights Action Center (MinHRAC) Mütevelli Heyet Üyesi Rahip Kutho’dur.⁵¹⁰ Hüseyin Oruç, iki ayda bir Bangsamoro’ya gitmekte ve 15 gün bölgede kalıp süreci takip etmektedir. Kendisi son olarak heyetin başkanlığına seçilmiştir.⁵¹¹ Oruç, Heyet içerisindeki vazifesini, anlaşmanın uygulanma sürecindeki takiplerini şu şekilde ifade etmiştir:

“İHH’nın da içinde olduğu 5 kişilik bir heyet var. Biz İHH olarak bu izleme heyeti içerisindeyiz. 2014’te yapılan bu anlaşmanın bütün maddeleriyle yerine getirilip getirilmediğini İHH’nın da içerisinde bulunduğu bu 5 kişi belirtecek. Onunla ilgili gözlemlerimizi sürdürüyoruz. Sürekli arazide ve bölgelerdeyiz. Her iki ayda bir İHH’yı temsilen ben bölgedeyim. 3 buçuk yıllık geçiş dönemi içerisinde bu gözlemlerimizi yerine getireceğiz.”⁵¹²

⁵⁰⁹ Selman Aksünger - Ahmet Abdulkakim Sezer, Hüseyin Oruç ile röportaj, “Bu topraklar Bangsamoro topraklarıdır.”, (Erişim 11 Mayıs 2023). Ayrıca MILF’in İHH’ya olan sempatisini Oruç şu şekilde ifade etmiştir: “Bölge şartlarına göre değerlendirildiğinde önemli işler yaptık. Bir kere temsiliyet düzeyinde Türkiyeli Müslümanların Moro Müslümanlarının yanında olduğunu gösterdik. 11 Eylül akabinde bölgeden diğer İslami yardım kuruluşlarının tamamı çıkmak zorunda kaldı ancak İHH çalışmalarına devam etti. Bu nedenle bölge halkı İHH’yı ayrı bir yere koydu.”. Ayrıca Hacı Murad İbrahim de bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Siz sürecin başından beri yanımızdasınız. Daha da önemlisi İHH’nın böyle bir göreve ihtiyacı vardı. Dünyanın her tarafında çalışmalar yapıyorsunuz ama bu kadar üst düzeyde bir sorumluluğunuz olmadı. İHH’nın bundan sonraki dönemde dünyanın farklı bölgelerinde benzer süreçlerin takipçisi olabilmesi için buna ihtiyacı vardı. Bu yüzden İHH’nın sürecin içinde olmasını özellikle istedik.” H. Zehra Kavak, “Hüseyin Oruç: Bangsamoro Kuruluyor, Destek Şart” (Erişim 11 Mayıs 2023).

⁵¹⁰ Bağımsız İzleme heyetinin bileşenleri, “iki yerel, iki uluslararası sivil toplum kuruluşu temsilcisi, bir de heyete başkanlık edecek uluslararası bağımsız bir şahsiyet” şeklinde oluşturulmuş; heyet, başta çerçeve anlaşması olmak üzere bölgede imzalanan tüm anlaşmaların uygulanmasını takip etme, iki ayda bir ve sair zamanlarda bölge ziyaretleri yapma, süreçle ilgili rapor hazırlama, gözlem yapma, taraflara tavsiyelerde bulunma, halkla iletişim kurarak anlaşmaların uygulanma sürecine katkıda bulunmak üzere yapılandırılmıştır. Bkz. Söylemez - Kavak, s.21.

⁵¹¹ Bkz. Söylemez - Kavak, s.13.

⁵¹² Anadolu Ajansı (AA), “Moro Barış Süreci İzleme Heyeti Üyesi Oruç: Moro barışı dünyadaki kriz bölgeleri için model olabilir”, (Erişim 11 Mayıs 2023).

Bağımsız İzleme Heyeti, bölgede taraflarla bir araya gelmekte ve süreci takip etmektedir. Oruç bu diplomasi sürecini şöyle ifade etmiştir:

“Her iki ayda bir bölgeye gidiyor, 15 gün kalıyoruz. Toplantılar yapıyoruz. MILF tarafında olanlarla da muhaliflerle de bir araya geliyoruz. Vali, belediye başkanı, ordu komutanı ve diğer devlet yetkilileri ile görüşüyoruz. Takip etmemiz gereken çalışmalar belli, anlaşma bunun sınırlarını çizmiş. Sürecin hangi noktada olduğu, uygulanıp uygulanmadığı ile ilgili görüşmeler ve saha çalışması yapıyoruz. Hem MILF’ten hem de Filipinler hükümetinden süreçle ilgili düzenli raporlar alıyoruz. TPMT olarak da her üç ayda bir raporlar hazırlıyor ve taraflarla paylaşıyoruz. Raporumuzda sürecin başarılarına veya eksik kalan taraflarına işaret ediyoruz. Ayrıca TPMT olarak bu raporları halk ile paylaşma yetkimiz de var.

İHH olarak en önemli sorumluluğumuz bence görüşmeler süresince bölge Müslümanlarının hukukunun gözetilmesi. Çok önemli görüşmeler yapıyoruz. Devlet başkanından bakanlara kadar hatta bu ikisinden daha da önemli olan Filipinler Güvenlik Konseyi ile toplantılar gerçekleştiriyoruz.”⁵¹³

İHH hâlihazırda devam eden barış sürecini izlemektedir. Bir insani diplomasi aktörü olarak Bağımsız İzleme Heyeti üyesi Hüseyin Oruç, Türkiye’nin Moro halkına farklı alanlarda destek olabileceğini belirtmiştir. Yeni kurulacak bir idari yapı için devlet yönetimi, eğitimi sağlık vb. sektörlerin işleyişi gibi alanlarda tecrübe paylaşımı önemlidir. Maddi destek ve personel desteği sağlanması, bölgeden bürokratların Türkiye’ye getirilip eğitim alması, Türkiye’den de bölgeye eğitmen gönderilmesinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda Yurtdışı Akraba Türkler Topluluğu (YTB), Mindanao’dan 100’ün üzerinde öğrenciyi Türkiye’ye getirmiştir. Bu öğrenciler, Türkiye’de lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almaktadır.⁵¹⁴

İHH, Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) üyesi vasfıyla dönemin Dışişleri Bakanı, Güney Doğu Asya Genel Müdürü ve Türkiye Cumhuriyeti Filipinler Büyükelçisi gibi resmî aktörlerle düzenli görüşmeler yapmış; MILF’in süreçte Türkiye’yi daha fazla görmek istedikleri yönündeki beklentilerini aktarmıştır. 2014 yılında Türkiye’nin Silah Bırakma Komisyonu (IDB) başkanlığını uhdesine almasında bu görüşmeler etkili olmuştur. Moro’da süreç 2024 yılı itibarıyla sürmekte ve İHH bir sivil aktör olarak TPMT içerisindeki görevine

⁵¹³ Kavak, “Hüseyin Oruç: Bangsamoro Kuruluyor, Destek Şart”.

⁵¹⁴ AA, “Moro Barış Süreci İzleme Heyeti Üyesi Oruç: Moro barışı dünyadaki kriz bölgeleri için model olabilir”.

devam etmektedir. 2025 yılında imzalanacak çıkış antlaşmasında [Exit Agreement] sürecin başarıyla tamamlandığına dair imzacılardan biri olacaktır.⁵¹⁵

4.1.1.2. Misrata-Zintan Barışı

Çalışmamızda incelenen Türk sivil toplum kuruluşlarından İHH'nın arabulucu olarak görev aldığı süreçlerden bir diğeri 2015 yılında sağlanan Misrata-Zintan arasındaki barış sürecidir. Libya'da 2011 yılında Kaddafi iktidarının düşmesinin ardından ülke içerisinde çatışmaların yaşandığı bir süreç başlamıştır. Bu çatışmalardan biri de Misrata ve Zintan bölgelerine hâkim güçler arasında gerçekleşmiştir.⁵¹⁶

Misrata ve Zintan güçleri arasındaki çatışma nedeniyle her iki bölgede de insani ihtiyaçların karşılanması konusunda mağduriyet yaşanmıştır. Zira Kaddafi döneminde şehirlerin alt yapısını birbirine bağlayan bir sistem kurulmuştur. Gerginliğin başlamasının ardından Zintan, Misrata'nın su ve elektriğini kesmiş; Misrata da Zintan'a temel gıda maddelerinin girişini engellemiştir.⁵¹⁷

İHH'nın Misrata-Zintan barışında rol alma süreci yine kurumun bölge halkı nezdinde kazandığı itibar ile bağlantılıdır. Kurumun gerek Bingazi'de gerekse diğer komşu bölgelerde yürüttüğü insani yardım çalışmaları, bölge halkının kurumu tanımasını ve güven duymasını sağlamıştır.⁵¹⁸ Kurum böylece sembolik sermayesini bir hayli artırmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi sahada bulunmak, insani yardım kurumları için önemli bir sermaye birikim aracı olmaktadır.

Bu örnek-olayda kurumun sosyal sermayesi de rol oynamıştır. Nitekim İHH bu sürece Libya'da ticari faaliyetlerde bulunan ve çatışmalar nedeniyle ticari kayıp yaşayan Türk iş insanlarının kendileriyle temasa geçmesi sonucunda dâhil olmuştur. Türk iş insanları, İHH İnsani Yardım Vakfı ile temasa geçerek Misrata ve Zintan güçlerinin barışı konusunu gündeme getirmiştir. Uzlaşma sağlandığı takdirde insani ve ticari durum düzelebilecektir.⁵¹⁹

İHH, meselenin kendilerine iletilmesi akabinde, müzakerelere başlamadan önce bir yol haritası belirlemiştir. İki tarafla ayrı ayrı bir araya gelme, iki taraf arasında güven sağlama, iki

⁵¹⁵ Oruç, "Moro Barış Sürecinde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü", 428.

⁵¹⁶ Taner Altun - Riad Domazeti, *Libya: Çalınmış Devrim* (İNSAMER, Mart 2018) (Erişim 10 Mart 2023).

⁵¹⁷ Şahin, "Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar", 403.

⁵¹⁸ Şahin, "Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar", 402.

⁵¹⁹ Şahin, "Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar", 403.

tarafın onuruna zarar verecek bir durumdan kaçınma, siyasi çıkarlardan ziyade insani çıkarların korunmasına öncelik verme yol haritasında öne çıkan yöntemlerdir.⁵²⁰

Bölgede “insani durumun iyileştirilmesi” konusunu müzakerelerin öncelikli hedefi olarak belirleyen İHH İnsani Diplomasi Birimi, Misrata ve Zintan güçleri arasında müzakerelerde bulunmuş, taraflarla online ve yüz yüze toplantılar gerçekleştirmiş, tarafları İstanbul’da ağırlamış ve yine bizzat Libya’da temaslarda bulunmuştur. İHH’nın görüştüğü kişiler arasında siyasiler, askerî kişiler ve kanaat önderleri bulunmaktadır. Nihayetinde 2015 yılının Haziran ayında İstanbul’da İHH Genel Merkezi’nde Misrata ve Zintan Heyeti bir araya gelmiş ve aşağıda belirtilen konularda uzlaşma sağlanmıştır:

- “• Misrata güçleri Zintan kuşatmasını kaldıracak, her türlü gıda ve temel ihtiyaç malzemelerinin girişine izin verecek
- Zintan tarafı Trablus’a yönelik silahlı eylem içerisinde olmayacak
- Her iki taraf basın üzerinden birbirlerine yönelik kötü söylemlerinden vazgeçecek
- Ticari araçların geçişine izin verilecek
- Her iki şehre rahatlıkla seyahat edilebilecek
- Görüşmelerin devamı Libya içerisinde iki taraf arasında yürütülecek
- Güvenlik gerekçesiyle bu anlaşma (şimdilik) gizli kalacak, Libya içinde duyurulmayacak.”⁵²¹

Misrata ve Zintan güçleri arasında yaşanan gerginlik, İHH İnsani Yardım Vakfı’nın arabuluculuğuyla yatıştırılmıştır. Müzakerelerin temel argümanı olan “insani durumun iyileştirilmesi” hedefine ulaşılmış, elektrik, su temini, temel ihtiyaç malzemelerinin girişi gibi konularda rahatlık sağlanmıştır. Bu vakada bir sosyal sermaye uygulaması olarak özel sektörün insani diplomasi süreçlerine dahil önemli bir faktördür. Zira, bölgedeki insani durumu sivil toplum kuruluşu İHH’ya aktaran Türk iş insanlarıdır. Elbette burada iş insanlarının temel motivasyonu alandaki kendi ekonomik sermayelerini artırmak veya en azından korumaktır. İHH’nın sağladığı sosyal ve sembolik sermayeyle kaynak seferberliği sağlanmış ve sonuçta insani diplomasi yordamıyla bütün taraflar -en azından o dönemde-kazançlı çıkmıştır. Bir sonraki vakada ise bu durum henüz netlik kazanmamıştır.

⁵²⁰ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 403.

⁵²¹ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 403-406.

4.1.1.3. Patani: Tayland Hükümeti ile Müzakere Sürecinde Arabuluculuk

Çalışmamızda incelediğimiz kurumlardan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın çatışma çözümü süreci içerisinde yer aldığı bir diğer vaka da Patani bölgesiyle ilgilidir. Henüz yeni bir vaka olması nedeniyle kamuoyuyla sınırlı bilgi paylaşılabilir. Mülakat yoluyla edindiğimiz sınırlı bilgilere göre Güney Asya'da Tayland hükümeti ile Patani bölgesi arasında süren çatışmanın dönüştürülmesi, sonlandırılması, taraflar arasında uzlaşa sağlanması ve barış ortamının tesisi konusunda çabalar mevcuttur. Sivil bir aktör olarak İHH İnsani Yardım Vakfı, nispeten güçlü sosyal sermayesi ve insani diplomasi çalışmaları ile bu süreçte yer almaktadır. Sürece başlamadan önce hem çatışan gruplarla hem de hükümetle zaten temas halinde bulunan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın görevlendirdiği bir yetkili bölgede üç hafta kadar kalmıştır. Bölge analizleri yapılmış, aktörler, aktörler arasındaki ilişkiler belirlenmiş, çatışma geçmişinde var olan barış teşebbüsleri ele alınmış, bu teşebbüslerin başarı ve kısıtları analiz edilmiş ve sonuç olarak tarafların bir araya getirilmesine karar verilmiştir. Kurumun çabaları ile Yaren ve PULO grupları Türkiye'de bir araya getirilmiş ve görüşmeleri sağlanmıştır.⁵²² Bu durum kurumun sembolik sermayesinin de bölgede görece sağlam olduğunu göstermektedir. Kurumun insani diplomasi koordinatörü bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Yıllardır çatışan gruplar güvenilir bir arabulucu olmadığı için bu zamana kadar bir araya gelememişler. Biz bu grupları Türkiye’de bir araya getirdik. Ve Tayland hükümeti ile bir yeni barış süreci daha başlayacak ama kendi içlerinde birlik sağlanmazsa taraflardan bir tanesinin yapacağı, barış sürecinin sabote edilmesi riskini taşıyacak. Öncelikle aralarında söz birliği olsun, daha güçlü bir şekilde Tayland hükümetinin karşısına otursunlar diye buraya getirdik.”⁵²³

Sivil bir aktör olan İHH bu vakada İstanbul buluşmasına ek olarak taraflardan birinin lideri ile İsveç’te görüşmüş, daha sonra kendisini Malezya’da diğer grubun lideri ve üst düzey yetkilileri ile buluşturmuştur. Bu çalışmada çatışan grupların bir araya getirilerek öncelikle kendi aralarında uzlaşması daha sonra Tayland hükümeti ile aralarında söz birliği yapmış olarak masaya oturmaları hedeflenmektedir. Sözünü ettiğimiz sembolik sermayenin bir göstergesi olarak, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Patani sürecine dâhil olması bizzat yerel tarafların arzusu ile gerçekleşmiştir. Patanili yerel aktörler ülke olarak Türkiye’yi sivil bir aktör olarak da İHH’yi

⁵²² Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁵²³ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

süreçte görmek istemişlerdir.⁵²⁴ Sembolik ve sosyal sermayelerin önemi, bir diğer insani diplomasi kalemi olan insani yardıma erişim boyutu için de geçerlidir.

4.1.2. İnsani Yardıma Erişim

ERİŞİM					
Örnek Vaka					
VAKA	SORUN	HEDEF	YÖNTEM	İD AKTÖRÜ	SONUÇ
Suriye halkının yardıma erişimi	Suriye içerisinde, sınırda ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin insani yardıma temel ihtiyaçlarının karşılanamaması	Yaşam hakkının garanti altına alınması; göç esnasında bekleme, ulaşım ve yerleşim süreçlerinin insani koşullarda gerçekleştirilmesi; Türkiye’deki kamplarda, Suriye içerisinde ve Türkiye’de şehirlerde yaşayan Suriyelilerin insani ihtiyaçlarının karşılanması	Müzakere Savunuculuk İş birliği	Türk hükûmeti Türk STK’lar AFAD BM AB IFRC	Suriye insani yardım koridoru açılmış ve işletilmiş, Sınır kapılarında güvenli bölgeler ve iki ülke arasında tampon bölgeler oluşturulmuş, Suriye ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçları karşılanmıştır.

Tablo 8: Örnek Vaka - Erişim

İnsani yardıma erişim, insani diplomasinin öncelikli konuları arasındadır. Temel hedefi insani yardım sunma olan insani yardım kuruluşları, krizlerden etkilenen insanlara yardım götüremedikleri durumlarda yardım kanallarını açmak için diplomasiye başvururlar. Bu anlamda diplomasi, bir diğer deyişle *diplomatik işlev*, insani yardım işine içkin bir unsur olarak

⁵²⁴ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

öne çıkar.⁵²⁵ Savaş, işgal, doğal afet vb. kriz bölgelerinde savunmasız insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması doğrudan insan hayatının korunmasıyla ilgili bir bahistir.

Bu bölümde, Türk Kızılay'ın 2011 yılında başlayan Suriye krizinden etkilenen halkın insani yardıma erişiminin sağlanması konusundaki çabaları örnek vaka olarak ele alınacaktır. Zira Suriye'de yaşanan kriz nedeniyle barınma, gıda, sağlık vb. temel ihtiyaçları karşılanamayan ve can güvenliği tehlike altında olan Suriyeli sivilin yaşam hakkının korunması adına, bölgede kurulan “yaşam hattı” incelemeye değer bir insani diplomasi uygulamasıdır.⁵²⁶ Bölgede tesis edilen yaşam hattı ile (i) Suriye içerisine erişim sağlayan bir insani yardım koridorunun açılması ve işletilmesi, (ii) sınır kapılarında güvenli bölgelerin ve iki ülke arasında tampon bölgenin oluşturulması, (iii) Suriye ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir. Bu yaşam hattının tesisi ve işletilmesinde görev alan aktörlerden biri olan Türk Kızılay, müzakere ve savunuculuk araçlarını kullanarak meselenin taraflarını harekete geçirmiş; bölgede yürütülecek çalışmaların ne şekilde, nerede ve ne zaman yapılacağı konusunda paydaşları bilgilendirme ve yönlendirme yönüyle de etkili olmuştur.⁵²⁷

Sınırdaki yaşanan yoğun nüfus hareketliliği akabinde Türk hükûmeti, açık kapı politikası uygulama, koruma ve geri göndermeme ilkelerine riayet etme şeklinde tavır sergilemiştir.⁵²⁸ Türk Kızılay, kamu otoritelerine insani alanda yardımcı olma⁵²⁹ vasfından hareketle, Türk hükûmetinin bu politikası ile paralel bir insani diplomasi politikası yürütmüştür. Dolayısıyla Türk Kızılay'ın Suriye krizindeki insani diplomasi politikası bazı temel hedefler gözetilerek

⁵²⁵ Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*.

⁵²⁶ Bu bölümde insani yardıma erişim konusunda örnek olarak Türk Kızılay'ın Suriye insani yardım koridorunun açılması esnasındaki doğrudan rolü ele alınmıştır. İD aktörleri dolaylı olarak da insani yardıma erişimi sağlayabilir. Örneğin Yemen krizi esnasında Türkiye Diyanet Vakfı'nın irtibatla olduğu yerel aktörler, taraflarla müzakerelerde bulunmuş, insani yardım kanalı açıldıktan sonra TDV insani destek sunmuştur. “Yemen’de iki savaşan grup arasında şunu söyleyebildik. Burada sıkıntı büyük. Bu insanlara özellikle çocuklara yardımda bulunmak istiyoruz. Bunu da şu kanal üzerinden yapacağız. Hatta istiyorsanız sizin yönlendireceğiniz kanallar üzerinden yapalım. Buraya şu kadar gıda gelecek. Şu kadarı sizin şu kadarı da sizin olsun ama biz şu bölgeye girmek o insanlara ulaşmak istiyoruz dedik. Yeri geliyor askerlere de gıda paketi veriyorsunuz. Yemen’de o koridoru açtıktan sonra binlerce insana ulaşma imkânı bulduk.” Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁵²⁷ Hafize Zehra Kavak, “Suriye İnsani Yardım Koridoru'nun Açılması ve Yaşam Hattı'nın Tesisinde Türk Kızılay'ın İnsani Diplomasi Rolü”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), 447-460.

⁵²⁸ Geçici koruma rejimi kapsamında “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” yayınlanmış; bu yönerge sığınan ülkeye erişimin sağlanması, zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi ve insan haklarına uygun temel asgari standartların sağlanması konuları gözetilerek hazırlanmıştır. T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Geçici Koruma, (Erişim 07 Aralık 2023).

⁵²⁹ IFRC, National Red Cross and Red Crescent Societies as auxiliaries to the public authorities in the humanitarian field, (Erişim 05 Kasım 2022).

şekillenmiştir. “İnsancıl zorunluluk önce gelir” ilkesi gereğince yaşam hakkının garanti altına alınması; sınırdaki hareketlilik esnasında bekleme, ulaşım ve yerleşim süreçlerinin insani koşullarda gerçekleştirilmesi; Türkiye’deki kamplarda, Suriye içerisinde ve Türkiye’de şehirlerde yaşayan Suriyelilerin insani ihtiyaçlarının karşılanması konuları Türk Kızılay’ın üzerinde durduğu hususlar olmuştur.⁵³⁰

Sahada insani durumun ağırlaştığı 2012 yılının Ağustos ayında T.C. İç İşleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), dünyaya insani yardım çağrısında bulunmuştur. Türk Kızılay, bu noktada, AFAD genelgesinin hazırlığında önemli bir işlev üstlenmiş, karar vericileri insani durum hakkında bilgilendirmiştir. Uluslararası paydaşlara yapılan APEL’de⁵³¹ talep edilmesi gereken ve ihtiyaç duyulan insani yardımın içeriği Kızılay’ın sahadan paylaştığı veriler üzerine inşa edilmiştir:

“Onun [insani yardımın] içeriğini de belirleyen bizdik, hatta bendim. İnsani yardım neleri kapsamalı, neye ihtiyaç var? Kuru gıda, hijyen seti, battaniye, o tarz bir sepet yapmıştım ben. İnsani ihtiyaç sepeti. Böyle bir apel yapıldı tüm dünyaya.”⁵³²

Türk Kızılay’ın sahadan paylaştığı verilerden yola çıkılarak oluşturulan ihtiyaç listesi ve ilan edilen AFAD genelgesi, yaşam hattının tesisinde önemli bir adımdır. Bu genelge ile Suriye halkının insani yardıma erişiminin önü açılmıştır. Diğer yandan AFAD da 18 Ağustos 2012’de ilan ettiği genelgede Türk Kızılay’ın rolüne değinmiştir:

“Suriye’nin kuzeyinde yaşanan şiddet nedeniyle bu bölgelere insani yardım ulaştırmada yaşanan zorluklar dikkate alınarak uluslararası hukuka uygun olarak ülkemiz, Suriye sınırının sıfır noktasında AFAD koordinasyonunda insani yardım dağıtımına başlamıştır. Hükûmetimiz tarafından Birleşmiş Milletlere ve ayrıca Türk Kızılay tarafından muhataplarına bilgi verilmiştir.”⁵³³

⁵³⁰ Ulusal derneklerin çatışma bölgelerindeki insanlara yardım etme hakkı bunmakta, Kızılla Kızılay Hareketi davranış kurallarının ilkinin “İnsancıl zorunluluk önce gelir. (Humanitarian imperative comes first)” ilkesi oluşturmaktadır. IFRC - ICRC, “Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and Non-Governmental Organizations (NGOs) in Disaster Relief”.

⁵³¹ İngilizce literatürde APPEAL olarak yer bulan Acil Yardım Çağrısı dilimize APEL olarak geçmiştir. *Flash Appeal* ve *Consolidated Appeal* olmak üzere acil insani krizlerin farklı aşamalarında insani yardım çalışmalarını finanse etmek, planlamak ve koordine etmek üzere yapılan çağrılardır. Bkz: Relief Web, “Glossary of Humanitarian Terms”, (Erişim 10 Mayıs 2022), 16, 24.

⁵³² Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Suriye İnsani Yardım Koridoru’nun Açılması ve Yaşam Hattı’nın Tesisinde Türk Kızılay’ın İnsani Diplomasi Rolü”, 455.

⁵³³ Anadolu Ajansı (AA). (2012). *Sıfır Noktasında Yardım Dağıtımına Başlandı*, (Erişim 05 Mayıs 2023).

AFAD, “Suriyelilere yönelik insani yardımların, sınır ötesi insani yardımlar da dâhil olmak üzere Türk Kızılay tarafından dört sınır noktasında kurulacak sınır yardım ekiplerince gümrüklerde kabul edileceğini, depolanacağını ve ilgili makamlara ulaştırılacağını” duyurmuştur. AFAD’ın bu adımından sonra Türk Kızılay, Yayladağı, Cilvegözü, Öncüpınar ve Karkamış’ta dört sınır yardım kapısı kurmuştur.⁵³⁴ Bu, Kızılay’ın sosyal sermaye birikiminin yardımıyla gerçekleştirilen ekonomik sermaye artırımının bir örneğidir.

Türk Kızılay, AFAD genelgesinin ilanının ardından sınır kapılarının açılmasıyla oluşan yaşam hattında bölge halkına insani yardım desteğini organize etmiştir. Türk Kızılay’ın Suriye İnsani Yardım Operasyonu kapsamında destek verdiği bu yaşam hattının önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sınır yardımları olmasaydı ne olurdu? Burada güzel bir soru sormuşlar. Oradaki 4,5 milyon insanı açlığa ve sefaletle terk etmiş olurduk ve bu insanların çoğu sınırları da yıkarak Türkiye’ye gelirlerdi.”⁵³⁵

“Türk Kızılay’ın, Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) gibi paydaşlarıyla iş birliği içerisinde açmış ve işletmiş olduğu insani yardım koridoru ve yaşam hattı olmasaydı bugün 4,5 milyon Suriyeli hayatta olmazdı.”⁵³⁶

Türk Kızılay’ın yaşam hattının sevk ve idaresi konusunda paydaşlarına yaptığı çağrılar da karşılık bulmuştur. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ile yapılan müzakereler sonucunda, IFRC kendi bünyesindeki paydaşlarına hitaben bir apel yayımlamış ve bu apel sonucunda 135 milyon dolarlık bağış toplanmış ve Türkiye’nin farklı şehirlerinde Suriyeli mültecilere hizmet verecek toplum merkezleri kurulabilmiştir.⁵³⁷

⁵³⁴ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Suriye İnsani Yardım Koridoru’nun Açılması ve Yaşam Hattı’nın Tesisinde Türk Kızılay’ın İnsani Diplomasi Rolü”, 455.

⁵³⁵ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Suriye İnsani Yardım Koridoru’nun Açılması ve Yaşam Hattı’nın Tesisinde Türk Kızılay’ın İnsani Diplomasi Rolü”, 455.

⁵³⁶ Katılımcı VII’nin bahsettiği vaka, Suriye sınır ötesi yardım protokolünün imzalanması ve sınır ötesi yardımların koordine edilebilmesidir. Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 26 Mart 2021.

⁵³⁷ “Evet bizim kendi diplomasimiz var. Nedir bu? Bizim bağlı bulunduğumuz networkler var. Biz uluslararası Kızılay-Kızılhaç hareketi diye bir hareketimiz var. Bunun içerisine ICRC, IFRC var. Kardeş addettiğimiz ulusal dernekler var. Norveç, Alman, Danimarka, Japon, Amerikan Kızılhaç’ı gibi. Bunların nezdinde bizim çağrılarımız oldu. 2012 yılında Federasyon TR’de yaşayan Suriyelileri tespit etmek için bizim çağrımıza cevap verdi. Federasyon kanalı ile *Apel* ilan edildi. O apel ile yüzlerce milyon dolar para geldi. Biz buralarda Suriyeli mültecilerin savunuculuğunu yaptık. Oralardan yardımlar alarak toplumun hizmetine sunduk. 16 toplum

Türk Kızılay, sınır kapılarının ve insani yardım koridorunun açılmasının ardından 2014 yılında müzakereler yoluyla BM OCHA'ya “Sınır Ötesi Yardım Projesi”ni sunmuştur.

“[İnsani yardım koridorunun sürekliliğini sağlama adına] ...2014 yılında hazırlamış olduğumuz Türk Kızılay Sınır Ötesi Yardımları Projesini BM OCHA'ya sunduk. BM OCHA'nın Humanitarian Pooling dediği insani yardım havuzundan fon istedik. 2015 yılının 31 Ağustos'unda bu kabul oldu. BM 1.268.000 dolarlık sınır yardımlarını fonlayacağını, fonlamaktan kasıt sınır yardımı yapacağı anlamı çıkmasını bundan, yardımların maliyetlerini karşılama taahhüdü verdi ve karşıladı.”⁵³⁸

Sınır kapılarındaki insan kaynağı, araç gereçler, altyapı çalışmaları, onarım tadilat işleri, STK eğitimleri OCHA'nın taahhüt ettiği fon ile karşılanmıştır.⁵³⁹ Türk Kızılay'ın yaşam hattındaki kolaylaştırıcı ve hayat kurtarıcı rolü OCHA Bölge Müdür Yardımcısı Rajasingham tarafından da ifade edilmiştir:

“Türk Kızılayı'nın bu faaliyeti ve insani yardımı kolaylaştırma rolü, Suriye'de binlerce kişinin hayatının kurtarılmasında tarihi bir başarı olarak kaydedilmelidir. Diğer yandan Kızılay, insanlık, eşitlik, tarafsızlık ve bağımsızlık gibi ortak insani ilkelerimizi en başarılı şekilde temsil etmektedir. Suriye Krizi Bölgesel İnsani Yardım Koordinatörü Kevin Kennedy'ye ve şahsına ilham veren bu faaliyetlerinizi uluslararası toplum ve basınla her fırsatta paylaşmaya devam ediyoruz. Türk Kızılayı ile yaptığımız dördüncü hibe fonu anlaşması olan bu iş birliği ile BM OCHA tarafından Türk Kızılay'a toplam 7,3 Milyon ABD Doları sağlanmış olacaktır.”⁵⁴⁰

Yine Türk Kızılay'ın Uluslararası Kızılhaç Kızılay Federasyonu (IFRC), Avrupa Birliği (AB), Dünya Gıda Programı (WFP), Avrupa Birliği İnsani Yardım Komisyonu (ECHO), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı gibi bir dizi paydaşla gerçekleştirdiği müzakere ve iş birliği sonucunda Kızılaykart programı hayata

merkezimiz, bu apel sayesinde fonlandı. TR'nin 15 şehrinde 16 toplum merkezimiz var. Buralarda yaklaşık 500-600 kişi çalıştırarak bu insanların hizmetine sunduk.” Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Suriye İnsani Yardım Koridoru'nun Açılması ve Yaşam Hattı'nın Tesisinde Türk Kızılay'ın İnsani Diplomasi Rolü”, 457.

⁵³⁸ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”.

⁵³⁹ Katılımcı VII, Kişisel Görüşme mülakat, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”.

⁵⁴⁰ Türk Kızılay. “Türk Kızılayı ve OCHA'dan Sınır Yardımları İçin İş birliği” (Erişim 05 Ekim 2023).

geçirilmiştir. Kızılay'ın sosyal sermaye ağının bir ürünü olan Kızılaykart projesi ile Türkiye'de yaşayan Suriyelilere nakit temelli yardım sunulmuştur.⁵⁴¹

“Türkiye’de kriz evrilmeye, içerik değiştirmeye başladı. Eskiden *urban refugee* kavramı vardı. Burada da büyük bir iyileşme oldu Türkiye’de. Türk Kızılay; AB, Aile Bakanlığı, WFP, ortaklaşa ESSN dediğimiz Emergency Social Safety Net’i (sosyal uyum yardımlarını) başlatarak Türkiye’de kentli mültecilerin hayatında büyük bir iyileşme sağladı. Sağlanan bu büyük iyileşme Türkiye’de kamplarda yaşayan insanlara da cazip geldi. Onlar da kamp dışına çıkmaya başladılar. 2016-2017’de kamplarda yaşayan yaklaşık 265 bin mülteci de kentlere çıkmaya başladı. Kamplar kapandı. 7 kamp kaldı. 52 bin insan kaldı. Bu sayede Türk Kızılay olarak bütün enerjimizi, varlığımızı sınır ötesine kaydıldık.”⁵⁴²

Türk Kızılay Suriye krizi esnasında bir yandan ulusal ve uluslararası paydaşlarla müzakerelerini sürdürürken diğer yandan da savunuculuk kanalıyla da önemli bir kamuoyu bilinçlendirme faaliyeti yürütmüştür. 2014 yılında “Sana İhtiyacım Var”, 2016 yılında “Halep’i Açlıktan İnsanlığı Utançtan Kurtar” ifadeleriyle kamuya açıkladığı yardım kampanyaları Kızılay’ın alandaki konumunu güçlendiren önemli savunuculuk örneklerindendir. Bölgedeki insani durum hakkında kamuoyu bilgilendirilmiş ve yine paydaşlar yardım seferberliği için harekete geçirilmiştir.

“Şimdiye kadar bazı tereddütleriniz olabilir, bazı siyasi çatışmalar karşısında tarafsızlığınızı korumak isteyebilirsiniz ama lütfen basına yansıyan katliam görüntülerine karşı sessizliğinizi bozun, insanlığın ve adaletin yanında yerinizi alın.”⁵⁴³

“Kızılay olarak hayırseverlerimizin desteğiyle Suriye’ye her gün ortalama 20 TIR’lık yardım gönderiyoruz. Ancak Suriye içerisindeki 6 milyon insan bizim yardımını bekliyor. Suriye krizi bizim için de, İslam âlemi için de çok önemli bir imtihandır. Türkiye bu imtihanı sadece devletiyle değil, bireyleriyle, fertleriyle de veriyor. Bugün de bunun bir örneğini görüyoruz. Halep’te insanlık suçu, savaş suçu cümleleri anlamını yitirdi. Suriye krizini çözmek adına adımlar başlatılmalıdır.” ifadelerini kullanarak dünyaya seslenmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ Proje hakkında detaylı bilgi için bkz: Türk Kızılay, “Kızılay Kart Programları” (Erişim 05 Mayıs 2023).

⁵⁴² Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021. Ayrıca bkz: Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”.

⁵⁴³ Türk Kızılay, “Suriyeli Çocuklar için Sana İhtiyacım Var” (Erişim 21 Mayıs 2023).

⁵⁴⁴ Türk Kızılay, “Memur-Sen’den Halep’e Destek” (Erişim 21 Mayıs 2023).

Türk Kızılay, mütemadiyen yaptığı basın açıklamaları vasıtasıyla da alandaki en önemli paydaşlardan karar vericilerin ve kamuoyunun dikkatini bölgeye çekmiştir:

“Her şeyini yitirmiş 20 milyonluk bir kitleden bahsediyoruz.” dedikten sonra 13,5 milyon Suriyelinin insani yardıma muhtaç olduğu, 2,5 milyon çocuğun okula gidemediği, 6 milyon kişinin barınmaya muhtaç olduğunu vurgulamış ve uluslararası topluma şu çağrıda bulunmuştur: Silahla, askeri çatışmayla gidilebilecek bir yer yok. Tek yol insan haklarını odağa alan, gerçekçi, yaptırımı olan uluslararası bir taahhüt. Suriyeliler nerede yaşarsa yaşasın, dünyanın onlara bir koruma taahhüdü vermesi gerekiyor.”⁵⁴⁵

Buraya kadar paylaşılan verilerin işaret ettiği üzere, Türk Kızılay’ın yurt içinde ve yurt dışındaki paydaşlar nezdindeki müzakere ve savunuculuk faaliyetleri aracılığıyla Suriye halkının insani yardıma erişimi kolaylaştırılmıştır. Bu çalışmalarla (i) Suriye içerisine erişim sağlayan bir insani yardım koridorunun açılması ve işletilmesi, (ii) sınır kapılarında güvenli bölgelerin ve iki ülke arasında tampon bölgenin oluşturulması, (iii) Suriye ve Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanması mümkün olabilmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde Kızılay’ın sosyal ve siyasi sermayesi ile bunlara dayanarak devşirdiği ekonomik sermaye etkili olurken aynı zamanda kurumun alandaki konumu da pekiştirilmiş olmaktadır. Bu sermayelerin ve alan dinamiklerinin etkili olduğu bir başka insani diplomasi boyutu ise, Suriye’den Libya’ya ve Somali’ye kadar farklı ülkelerde yaşanan ve Kızılay ile diğer resmî ve sivil aktörlerin rol aldığı tahliye ve takaslardır.

4.1.3. Tahliye ve Takaslar

Krizlerin devam ettiği, temel hizmetlerin sunulamadığı, insan yaşamının tehlike altında olduğu bölgelerden sivillerin çıkarılması ve güvenli bölgelere nakli, tedaviye muhtaç kişilerin sağlık hizmeti sunulabilecek bölgelere sevki, esir tutulan kişilerin serbest bırakılması konuları, insani diplomasi aktörlerinin katkılarıyla çözümlenen konular arasındaki bir diğer başlıktır. Çalışmamıza konu olan Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi çalışmalarıyla bu anlamda çok sayıda vaka çözümlenmiştir. Mavi Marmara saldırısı akabinde İsrail’de bulunan yaralıların Türkiye’ye sevki, yine aynı saldırı akabinde tüm yolcuların İsrail’den güvenli şekilde çıkarılması (2010),⁵⁴⁶ Libya’daki kriz esnasında Türk vatandaşlarının

⁵⁴⁵ DW, “Türk Kızılay’ından Suriye Çıkışı: Tünelin Sonunda Işık Yok” (Erişim 20 Mayıs 2023).

⁵⁴⁶ Türk Kızılay, 31 Mayıs 2010’da İsrail’in Gazze Özgürlük Filosu’na saldırısı akabinde hemen harekete geçmiştir. İsrail ulusal derneği Kızıllan’la müzakerelerde bulunarak yaralıların tahliyesi konusunda mutabakata varmıştır. İki doktor, bir afet müdahale uzmanı ve bir uluslararası ilişkiler delegesinden mürekkep

bölgeden tahliyesi (2011),⁵⁴⁷ Gazze’den yaralıların çıkarılarak tedavi ettirilmesi (2014),⁵⁴⁸ Suriye krizi esnasında ülke içerisinde iki ayrı bölge arasında yaralı takasının yapılması (2015)⁵⁴⁹ ve Somali’de gerçekleşen saldırı akabinde yaralıların tedavi için Türkiye’ye getirilmesi (2017)⁵⁵⁰ konuları, insani diplomasi aktörlerinin müzakereleri neticesinde sonuçlanan vakalara örnektir. İnsani diplomasi aktörleri, tahliye ve takas öncesinde, esnasında ve sonrasında insani yardıma erişimin sağlanması ve tahliyenin / takasın gerçekleşmesi konularında, bilgilendirme yoluyla kamuoyunu harekete geçirebilir, karar vericilerle müzakerelerde bulunarak gerekli adımların atılmasını teşvik edebilir ve tahliye / takas süreçlerinde görev alabilirler. Bu bölümde yukarıda zikredilen vakalara emsal vakalar olarak esir takası (2013) ve Halep tahliyesi (2016) incelenecektir.

TAHLİYE VE TAKAS					
Örnek Vakalar					
VAKA	SORUN	HEDEF	YÖNTEM	İD AKTÖRÜ	SONUÇ
Esir takası	Esaret, hayati tehlike	Serbest bırakılma	Müzakere	İHH	48 İranlı rehine, 2.130

Kızılay personeli, İsrail hastanelerindeki yaralıların durumunu tetkik etmiştir. 23 yaralı Türk vatandaşının tıbbi tahliye işlemi 3-4 Haziran 2010 günlerinde gerçekleştirilmiştir. Kerem Kınık - Hafize Zehra Kavak, “Kızılay’ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler”, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, ed. Hafize Zehra Kavak (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023).

⁵⁴⁷ İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH Ekipleri 46 Türk’ü Libya’dan tahliye etti” (Erişim 12 Aralık 2023). Anadolu Ajansı (AA). “Libya’dan Türk Vatandaşlarının Tahliyesi” (Erişim 12 Aralık 2023).

⁵⁴⁸ Türk sivil toplum kuruluşları Gazze’den yaralıların tahliye edilmesi, Mısır ve Türkiye’deki hastanelerde tedavi edilmesi konusunda sair zamanlarda görev almıştır. Tahliyeler, tahliye öncesi, esnası ve sonrasında taraflarla görüşmeler gerçekleştirme ve sahada fiili olarak organizasyonu yürütme çalışmalarını içermektedir. Örneğin Türk Kızılay, 2014’te Gazze Şeridi’nde yaralanan 104 Filistin vatandaşının Ben Gurion Havaalanı’ndan İstanbul’a nakledilmesinde görev almıştır. Türkiye’ye getirilen yaralılar Sağlık Bakanlığı’nın ilgili hastanelerine sevk edilmiştir. Kınık - Kavak, “Kızılay’ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler”, 445.

⁵⁴⁹ “Fua, Kefriya Şia köyleri ile Zebedani, Madaya arasında, Esed güçleri ve muhalifler arasında yaralı takası gerçekleşti. Suriye’de İdlib’in Fua bölgesinde bulunan 338 rejim yanlısı yaralı önce Hatay’a, sonra Hatay’dan Beyrut’a nakledilmiştir. Bu yaralı transferine mukabil olarak da Suriye’nin Zebedani bölgesinde bulunan 126 muhalif yaralı da önce Beyrut’a, Beyrut’tan da tedavileri için Türkiye’ye Hatay’a nakledilmiştir. Her iki tarafta uçaklar aynı anda kalkacak şekilde organize edilmiş, takas eş zamanlı gerçekleşmiştir. İHH’ya ek olarak çok sayıda aktör bu süreçte dâhil olmuştur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), BM İnsani Yardım Ofisi (OCHA), Türkiye, Lübnan ve Suriye devletleri de süreçte yer almış; THY transferde destek olmuş, Türkiye’de il sağlık müdürleri, hastaneler vb. çok sayıda paydaş operasyonda görev almıştır.” Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020. Yaralı takasına ait fotoğraflar çalışmanın “Ek 7: İnsani Diplomasi Operasyonlarından Fotoğraflar” başlıklı kısmında paylaşılmıştır.

⁵⁵⁰ 2017 yılının Ekim ayında Mogadişu’da iki bombalı araçla bir saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırının ardından AFAD, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılay Heyeti müzakereleri sonucunda, bir askeri kargo uçağıyla bölgeye yardım malzemeleri sevk edilmiş; saldırıda yaralanan 35 kişi tedavi için Türkiye’ye sevk edilmiştir. Kınık - Kavak, “Kızılay’ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler”, 445.

					Suriyeli, ve 4 Katar vatandaşı serbest bırakıldı.
Halep tahliyesi	Bombardıman-hayati tehlike	Güvenli bölgeye tahliye	Müzakere Savunuculuk İş birliği	Türk hükûmeti Türk STK'lar ICRC Suriye Kızılayı	Halep'ten 30 bin kişi tahliye edildi. 10 bin kişi Fua ve Keferya'dan tahliye edildi.

Tablo 9: Örnek Vaka – Tahliye ve Takaslar

4.1.3.1. Halep Tahliyesi (2016)

2011 yılında başlayan Suriye krizi, sivilin yaşam hakkını doğrudan tehdit eden bir hüviyete sahiptir. Zira çatışmanın şehirlerde ve sivilin yaşam alanlarında gerçekleşmesi, sivil yaşam alanlarının zarar görmesi, alt yapının çökmesi, şehirlere giriş çıkışların ve dolayısıyla insani yardım ulaştırılmasının engellenmesi gibi sonuçlara neden olmuştur. Sıcak çatışmanın ve saldırıların yaşandığı bölgelerde sivil can kayıpları yaşanmıştır.⁵⁵¹ Nitekim 2016 yılının Aralık ayına gelindiğinde Doğu Halep'te uygulanan muhasara insan hayatını doğrudan ve ciddi bir şekilde tehdit etmekteydi:

“Doğu Halep'te 300.000 kadar muhalifin yaşadığı bölge kuşatma altında tutuldu. ...Dışarıdan insani yardım girişi engellendi. Aylarca süren kuşatma nedeniyle insanlar sadece yukarıdan devam eden bombalama veya karada süren karşılıklı çatışmadan değil aynı anda hava şartlarına karşı da mücadele etmek durumunda kaldılar.

⁵⁵¹ Sivil kayıplar ve zarar gören sivil yaşam alanlarıyla ilgili bilgiler için bkz: Syrian Network for Human Rights, "On the 12th Anniversary of the Popular Uprising: A Total of 230,224 Civilians Documented as Dead, including 15,275 Who Died due to Torture, 154,871 Arrested and/or Forcibly Disappeared, and Roughly 14 Million Syrians Displaced" (Erişim 15 Mart 2023). Muzzall E, Perlman B, Rubenstein LS ve diğ. Overview of attacks against civilian infrastructure during the Syrian civil war, 2012–2018. BMJ Global Health 2021; 6:e006384.

...Kuşatma altındaki bölgeden çıkmaya çalışan birçok insan hedef alınıp öldürülmekteydi.”⁵⁵²

Bölgede sivil halkın sınırlı bir alana sıkıştığı ve sivil kayıpların arttığı belirtilmekteydi.⁵⁵³ Bölgede insani durumun vahameti nedeniyle “geriye tek bir çözüm kaldığı, bir arabulucu aracılığıyla tarafların ateşkese zorlanması ve insanların buradan daha güvenli bir yere tahliye edilmesi” gerektiği belirtilmekteydi.⁵⁵⁴

2016 yılı sonunda dünya kamuoyunda yankılanan Halep haberleri, sivillerin açlık, yokluk ve saldırı altında yaşam mücadelesi verdiğini gözler önüne seriyor ve halkları harekete geçiriyordu. Türk hükûmeti aracılığıyla devletler bazında girişimler sürer, sivil ve resmî kuruluşlar sahada görev alırken, ülke içerisinde de savunuculuk ve kamuoyu çalışmaları ile bölge hakkında duyarlılık oluşturulmaya çalışılıyordu. Hem sivillerin tahliyesi hem de tahliye edilen sivillere insani yardım desteği sağlanması konusunda hareketlilik söz konusuydu. Bu çerçevede Türk Kızılay’ın öncü olduğu “Haleplileri Görmezden Gelmeyin” kampanyasına toplumun farklı kesimlerinden destek yağmış ve bölgeye insani yardım sevkiyatı sağlanmıştır.⁵⁵⁵ Yine İHH İnsani Yardım Vakfı’nın organize ettiği “Halep’e Yol Açın” konvoyu, İstanbul, Sakarya, Ankara, Konya, Adana, Hatay üzerinden Cilvegözü Sınır Kapısı’na ulaşmıştır. Konvoy, Halep’e insani yardım malzemesi taşımış, güzergâh boyunca yapılan paylaşımlar ve sınırdaki basın açıklaması ile kamuoyu dikkati bölgeye çekilmiştir.⁵⁵⁶ Bu faaliyetler sözkonusu STK’ların sahip olduğu kültürel ve sosyal sermayeleri, kısmen de toplum gözündeki saygınlık ve inandırıcılıklarıyla tezahür eden sembolik sermayelerini seferber edebilmeleri sayesinde mümkün olabilmıştır.

⁵⁵² İHH İnsani Yardım Vakfı Mütevelli Heyeti üyesi İzzet Şahin’in Halep tahliye günlerindeki tanıklığını anlatan belgesel için bkz: Orhan Dede, “Bir Gün Mutlaka”.

⁵⁵³ Suriye Gündemi, “Halep ve sonrası” (Erişim 20 Aralık 2023). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ilgili tarihlerde BM Genel Kurulu’nu Halep için acil toplanmaya davet etmiş; Türk Hükûmeti ve Rusya, Halep’ten tahliyeler konusundaki anlaşmaya garantör olmuşlardır. Bkz: SPUTNİK Türkiye, “Erdoğan: Halep’te tahliye sonrası yardımlar hızlandırılmalı” (Erişim 20 Aralık 2023).

⁵⁵⁴ İzzet Şahin’in Halep tahliye günlerindeki tanıklığını anlatan belgesel için bkz: Dede, “Bir Gün Mutlaka”.

⁵⁵⁵ Türk Kızılay, “Ankara’dan Halep’e İnsani Yardım Köprüsü Kuruldu” (Erişim 20 Aralık 2023).

⁵⁵⁶ İHH Başkanı Bülent Yıldırım, Cilvegözü Sınır Kapısı’nda Halep halkına destek için bekleyen insanlara hitap ederken “Halep’teki bütün kardeşlerimiz sağ salim dönene kadar buradan gitmek yok, ayrılmayacağız.” demiştir. @ihhinsaniyardim, “Halep’teki bütün kardeşlerimiz sağ salim dönene kadar buradan gitmek yok, ayrılmayacağız.”, Twitter (17 Aralık 2016, 12:38 pm). Sınırdaki bu bekleyişin müzakerelerde tarafların elini güçlendiren bir rolü olduğuna İzzet Şahin’den öğrenmiştir: “Dünyada bir duyarlılık oluşturma adına konvoy düzenlendi. 40 bin civarında kişi Reyhanlı’ya sınırı geldi. Bu insanlar tahliyeler tamamlanuncaya kadar sınırdan ayrılmama kararı aldı. Bu duruş tahliyelerin sonlandırılması için etkili oldu.” İzzet Şahin’in Halep tahliye günlerindeki tanıklığını anlatan belgesel için bkz: Dede, “Bir Gün Mutlaka”.

Halep'te muhasara altında kalan kişilerin güvenli bölgelere nakli, resmî ve sivil kuruluşlar düzeyinde yürütülen bir diplomasi trafiği ile sağlanmıştır. STK'ların sahip olmadığı (kadar) siyasi ve sembolik sermaye gücüyle Türk hükûmeti, devletler düzeyinde müzakereler yürüterek “kısmî ateşkes” sağlanması ve sivillerin muhasara altındaki bölgelerden çıkarılması konusunda mutabakata varılması sürecine ön ayak olmuştur.⁵⁵⁷ Sahada aktif olan Türk Kızılay, İHH, Suriye Kızılay'ı, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) gibi uluslararası kuruluşlar da tahliyenin ne zaman ve ne şekilde gerçekleşeceği hakkında şartların müzakere edilmesi, tahliye sürecinin gözlemlenmesi, tahliye edilen kişilerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, tahliye öncesi ve sonrasında kamuoyunun bilgilendirilmesi konularında görev almışlardır.⁵⁵⁸

Türk Kızılay, tahliye edilen sivillerin barınması için İdlib'te Türkiye sınırına 6-7 km mesafede 10 bin çadır hazırlamıştır.⁵⁵⁹ Halep tahliyesi günlerinde sahadaki durumu dönemin Türk Kızılay Başkanı şu şekilde tasvir etmiştir:

“Muhasara altındaki bölge de bir cephe hattı. İdlib-Halep yolunun kestiği bir hat var. Bu cephe hattının bir tarafında ÖSO silahlı unsurları diğer tarafında rejim yanlısı milisler bulunuyor. Bir diğer tarafta Rus askerleri, bir başka kesimde de Suriye rejim güçleri bulunuyor. Dört tarafı dört farklı unsurla çevrilmiş bir bölgenin, hattın içerisinde yaşayan sivillerin kurtarılması, tahliye edilmesi söz konusu. Suriye rejimi ile muhaliflerin vardığı anlaşma gereği böyle bir muhasaradan 30 bin kişi çıkarılacaktı.”⁵⁶⁰

Her gün sadece hava saldırıları nedeniyle 100-150 kişinin hayatını kaybettiği Halep'ten⁵⁶¹ 30 bin sivil çıkarılmıştır. Tahliye sürecinde rejim kontrolündeki Doğu Halep'ten

⁵⁵⁷ Burhanettin Duran, “Halep Katliamı Sonrası Suriye”, *SETA* (16 Aralık 2016).

⁵⁵⁸ Sahada hem müzakerelerde bulunan hem de insani yardım sağlayan İHH, tahliye sürecinde aktif görev almıştır. “Vakfın diplomatik girişimleri devam etti. ...muhalifler tarafında çatlak bir sesin çıkmaması ve tahliye işleminin engellenmemesi için İdlib merkezde büyük bir diplomasi trafiği gerçekleştirildi. Onun da sonuçları alındı. Görüşmeler meyvesini verdi.” sözleri ile süreci anlatan İzzet Şahin'in tahliye günlerinde sahada iken ekrana yansıyan bir görüntüsü dikkat çekicidir. Şahin, yaptığı bir telsiz konuşmasında “Muhammed dikkat etsinler. Biz Halep'te daha fazla insan olduğunu biliyoruz.” demektedir. Bu, kurumun sahaya hakimiyetine ve insan hayatının korunmasına verdiği değere dair önemli bir ipucudur. İzzet Şahin'in Halep tahliye günlerindeki tanıklığını anlatan belgesel için bkz: Dede, “Bir Gün Mutlaka”. “Halep'teki muhasara altındaki 40.00 insanın oradan kurtarılma operasyonu büyük oranda Kızılay'ın, İHH'nın ve Suriye Arap Kızılayı'nın ortak operasyonu ile yapıldı.” Bkz: ESAM TV, “Hilali Ahmer'den Kızılay'a İnsani Yardımlaşma ve Türkiye / Kerem Kınık”, *YouTube* (19 Nisan 2017).

⁵⁵⁹ Anadolu Ajansı (AA), “Halep'ten Tahliye Edilenler için 10 Bin Çadırılık Altyapı Hazırlığı” (Erişim 10 Aralık 2023).

⁵⁶⁰ Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”, 362.

⁵⁶¹ Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”, 364.

30 bin kişinin çıkarılmasına karşılık yeni bir şart öne sürülmüştür: Muhaliflerin kontrolündeki Fua ve Kefarya bölgelerinden 10 bin kişinin çıkarılıp rejim kontrolündeki bölgelere geçirilmesi talep edilmiştir. Dolayısıyla Halep tahliye süreci, Doğu Halep'ten 30 bin kişinin, Fua ve Kefarya'dan 10 bin kişinin tahliyesi ile sonuçlanmıştır.⁵⁶²

4.1.3.2. Suriye Esir Takası

Esir takasları, doğrudan insani diplomasi yoluyla çözülen vakalara önemli bir örnektir. Özellikle savaş, işgal ve çatışma görülen bölgelerde esir düşen kişilerin serbest bırakılması konusu insani diplomasinin gündemleri arasındadır. Gerek Türk STK'lar, gerekse dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet gösteren diğer insani diplomasi aktörleri (sivil ve resmî aktörler) esir takası konusunda önemli sonuçlar kaydetmektedir. Ukrayna ve Yemen'de gerçekleşen esir takasları son yıllarda manşetlere yansıyan vakalardandır. Filistin-İsrail arasındaki esir takasları da zaman zaman gündem olmaktadır.⁵⁶³ Bu bölümde çalışmamıza katkı sağlayan kurumlardan İHH'nın Suriye'de yürüttüğü esir takası paylaşılacaktır.

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın girişimiyle Suriyeli muhaliflerin elinde bulunan 48 İranlı rehine ile Suriye rejimi elinde bulunan 76'sı kadın 2130 Suriyeli esirin, ayrıca İran elinde bulunan 4 Katar vatandaşının karşılıklı serbest bırakılması 2013 yılında gerçekleşmiştir.⁵⁶⁴ İHH esir takası süresince Suriye rejimi, Suriyeli muhalifler, İran ve Katar ile görüşmelerde bulunmuştur. Müzakerelerin bir kısmı Suriye'de çatışma bölgelerinde bir kısmı Tahran, Şam, Duma ve Doha'da yapılmıştır. İHH, arabulucu olarak kimi zaman taraflarla ayrı ayrı görüşmüş kimi zaman da taraflardan ikisinin (İran-Suriye, İran-Katar, Katar-muhalifler) bir araya geldiği görüşmeler yapılmıştır.⁵⁶⁵

“Sürecin en ağır zorluklarından biri tarafların doğrudan bir araya gelmekten kaçınmalarıydı. Bu yüzden Suriye rejimi, muhaliflerle ve

⁵⁶² “İdlib tarafına geçen 30 bin insan olduğu bunun üzerine 10 bin yahut daha fazlasının rejim tarafına geçtiğini tahmin ediyoruz.” İzzet Şahin'in Halep tahliye günlerindeki tanıklığını anlatan belgesel için bkz: Dede, “Bir Gün Mutlaka”. Ayrıca Halep tahliye güzergahını gösteren harita için bkz: CNN, “Turkey: Aleppo Evacuations could be Completed by Wednesday” (Erişim 20 Aralık 2023).

⁵⁶³ Geçmişte Filistin-İsrail arasında yaşanan bir esir takası için bkz: James Dorsey, “The Prisoner Exchange”, *The Journal of Palestine Studies* 13/2 (1984), 182-184. ICRC'nin de görev aldığı Yemen esir takası için bkz: Reuters, “Yemen prisoner exchange begins amid peace talks” (Erişim 05 Şubat 2024). Rusya ve Ukrayna arasında gerçekleşen esir takası için bkz: Rusya ile Ukrayna arasında esir takası: Euronews, “106 Ukraynalı asker serbest bırakıldı” (Erişim 05 Şubat 2024).

⁵⁶⁴ İHH, “İnsani Diplomasiyle Özgürlüklerine Kavuşan Suriyeli Esirler”, *İHH Youtube* (10 Ocak 2013). Anadolu Ajansı (AA), “Dünya AA'dan Takip Etti” (Erişim 15 Mart 2023). Aljazeera, “Syrian Rebels Free Iranian Hostages in Swap” (09 Ocak 2013).

⁵⁶⁵ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 386.

Katar’la, İran ise muhaliflerle aynı masaya oturmamış, müzakereler İHH tarafından yürütülmüştü. Ayrıca bütün görüşmelerde muhataplar karar verme yetkisine sahip kişiler olmalarına rağmen çoğunlukla süre isteyip kendi içlerinde tartışmışlardı.”⁵⁶⁶

İnsani diplomasi aktörünün taraflar nezdinde muhatap kabul edilmesi ve güvenilirliği, bir anlamda sahip oldukları sosyal ve sembolik sermayenin muhataplar üzerindeki etkisi, sürecin en önemli aşamalarından biridir. Nitekim esir takası müzakereleri esnasında da bu anlamda Suriyeli muhalifler tarafından bir ön şart gündeme getirilmiştir. “İHH’nın müzakere becerisinden emin olmak için” rejimin Duma’da tutukladığı yedi kişinin özgürleştirilmesi şartı koşulmuştur. Muhalifler ancak yedi kişi serbest bırakıldığı takdirde 48 İranlı rehinenin hayatta bulunduklarına dair fotoğraf paylaşabileceklerini belirtmiştir. Ancak mezkûr yedi kişinin İHH marifetiyle serbest bırakılması akabinde esir takası pazarlıklarına devam edilmiştir.⁵⁶⁷

Esir takası zorlu saha koşulları altında sürdürülmüştür. İHH ekibi Suriye’de aktif çatışmanın devam ettiği, çatışma seslerinin duyulduğu bölgelerde sürekli yer değiştirerek taraflarla (muhaliflerle ve rejimle) görüşmeleri yürütmüştür.

“Müzakerelere başlamanın ön koşulu olan yedi sivilin serbest bırakılması ve ailelerine ulaştırılması görevini bu şartlar altında tamamlayan müzakere ekibi, muhalif liderlerle ilk görüşmelerinin ardından yine sıkıntılı bir yolculukla Şam’a vardı. Muhalifler, ellerindeki İran uyruklu 48 rehineye mukabil bazı sembol isimlerin yanı sıra yüzlerce kadın ve erkek tutsağın bırakılmasını, bu taleplerine iki gün içinde cevap verilmemesi hâlinde müzakereleri başarısız addedeceklerini peşinen bildirmişlerdi. Bu talep ve şartlar müzakerelerin ne kadar zorlu geçeceğinin de habercisiydi. Hakikaten de bu tarihten (25.10.2012) takasın gerçekleştiği güne kadar (09.01.2013) geçen yaklaşık iki buçuk aylık zaman zarfında İHH’nın gayet incelikli bir mekik diplomasisi yürütmesi icap ediyordu.”⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 386.

⁵⁶⁷ Bahsi geçen 7 kişi (iki karı-koca, bir imam ve iki kadın), muhaliflere katılan akrabaları üzerinde baskı unsuru olarak kullanılmak üzere rejim tarafından esir alınmıştır. Muhaliflerin serbest bırakılmalarını gündeme getirmeleri akabinde İHH gerekli müzakerelerde bulunmuş, bizzat İHH Başkanı Bülent Yıldırım süreci yerinde takip etmiştir. Sürecin detayları ve serbest bırakılma anından bir kareyi görmek için bkz: Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 386-387.

⁵⁶⁸ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 390.

İki buçuk ay süren müzakereler sonucunda geline nokta muhalifler İran uyruklu 48 rehineyi bırakmayı; Suriye rejimi de hapishanelerdeki bütün kadınların⁵⁶⁹, 2054 erkeğin ve İran’da tutuklanan dört Katar vatandaşının serbest bırakılmasını kabul etmiştir. Takasın fiziki olarak gerçekleşmesi hem iletişim hem de organizasyon açısından kabiliyet gerektiren bir hadisedir. Dokuz kişilik İHH ekibi, tarafların daha önce İstanbul müzakerelerinde anlaştığı üzere, 5 Ocak 2013’te Şam’a giderek bir hafta organizasyon hazırlıklarında bulunmuştur. Takaslar eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. 48 İranlı rehine Duma’dan Şam’a getirilirken Suriye’nin 12 farklı şehrinde hapis bulunan 76’sı kadın 2.130 Suriyeli serbest bırakılmış, bu esnada da dört Katar vatandaşı Tahran’dan bir özel uçakla hareket etmiştir.⁵⁷⁰

2130 Suriyelinin serbest bırakılışı

“Şam tarafında ise polis merkezinden bırakılacak binden fazla insanın teslim alınması bizzat İHH Başkanı Bülent Yıldırım’ın uhdesinde gerçekleştirildi. Hapishanelerden çıkanları merkezin kapısında bekleyen akrabaları karşıladı. Rehinelerin üzerindeki işkence izlerine ve sağlık durumlarına bakıldığında bu insani diplomasi girişiminin kıymeti açıkça görülüyordu.”⁵⁷¹

48 İranlı rehine ve 4 katar vatandaşının serbest bırakılışı

“İstanbul üzerinden son kez iletişim kurulup rejim hapishanelerinde bulunan tutukluların serbest kalıp kalmadığı teyit edildikten ve İran’da tutuklanan Katarlıların da teslim alınıp uçakla dönüş yoluna geçtiklerinden emin olunduktan sonra rehineleri Şam’a götürmek için bir engel kalmamıştı. Böylece Duma’da teslim alınan İranlı esirlerle birlikte Şam istikametinde harekete geçildi. Silah sesleri otobüsün yakınlarında yankılansa da herhangi bir sorun yaşanmadan rejim tarafına ulaşmak mümkün oldu.”⁵⁷²

Suriye’de gerçekleştirilen bu esir takası “İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir günde yapılan en büyük takas” olarak tanımlanmıştır.⁵⁷³ Saha tecrübesi, operasyon kabiliyeti, taraflar nezdinde güven vb. pek çok açıdan Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi aktörlüğü

⁵⁶⁹ Suriye rejimi anlaşma aşamasında hapishanelerindeki tüm kadın tutukluların serbest bırakılması şartını kabul etmiştir. Ancak daha sonra ellerinde sadece 76 kadının bulunduğunu belirttiği için 76 kadın serbest bırakılabiliştir. Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 390.

⁵⁷⁰ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 390-393.

⁵⁷¹ Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 392.

⁵⁷² Şahin, “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”, 393.

⁵⁷³ “... Bunlar arasında özellikle vurgulanması gereken, Suriye’de 2130 tutuklunun 48 İranlı rehine karşısında takas edilmesinin Vakfımız tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu sayı 2. Dünya savaşı sonrası bir günde yapılan en büyük esir takası olmuştur.” İHH, “İnsani Diplomasi”.

kabiliyetlerine dair önemli bir örnektir. İHH'nın iktisadi, kültürel ve sosyal sermaye kullanarak gerçekleştirdiği bu faaliyet, kurumun sembolik sermayesinin artmasına da vesile olmaktadır.

4.1.3.3. Savunuculuk Örneği Olarak Vicdan Hareketi

Savunmasız kişilerin menfaatlerini korumaya yönelik eylemleri desteklemek ve uygulamak üzere karar vericileri, paydaşları ve ilgili kitleleri etkilemeye yönelik bilinçli bir süreç⁵⁷⁴ olan savunuculuk, Türk sivil toplum kuruluşlarının da kullandığı yöntemlerden birisidir. Çalışmamızda Halep tahliyesinin ele alındığı bölümde zikredilen “Haleplileri Görmezden Gelmeyin” kampanyası ve “Halep’e Yol Açın”⁵⁷⁵ konvoyu, Türk Kızılay ve İHH'nın yürüttüğü örnek savunuculuk kampanyalarındandır. Bu bölümde bir başka savunuculuk faaliyeti, Vicdan Hareketi, örnek olarak ele alınacaktır. İHH'nın Vicdan Hareketi'nin paydaşlarından biri olması, Hareket'in yurtiçi ve dışında önemli bir kitleyi harekete geçirebilmesi nedeniyle bu vaka örnek olarak seçilmiştir.

Savunuculuk - Vicdan Hareketi					
Örnek Vaka					
VAKA	SORUN	HEDEF	YÖNTEM	İD AKTÖRÜ	SONUÇ
Suriye hapishanelerinde 7000 kadının esir tutulması	Esaret-hayati tehlike	Özgürlüğüne kavuşturma	Savunuculuk	Türk STK'lar Yabancı STK'lar	Yerel ve uluslararası çapta gündem oluşturuldu.

Tablo 10: Örnek Vaka – Savunuculuk

⁵⁷⁴ Fouchard, *Advocacy Toolkit: A Guide to Influencing Decisions that Improve Children's Lives*, 3.

⁵⁷⁵ Halep’e Yol Açın Konvoyu’na çalışmamızda incelenen Aziz Mahmûd Hüdayî Vakfı da destek vermiştir. İsmail Kıraç, *Yönetişim ve Yetenek Eksenli Bir Bakışla Mülteci Sorununun Çözümü: Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Örneği* (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 89.

Vicdan Hareketi, Suriye’de hapiste tutulan kadınların serbest bırakılması için kamuoyu baskısı oluşturmayı hedefleyen sivil bir harekettir. 2018 yılında Vicdan Konvoyu adıyla bir karayolu konvoyu olarak düzenlenmiş, bir yıl sonra Vicdan Hareketi adını almıştır. Özelde Suriye’de genelde ise tüm dünyada mahpus kadın ve çocukların serbest bırakılması, savaşlarda kadın ve çocukların korunması amacıyla çalışmalarına devam eden bir sivil harekete dönüşmüştür. Hareketin tüm bileşenleri bu prensipler üzerine anlaşılmış, ortak bir logo ve slogan belirlenmiş ve tamamen sivil bir inisiyatif olarak hareket etmiştir.⁵⁷⁶ Suriye’de esaret altında bulunan yaklaşık 7000 kadın ve çocuğun özgürleştirilmesi için seferber olmuş bir harekettir.

“Bizler, dünyanın dört bir yanından farklı din, dil, renk, ırk, cinsiyet fark etmeksizin bir araya gelmiş insanlar ve sivil toplum kuruluşlarıyız. Amacımız Suriye savaşı sırasında tutulan ve hapsedilen kadın ve çocukların serbest bırakılması için insanlık vicdanını temsil eden sivil bir inisiyatif olarak basın toplantıları, medya kampanyaları, diplomatik temaslar vb. sivil ve barışçıl çabalar ortaya koymaktır.”⁵⁷⁷

Yukarıdaki ifadelerde Vicdan Hareketi Sözcüsünün belirttiği, Suriyeli kadın esirlerin kurtarılması için harekete geçme amacı insani diplomasinin insani değerlerin yaşatılması çabası ile uyumaktadır. Hareketin faaliyet kalemleri arasında belirttiği basın toplantıları, medya kampanyaları vb. çalışmalar insani diplomasinin savunuculuk faaliyetleri kapsamına girmektedir. Diplomatik temaslar şeklinde işaret ettiği husus ise doğrudan insani diplomasinin müzakere bahsi ile örtüşmektedir. Buna ek olarak, Vicdan Konvoyu bu diplomatik temaslar kapsamında devlet liderleri, uluslararası mekanizmalar ve dini liderlerle görüşmeler gerçekleştireceğini de açıklamıştır.⁵⁷⁸

⁵⁷⁶ Vicdan Hareketi, 20 Şubat 2019’da Haliç Kongre Merkezi’nde 45 ülkeden katılımcı ile bir basın açıklaması düzenlemiş ve dünyaya seslenmiştir. Hareketin sloganı “Çünkü insanız” şeklinde deklare edilmiştir. Yakın geçmişte Suriyeli kadınların mağduriyetlerine benzer dramlar yaşayan Srebrenitsa ve Hocalı gibi bölgelerden katılımcıların yanı sıra farklı ülkelerden katılımcılar da basın açıklamasında söz almıştır: İngiltere Parlemtosundan The Hon Baroness Uddin, Nelson Mandela’nın Torunu ve Milletvekili Chief Mandela, Malezya İktidar Partisi Milletvekili Mohamed Arif, Ekvadorlu Milletvekili Ana Belen Marin Aguirre, Tanzanyalı Milletvekili Mgeni Hassan Juma, Ukrayna Milletvekili Dr. Olga Bogomolets, Afganistan Meclis Üyesi Fawzia Raufi, Avusturyalı Milletvekili Maha Abdo Oam, Pakistan Milletvekili Munaza Hassan, Kenya Müslümanları Yüksek Konseyi Başkanı Yusuf Abdulrahman Nzibo ve Katar Kadınlar Spor Komitesi Başkanı Lulva Al-Mary. “Suriyeli Kadınlar Derhal Serbest Bırakılsın” (Erişim 26 Nisan 2023).

⁵⁷⁷ Vicdan Hareketi Sözcüsü Yavuz Dede, “Biz Kimiz” (Erişim 26 Nisan 2023).

⁵⁷⁸ Vicdan Konvoyu Raporu’nda, bundan sonra ne yapılacağı konusunda, “Buna göre hareketin yeni önceliği ve amacı diplomatik temaslarla mahkûm kadınların kurtuluşuna vesile olmak. Devlet liderleri, uluslararası mekanizmalar ve dini liderlerle yapılacak görüşmelerle sadece kadınlardan oluşan uluslararası heyetler olarak temaslar gerçekleştirilecek.” denmiştir. Vicdan Konvoyu, Vicdan Koncoyu Raporu (Erişim 26 Nisan 2023).

Türkiye merkezli bu harekete, Afganistan, Arnavutluk, Avustralya, Bangladeş, Bangsamoro, Benin, Bolivya, Bosna Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Çad, Komor, Fildişi Sahili, Küba, Cibuti, Ekvador, Etiyopya, Fransa, Yunanistan, Gine, Haiti, Macaristan, Hindistan, Irak, İtalya, Japonya, Ürdün, Kenya, Kosova, Kırgızistan, Lübnan, Libya, Malezya, Maldivler, Mali, Moğolistan, Karadağ, Fas, Nepal, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Pakistan, Filistin, Peru, Romanya, Ruanda, Sierra Leone, Somali, Suriye, Güney Afrika Cumhuriyeti, Sri Lanka, Sudan, Tanzanya, Tayland, Togo, Türkiye, Uganda, Ukrayna, İngiltere, Venezuela, Yemen ve Zimbabwe’den çok sayıda sivil kurum destekçi olmuştur.⁵⁷⁹ Kurumlara ek olarak çok sayıda ülkeden milletvekili, aktivist, akademisyen, hukukçu, sanatçı, sivil toplum kuruluşu temsilcisi, gazeteci ve farklı meslek gruplarına mensup şahıslar da harekete desteklerini açıklamıştır. Bu katılımcıların her biri alana kendi kültürel ve sosyal sermayeleriyle katılmıştır. Örneğin Nelson Mandelan’ın torunu Nkosi Mandela, Vicdan Hareketi’nin İstanbul’da düzenlenen basın toplantısında uluslararası kamuoyuna seslenmiş, “Mandela’nın torunu olma” sembolik sermayesi ile kamuoyunun dikkatini çekmiştir.⁵⁸⁰

Vicdan Konvoyu ile 2018 yılının Mart ayında 55 farklı ülkeden kadın katılımcılar İstanbul’da buluşup otobüslerle Suriye’nin Hatay sınırına hareket etmiştir.⁵⁸¹ Kocaeli, Sakarya, Ankara, Aksaray ve Adana’da duraklayan konvoy her durakta basın açıklamaları yapmış ve dünyaya seslenmiştir. Ankara durağında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan tarafından kabul edilmiş, TBMM İnsan Hakları Komisyonu ile ortak basın açıklaması düzenlemiştir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde Hatay sınırında yapılan toplu oturma eylemi ile Suriyeli mahpus kadınların sesi dünyaya duyurulmuştur.⁵⁸² Böylece hareketin sembolik sermayesi artırılarak hedeflerine ulaşmada daha etkin olma imkânı bulmuştur.

⁵⁷⁹ Vicdan Hareketi, “Destekleyen Kuruluşlar” (Erişim 26 Nisan 2023).

⁵⁸⁰ Vicdan Hareketi, “Destekleyen Kişiler” (Erişim 26 Nisan 2023). CNN Türk, “Vicdan Hareketi toplantısı yapıldı” (Erişim 04 Şubat 2024).

⁵⁸¹ Vicdan Konvoyu’nun organize edilme aşaması şu şekilde anlatılıyor: “Öncelikle amaç ve çağrı oluşturuldu. Türkiye’deki kadınların çağrısı ve daha önce hapiste kalmış mazlum Suriyeli kadınların desteği ile Vicdan Konvoyu sivil inisiyatifi başlatıldı. Dünyanın dört bir yanından kadınlara bu Vicdan Hareketi çağrısı ulaştırıldı. Davet ve destek talebi içeren mektuplar gönderildi. İlk ve en hızlı cevap Bosnalı kadınlardan geldi. Başta Srebrenitsa anneleri olmak üzere Bosnalı kadınlar 4 otobüs organize ederek Bosna’dan İstanbul’a karayolu ile ulaştılar. Çağrı mektuplarına dünyanın dört bir yanından cevaplar gelmeye başladı. Vicdan Konvoyu olağanüstü hızlı bir şekilde uluslararası sivil kadın dayanışma inisiyatifine dönüştü. Bu arada Vicdan Konvoyu için çalışma komisyonları otobüslerin organizasyonundan medya iletişimine, konaklama mekânlarının ayarlanmasından güzergâhın netleştirilmesine kadar tüm detaylar kadınlardan oluşan komisyonlar tarafından koordine edildi.” Vicdan Konvoyu, Vicdan Konvoyu Raporu.

⁵⁸² Vicdan Konvoyu, Vicdan Konvoyu Raporu.

Vicdan Konvoyu’ndan bir yıl sonra Suriyeli mahpus kadınlar için 110 ülkeden 2000 STK’nın desteğini alan hareket, yine Dünya Kadınlar Günü’nde, Türkiye’nin 81 ilinde ve dünyanın 23 ülke ve bölgesinde eş zamanlı oturma eylemi ve basın açıklaması gerçekleştirmiştir. Sultanahmet’teki oturma eylemine on binden fazla kişi katılmıştır.⁵⁸³

Vicdan Hareketi’nin katılımcılarından biri olan İHH, bu hareketi şöyle değerlendirmektedir. Suriye’de mahpus tutulan kadın ve çocukların serbest bırakılması için bir taraftan Suriye, Lübnan, Rusya, İran ve Kuveyt gibi devletlerle müzakereler sürerken diğer yandan Vicdan Hareketi gibi bir oluşumla küresel çapta baskı oluşturulmakta ve Suriye rejimi ikna edilmeye çalışılmaktadır.⁵⁸⁴ Hareket’in Sözcüsü Avukat Gülden Sönmez de uluslararası aktörlere şu şekilde seslenmiştir:

“Tüm insanlığı savaşlarda kadın ve çocukların korunması için etkili tedbirler almaya davet ediyoruz. Başta Birleşmiş Milletler ve İslam İşbirliği Teşkilatı olmak üzere tüm uluslararası mekanizmaları, Türkiye, Rusya ve İran başta olmak üzere gücü ve inisiyatifi olan tüm devlet liderlerini bu konuda çaba sarf etmeye davet ediyoruz. Dünyanın dört bir yanındaki tüm vicdanları bugünden itibaren ses yükseltmeye ve son Suriyeli kadın ve çocuk özgür oluncaya dek çaba sarf etmeye davet ediyoruz.”⁵⁸⁵

Yine sembolik sermaye artırımının bir örneği olarak Vicdan Hareketi, Vicdan Konvoyu ve dünya çapında gerçekleştirdiği oturma eylemleri ve basın açıklamalarına ek olarak Cenevre’de BM bünyesinde Suriyeli mahpus kadınları gündeme taşıdığı bir panel düzenlemiştir.⁵⁸⁶

Vicdan Hareketi, Türkiye merkezli bir sivil hareket olarak 45 ülkeden siyasetçi, aktivist, akademisyen, hukukçu, sanatçı, sivil toplum kuruluşu temsilcisinin ve çok sayıda kişinin desteğini alarak yola çıkmıştır. Kuruluşundan bir yıl sonra (2020) 110 ülkeden 2000 STK’nın desteğini alabilmiştir. Hem Türkiye hükûmeti hem uluslararası örgütler ve hem de diğer ülke kamuoylarında gündem olabilmiştir. Suriye’de mahpus bulunan 7000 kadın için önemli bir desteği mobilize etmiştir. Bu yönüyle Türk sivil toplum kuruluşlarının operasyon kabiliyetini, ilişkiler ağını ve dolayısıyla sosyal sermayesini gösteren önemli bir oluşumdur.

⁵⁸³ Vicdan Konvoyu, “Tutsak Kadınlara Özgürlük” (Erişim 26 Nisan 2023).

⁵⁸⁴ Katılımcı II, Kişisel Görüşme, 05 Şubat 2020.

⁵⁸⁵ Vicdan Hareketi Sözcüsü Avukat Gülden Sönmez, Vicdan Hareketi Basın açıklaması, “Suriyeli kadınları derhal serbest bırakın!” (Erişim 30 Nisan 2023).

⁵⁸⁶ Vicdan Hareketi, “BM’de Tutsak Kadınlar Oturumu” (Erişim 20 Mart 2023).

4.2. Dolaylı Katkılar

Toplumsal alanlar sınırları kesin bir şekilde çizilemeyen, etkileşim ve dönüşüm halinde olan alanlardır. Ayrıca toplumsal alan dinamiktir ve değişime her zaman açıktır.⁵⁸⁷ Türk sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği insani diplomasi alanı da bu dinamizmden payını almaktadır. İncelediğimiz sivil toplum kuruluşları, alanın sosyal failleri olarak yapıp ettikleriyle alanı etkilemektedir. Bu bölümde Türk STK'larının alanın yapılandırılmasına dolaylı olarak etki eden eylemleri incelenecektir. Türk sivil toplum kuruluşlarının, çalışmamıza yansıyan veriler ışığında, temel olarak üç kategoride alanın yapılandırılmasını dolaylı yoldan etkilediği tespit edilmiştir: (ii) İnsani diplomasi literatürünün ve alanının gelişimine katkı, (ii) Türk tipi yardım modelinin sermayeleştirilmesi ve (i) yerel kapasitesinin geliştirilmesi. Aşağıda mezkûr etkiler sırasıyla ele alınacaktır.

4.2.1. İnsani Diplomasi Literatürünün ve Alanının Gelişimine Katkı

İncelediğimiz Türk sivil toplum kuruluşları, en az 30 yıldır insani yardım alanında faaliyet gösteren kurumlardır.⁵⁸⁸ İnsani alanda uzun yıllardır faaliyet gösteren bu kurumlar, insan kaynağı, gönüllü desteği, bütçeleri vb. sermaye unsurlarıyla sosyal sermayelerini artırarak alanda varlık göstermektedir.⁵⁸⁹ Sosyal uzamda sahip oldukları sermayenin türüne ve toplam hacmine göre dağılmış durumdadırlar.⁵⁹⁰ Belirli sermayelerle alana gelen kuruluşlar, alanda sermaye üretimine devam ederler. İnsani diplomasi literatürünün gelişimine yapılan katkılar kültürel sermaye artırımına, özelleştirecek olursak *nesneleşmiş kültürel sermaye* artırımına örnektir. Nesneleştirilmiş kültürel sermaye, düşüncelerin nesneler üzerine (kitap, sanat eserleri vb.) aktarılmasıdır.⁵⁹¹

İnsani diplomasi aktörlerinin literatüre ve dolayısıyla alandaki kültürel sermaye artırımına katkısı iki şekilde -dolaylı ve doğrudan- gerçekleşmektedir. Dolaylı katkıları, yürütmüş oldukları faaliyetlerin kayda geçmesi ve literatüre konu olması ile gerçekleşmektedir. İkincil aktörlerin, akademisyen, gazeteci vb. kişilerin insani aktörlerin faaliyetlerini inceleyen çalışmaları bu kategoridedir. Nitekim insani kuruluşların insani diplomasi faaliyetleri muhtelif

⁵⁸⁷ Bourdieu - Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 89.

⁵⁸⁸ İncelediğimiz kurumlar arasında en yeni kurum olan İHH 1992 yılında kurulmuştur. İHH İnsani Yardım Vakfı, "Tarihçe", ts.

⁵⁸⁹ Sosyal sermaye, gerçek ve potansiyel kaynakların toplamından oluşmaktadır. Kurumların temel sermaye göstergeleri için bu çalışmanın 5.1.1. STK'ların Sermaye Birikimleri bölümüne bakınız.

⁵⁹⁰ Pierre Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, 66.

⁵⁹¹ Pierre Bourdieu, "The Forms of Capital", *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J. G. Richardson (Greenwood Press, 1986), 243.

makale, yüksek lisans ve doktora tez çalışmasına konu olmaktadır. Örneğin İHH'nın insani diplomasi anlayışı ve Moro'daki arabuluculuk görevi çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının genişleyen rolü, devlet-sivil toplum ilişkileri açısından İHH ve Moro örneği incelenmiştir.⁵⁹² Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı'nın Gana'daki faaliyetleri bir yüksek lisans tezinde incelenmiştir.⁵⁹³ Kızılay ve TDV'nin faaliyetleri bir yüksek lisans tezine konu olmuştur.⁵⁹⁴ Bir başka örnek verilecek olursa Türk Kızılay'ın 2008-2018 arasındaki uluslararası yardımlarını inceleyen makale, yardım hacmindeki artışa işaret ederek, insani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin uluslararası imajına katkısını incelemiştir.⁵⁹⁵ İnsani diplomasi aktörleri, kamuya paylaşılan raporlar, haberler, anlık sosyal medya paylaşımları, sonuç raporları, mülakatlar vb. araçlarla bu çalışmalardan faydalananak kişilere veri sunmaktadır. Kuruluşların sunduğu bu veriler ikincil aktörler tarafından işlenerek literatüre yansımaktadır. Kurumların kurumsal web siteleri, twitter ve instagram sayfaları, verdikleri demeçlerin yazılı ve görsel medyadaki yankıları, kurum temsilcilerinin şahsi hesaplarından yapmış oldukları duyurular da bu anlamda veri sunan kaynaklar arasındadır.

Literatüre sağlanan katkı ise bizzat insani diplomasi aktörlerinin kendilerinin ürettiği çalışmalardır. Bu tezin literatür kısmında *üçüncü grup literatür* bahsinde detaylı bir şekilde yer verilen çalışmalar bu kategoridedir. İnsani yardım kuruluşlarının bünyelerinde bulunan araştırma merkezleri bu literatürün oluşumuna katkı sağlamaktadır. Kızılay bünyesindeki Kızılay Akademi ve İHH bünyesindeki İNSAMER, kurumlarının insani diplomasi yayınlarını hazırlamaktadır. Kurumsal anlayış ve tecrübe, bu yapıların yayınları aracılığıyla aktarılmaktadır. Suriye hapishanelerindeki tutsak kadınların durumunu anlatan “Captive Women in the Prisons of Syria (Suriye Hapishanelerindeki Tutsak Kadınlar)” raporu gibi, İNSAMER'in yayımladığı rapor ve makaleler, insani diplomasi örnek vakaları açısından geniş bir inceleme alanı sunmaktadır.⁵⁹⁶ Kızılay Akademi tarafından yayına hazırlanan “Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi” kitabı, alana hem teori hem uygulama açısından

⁵⁹² Tabak, “Broadening the Nongovernmental Humanitarian Mission: The IHH and Mediation”; Faruk Demircioğlu, *A categorization of State-NGO relationships in humanitarian diplomacy: The case of İHH in the Philippine peace process.*; Mohamad Abdulfarid Delna, *Humanitarian Diplomacy and Mediation: The Case of Turkey's Diplomatic Intervention in the Bangsamoro Peace Process in the Philippines.*; Kotan, *Küresel Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği Olarak İHH.*

⁵⁹³ Ginedi Abibu Mohammed, *Aziz Mahmut Hüdâî Vakfının Gana'daki Müslümanlar Üzerindeki Faaliyetlerinin Etkileri* (Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁵⁹⁴ Fatma Zehra Aktaş, *Türkiye'nin Uluslararası Sosyal Hizmetleri: Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı* (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁵⁹⁵ Ünal, “Turkey's Humanitarian Diplomacy Approach within the Framework of the Turkish Red Crescent”.

⁵⁹⁶ Karayel vd., “Captive Women in the Prisons of Syria”. Kurumun yayımladığı insani diplomasi konulu diğer makale, rapor ve infografikler için bk: www.insamer.com.

değerlendirmeler sunmaktadır.⁵⁹⁷ Kurumların kendi bünyelerinde yayımladığı çalışmaların yanı sıra kurum temsilcileri, farklı platformlardaki yayınlara katkı sağlayarak da literatürün gelişiminde rol almaktadır. Örneğin Kerem Kınık'ın Türk Kızılay Genel Başkanlığı döneminde, Halil Kürşad Aslan ile eş yazarlı olarak kaleme aldığı “İnsani Diplomasi” başlıklı makalesi Küre Yayınları'ndan çıkan akademik kitapta yayımlanmıştır.⁵⁹⁸

Buraya kadar zikredilen örneklerden anlaşılabileceği üzere Türk sivil toplum kuruluşları *kültürel sermaye* ürünleriyle alanın yapılandırılışını etkilemektedir. İçeriği ve sınırları hakkında kavram karmaşası yaşanan bir alanda,⁵⁹⁹ aktörler kendi bakış açılarıyla kültürel sermaye üretmekte ve alanı bu doğrultuda etkilemektedir.⁶⁰⁰

Diğer yandan aktörler, literatür gelişimi dışında, eylemleri aracılığıyla da alanı dönüştürmekte ve etkilemektedir. Bir önceki bölümde “doğrudan katkılar” başlığı altında incelediğimiz faaliyetlerin her biri alanın kurumsal hafızasına kaydolmaktadır.

4.2.2. Türk Tipi Yardım Modeli ve Ulus Markalama

Türkiye, 2016 yılından bu yana küresel insani yardım raporlarına yansıdığı üzere insani yardım alanında adından söz ettirmektedir. Muhtelif yıllarda kendi gayrisafi milli hasılasına oranla en yüksek miktarda yardım yapan ülkeler arasında ilk sıralarda yer almıştır.⁶⁰¹ 2022 yılında dünyadaki en büyük uluslararası yardım bağışçıları arasında 7,2 milyar dolarlık yardım bütçesi ile birinci sırada yer almıştır.⁶⁰² Türkiye'nin insani yardım alanındaki bu öncülüğü daha önceki yıllarda da -2016, 2017 ve 2018- kendisini listenin üst sıralarına taşımıştır.⁶⁰³

⁵⁹⁷ Kavak, *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*.

⁵⁹⁸ Kınık - Aslan, “İnsani Diplomasi”.

⁵⁹⁹ Alanın tanımlaması ile ilgili durum literatüre “Kavramsal Karışıklık” olarak geçmiştir. Muharrem Ekşi, “İnsani Diplomasi”, *Klasik Diplomasi'den Kamu Diplomasisine Yeni Yöntem ve Araçlar* (Nobel, 2023), 447-462.

⁶⁰⁰ Alanda üretilen kültürel sermaye ürünleri yazılı metinlerle de sınırlı değildir. Savunuculuk merkezli fotoğraf sergileri, kısa film yarışmaları vb. çalışmalar da alanda kültürel sermaye birikimini sağlamaktadır. Birkaç örnek faaliyet için bkz: UGAD, “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı'nda Kudüs Konulu Fotoğraf Sergisi” (Erişim 14 Kasım 2023). Türk Kızılay, “Uluslararası Kızılay Dostluk Kısa Film Festivali'nin Programı Açıklandı” (Erişim 14 Kasım 2023).

⁶⁰¹ Development Initiatives, “Global Humanitarian Assistance Report 2023” (Erişim 15 Mart 2023), 34.; Development Initiatives, “Global Humanitarian Assistance Report 2021” (Erişim 15 Mart 2023), 52.; Development Initiatives, “Global Humanitarian Assistance Report 2020” (Erişim 15 Mart 2023), 35.; TİKA “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018”, *TİKA*, (Erişim: 12 Aralık 2021), 112.

⁶⁰² Bu bütçenin önemli bir kısmını ülke içerisinde Suriyeli mültecilere yönelik sağladığı fonlar oluşturmuştur. “Global Humanitarian Assistance Report 2023”, *Development Initiatives* (2023), 34.

⁶⁰³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018” (Erişim 12 Aralık 2023), 112.

Yukarıda paylaşılan verilerde de görüldüğü üzere, Türkiye'nin insani yardım sahasındaki görünürlüğü artmaktadır. Türkiye'nin insani yardım alanındaki görünürlüğü'nün (ve dolayısıyla sembolik sermayesinin) artmasının arkasında hem resmî hem de sivil kurumların faaliyetleri bulunmaktadır. TİKA'nın 2013 yılında yayımladığı Türkiye Kalkınma Yardımları Raporuna yansıdığı üzere çalışmamızda incelenen dört kurumdan üçü (Kızılay, İHH, TDV) en çok yardım yapan ilk üç sivil toplum kuruluşu, Aziz Mahmûd Hüdayi Vakfı listedeki sekizinci kurumdur.⁶⁰⁴ Görüldüğü üzere çalışmamızda incelenen kurumlar güçlü ekonomik ve sosyal sermayeleriyle Türk insani yardım ekosistemine yüksek düzeyde katkı yapan kurumlar arasındadır.

Türkiye'nin resmî ve sivil aktörleriyle birlikte faaliyet gösterdiği, çalışmada incelediğimiz kurumların da önemli bir işlem hacmiyle katıldığı insani yardım alanında, “Türk tipi yardım modeli” kavramı öne çıkmaktadır.⁶⁰⁵ Resmî mecralar tarafından bizzat Türkiye devletinin sembolik sermayesini artırmak üzere üretilmiş olan “Türk tipi yardım modeli” tabiri, sahada STK'lar tarafından da kullanılmaktadır. Kavram, insani diplomasiyi, “merhamet ve vicdan arasında insan odaklı dış politika”⁶⁰⁶ olarak gören resmî söylemle paralellik arz etmektedir. Sahadaki insani yardım kapasitesi önemli bir kazanım olarak görülmekte ve *Türk tipi yardım modeli* kavramı ile sermayeleştirilmektedir. Türk tipi yardım modeli, Türkiye'nin Afrika'daki insani yardımlarını inceleyen bir saha çalışmasında dokuz temel özelliklerle anılmıştır: (i) yerinde yönetim, (ii) doğrudan (ikili) yardım, (iii) talep odaklı yardım, (iv) insan odaklı yaklaşım, (v) acil ihtiyaçlara acil müdahale, (vi) kalkınma hedefli yardım, (vii) tarafsızlık, (viii) uluslararası taahhütlerle uyumlu etkili yardım, (ix) Türk dış politikası ile uyumluluk.⁶⁰⁷

Kavramın kimler tarafından ne şekilde kullanıldığına bakmak faydalı olacaktır. Bizzat Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin Somali'de hayata geçirdiği kalkınma ve insani yardım projelerinden Türk tipi yardım modelinin sembolü olarak bahsetmiş ve artık kabul gören bir model olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁸ Başbakan Yardımcısı Hakan

⁶⁰⁴ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “Turkish Development Assistance 2014 Report” (Erişim 20 Ocak 2024), 54. Türk STK'larının alandaki işlem hacmini gösteren daha güncel bir listeye rastlanmamakla birlikte TİKA'nın 2021 Kalkınma Yardımları Raporu, hem resmî kurumların hem de sivil kurumların yardımları hakkında güncel bilgi sunmaktadır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021* (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶⁰⁵ Enver Arpa - Murat Bayar, “Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Çalışmaları Dergisi* 1/2 (30 Aralık 2022), 1-17.

⁶⁰⁶ Davutoğlu, “Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects”,

⁶⁰⁷ Arpa - Bayar, “Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği”.

⁶⁰⁸ Habertürk, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türk Tipi Yardım Modeli Kabul Görür Hale Geldi” (Erişim 20 Ocak 2024).

Çavuşoğlu, devletin resmî yardım ajansı TİKA'nın faaliyetleri üzerinden “Türk Tipi Kalkınma Yardımı”nı anlatmıştır.

“...TİKA ya da Türk tipi kalkınma yardımı modelinin çıkış noktası, gittiği ülkenin hem beşeri hem tabii kaynaklarını kendi adlarına kullanılmasını sağlayacak bir altyapının teşekkülünü sağlamak, iki ülke arasındaki iş birliğini sürekli hale getirmek, insanı merkeze almak, adil bir ortaklığa dayanmak ve samimiyettir. Bu noktalardan kalkınma yardımı gerçekleştirmeye başladığımızda gittiğiniz ülkede başka bir şey oluyor. Her şeyden önce diğerinden ayrışyorsunuz. Ya diğeri hiç yok orada çünkü oradan bir beklentisi, pazarı yok. Gitmişse de oranın kaynaklarını sömürmek amacıyla gidiyor. Esas farkımız burada ortaya çıkıyor.”⁶⁰⁹

Türk tipi yardım modelinin, terkipteki kelimelerin anlamına bakılarak diğer yardım modellerinden ayrıştırılmak istendiği düşünülebilir. Zira yukarıdaki anlatıda “Her şeyden önce diğerinden ayrışyorsunuz.” ifadeleriyle de bu duruma işaret edilmiştir. Devlet yetkililerinin kullandığı kavram, devletin resmî yardım ajansı TİKA tarafından da kullanılmaktadır. TİKA raporlarında, samimi, şeffaf, eşit ve ortaklığa dayalı bir model olarak tarif edilmektedir.⁶¹⁰

Türk tipi yardım modeli kavramı devletin farklı yapılarının da gündeminde yer bulmaktadır. Çalışmamıza alan mülakatları çerçevesinde katkı sağlayan Türkiye Maarif Vakfı temsilcisi, Türk tipi yardım modelinin özelliklerinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Bosna’da tekrar bir kriz yaşanırsa uluslararası kamuoyu Türk askerini isteyecektir. Türk askeri canı pahasına gerçekten koruyor. Yardımları adilane dağıtıyor. Bu imaj önemli.

Örnek verdiğiniz için İHH’yı söylüyorum. İHH bugün uluslararası bir yapılanma. İsrail’le, Mavi Marmara ile yaftalanmalar illaki olacaktır, bugün İHH bayrağı bir yerde dalgalanıyorsa insanlar artık orada yardım alınacağını biliyor.

O anlamda Türkiye insani diplomaside en başarılı ülkelerin başında geliyor. Kriz anında ülke, din, dil ayırt etmiyor. Ciddi bir yapısı var, lojistik desteği var, buna ciddi anlamda kaynak sağlayabiliyor.”⁶¹¹

⁶⁰⁹ TRT HABER, “Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşoğlu, Türk tipi kalkınma modelini anlattı” (Erişim 20 Ocak 2024).

⁶¹⁰ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020”, (Erişim 20 Ocak 2024)

⁶¹¹ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Türk tipi yardım modelinin insanı önceleyen yapısı özellikle yardım alan yerel faydalanıcılar gözünde oluşan imaj açısından kıymetlidir. Burada kavramın Türk devletinin sembolik sermayesine katkısı öne çıkmaktadır. Türk tipi yardım modeli, kamu diplomasisi bağlamında diğer halklar üzerinde olumlu imaj yaratarak ülkenin yumuşak gücünü artırmaktadır.⁶¹²

Kavram, resmî kurumlar dışında sahadaki sivil aktörler tarafından da kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında görüştüğümüz kurumlardan Aziz Mahmûd Hüdayî Vakfı temsilcisi de Türk tipi yardım modeli üzerinde durmuştur. Türk tipi yardım modelinin menfaat elde etme üzerine değil bölge halkı için kalıcı çözümler üretmeye odaklanan yapısının altı çizilmiştir. Bu tutum “dostluğunu pekiştir-güçlendir” mottosuyla ifade edilmiştir.

“Diğer devletlerin insanî diplomasi adı altında kriz içerisindeki ülkelerle ‘kazan-kazan’ veya ‘kazan-bağımlı ol’ stratejisi adı altında yardım faaliyetlerinde bulunurken Türkiye modelinde ise bu anlayışlar bir kenara bırakılarak ülkenin acil ihtiyaçları belirlenerek ve kalıcı çözümler üretilerek ‘dostluğunu pekiştir-güçlendir’ anlayışı hâkim durumda.”⁶¹³

Kavram, yine çalışmamıza katkı veren kurumlardan biri olan Türk Kızılay’ın da gündemindedir. Kızılay, alandaki sivil ve resmi aktörlerin birlikte hızlı bir şekilde hareket edebilmesini Türk tipi yardım modelinin bir diğer özelliği olarak zikretmiştir. TİKA, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, AFAD, Yurtdışı Türkler Başkanlığı gibi kurumların ve uluslararası bayrak taşıyan büyük Türk insani yardım kuruluşlarının uluslararası ligde boy gösterdiğini belirten Genel Başkan, bu yapıların hızlı bir koordinasyon ve eşgüdüm modeliyle birlikte hareket edebildiğini ifade etmiştir.⁶¹⁴ Bu görüşle paralel şekilde alan mülakatları kapsamında görüş aldığımız katılımcımız sivil ve resmî aktörlerin alandaki varlıklarının birbirlerini destekleyici nitelikte olduğunu belirtmiştir:

“Biz Türkiye Maarif Vakfı olarak güzel bir mirasa konduk. TİKA ve diğer STK’lar bir zemin hazırlamış otoban döşemiş biz onların

⁶¹² İnsani diplomasiinin kamu diplomasisi bağlamındaki rolünün anlaşılması için bkz: Oğuz Göksu, “21. Yüzyılda Türkiye’nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları”, *Erciyes İletişim Dergisi* 10/2 (2023), 845-870.

⁶¹³ Katılımcı I, Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

⁶¹⁴ Cihannüma, “Moderatör Abdullah Zerar Cengiz, Kerem Kınık ile Cihannüma Araştırma Sohbetleri, İnsani Yardım Politikaları ve Kızılay” *Cihannüma Youtube* (Erişim 12 Eylül 2023).

üzerinden geçiyoruz... Türkiye insani yardımda ciddi bir modeldir. Bir yerde bir kriz olduğunda hemen AFAD üzerinden koordinasyon sağlanıyor. AKUT devlet kurumu değil ama oradan da personel geliyor. Jandarma, polis, itfaiye, bununla birlikte ilgili STK'lar da. Şu an Türkiye'de organizasyon anlamında mükemmel ciddi derecede bir STK yapısı var. Çoğu devlette bu anlamda lojistik üs bile yoktur. Bir kriz anında Türkiye, STK'larla irtibat kurmaktan "gocunmayan", ürkmeyen bir devlet. Akredite etmiş bütün iyiliği ben alayım diye bir derdi de yok. Orada rahatlıkla bir STK kendi amblemi olan kolileri dağıtabiliyor. TR'nin resmi insan kaynağı da sahada insani yüzünü gösterebiliyor. Somurtkan değil "Al sana verdim, ben gidiyorum." demiyor. Bugün bir yerde tsunami olduğunda Güney Asya'da örneğin devletle birlikte Türk STK'lar da gidiyor. Mutlaka koordinasyon için orada bir iki kurum kalıyor ama asıl STK'lar kalıyor."⁶¹⁵

Diğer yandan, buraya kadar aktarılanlardan yola çıkarak, ulusal bir sermaye olarak sahiplenildiğini belirtebileceğimiz Türk tipi yardım modeli, bir ulus markalama aracı olarak da literatüre konu olmaktadır:

"...yardımı ulaştıran aktörün, işe yaklaşım şekli dahi alıcı kitle zihninde donör ülkeye ait bir imaj oluşturmaktadır. Bu imaj, Uluslararası ilişkilerde ulus markalama olarak kavramsallaşmıştır. İşte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış yardımları başta TİKA olmak üzere AFAD, Türk Kızılayı ve Türkiye Diyanet Vakfı vasıtasıyla tüm dünyaya ulaştırılmakta, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uluslararası sistem içerisindeki olumlu imajı da "en cömert" donör ülke olarak perçinlenmektedir... Bu yardımlar, Türkiye'yi dost ve kardeş ülke olarak markalamakta, Türkiye'nin dostlarını artırmakta ve özellikle geçmişten bu yana pek çok ülkeyle var olan bağların daha da güçlenmesini sağlamaktadır"⁶¹⁶

Görüldüğü üzere Türkiye, dost ve kardeş ülke olarak markalanmakta; bu yardım modeli aracılığıyla sosyal sermayesini artırmaktadır. Özetle, çalışmamızda incelediğimiz Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetleri, devletin insan odaklı dış politikasını destekler mahiyettedir. Türk sivil toplum kuruluşları, devletin üzerinde durduğu Türk tipi yardım modelinin sahadaki uygulayıcılarındandır. Devletin kullandığı bu söylem sahadaki sivil aktörler tarafından da kullanılmaktadır. Türk sivil toplum kuruluşlarının sahadaki insani

⁶¹⁵ Katılımcı IX, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.

⁶¹⁶ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Türkiye'nin Dost Eli İnsani Diplomasi*, 160.

diplomasi faaliyetleri, Türk tipi yardım modeli söyleminin ulusal bir sosyal sermaye olarak inşasına katkıda bulunmaktadır.

4.2.3. Yerel Kapasitenin Geliştirilmesi

Türk sivil toplum kuruluşları, insani diplomasi faaliyetlerini yürütürken etkileşim hâlinde oldukları toplumların kapasitesinin geliştirilmesine de destek olmaktadır. Aktörler, dinamik ve değişime açık olan alanda, edindikleri tecrübe ve sosyal sermaye ile yerel toplumun kapasitesini güçlendirme yönünde etkilerde bulunabilmektedir. Türkiye devletinin dış politika enstrümanı olarak kullandığı kurumların da gördüğü bu işlev -TİKA'nın bulunduğu ülkelerde alt yapı hizmeti vermesinden YTB'nin farklı ülkelere öğrencilere burs ve eğitim desteği sağlamasına kadar-⁶¹⁷ kapasite geliştirme mefhumunun net göstergeleridir.

Bu konuda STK'lar da belli işlevler görmekte olup çalışmamıza yansıyan örneklerle yer vermek fikir verici olacaktır. Örneğin Türkiye Diyanet Vakfı'nın yabancı öğrencilere yönelik eğitim programları bu meyanda sonuçlar vermektedir. TDV'nin desteğiyle eğitimlerini tamamlayan gençler ve bu gençlerin görev aldığı yahut irtibatlı olduğu kurumlar bölgeden veri sağlayan, proje uygulayan taraflar olmaktadır. Dışarıdan bir kurumun erişim sağlayamayacağı durumlarda dahi bölge halkına bu kişiler üzerinden insani destek sunulabilmektedir:

“Sahada dünya genelinde 2000'i aşkın partnerimiz var. Mezun öğrencilerimiz var coğrafyalarda. Bu bizim için çok kıymetli bir şey. Her yıl 1000 öğrenci getirip okutuyoruz. Bunlardan 400-500'ünü mezun verip geri gönderiyoruz. Kimi zaman sahadaki irtibatları bu öğrencilerimiz üzerinden kurgulayıp oradaki partner kuruluşlarımız üzerinden de operasyonları icra ediyoruz. Normalde biz o bölgeye girememiş olsak da insanların açlıktan ölmelerine ya da farklı bir zulme uğramalarına engel olmuş oluyoruz.”⁶¹⁸

TDV'ye benzer şekilde Hüdayi Vakfı'nın desteklediği ve burslarıyla katkı sağladığı öğrenciler de kendi ülkelerinde bulunan sivil toplum örgütlerinde aktif olarak görev üstlenmektedir.⁶¹⁹ Vakfın yurtdışındaki yaygın eğitim hizmetleri Türkiye'de eğitimlerini

⁶¹⁷ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), “Faaliyetlerimiz” (Erişim 05 Şubat 2024). Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), “Uluslararası Öğrenciler” (Erişim 05 Şubat 2024).

⁶¹⁸ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁶¹⁹ Kıraç, *Yönetişim ve Yetenek Eksenli Bir Bakışla Mülteci Sorununun Çözümü: Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Örneği*, 73.

tamamlayan mezunları vasıtasıyla hayata geçirilmektedir.⁶²⁰ Türkiye’de eğitimini tamamlayan öğrenciler, kendi ülkelerinde STK yöneticiliği, öğretmenlik, imamlık, yazarlık gibi vazifelerde bulunmaktadır.⁶²¹ Bu faaliyetler söz konusu kurumların ekonomik ve kültürel sermayelerini seferber etmeleriyle mümkün olurken aynı zamanda onların sosyal sermayelerini de güçlendirmektedir. Zira bu hizmetlerden faydalanan kişi ve gruplar bu kurumların paydaşları olmakta ve o ülkelere nüfuz ve erişimlerini artırmaktadır.

Çalışmamızda yer alan kurumlardan bir diğeri Türk Kızılay, sahada edindiği tecrübeyi yerel kurumlarla paylaşarak sivil toplum kapasitesinin geliştirilmesine doğrudan destek olmaktadır. Örnek verilecek olursa Suriye İnsani Yardım Operasyonu esnasında yerel kurumların kapasite gelişimine destek şu şekilde ifade edilmiştir:

“... [Suriye’deki] STK’lara yönelik iki eğitim verdik. Sınır yardımı nasıl yapılır. Kimlere müracaat edilir. Hangi noktalarda vardır. Böyle tafsilatlı bilgi vererek halk sağlığı, barınma vb. kümelere (*cluster system*) yönelik sınır yardımlarının ne şekilde olacağına dair eğitimler verdik.”⁶²²

Türkiye Diyanet Vakfı gerek Türkiye’de gerekse yurtdışında eğitime sunduğu desteklerle insan kaynağının geliştirilmesine de destek olmaktadır. Bu durum eğitim meselesini kurumun önemli işlevlerinden biri haline getirmiştir. Nitekim TDV görevlisi katılımcı bu işlevin önemini vurgulamaktadır:

“Dünyadaki en temel problem bana kalırsa eğitim. Togo’da bir kadın su kuyusu açılacağı zaman “Bize su kuyusu açmayın. Ben kirli su içmeye de susuzluğa da alıştım. Benim çocuğumu alın onu okutun.” demişti. İnsani diplomasiyi yeni bir bakışla yorumlamamız gerekiyor. Adil devlet yardım götüren değildir. Muhtaçlığı ortadan kaldırandır. Cehaletle savaşmak en önemli meselemiz. Zulme uğramayacak bir akıl ve zulmetmeyecek bir vicdana ancak eğitimle ulaşabiliriz. Krizleri çözecek insana ulaşmak eğitimle ilgili.”⁶²³

İnsan kaynağının geliştirilmesine ek olarak bölge halkına istihdam sunulması da yerel kapasitenin geliştirilmesi konusunda önemli bir adımdır. Abluka altında bulunan Gazze’de,

⁶²⁰ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”.

⁶²¹ Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, “Hüdâyi Vakfı Katalog”.

⁶²² Katılımcı VII, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2021.

⁶²³ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

bölgeden çıkış yapamayan ve kısıtlı imkânlar nedeniyle abluka bölgesinde iş bulamayan gençlerin uzaktan çalışma yoluyla istihdam edilmesi mühim bir örnektir.

“10 bilgisayar mühendisi çocuk vardı. Gazze’den dışarı çıkamıyorlardı. Orada eğitim almışlar. Uzaktan hepsini buraya taşıdık. Şu an Türkiye’de uzaktan çalışıyorlar. Onlara iş bulduk.”⁶²⁴

Yine çalışmamızda ele aldığımız kurumlardan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın yerel toplumun gelişimine destek bağlamındaki çalışmalarından biri hem yurt içinde hem de yurt dışında eğitimler yoluyla gerçekleşmektedir. Örneğin 2022 yılı içerisinde Bosna Hersek’te “kentsel arama kurtarma ileri eğitimi, kentsel arama kurtarma eğitici eğitimi, suda arama kurtarma temel eğitimi, suda arama kurtarma ileri eğitimi, suda arama kurtarma eğitici eğitimi”; Lübnan’da “doğada arama kurtarma temel eğitimi, doğada arama kurtarma ileri eğitimi ve doğada arama kurtarma eğitici eğitimi”; Irak’ta “temel afet eğitimi” vermiştir.⁶²⁵ İHH’nin eğitimlerinde arama kurtarma tecrübesi kazanan ekipler daha sonra (2023, 6 Şubat) Türkiye’de yaşanan Maraş merkezli depremlerde Türkiye’ye gelerek deprem sonrasında arama kurtarma çalışmalarına destek olmuştur.⁶²⁶ Ayrıca İHH, faaliyette bulunduğu coğrafyalarda meslek edindirme yoluyla da yerel kapasitenin gelişimine katkıda bulunmaktadır.⁶²⁷

Türk sivil toplum kuruluşlarının insani faaliyetlerinin yerel kapasite üzerindeki etkisinin burada yer verilen örneklerin çok daha üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Burada sadece mülakatlar aracılığıyla paylaşılan verilere yer verilmiştir. Verilerin işaret ettiği üzere kurumların iktisadi, sosyal ve kültürel sermayeleri, yerel toplumun da sermaye üretimine destek olmaktadır. Bu hususa değinilfikten sonra STK’ların sahada karşılaştığı zorluklar meselesi ele alınacaktır.

4.3. Sahada Karşılaşılan Zorluklar

Daha önceki bölümlerde çalışmada incelediğimiz STK’ların alandaki varlık motivasyonlarından birinin “insanlık” ilkesi olduğunu belirtmiştik. Bu doğrultuda alandaki STK’ların, oyunu temel insani ilkeleri gerçekleştirmek ve faydalanıcılara hizmet sunmak

⁶²⁴ Katılımcı VIII, Kişisel Görüşme, 08 Mayıs 2023.

⁶²⁵ İHH İnsani Yardım Vakfı, "İHH Faaliyet Raporu 2022" (Erişim 20 Haziran 2023).

⁶²⁶ Anadolu Ajansı (AA), “Türkiye’nin Eğittiği Lübnanlı Arama Kurtarma Ekibi 3 Kişiyi Enkazdan Sağ Çıkardı” (Erişim 20 Haziran 2023).

⁶²⁷ İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH Faaliyet Raporu 2022” (Erişim 21 Kasım 2023).

amacıyla oynadıkları görülmektedir. Dolayısıyla, bu STK'ların temel gayesi ve odağı, faydalanıcılara ulaşmak, ihtiyaçlarını gidermek ve sıkıntılarını bertaraf etmektir. Ancak çatışma ve doğal afet gibi kriz bölgeleri, nice kritik gelişmeye gebe dir. STK'lar, sahadaki zorluk ve kısıtlar nedeniyle, alandaki varlık motivasyonları olan faydalanıcılara ulaşma, faydalanıcıları koruma ve yardım malzemelerini ulaştırma gibi konularda sıkıntı yaşayabilmektedir. Yani faydalanıcıların, insani yardım malzemelerinin ve insani yardım çalışanlarının güvenliğinin sağlanması konusunda yaşanan sıkıntılar, insani diplomasi aktörlerinin karşı karşıya kaldığı risklerin başında gelmektedir.

Bu konuyu örneklendirmek mümkündür. İHH'nın öncülüğüyle Gazze ablukasını delmek üzere yola çıkan Gazze Özgürlük Filosu'na İsrail'in düzenlediği saldırı sonucu 10 insani yardım gönüllüsü hayatını kaybetmiştir.⁶²⁸

“Mavi Marmara gemisinin ele geçirilmesi sırasında İsrail güçlerinin güç kullanması sonucu meydana gelen can kaybı ve yaralanmalar kabul edilemez. İsrail güçleri tarafından dokuz yolcu öldürülmüş ve birçoğu da ağır yaralanmıştır. Dokuz ölümle ilgili olarak İsrail tarafından Heyete tatmin edici bir açıklama yapılmamıştır. Ölenlerin çoğunun, sırtları da dahil olmak üzere birden fazla kez veya yakın mesafeden vurulduğunu gösteren adli kanıtlar, İsrail tarafından sunulan materyalde yeterince açıklanmamıştır.”⁶²⁹

Türk STK'ların, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin ve Suriye Kızılayı'nın sürecin içerisinde olduğu bir tahliye esnasında başka bir insani kayıp yaşanmıştır. 2016 yılında bombardıman altındaki Halep'ten sivillerin tahliye edilmesi esnasında, sivilleri taşıyan otobüse ateş açılmış ve altı sivil hayatını kaybetmiştir.

“O noktada Suriye Arap Kızılayı, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, diğer uluslararası taraflar ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı gibi pek çok tarafla tekrar temas kuruldu ve yeniden anlaşma sağlanıp başlanılan noktaya geri dönülebilmesi ancak dört saat sonra mümkün olabildi.

Mayınlı bölgeye yine bir iş makinesi gönderildi ve otobüslerin geçişi için yol açıldı. Karşı tarafa da ilk otobüslerin yola çıkabileceğine dair haber iletildi. Biz kendi bulunduğumuz tarafta muhasaradan kurtarılan insanların nakledilmesi için otobüsleri hazırlamış bekliyorduk. Sivilleri taşıyan otobüsler sıcak hatta, yani aradaki bölgeye girdikleri anda

⁶²⁸ Anadolu Ajansı (AA), “Mavi Marmara saldırısının üzerinden 12 yıl geçti” (Erişim 30 Kasım 2023). Filo katılımcılarından Uğur Süleyman Söylemez, saldırı anında ağır yara almış, dört yıl komada kaldıktan sonra vefat etmiştir. Anadolu Ajansı (AA), “Süleyman Söylemez Toprağa Verildi” (25 Kasım 2023).

⁶²⁹ Geoffry Palmer vd., "Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident" (Erişim 10 Eylül 2023).

üzerlerine Suriye tarafından ateş açıldı. Maalesef o otobüste bulunan altı kişi yaylım ateşinde hayatını kaybetti.”⁶³⁰

Yine bir başka vakada 2020 yılında Suriye’de saha görevinde bulunan Türk Kızılay personeli Mehmet Arif Kıdımın, Türk Kızılay ekibinin bulunduğu araca düzenlenen silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir.⁶³¹

“2020 Eylül’ünde Suriye’nin kuzeyinde yer alan Çobanbey ile el-Bab arasındaki bölgede seyir hâlinde bulunan, üzerinde ve tavanında belirgin şekilde Kızılay amblemi taşıyan araca, plakasız iki araçtan yüzleri maskeli ve kamuflej kıyafetli kişiler çapraz ateş açtı. Saldırıda Kızılay personeli Mehmet Arif Kıdımın (40) hayatını kaybederken iki Kızılay personeli de ağır yaralandı. Mehmet Arif Kıdımın el-Bab’da bulunan Sevgi Mağazasında görev yapmaktaydı.”⁶³²

Dünya genelinde yardım çalışanlarının maruz kaldığı saldırılar takip edilmektedir. Örneğin, Aid Worker Security Database raporuna göre 2021 yılında insani yardım çalışanlarına yönelik 461 saldırı gerçekleşmiş, 141 kişi hayatını kaybetmiş, 117 kişi kaçırılmış ve 203 kişi yaralanmıştır.⁶³³

Bir başka vakada, 2023 yılının Ekim ayında başlayan Gazze’ye yönelik İsrail saldırılarında, insani diplomasi aktörleri erişim konusunda ciddi sıkıntı yaşamıştır. Çalışmada incelediğimiz tüm kuruluşlar, Gazze halkına tabanları ile birlikte destek vermiş, bağış toplamış,⁶³⁴ ancak bölgeye ulaştırılan yardımlar günlerce Refah Sınır Kapısı’nda bekletilmiştir. Gazze içerisinde insanların açlıktan ölme noktasına geldiği bir raddede, yardım malzemeleri uzun süre kapıda bekletilmiştir.⁶³⁵

“Düşünebildiğim tek şey, halihazırda WFP depolarında, Port Said’de ve zorlu koşullarda yaşayan 2,2 milyon insana gitmeye hazır kamyonlarda bulunan 21.000 metrik tondan fazla gıda hacmi. Sınır bozucu ve üzücü. Yiyecek burada. Daha fazla sınır kapısı olsaydı daha fazla içeri girebilirdik. Gazze’deki herkes bizim burada olduğumuzu, hazır olduğumuzu bilsin diye sınırın ötesinden bağırmak istiyorum.

⁶³⁰ Kavak, “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”, 363.

⁶³¹ Türk Kızılay, “Kızılay Aracına El Bab’ta Hain Saldırı:1 Kızılay Personeli Şehit Oldu” (Erişim 10 Eylül 2023).

⁶³² Namli, “İnsani Yardım Çalışanlarının ve İnsani Yardımların Korunmasında İnsani Diplomasi”, 323.

⁶³³ Aid Worker Security Database, “Figures at a Glance 2022” (Erişim 05 Ocak 2024).

⁶³⁴ Çalışmada yer alan STK’ların Ekim 2023’te başlayan Gazze saldırılarına dair bilinçlendirme ve fon toplama kampanyalarının görselleri Ek 6’da STK’ların Gazze Kampanya fgörselleri başlığı ile paylaşılmıştır.

⁶³⁵ Miriam Berger, “Gaza’s Desperate Hunger: Families Struggle to Fend Off Starvation”, *The Washington Post* (Erişim 25 Ocak 2024).

Ancak kamyon dolusu yiyecek ile diğer taraftaki milyonlarca çaresiz insan arasında bürokrasi ve siyaset tarafından örülmüş 12 km'lik kum rengi bir duvar var.”⁶³⁶

Bu vakada yardım malzemeleri faydalanıcılara zamanında ulaştırılamamış, “dünyanın canlı yayında soykırım izlediği” bir dramı yaşayan Gazze halkının mağduriyeti devam etmiştir.⁶³⁷ Dolayısıyla erişim ve güvenlik alanında yaşanan sıkıntılar muhtaç gruba doğru zamanda, doğru araçlarla ve etkili şekilde ulaşabilme konusunu sıkıntıya sokabilmektedir.

Aktörlerin sahada karşılaştığı sorunlara dair çalışmamıza katkı sağlayan katılımcıların münferit olarak işaret ettiği, dolaylı risk faktörü olarak görülebilecek başka hususlar da olmuştur. Bunlardan biri insani diplomasi alanının bir mesleki formasyon alanına dönüşmemiş olması ve yetişmiş insan unsurunun azlığıdır. Klasik diplomasi alanında, alana girecek diplomatların, hangi kültürel sermayeye (diploma ve yeterlilikler) sahip olması gerektiği konusunda bir temayül mevcut iken, insani diplomasi alanında faaliyet gösterecek kişiler için belli bir formasyon bulunmamaktadır. Alanda farklı arka planlardan ve eğitim düzeylerinden kişiler görev alabilmektedir. Buradaki mesele farklı arka planlardan gelen kişilerin alanda görev alabilmesi değil, insani diplomasi alanında “bir insani diplomatın asgari olarak sahip olması gereken yeterlilikler” konusunda belli bir mesleki eğitim ve formasyon mutabakatı oluşmamış olması ve bu nedenle aktörlerin alanda muhatap kabul edilme konusunda sıkıntı yaşamasıdır. İnsani diplomasi aktörlerinin tanınmış bir meslek grubu olarak görülmediği, bu durumun sahada aktörler nezdinde muhatap kabul edilme önünde bir engel oluşturabileceği belirtilmiştir:

“İnsani diplomat kavramı ve bu kavramı taşıyan kişiler henüz bir meslek erbabı olarak tanınmamaktadır. İnsani diplomasi aktörlerinin kabul görmesi konusunda dünya genelinde bir tanınırlık sorunu vardır. Devletlerin ve klasik diplomasi aktörlerinin insani diplomasinin farkında olduğunu söylemek mümkün değildir. Öncelikle bir insani yardım aktörünün kendisini bu muhataplarına kabul ettirmesi gerekmektedir.”⁶³⁸

Katılımcımız Türkiye’de bu alandaki eğitim boşluğuna da dikkat çekmiştir:

⁶³⁶ Relief Web, “Hunger’s Border: Why Aid Trucks Taking Humanitarian Gear and Food into Gaza Face Long Waits” (Erişim 25 Ocak 2024).

⁶³⁷ TRT Haber, “Avukat Ni Ghralaigh: Canlı Yayınlanan İlk Soykırım Gazze’de Oldu” (Erişim 12 Ocak 2024).

⁶³⁸ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

“Avrupa’daki programlara baktığımızda yani çok spesifik afet yönetimi gibi çatışma yönetimi gibi veya insani yardım gibi farklı sektörlerle ait lisans programlarıyla yüksek lisans programlarıyla çok fazla karşılaşıyoruz. Bu anlamda bir uçurum doğuyor yani Türkiye’den yetişen bir insani yardım çalışanının uluslararası sisteme angaje olmasını çok zorlaştıran bir şeyle karşı karşıyayız bu anlamda.”⁶³⁹

Alanda faaliyet gösterecek kişilerin kabiliyetleri, akademik ve mesleki yeterlilikleri, dil ve iletişim becerisi vb. insani projelerin akıbetini etkileyecek düzeyde önemlidir. Aktörler, etkili dinleme sanatından toplantı yönetimine, muhatabın kültürel hassasiyetlerini gözetebilmeye kadar geniş bir beceri / sermaye kümesine sahip olmaları gereken hassas ortamlarda çalışmaktadır. Yukarıda bahsedilen ifadeler insani diplomasi alanında faaliyet gösteren bireylerin, alanda yetkilendirme sağlayan eğitimler konusunda bir formal yapı olmadığına işaret etmiştir. Ancak sahada faaliyet gösteren Türk STK’ların alanda çalışan görevlilerin vasıflarını güçlendirme yönündeki emekleri zikredilmeye değerdir. Alanda insani diplomatların yeterliliklerini artırmak üzere düzenlenen çeşitli eğitimler bulunmaktadır. Türk STK’lar, yurtiçinde ve uluslararası insani yardım ekosistemindeki bazı eğitimlerin çalışanları tarafından alınması konusunda teşvik edici olmaktadır. Örneğin Uluslararası Kızılay Kızılay Hareketi’ne mensup Türk Kızılay’ın çalışanlarına aldırıldığı Uluslararası Seferberlik ve Harekete Hazırlık (International Mobilization and Preparation for ACTION (IMPACT)) eğitimi, kriz bölgelerinde görev alacak Hareket mensuplarının sahaya hazırlığını sağlayan, hareketin ortak çalışma kültürünü yaygınlaştıran bir eğitimidir.⁶⁴⁰ İHH İnsani Yardım Vakfı, insani yardım alanında ortak standartları belirleyen İnsani Yardım Sözleşmesi ve İnsani Yardımda Asgari Standartlar (The Humanitarian Charter and Minimum Standards (SPHERE)) eğitimini çalışanlarına aldırıştır.⁶⁴¹ Özetle, evet insani diplomasi alanında klasik diplomasi alanında olduğu gibi belli bir yetkilendirme sistemi oluşmamıştır. Ancak alandaki STK’lar, çalışanlarının uluslararası insani yardım ekosistemine adaptasyonu konusunda yenilikleri ve imkânları takip etme gayretindedir.

⁶³⁹ Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

⁶⁴⁰ Türk Kızılay, “Kızılaycılar Uluslararası Alan Görevleri İçin Hazırlık ve Seferberlik Eğitimine (IMPACT) Katıldı”, (Erişim 20 Aralık 2023).

⁶⁴¹ Sphere hakkında detaylı bilgi için bkz: Sphere, “The Sphere Handbook 2018”, (Erişim 20 Aralık 2023). İHH çalışanlarının 2022 yılı içerisinde aldığı Sphere ve diğer uluslararası eğitimler hakkında bilgi için bkz: İHH İnsani Yardım Vakfı, “İHH Faaliyet Raporu 2022”.

Aktörlerin sahada karşılaştığı bir diğer dolaylı sorun STK'ların siyasi bir tarafla ilişkilendirilmesidir. Temel insani ilkelerin her koşulda din, dil, ırk ayrımı gözetilmeksizin herkes için temin edilmesi adına uğraş veren insani aktörler, bir siyasi kampa yakınlık, meseleyle siyaseten ilgilenme, siyaseten taraf olma gibi algılarla muhatap olabilmektedir. Örneğin Çin'in baskıları altında yaşayan Uygur Türklerini gözeterek yapılan çalışmalar aktörlerin muhtelif şekillerde baskıya maruz kalmasına neden olabilmektedir:

“Doğu Türkistan ile alakalı bir konuyu gündeme getirdiğimizde Amerikancı veya Amerikan güdümünde bir kurum olmakla itham ediliyorsunuz. Doğu Türkistan’la mı ilgileniyorsunuz. Kim var. Çin var. Çin’in karşısında kim var Amerika var.”⁶⁴²

Doğu Türkistan örneğinde olduğu gibi yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı kriz bölgeleri, siyasi aktörlerin güç elde etmeye çalıştığı bölgelerdir. Siyasi çekişme ortamında insani bir mesele için varlık gösteren insani aktörler, yukarıda görüldüğü üzere bir siyasi kampa taraf olmakla itham edilebilmektedir. Alandaki aktörlerin ifade ettiği bir diğer sorun ise yardımların bir siyasi menfaat kazanma amacıyla kullanılmasıdır:

“... insani diplomasi faaliyetleri devletlerin kamuoyunda bir meşruiyet kazanmak için kullandıkları bir kanala dönüşebiliyor. Daha geçen hafta KS Relief [King Salman Humanitarian Aid and Relief Center], Yemen’deki faaliyetlerde kullanılması için Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) 4,5 milyon dolar bağış yapmış. IOM Başkanı da KS Relief’e teşekkür eden bir tweet atmış. ...Yemen’de bir insani yardım faaliyeti yapmana yol açan zaten bu insanlar. Bu açıdan oraya bir bağış yaparak bir insani aktör olma çabası tartışılması gereken bir şey.”⁶⁴³

Özetle, insani diplomasi aktörleri kriz bölgelerinde hassas coğrafyalarda faaliyet göstermektedir. Alandaki temel varlık amaçlarına, savunmasız insanlara destek olma amacına, ulaşamamaları, bu uğurda can ve mal kaybı yaşamaları ve muhtaç kişilerin mağdur olması (zamanında ulaşamama vb. nedenlerle) alanda karşılaşılan sorunların başında gelmektedir. Diğer yandan aktörlerin bireysel vasıflarının güçlendirilmesi, yardım edilen kişi ve gruplar nedeniyle bir siyasi kampa yakın görülme, yardımların siyasi hedeflere araç edilmesi hususları da sahada yaşanan zorluklar arasında görülmektedir. Bu zorluklar ilgili kuruluşların

⁶⁴² Katılımcı III, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2020.

⁶⁴³ Katılımcı IV, Kişisel Görüşme, 18 Haziran 2020.

faaliyetlerinde aksamaya yol açabilirken aynı zamanda bu aktörlerin alandaki konumlarını da zedelemekte, özellikle sosyal ve sembolik sermayelerini olumsuz etkilemektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsani yardım alanında faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve kapasitesi, özellikle 90'lı yıllardan bu yana önemli bir artış göstermiştir. Türkiye’de ve komşu coğrafyalarda insani krizler yaşanması ve Türk toplumunun bu krizlerden etkilenen kişilere destek olma arzusu, ülke içerisinde insani yardım kuruluşlarının önemli bir sosyal taban bulması, küreselleşme ve teknolojinin getirdiği imkânlarla kurumların sınır ötesi faaliyet yapabilme melekelerinin güçlenmesi gibi gelişmeler, bahsi geçen alandaki kurumsal tecrübe ve etkinliği artırmıştır. İnsani yardım kuruluşları, kriz bölgelerindeki operasyon kabiliyetleri, işlem hacimleri, uluslararası iş birlikleri, toplumda harekete geçirmeye muktedir oldukları kaynak, personel ve gönüllü sermayeleri ile önemli toplumsal aktörler olarak belirmiştir. Diğer yandan ulusal ve uluslararası platformlarda etkinliği ve görünürlüğü giderek artan Türk insani yardım kuruluşlarının adı, “insani yardım” kalemi dışında bir başka vasıfla “insani diplomasi” kavramıyla da anılır olmaya başlamıştır.

İnsani yardım alanında çalışan Türk sivil toplum kuruluşlarının adının anıldığı bu alan, farklı veçhelerden akademik araştırmaların ilgisine mazhar olmaktadır. Bu çalışma, Türk insani yardım kuruluşlarının insani diplomasi alanındaki varlığını anlamak, bu alandaki faaliyetlerinin Ortadoğu ve İslam ülkelerinde nasıl bir katma değer üretmekte olduğunun izini sürmek amacıyla yola çıkmış; temel olarak “STK’lar insani diplomasi faaliyetleri baz alındığında çatışma ve doğal afet gibi insani kriz bölgelerinde insani sorunların çözümünde etkili bir aktör olarak görülebilir mi?” sorusunu sormuştur.

Bu sorunun cevaplanması için çalışma için uygun bir yöntemin, ayak bastığı zeminin ve teorik çerçevenin belirlenmesine geçilmiştir. Çalışmanın yöntemsel seyrinde ilk olarak araştırma soruları ve teorik çerçeve belirlenmiştir. Veri toplama tekniği olarak nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat ve doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma veri seti beş ana tema altında kodlanmış, elde edilen veriler kuramsal çerçeve ve tema silsilesine uygun şekilde içerik analizine tabi tutulmuş ve düzenlenmiştir.

Çalışmanın ayak bastığı zemine gelecek olursak, mercek tutulan aktörler “insani yardım alanında faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşları”dır. Meseleyi bir adım daha ileri taşıyacak olursak bu çalışmada vuzuha kavuşturulmak istenen temel husus “bu kuruluşların insani diplomasi faaliyetleri”dir. Dolayısıyla, çalışmamız, üç ana evren ile -insani yardım, diplomasi ve insani diplomasi- irtibat hâlinindedir. İlk olarak, incelediğimiz toplumsal aktörler

birer insani yardım kuruluğu olma vasfıyla *insani yardım* alanından gelmektedir. İkinci olarak, insani yardım alanında diplomasiye başvurarak diplomasi alanından tevarüs edilen *diplomatik işlevi* kullanmaktadır. Aynı zamanda diplomasi aktörleriyle muhataplık süreçleri de yaşamaktadır. Bu nedenle çalışmanın hem literatür hem de uygulama kısmında, Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetleri *diplomasi* ve *insani yardım* alanları ile irtibat hâlinde incelenmiştir.

Dolayısıyla çalışmanın ayak bastığı kavramsal zemini, diplomasi ve insani yardım alanı ile irtibat hâlinde olan *insani diplomasi* alanıdır. Ancak insani diplomasi alanı gerek yeni bir alan olması gerekse alandaki aktörlerin çeşitliliği nedeniyle, muhtevası ve sınırları net bir şekilde belli olmayan bir alandır. Alandaki kavram karmaşası literatürdeki çalışmalara yansımıştır. Literatürdeki tanım bolluğu bu çalışmanın ekler kısmında “Literatürdeki İnsani Diplomasi Tanımları” başlıklı tabloda paylaşılmıştır. Bu tanım bolluğu ve kavram karmaşasından hareketle alanın tabiatının anlaşılması, öncelikli bir ihtiyaç olarak belirlemektedir. Bu doğrultuda insani diplomasi alanının, uygulama düzeyinde incelenmesiyle anlaşılabilcek ve uygulamalar üzerinden kavramsallaştırılabilecek bir alan olduğu düşünülmüştür. Bu noktada, Pierre Bourdieu’nün **pratik teorisine** (*theory of practice*) başvurulmuştur. Pratik teorisinin, insani diplomasi konusunda soyutun somutlaştırılmasına, terminolojinin belirginleşmesine ve konunun kavramsallaştırılmasına katkıda bulunma imkânı sunacağı düşünülmüştür.

Pratik teorisi, toplumsal düzenlemeleri ve sosyal dünyadaki davranışları anlamak üzere elverişli bir kavram seti sunmaktadır. Literatürde “özgün kavramsal bir cephanelik” olarak tanımlanan bu kavram seti, *habitus*, *alan*, *sermaye* ve *pratikler*, pratik teorisinin sosyal dünyayı anlamak üzere istihdam ettiği temel araçlardır. Bu kavramsal cephanelik, Bourdieu’nün sosyal hayatı üzerine inşa ettiği **oyun** metaforunun bileşenleridir. Oyun kavramının sunduğu teorik çerçeve, insani diplomasi alanına katılan aktörlerin faaliyetlerinin anlaşılmasında elverişli bir bakış açısı sunmuştur. İnsani diplomasi aktörleri, sosyal hayatın içerisinde yer alan, oyunu belli kurallar çerçevesinde oynayan, belli hedefleri olan, oyunun gidişatına göre doğaçlamalarda bulunan ve tüm bu yapıp ettikleriyle bir anlamda oyunu inşa eden eyleyiciler olarak görülmüştür.

Diğer yandan insani diplomasi aktörlerinin oyunu oynadıkları zemin, **alan** kavramıyla incelenmiş, insani diplomasi aktörlerinin sosyal uzay içerisinde **insani diplomasi alanı** üzerinde oyuna katıldığı kabul edilmiştir. İnsani diplomasi aktörlerinin alana getirdiği kartlar - fon kaynakları, gönüllü sermayesi, kurumsal tecrübesi, inanç temelli hayırseverlik mirası vb.-

sermaye kavramıyla incelenmiştir. Ayrıca *alandaki* aktörlerin diğer aktörlerle kurdukları ilişkinin mahiyetini anlamada ***konum*** metaforuna başvurulmuştur. Özetle, aktörlerin ***oyuna*** hangi ***sermayeler***le dâhil oldukları, beraberinde getirdikleri sermayelerin ve sahip oldukları ***konum***ların oyunun gidişatını, diğer aktörlerle ilişkilerini ve insani projeleri nasıl etkilemekte olduğu soruları sorularak “alan” anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu yöntem, kavramsal zemin ve teorik çerçeveye dayanan çalışmamızın ilk bulgularından biri insani diplomasi kavramının tanımı konusuna getirdiği açılamdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi kavramın anlaşılması konusunda literatürde ve sahada bir kavram karmaşası yaşanmaktadır. Bu çalışma kavram karmaşasını çözüp tek bir tanıma ulaşmamakla birlikte, kavramın Türkiye ölçeğinde nasıl anlaşıldığı konusunda bir perspektif sunmaktadır. Türk STK’ların insani diplomasiyi nasıl anladıkları sorusuna yanıt vermiş ve kavramın sınırlarını bu çerçevede çizmiştir.

Alan incelememiz, çalışmada yer verilen aktörlerin kavrama bakışı hakkında şu verileri sunmaktadır: Kızılay ve İHH insani diplomasiyi “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” bağlamında ele almaktadır. TDV, kavramı “diplomasinin yetmediği alanlarda mazlumun sesi olma, kendini savunamayanı savunma” olarak tanımlamıştır. Bu anlayış, uluslararası insani yardım ekosisteminde geniş bir kitle tarafından benimsenen “karar vericileri ve kanaat önderlerini savunmasız insanların çıkarları için ikna etme” bakış açısıyla uyumludur. Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı ise kavramı Türkiye Cumhuriyeti’nin insan odaklı dış politikası bağlamında ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre “resmî ve sivil aktörlerin krizlerden etkilenen halklara karşı takındığı yardımsever ve müşfik tutum” insani diplomasi olarak görülmektedir.

Aktörler kendi konumlarına ve alana katılma şekillerine göre kavrama anlam yüklemektedir. Örneğin Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı, sahada İHH gibi müzakere ve arabuluculuk gerektiren bir misyon taşımadığı için konuyu insani yardımlar bağlamında değerlendirmektedir. Toparlayacak olursak, bu çalışmada incelenen STK’lar açısından düşünüldüğünde insani diplomasi, (i) *insani yardım alanında diplomasiye başvurma* veya (ii) *insani yardım faaliyetleri aracılığıyla ülkenin kamu diplomasisinin desteklenmesidir*. Buradan itibaren gelecek tespitler bu bağlamda yapılandırılacaktır.

Çalışmanın alanın mahiyeti ve işleyişiyle ilgili bulguları ise şunlardır: *İnsani diplomasi alanının* sosyal uzayda yakın irtibat hâlinde olduğu iki alan -diplomasi ve insani yardım alanları- bulunmaktadır. *İnsani diplomasi alanında* eylemde bulunan aktörler, alanda iki açıdan, (i) aktörlerin kimlikleri, resmî, sivil, yarı-sivil oluşları ve (ii) faydalanıcılarla ilişkileri, açılarından *konum* almaktadır. Bu çalışmada sivil kuruluşlar olarak Aziz Mahmûd

Hüdâyi Vakfı ve İHH İnsani Yardım Vakfı; yarı sivil kuruluşlar olarak Türk Kızılay ve Türkiye Diyanet Vakfı araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Aktörlerin toplumsal uzam içerisinde bulunan alanlarda, kendi konumlarına yakın aktörlerle ilişki geliştirme temayülünde olduğu görülmüştür. Çalışmada incelenen aktörler için oyunu oynamaya değer kılan şeyin, yani aktörlerin oyuna katılma motivasyonlarının (i) toplumsal yardımseverlik mirası, (ii) çağdaş krizler sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlara yanıt verme gayesi yani konjonktürel nedenler ve (iii) kurumsal ilkeler olduğu görülmüştür.

Aktörler, alana farklı sermayelerle gelmiş ve bu sermayelerin özgül ağırlığına ve hacmine göre pozisyon almıştır. İnsani ilkeleri gerçekleştirme amacıyla mücadeleye katılan STK'ların birinci önceliği bu amaca hizmet edebilmek için iktisadi sermayelerini artırmaktır. STK'ların iktisadi sermayesi, alandaki faaliyetlerini fonlamanın yanında, STK'ların başka sermaye türlerinde de birikim yapmasını sağlamaktadır. İktisadi sermayeleri aracılığıyla gerçekleştirdikleri projeler, sosyal, kültürel ve sembolik sermayelerini artırmaktadır. Kurumların her biri gerek yurt içinde gerekse yurtdışında partnerler, gönüllüler ve faydalanıcılardan oluşan geniş bir networke -sosyal sermayeye- sahiptir. Kurumların bir kısmı, diğerlerine nazaran belli alanlarda daha çok sermaye biriktirmiştir. Alanda mücadele eden kurumlar hem sermaye harcamakta hem de farklı sermaye türlerinin birbirine dönüşebilme imkânı vasıtasıyla sermaye biriktirmektedir.

Kurumsal tecrübe, geçmiş dönem faaliyetleri, oluşturulan network, yeterli mali kaynaklara sahip olma, organizasyon tecrübesi, personel ve gönüllü ağı, itibar gibi *iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik* sermaye alanlarında biriktirilen sermayeler, saha gerçeklerini anlama ve etkili bir strateji belirlemede aktörlerin elini güçlendiren kartlardır. Kurumların bu anlamdaki sermayelerinin hem kendilerine operasyon kabiliyeti sunduğu hem de karar alma süreçlerinde etkilerini artırdığı görülmüştür.

Türk sivil toplum kuruluşları insani diplomasi faaliyetlerinde, yapılan *durum analizinin* gereklilikleri doğrultusunda ikna, müzakere, savunuculuk, arabuluculuk, iş birliği, pazarlık/uzlaşma, baskı ve diyalog yöntemlerinden birine veya eşzamanlı olarak birden fazlasına başvurmaktadır. Alanların özerkliği meselesine gelince, diplomasi alanı sınırları, kuralları ve sermayesi görece olarak net ve özerk bir alan olarak belirmektedir. İnsani diplomasi ve insani yardım alanı ise hem kavramsal algı düzeyinde hem de sahadaki pratikler açısından iç içe geçmiş, sınırları ve kuralları diplomasi alanındaki kadar belli olmayan alanlardır.

Araştırmamızda paylaşılan veriler klasik diplomasi aktörlerine kıyasla daha düşük hacimli bir bürokratik sermayeye sahip olan *sivil insani diplomasi aktörlerinin*, insani

diplomasi alanında belirli nedenlerle talep edildiğini göstermektedir. Bu nedenler arasında (i) tarafsızlık, (ii) yerel aktörler nezdinde kazanılan güven ve itibar, (iii) saha tecrübesi ve (iv) hızlı aksiyon alma başlıkları öne çıkmaktadır.

Çalışmanın temel sorusuyla ilgili olarak insani diplomasi aktörlerinin Ortadoğu ve İslam ülkelerindeki kriz bölgelerinde insani sorunların çözümünde iki şekilde katkısı olduğu görülmüştür: (i) *Doğrudan insan hayatının korunması bağlamındaki katkılar* ve (ii) *dolaylı katkılar*. Kriz bölgelerindeki insanların insani yardıma erişiminin sağlanması, bombardıman altındaki bölgelerden sivillerin tahliye edilmesi, esaret altındaki kişilerin özgürlüğüne kavuşturulması, çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerine katkı ve savunuculuk faaliyetleri doğrudan insan hayatının korunmasına örnek vakalar olarak paylaşılmıştır.

İnsan hayatının korunması bağlamındaki katkıları örneklendirecek olursak, Türk Kızılay'ın öncülüğüyle Türkiye ve Suriye arasında tesis edilen yaşam hattının ve insani yardım koridorunun 4,5 milyon Suriyelinin hayatta kalmasına vesile olduğu belirtilmiştir. Kızılay ve İHH'nın da içerisinde yer aldığı Halep tahliyesi ile 30 bin sivil her gün 100-150 kişinin hayatını kaybettiği bombardıman altındaki Halep'ten çıkarılmıştır. İHH'nın inisiyatifıyla gerçekleşen ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir günde yapılan en büyük esir takası olarak kayıtlara geçen esir takası ile, 48 İranlı rehine, 2.130 Suriyeli ve 4 Katar vatandaşı serbest bırakılmıştır. Diğer yandan çalışmada yer alan her STK, insani yardım projeleriyle muhtaçların temel ihtiyaçlara erişimini sağlayarak insan hayatını korumaktadır. Çalışmada incelenen kurumlar arasında çatışma çözümü ve barış süreçlerinde insani diplomasi aktörlüğü bulunan tek kurum olan İHH'nın Misrata ve Zintan bölgeleri arasında uzlaşma sağlaması bölge halkının temel insani yardıma erişimiyle sonuçlanmıştır. İHH'nın Moro Barış sürecindeki gözlemci rolü yine çatışmanın durdurulması ve insan hayatının korunması bağlamında önemli bir gelişmedir. Ayrıca insani diplomasi aktörleri, insani sorunların çözümüne (ii) insani diplomasi literatürünün ve alanının gelişimine katkı, (ii) Türk tipi yardım modelinin sermayeleştirilmesi ve (i) yerel kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

İnsani yardım kuruluşları, lokal, ulusal ve uluslararası düzeyde sivil ve resmî aktörlerin, kimi zaman yasa dışı silahlı grupların faaliyet gösterdiği, siyasi, ekonomik, doğal ve insani pek çok bileşene bağlı karmaşık krizlerin yaşandığı coğrafyalarda faaliyet göstermektedir. Çalışmada incelenen sivil toplum kuruluşlarının çok boyutlu bu krizlerde, sorun çözücü olduğu ancak bu rolün krize neden olan sorunun çözümü, krizin ortadan kaldırılması şeklinde değil kriz sonucunda oluşan insani acıların etkisini azaltma şeklinde olduğu görülmüştür.

Kısıtlar ve İleri Araştırmalar

Çalışmada karşılaşılan ilk kısıt, Türk sivil toplum kuruluşlarının çalışmaya katkı gösterme gönüllülüğüdür. Çalışmanın evren ve örneklem seçimi bölümünde detaylıca anlatıldığı üzere kısıtlı sayıda kurumla araştırma ilişkisi sürdürülebilmiştir. Çalışmaya katılan kurum sayısının artmasının daha fazla veri ve geniş bir perspektif imkânı sunacağı açıktır. Ancak alanda insani diplomasi yöntemini en çok kullanan ve temsil kabiliyeti en yüksek düzeyde veriyi sunacak kurumların çalışmada yer almış olması nedeniyle alandan devşirilmek istenen esas verilere ulaşıldığı ve mühim bir eksiklik oluşmadığı düşünülmektedir.

Bir diğer kısıt da çalışmada incelenen kurumların, kavramı farklı algılıyor olmalarının da etkisiyle, insani diplomasi alanına aynı düzeyde ve yoğunlukta katılmıyor oluşudur. Bu nedenle bazı bölümlerde bazı STK'lar ön plana çıkmıştır. Örneğin çatışma çözümü konusunda sadece İHH üzerinden örnek vakalar paylaşılabilmektedir. Dolayısıyla insani diplomasi alanının her boyutunda zengin veriler elde edilebilecek katılımcılar, ve örnek-olaylar üzerine yapılacak analizler daha inceltilmiş bulgu ve sonuçları üretme imkanını verecektir.

Çalışmanın bir diğer kısıtı da teorik çerçevenin uygulanabilmesiyle ilgilidir. Bourdieu sosyolojisi, sunduğu kavramsal set ile insani diplomasi alanını, irtibatlı olduğu diğer alanları, aktörlerin oyuna katılma motivasyonlarını, alana getirdikleri sermayeleri vb. unsurların analiz edilmesi, alanın doğasının ve oyunun gidişatının anlaşılmasında faydalı bir çerçeve sunmuştur. Bu sayede insani diplomasi alanını bir sosyolojik ilişkiler ağı nispetinde analiz etmek mümkün olmuştur. Ancak Bourdieu sosyolojisinin temel tezlerinden biri olan “aktörler arasındaki rekabet ve çatışma” metaforunun izlerini sürmek muhtemelen araştırma malzemelerine bağlı olarak mümkün olmamıştır.

Bununla bağlantılı ikinci bir sınırlılık ise Bourdieu'nün sosyolojik envanterinde çok önemli bir rolü olan habitus kavramını kullanmanın mümkün olmayışdır. Zira Bourdieu'nün bu kavramı kurumlara değil, kişilere uygulanabilmektedir. Her ne kadar literatürde “kurumsal habitus” kavramı mevcut⁶⁴⁴ ise de bu kavram belli kurumların değerlerini içselleştirmiş bireylerin habitüsü anlamında olup bizim çalışmamızdaki kurumsal aktörler olan STK'lara uygulanabilir değildir. Ancak çalışmamızdan yola çıkarak belli insani diplomasi kurumları üzerine detaylı araştırmalar yapılırsa bu kurumlarda görev alan kişilerin habitusleri de analizin parçası kılınabilir, böylece analiz daha da zenginleştirilmiş olur.

⁶⁴⁴ Habitus kavramını kurumsal ölçekte ele alan bir çalışma için bkz: Byrd, “Uncovering Hegemony in Higher Education: A Critical Appraisal of the Use of ‘Institutional Habitus’ in Empirical Scholarship”.

Yöntemsel olarak nitel araştırma desenine dayalı olan bu çalışma, bazı nicel verileri kullanmış olmakla beraber başlı başına nicel bir boyuta sahip değildir. Bu da elde edilen veriler ve ulaşılan bulguların genelleştirilebilirliğini azaltmaktadır. Zira bilindiği gibi nitel çalışmalarda amaç genelleme değil, vakaları derinlemesine anlamaktır. Buradaki veri ve bulgulardan yola çıkılarak yapılabilecek daha geniş çaplı araştırmalar, nicel boyutu da içerirse insani diplomasi alanının kuşbakışı ve daha bütünlüklü bir resmi çıkarılabilir.

Çalışmamız, Türk sivil toplum kuruluşlarının Ortadoğu ve İslam ülkelerinde yaşanan insani krizlerde, insani acıların etkisini azaltma şeklinde bir katma değer ürettiği sonucuna ulaşmıştır. Ancak Türk sivil toplum kuruluşlarının kriz bölgelerindeki faaliyetlerinin uzun vadedeki sonuçlarına bakmak mümkün olmamıştır. İnsani diplomasi faaliyetlerinin uzun vadeli sonuçlarının acıları hafifletme dışında kriz çözümü noktasındaki katkıları müteakip çalışmalarda takip edilmelidir.

Bu çalışmada Türk sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerine uygulayıcılar açısından ışık tutulmuştur. Alan, faaliyetleri uygulayan aktörlerin bakışı üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak Türk sivil toplum kuruluşlarının insani sorunların çözümüne etkisi araştırılırken bir başka lensi, faydalanıcı bakış açısını kullanmak da önemlidir. Bundan sonraki çalışmalarda projelerden faydalanan kişi ve gruplar nezdinde oluşan etkiler gözetilerek alanı anlamaya çalışmak faydalı bir katkı sağlayacaktır.

Bütün bu kısıtlarına rağmen çalışmamız, Türk STK'ların kriz bölgelerinde insani diplomasi aracılığıyla, insani acıların etkilerinin azaltılmasında önemli bir rolü olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca alanın anlaşılmasına dair tespitleri ve literatürdeki kavram karmaşasına dair çıkarımları yönüyle de bazı rafineleştirmeler yapmak mümkün olmuştur. Nitekim insani diplomasi alanını bir sosyolojik ilişkiler ağı içerisinde analiz etmiş, aktörlerin alana getirdiği yahut getiremediği sermayelerin kendilerine sunduğu avantaj / dezavantajları ortaya koymuştur. Hem alanın işleyişinin izini sürmesi hem de aktörlerin potansiyeline dair bir çerçeve sunmuş olması, Türk STK'ların insani diplomasi çalışmalarını anlama ve iyileştirmede belli katkılar sunacaktır. Ayrıca araştırmamız, insani diplomasi literatürüne kavramsal çerçevenin rafineleştirilmesi açısından da katkı yapmıştır. Konunun Türk STK'lar açısından “insani yardım alanında diplomasiye başvurma” şeklinde tanımlanması, konuyu dış yardımlar ve kamu diplomasisi gibi geniş bir ölçekte ele alan yaklaşımlara nispetle, insani diplomasinin amacı, yöntemi ve hedefleri belli olan spesifik bir metodolojik çerçeve olarak yapılandırılmasına imkân sunacaktır.

KAYNAKÇA

- A. Hümeýra Kutluoğlu Karayel vd. “Captive Women in the Prisons of Syria”. İNSAMER. Erişim 03 Ocak 2024. https://en.insamer.com/uploads/pdf/dosya_2020-1.pdf
- AA, Anadolu Ajansı. “Diyanet Ekipleri Depremzedelerin Yaralarını Maddi ve Manevi Desteklerle Sarmaya Çalışıyor”. Erişim 25 Şubat 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/diyanet-ekipleri-depremezdedelerin-yaralarini-maddi-ve-manevi-desteklerle-sarmaya-calisiyor/2830899>
- AA, Anadolu Ajansı. “Dünya AA’dan Takip Etti”. Erişim 09 Ocak 2012. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-aadan-takip-etti/287424>
- AA, Anadolu Ajansı. “Halep’ten Tahliye Edilenler için 10 Bin Çadırılık Altyapı Hazırlığı”. Erişim 16 Aralık 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/halepten-tahliye-edilenler-icin-10-bin-cadirlik-altyapi-hazirligi-/707517>
- AA, Anadolu Ajansı. “Mavi Marmara saldırısının üzerinden 12 yıl geçti”. 31 Mayıs 2022. Erişim 12 Kasım 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mavi-marmara-saldirisinin-uzerinden-12-yil-gecti/2602024>
- AA, Anadolu Ajansı. “Süleyman Söylemez Toprağa Verildi”. 24 Mayıs 2014. Erişim 12 Kasım 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suleyman-soylemez-topraga-verildi/156935>
- AA, Anadolu Ajansı. “Türkiye’nin Eğittiği Lübnanlı Arama Kurtarma Ekibi 3 Kişiyi Enkazdan Sağ Çıkardı”. Erişim 23 Şubat 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/turkiyenin-egittigi-lubnanli-arama-kurtarma-ekibi-3-kisiyi-enkazdan-sag-cikardi/2828784>
- AA, Anadolu Ajansı. “STK’ların deprem bölgesindeki çalışmaları sürüyor”. Erişim 27 Mart 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/stklerin-deprem-bolgesindeki-calismalari-suruyor/2816384>
- Abdurahmanlı, Elvin. “Definition of Diplomacy and Types of Diplomacy Used Between States”. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/3 (2021), 24.
- Acuto, Michele. *Negotiating Relief* | Hurst Publishers. London: Hurst, 2012. Erişim 12 Kasım 2023. <https://www.hurstpublishers.com/book/negotiating-relief/>
- Adler, Emanuel - Pouliot, Vincent. “International Practices”. *International Theory* 1/3 (2011), 1-36.

AID, Uluslararası Doktorlar Birliği. “Hakkımızda”. Erişim 22 Kasım 2023.

<https://www.aidoctors.org/>

ADWSB, Aid Worker Security Database. “Figures at a Glance 2022”. 2022. Erişim 15 Kasım 2023.

https://www.humanitarianoutcomes.org/figures_at_a_glance_2022

Akıllı, Erman (ed.). “Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar”. *Nobel Akademik Yayıncılık*. Ankara: 2016.

Aktaş, Adil. *Halkla İlişkiler Bağlamında İnsani Diplomasi Aracı Olarak TİKA’nın Kırgızistan’daki Çalışmaları*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.

Aktaş, Ayşe. “İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi (I), (II), (III)”.

İNSAMER, 2014. Erişim 10 Ocak 2024.

https://www.academia.edu/7912118/Insani_diplomasi_kavram%C4%B1_I_Ayşe_Aktaş

Aktaş, Fatma Zehra. *Türkiye’nin Uluslararası Sosyal Hizmetleri: Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Alegöz, Halil İbrahim. *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasi’nin Rolü: Türkiye-Somali Örneği*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Ali, Aun. “Richelieu and Guicciardini: Fathers of Modern Diplomacy”. SSRN, 2022.

<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4002194>

Aljazeera. “Syrian Rebels Free Iranian Hostages in Swap”. 09 Ocak 2013. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2013/1/9/syrian-rebels-free-iranian-hostages-in-swap>

Altun, Taner - Domazeti, Riad. *Libya: Çalınmış Devrim*. İNSAMER, Mart 2018. Erişim 20 Ocak 2023. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-libya-calinmis-devrim.pdf>

Altunısık, Meliha Benli. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: The AKP Model”. *CMI Brief* 2019:08 (2019). Erişim 20 Ocak 2023. <https://www.cmi.no/publications/6973-turkeys-humanitarian-diplomacy-the-akp-model>

Anderson, Mary B. *Do No Harm: How Aid Can Support Peace - or War*. Boulder, Colo: Lynne Rienner Publishers, 1st edition., 1999.

- Arastaman, Gökhan - Fidan, İnci Öztürk vd. “Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15/1 (01 Şubat 2018), 37-75. <https://doi.org/10.23891/efdyu.2018.61>
- Ardıç, Nurullah. “İktidarın Dört Atlısı: Michael Mann ve Tarihsel Sosyoloji”. *Toplum ve Bilim*, 258-285.
- Arlı, Alim. “Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi”. *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. ed. Güney Çeğin vd. 131-160. İletişim, 2007.
- Arpa, Enver - Bayar, Murat. “Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği”. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Çalışmaları Dergisi* 1/2 (30 Aralık 2022), 1-17.
- Aslan, Ferit. “Diyanet, Deprem Bölgesine 4 Bin Din Görevlisi Gönderdi”. *Medya Scope*. Erişim 08 Aralık 2023. <https://medyascope.tv/2023/02/15/diyanet-deprem-bolgesine-4-bin-din-gorevlisi-gonderdi/>
- Aslan, Halil Kürşad - Turp, Selen. “İnsani Diplomasi Ekosistemi”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 173-210.
- Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı. “Hakkımızda”. Erişim 15 Ekim 2023. <https://www.hudayivakfi.org/hakkimizda.html>
- Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı. “Deprem Bölgesi Çalışmalarımız”. Erişim 03 Ocak 2024. <https://www.hudayivakfi.org/deprem-bolgesi-calismalarimiz.html>
- Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı. “Hüdâyi Vakfı Katalog”. Erişim 03 Ocak 2024. <https://www.hudayivakfi.org/hudayi-vakfi-tanitim-katalogu.html>
- Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfı. “Vakıf Senedi”. Erişim 03 Ocak 2024. <https://www.hudayivakfi.org/vakif-senedi.html>
- Bağış, Bilal. “6 Şubat Depremleri ve Sosyal Sermaye”. *İktisat ve Toplum Dergisi* 14 (2023), 84-91.
- Bakır, Zülfiye Zeynep. “İnsani Diplomasi”. *Araştırma 61 İNSAMER*. Erişim 03 Ocak 2024. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-insani-diplomasi.pdf>
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: PEGEM Akademi, 2015.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (28 Haziran 2018), 231-274.
- Barakat, Sultan. “Priorities and Challenges of Qatar’s Humanitarian Diplomacy”. *CMI Brief* 07 (Temmuz 2019).

- Barnett, Michael. *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism*. Ithaca: Cornell University Press, 2011.
- Barnett, Michael - Walker, Peter. "Regime Change for Humanitarian Aid". *Foreign Affairs* 94/4 (July / August 2015) (2015), 130-141.
- Barston, R. P. *Modern Diplomacy*. Routledge, 2013.
- Başaran, İsmail - Akyüz, Duygu. "Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu". *Journal of Civilization Studies* 7/1 (Haziran 2022), 76-91.
- Battaloğlu, Cihat - Farasin, Fadi. "İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade". ed. Kavak, Hafize Zehra. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 281-304.
- Battır, Orhan. "Düşünce Kuruluşlarının İnsani Diploması Aktörlüğü". *SADAM ANALİZ* Haziran-Temmuz-Ağustos 2016, 41-44.
- Battır, Orhan. *İnsani Diploması: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Battır, Orhan. "Klasik Diploması-İnsani Diploması Mukayesesi". *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diploması*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 39-68.
- Battır, Orhan. *Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diploması*. Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.
- Bayram, Mürsel. "Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diploması Faaliyetleri". *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*. ed. Erman Akıllı. Ankara: Nobel, 2016. 402-421.
- Berger, Miriam. "Gaza's Desperate Hunger: Families Struggle to Fend Off Starvation". *The Washington Post*. Erişim 25 Ocak 2024.
<https://www.washingtonpost.com/world/2024/01/25/gaza-hunger-starvation-famine-israel/>
- Beyazkaya, Abdülkadir. *Türkiye'de Kamu Yararına Çalışan Sosyal Yardım Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Faaliyetleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Bourdieu, Pierre. *Bilimin Toplumsal Kullanımları*. Heretik, 2015.
- Bourdieu, Pierre. *Distinction*. Routledge, 1994.
- Bourdieu, Pierre. *Outline of A Theory of Practice*. Cambridge University Press, 1977.
- Bourdieu, Pierre. "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field". *Sociological Theory* 12/1 (1994), 1-18.

- Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital". *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. ed. J. G. Richardson. 241-258. Greenwood Press, 1986.
- Bourdieu, Pierre. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford University Press, 1992.
- Bourdieu, Pierre. "Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar". çev. Işık Ergüden. *Cogito* 18 (1999), 16-32.
- Bourdieu, Pierre - Wacquant, Loic. *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İletişim, 2003.
- Brown, Summer - Mena, Rodrigo. "A Review of the Triple Nexus Approach in Discourse and Practice". Islamic Relief, Ağustos 2021. Erişim 20 Aralık 2023. <https://islamic-relief.org/wp-content/uploads/2022/05/TripleNexusReport-Final.pdf>
- Byrd, Derrida. "Uncovering Hegemony in Higher Education: A Critical Appraisal of the Use of 'Institutional Habitus' in Empirical Scholarship". *Review of Educational Research* 2/89 (2018), 171-210.
- Calhoun, Craig. "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları". *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. ed. Güney Çeğin vd. İletişim, 2007, 77-130.
- Calhoun, Craig - Joseph Gerties (ed.). "The Sociological Theory of Pierre Bourdieu". *Contemporary Sociological Theory*. Blackwell Publishers, 2002, 257-304.
- Čelebić, Nedim - Magrdžija, Haris. "The Role of Public Relations in the Humanitarian Diplomacy Amidst Natural Disasters in Developing Countries: The Case Study of Red Cross of Federation of Bosnia and Herzegovina and 2014 Southeast Europe Floods". (2018).
- Checkel, Jeffry T. "Why Comply? Social Learning and European Identity Change". *International Organization* 3/55 (2001), 553-588.
- CNN. "Turkey: Aleppo Evacuations could be Completed by Wednesday". Erişim 15 Kasım 2023. <https://edition.cnn.com/2016/12/20/middleeast/syria-aleppo-evacuation-turkey/index.html>
- CNN Türk. "Vicdan Harekatı toplantısı yapıldı". Erişim 04 Şubat 2024. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/vicdan-harekati-toplantisi-yapildi>
- Cooper, Robert. "Hard Power, Soft Power and The Goals of Diplomacy". *American Power in the 21st Century*. ed. D. Held - M. Koenig Archibugi. Cambridge, 2004, 167-180.
- Corbin, Juliet - Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research*. Sage Publications, 4. Basım, 2014.
- Cull, Nicholas J. *Public Diplomacy: Lessons From the Past*. Figueroa Press, 2008.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. *Türkiye'nin Dost Eli İnsani Diplomasi*, 2022.

- Çağrııcı, Mustafa. “Yardımlaşma”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 02 Ocak 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/yardimlasma>
- Çemrek, Murat - Ünay, Hakan. “Küreselleşme ve İnsani Diplomasi: Türkiye Örnek Çalışması”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 129-142.
- Çetinsaya, Gökhan. “Diplomasi: Tarihsel Giriş”. *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*. ed. Ali Resul Usul - İsmail Yaylacı. 15-45. İstanbul: Küre Yayınları, 2020.
- Çevik, Senem. “Usc Center on Public Diplomacy as an Emerging Actor in Humanitarian Diplomacy”. CPD Blog. *USC Center on Public Diplomacy*. Erişim 23 Şubat 2022.
https://uscpublicdiplomacy.org/users/senem_cevik
- Dağ, Ahmet Emin. “Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşa Çabalarına Desteği: Moro Barışı Örneği”. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 7/2 (2022), 31-49.
- Dağ, Ahmet Emin. “Moro Peace Monitoring Mission: A Humanitarian Diplomacy Experience”. İNSAMER (t.s.).
- Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Anka, 2004.
- Davutoğlu, Ahmet. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects”. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41/6 (01 Kasım 2013), 865-870. <https://doi.org/10.1080/00905992.2013.857299>
- Davutoğlu, Ahmet. “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun V. Büyükelçiler Konferansında Yaptığı Konuşma, 2 Ocak 2013, Ankara / T.C. Dışişleri Bakanlığı”. Erişim 19 Kasım 2023. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-v_-buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma_-2-ocak-2013_-ankara.tr.mfa
- Delna, Mohamad Abdulfarid. *Humanitarian Diplomacy and Mediation: The Case of Turkey’s Diplomatic Intervention in the Bangsamoro Peace Process in the Philippines*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Güney Asya Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Demircioğlu, Ahmet Faruk. *A categorization of State-NGO relationships in humanitarian diplomacy: The case of İHH in the Philippine peace process*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Demirel, Ebru. “Simbiyotik İlişkiler: Akademisyenler Üzerine Fenomonolojik Bir Çalışma”. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)* 8/2 (2022), 366-378.
- Development Initiatives. “Global Humanitarian Assistance Report 2020”. Erişim 12 Aralık 2023. <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2020/>
- Development Initiatives. “Global Humanitarian Assistance Report 2021”. Erişim 12 Aralık 2023. https://devinit.org/documents/1221/GHA2022_Digital_v8_IdHI18g.pdf
- Dilmen, Muhammed (ed.). *İnsani Diplomasi ve Pratikleri: Küresel Politika - Türk Dış Politikası - ANDA*. Ankara: ANDA, ts.
- DiploFoundation. “Who are the Humanitarian Diplomacy Actors?” *Humanitarian Diplomacy Course Text*. Malta: Diplo Foundation, 2021.
- DiploFoundation. “Multilateral Diplomacy: Actors, Tools & Processes in 2022”. Erişim 15 Kasım 2023. <https://www.diplomacy.edu/topics/multilateral-diplomacy/>
- DiploFoundation. “Negotiations in Humanitarian Diplomacy”. *Humanitarian Diplomacy Course Text*. Malta: Diplo Foundation, 2021.
- DiploFoundation. “Persuasion”. *Humanitarian Diplomacy Course Text*. Malta: Diplo Foundation, 2021.
- DiploFoundation. *Humanitarian Diplomacy February 2021*. “Introduction to Humanitarian Diplomacy”.
- DiploFoundation. “Advocacy Within Persuasion in Humanitarian Diplomacy: Practical Guidance”. *Humanitarian Diplomacy Course Text*. Malta: DiploFoundation, 2021.
- DiploFoundation. “Bilateral Diplomacy: Actors, Tools and Processes in 2022”. Erişim 15 Kasım 2023. <https://www.diplomacy.edu/topics/bilateral-diplomacy/>
- De Lauri, Antonio. “Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda”. Erişim 18 Aralık 2023. <https://www.cmi.no/publications/6536-humanitarian-diplomacy-a-new-research-agenda>
- Dede, Orhan. “Bir Gün Mutlaka”. *İHH YouTube*. Yayın Tarihi 25 Mart 2020. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=pRT3nQqNh-8>
- Dora, Zuhale Karakoç. *The Role of Afad in Turkey’s Humanitarian Diplomacy*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Dorsey, James. “The Prisoner Exchange”. *The Journal of Palestine Studies* 13/2 (1984), 182-184.
- Dunant, Henry. *A Memory of Solferino*. Geneva: International Committee of the Red Cross, Reprint edition., 1986.

- Dunant, Henry. *Solferino Hatırası*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 1964.
- Duran, Burhanettin. “Halep Katliamı Sonrası Suriye”. *SETA*. Erişim 10 Kasım 2023.
<https://www.setav.org/halep-katliami-sonrasi-suriye/>
- Dursun, Onur. “Toplumu Bourdieu ile Düşünmek”. *Global Media Journal TR Edition*, 8/16 (Bahar/Spring 2018), 68-123.
- Dülger, Kenan. “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”. Erişim 01 Aralık 2023, 1-20.
- Ekşi, Muharrem. “İnsani Diplomasi”. *Klasik Diplomasiden Kamu Diplomasisine Yeni Yöntem ve Araçlar*. Nobel, 2023. 447-462.
- Ekşi, Muharrem vd. “Kamu Diplomasisi”. *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*. İstanbul: Küre Yayınları, 2020, 289-320.
- Elayah, Moosa vd. “From food to cash assistance: rethinking humanitarian aid in Yemen”. *Journal of International Humanitarian Action* 7/1 (23 Nisan 2022), 11.
<https://doi.org/10.1186/s41018-022-00119-w>
- El-Masry, Menna Mohammed Salama El-Masry. “Ethos, Logos and Pathos: Metadiscourse Markers and the Construction of Persuasion in Some Selected Speeches of UNICEF’s Goodwill Ambassadors”. *Occasional Papers* 71/1 (01 Temmuz 2020), 155-187.
<https://doi.org/10.21608/opde.2020.159771>
- Ertuğrul, Ümmühan Elçin. “Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak”. *Gazi Üniveeresi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2 (2016), 441-470.
- ESAM TV. “Hilali Ahmer’den Kızılay’a İnsani Yardımlaşma ve Türkiye / Kerem Kınık”. *YouTube*. Yayın Tarihi 19 Nisan 2017. Erişim 20 Ocak 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=O1MMdr86xmw>
- Euronews. “106 Ukraynalı asker serbest bırakıldı”. Erişim 05 Şubat 2024.
<https://tr.euronews.com/2023/05/25/rusya-ile-ukrayna-arasinda-esir-takasi-106-ukraynali-asker-serbest-birakildi>
- Evans, Graham - Newnham, Jeffry. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Gökkuş, 2007.
- Ferris, Elizabeth G. *The Politics of Protection: The Limits of Humanitarian Action*. Brookings Institution Press, 2011.
- Fisher, Roger - Ury, William. *Getting to YES. Negotiating Agreement Without Giving in*. New York: Penguin Books, 3. Basım, 2011.
- Fouchard, Anna. “Advocacy Toolkit”. UNICEF, Nisan 2021. Erişim 20 Ocak 2024.
<https://www.unicef.org/wca/media/6451/file/UNICEF-KRC3-KRC4-Toolkit.pdf>

- Fox, Fiona. "New Humanitarianism: Does It Provide a Moral Banner for the 21st Century?" *Disasters* 25/4 (2001), 275-289. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00178>
- FSJ, The Foreign Service Journal. "Humanitarian Diplomacy". Erişim 17 Kasım 2023. <https://afsa.org/humanitarian-diplomacy>
- Germany Federal Foreign Office. "Federal Foreign Office Strategy for Humanitarian Assistance Abroad 2019-2023", 2019. Erişim 12 Ocak 2023. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.auswaertiges-amt.de/blob/282228/3cfd87de36f30bb61eed542249997631/strategie-huhi-englisch-data.pdf>
- Global Humanitarian Assistance. "Defining humanitarian assistance". Erişim 11 Mayıs 2022. <https://web.archive.org/web/20171102215158/http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>
- Göksu, Oğuz. "21. Yüzyılda Türkiye'nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları". *Erciyes İletişim Dergisi* 10/2 (2023), 845-870.
- Göktaş, Volkan. *Bireylerin Bağış Yapma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Grenfell, Michael. "Biography of Bourdieu". *Pierre Bourdieu Key Concepts*. ed. Michael Grenfell. ACUMEN, 2008. 11-26.
- Habertürk. "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türk Tipi Yardım Modeli Kabul Görür Hale Geldi". Erişim 23 Mart 2023. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1200025-cumhurbaskani-erdogan-turk-tipi-yardim-modeli-kabul-gorur-hale-geldi>
- Habila, Istifanus M. "The Axis of A Humanitarian Diplomat: A Short Review of H. Boer's Work at the Institute of Church and Society". Erişim 10 Aralık 2023. <https://www.socialtheology.com/docs/istifanus-review-of-boer.pdf>
- Hasan, Samiul. *Human Security and Philanthropy*. Springer, 2015.
- Hasmath, Reza vd. "Conceptualizing Government-Organized Non-Governmental Organizations". *Journal of Civil Society* 15/3 (03 Temmuz 2019), 267-284. <https://doi.org/10.1080/17448689.2019.1632549>
- Haşimi, Cemalettin. "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation". *Insight Turkey* 16/1 (01 Ocak 2014). Erişim 22 Eylül 2023. <https://www.insightturkey.com/articles/turkeys-humanitarian-diplomacy-and-development-cooperation>

- Harvard Law School. “Intergovernmental Organizations (IGOs)”. Erişim 25 Kasım 2022.
<https://hls.harvard.edu/bernard-koteen-office-of-public-interest-advising/about-opia/what-is-public-interest-law/public-service-practice-settings/international-public-interest-law-practice-setting/intergovernmental-organizations-igos/>
- Hilhorst, Dorothea. “Classical Humanitarianism and Resilience Humanitarianism: Making Sense of Two Brands of Humanitarian Action”. *Journal of International Humanitarian Action* 3/15 (10 Eylül 2018). <https://doi.org/10.1186/s41018-018-0043-6>
- Hugh, Gerard Mc - Bessler, Manuel. *Humanitarian Negotiations with Armed Groups*. United Nations, 2006.
- Humanitarian Response. “What is the Cluster Approach?”. Erişim 28 Mayıs 2023.
<https://www.humanitarianresponse.info/en/coordination/clusters/what-cluster-approach>
- ICVA. “IASC ve Küresel İnsani Koordinasyon Mimarisi: STK’lar Nasıl Dahil Olur?”. Erişim 24 Mayıs 2023. <https://www.icvanetwork.org/uploads/2021/07/TOPIC-1-TR.pdf>
- ICRC, The International Committee of the Red Cross. “Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent Movement”. Erişim 18 Kasım 2023.
<https://www.icrc.org/en/document/fundamental-principles-red-cross-and-red-crescent>
- ICRC, The International Committee of the Red Cross. “The International Red Cross and Red Crescent Movement”. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.icrc.org/en/who-we-are/movement>
- ICRC, The International Committee of Red Cross. “Founding and Early Years of the ICRC (1863-1914)”. Erişim 03 Nisan 2023. <https://www.icrc.org/en/document/founding-and-early-years-icrc-1863-1914>
- IFRC, The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. “Humanitarian Diplomacy Policy”, 2009. Erişim 18 Kasım 2023.
<https://www.ifrc.org/document/humanitarian-diplomacy-policy>
- IFRC, The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. “The International Red Cross and Red Crescent Movement”. Erişim 17 Kasım 2023.
<https://www.ifrc.org/who-we-are/international-red-cross-and-red-crescent-movement>
- IFRC, The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. *The Fundamental Principles of The International Red Cross and Red Crescent Movement Ethics and Tools for Humanitarian Action*. IFRC & ICRC, 2015. Erişim 22 Ocak 2024. <https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-07/FP-brochure-2015.pdf>

- IFRC, The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. “Humanitarian Diplomacy Policy - The Explanatory Memorandum”.
- IFRC, The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. “İnsani Diplomasi Politikası Açıklama Bildirgesi”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 74-91.
- IFRC & ICRC. “Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and Non-Governmental Organizations (NGOs) in Disaster Relief”. Erişim 17 Kasım 2023. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-1067.pdf>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İnsani Diplomasi”. Erişim 17 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/insani-diplomasi>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Tarihçe”. Erişim 20 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/tarihce>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Hakkımızda”. Erişim 28 Aralık 2023. <https://ihh.org.tr/hakkimizda>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Gelir Gider Tablosu 2020”. Erişim 28 Aralık 2023. <https://ihh.org.tr/gelir-gider-tablosu>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Çalışma Alanları”. Erişim 28 Aralık 2023. <https://ihh.org.tr/insani-yardim>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İnsani Diplomasiyle Özgürlüklerine Kavuşan Suriyeli Esirler”. *İHH Youtube*. Yayın Tarihi 10 Ocak 2013. Erişim 21 Kasım 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=2FrgzzXIeUU>
- İHH Afet. “Kahramanmaraş Depremi Müdahale Çalışmaları Raporu”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/172/kahramanmaras-depremi-afet-yonetimi-raporu--w.pdf>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “15 Temmuz Direnişi - Bülent Yıldırım”. Yayın Tarihi 29 Temmuz 2016. Erişim 21 Kasım 2023. https://www.youtube.com/watch?v=d_9fm-zLYHY
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Biz Kimiz”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/biz-kimiz>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Genç İHH”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/haber?category=gencihh>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “‘Halep’e Yol Açın’ konvoyu”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/haber/halepe-yol-acin-konvoyu>

- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH Arama Kurtarma Ekipleri 2023’te 231 Operasyona Katıldı”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/haber/ihh-arama-kurtarma-ekipleri-2023te-231-operasyona-katildi>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH ekipleri Japonya’ya gitti”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/haber/ihh-ekipleri-japonyaya-gitti-121>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. *İHH Faaliyet Raporu 2022* (2023). Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/yayin/detay/yillik-faaliyet-raporu-2022>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH Kadın”, Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/search?q=%C4%B0HH+Kad%C4%B1n&page=1>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “Vakıf Kuruluş Senedi”. Erişim 21 Kasım 2023. <https://ihh.org.tr/vakif-kurulus-senedi>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. “İHH Genel Tanıtım Kitapçığı”. Erişim 28 Aralık 2023. <https://ihh.org.tr/yayin/detay/ihh-genel-tanitim-kitapcigi>
- İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı. "İHH İnsani Yardım Vakfı 2019 Yılı Faaliyet Raporu". Erişim 28 Aralık 2023. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/135/ihh-yillik-rapor-2019---web-090420.pdf>
- @ihhinsaniyardim. “Halep’teki bütün kardeşlerimiz sağ salim dönene kadar buradan gitmek yok, ayrılmayacağız.” *Twitter*. 17 Aralık 2016, 12:38 pm. <https://twitter.com/ihhinsaniyardim/status/810056665223536640>
- İSAR, İstanbul Eğitim ve Araştırma Merkezi. “Kurumsal Bilgiler”, Erişim 09 Aralık 2023. <https://www.isar.org.tr/tr/isarin-amaclari>
- İşbilir, Aslı. “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Nitel Veri Analizi” (2019).
- Kallman, Meghan - Clark, Terry. *The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits*. University of Illinois Press, 2016.
- Karabulut, Bilal. “Dünyada ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Akademik Bakış* 4/7 (2010), 91-104.
- Karaca, Nihal Bengisu. “Her Şey Doğru Yürüseydi Daha Fazla İnsan Kurtarılırdı Ama O İhtimalde Bile Kurtarılanlar Enkazdakilerin Yüzde 50’sini Bulmazdı”. Erişim 02 Şubat 2024. https://www.haberdurus.com/haber/serkan_nergis_her_sey_dogru_yuruseydi_daha_fazla_insan_kurtarilirdi_ama_o_ihtimalde_bile_kurtarilanlar_enkazdakilerin_yuzde_50sini_bulmazdi-68469.html
- Karataş, Zeki. “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Ocak 2015), 68-86.

- Kavak, Hafize Zehra. “Christopher Lamb ile Mülakat”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Kavak, Hafize Zehra. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 331-350.
- Kavak, Hafize Zehra. “Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Kavak, Hafize Zehra. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023, 351-377.
- Kavak, Hafize Zehra. “İlkeler Perspektifinden İnsani Yardım”. *İNSAMER*. Erişim 03 Ocak 2024.
https://www.academia.edu/7969594/I_lkeler_Perspektifinden_I_nsani_Yard%C4%B1m_Hafize_Zehra_Kavak
- Kaya, Ali. “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”. *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. ed. Güney Çeğin vd. İletişim, 2007, 397-419.
- Kınık, Kerem - Aslan, Halil Kürşad. “İnsani Diplomasi”. *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye Aktörler, Alanlar, Araçlar*. ed. Ali Resul Usul, İsmail Yaylacı. İstanbul: Küre yayınları, 2020.
- Kınık, Kerem - Kavak, Hafize Zehra. “Kızılay’ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023, 429-446.
- Kıraç, İsmail. *Yönetişim ve Yetenek Eksenli Bir Bakışla Mülteci Sorununun Çözümü: Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Örneği*. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kireççi, Mehmet Akif. “İnsaniyetperveik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, 19-38.
- Kotan, Muhammed. *Küresel Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği Olarak İHH*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kurnaz, İbrahim - Avcı, Yasin. “Diplomaside Tarihin Geri Dönüşü: Klasik Diplomasinin İnsani Diplomasiye Evrimi”. *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*. ed. Erman Akıllı. Ankara: Nobel, 2016, 170-202.
- Kümbetoğlu, Belkıs. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık, 2005.
- Lewis, David. “Nongovernmental Organizations, Definition and History”. *International Encyclopedia of Civil Society*. Ocak 2010, 1056-1062.

- Maggio, Rodolfo. *Pierre Bourdieu's Outline of A Theory of Practice*. Routledge, 2017.
- Mann, Michael. *The Sources of Social Power*. Cambridge University Press, 1986.
- Masood, Hyder. "Nurturing Humanitarian Space in Sudan". *Humanitarian Diplomacy Practitioners and Their Craft*. ed. Larry Minear - Hazel Smith. New York: United Nations University Press, 2007, 239-257.
- McGann, James G. *The Fifth Estate: Think Tanks, Public Policy and Governance*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2016.
- Clark, Michael David. *Humanitarian Multi-Track Diplomacy: Conceptualizing the Definitive, Particular, and Critical Role of Diplomatic Function in Humanitarian Action*. Groningen: University of Groningen, Doktora Tezi, 2018.
- Mascarenhas, Michael. *New Humanitarianism and the Crisis of Charity: Good Intentions on the Road to Help (Framing the Global)*. Indiana University Press, 2017.
- Merriam Webster. "Vulnerable". Erişim 28 Mart 2022. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/vulnerable>
- Mills, Kurt. "Neo-Humanitarianism: The Role of International Humanitarian Norms and Organizations in Contemporary Conflict". *Global Governance* 11/2 (2005), 161-183.
- Minear, Larry - Smith, Hazel. *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. United Nations University Press, 2007.
- Ministry for Europe and Foreign Affairs. "France's Humanitarian Strategy 2018-2022". Erişim 09 Kasım 2023. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/emergency-humanitarian-action/france-s-humanitarian-strategy-2018-2022/>.
- Moe, Ronald C. - Kosar, Kevin R. *The Quasi Government: Hybrid Organizations with Both Government and Private Sector Legal Characteristics*. Congressional Research Service, 18 Mayıs 2005.
- Mohammed, Ginedi Abibu. *Aziz Mahmut Hüdayi Vakfının Gana'daki Müslümanlar Üzerindeki Faaliyetlerinin Etkileri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations*. New York: A.A. Knopf, 1948.
- Mori, Kenji. "Analysis of the Discourse of Diplomatic Conflict at the UN: Application of Ethos, Pathos, Logos". *Proceedings of 12th International Conference on Humanities & Social Sciences 2016*. Thailand: Khon Kaen University, 2016.

- Moser-Mercer, Barbara vd. "Interpreting Conflict: Training Challenges in Humanitarian Field Interpreting". *Journal of Human Rights Practice* 6/1 (01 Mart 2014), 140-158.
<https://doi.org/10.1093/jhuman/hut025>
- Namlı, Kaan. "İnsani Yardım Çalışanlarının ve İnsani Yardımların Korunmasında İnsani Diplomasi". *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. Kızılay Kültür Sanat, 2023, 315-323.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. 2 Cilt. Ankara: Yayın Odası, 7. Basım, 2014.
- Nimeh, Zina S. vd. "Rethinking Humanitarian Aid & Making the Case for Humanitarian Social Protection: A Response to the 2019 Global Refugee Forum". *UNU-MERIT Working Papers* 053. <https://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=8685>
- Noor, Asma Lailee Mohd. - Nawi, Noor Hisham. "Faith-Based Organisations (FBO): A Review of Literature on their Nature and Contrasting Identities with NGO in Community Development Intervention". *European Journal of Economics and Business Studies* 9/1 (2023), 14-28. <https://doi.org/10.26417/ejes.v4i1>.
- Nye, Joseph S. "Soft Power". *Foreign Policy* 80 (1990), 153-171.
<https://doi.org/10.2307/1148580>
- O'Hagan, Jacinta. "The Challenge of Humanitarian Diplomacy". Erişim 24 Aralık 2023.
<https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/the-challenge-of-humanitarian-diplomacy/>
- Oruç, Hüseyin. "Moro Barış Süreci'nde İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Diplomasi Aktörlüğü". *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023, 415-428.
- Öner, Suna Gülfer İhlamur. "Turkish Migration and Asylum Regime in the Light of Humanitarian Diplomacy". *Akademik Orta Doğu* 9/1 (2014), 119-142.
- Özdemir, Murat. "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (Mart 2010), 334-339.
- Özen, Yener - Gül, Abdulkadir. "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (04 Aralık 2010), 394-422.
- Özerdem, Alpaslan. "İnsanîyetçilik ve Türk Dış Politikası". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 13/52 (Aralık 20116), 129-149.

- Özlük, Erdem. “İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu”. *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*. ed. Erman Akıllı. Ankara: Nobel, 2016. 1-33.
- Pakes, Barry. “Complex Humanitarian Emergency (CHE)”, *Encyclopedia Britannica*. Erişim 15 Eylül 2023. <https://www.britannica.com/topic/human-body-systems-2237111>
- Palabıyık, Adem. “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine”. *HABITUS Toplumbilim Dergisi* 1 (2020), 1-22.
- Palmer, Geoffry vd. *Report of the Secretary-General’s Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident* (Eylül 2011). Erişim 25 Kasım 2023. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-205969/>
- PHAP, International Association of Professionals in Humanitarian Assistance and Protection. “Humanitarianism”. Erişim 24 Mayıs 2023. <https://phap.org/PHAP/PHAP/Themes/Humanitarianism.aspx>
- Pictet, Jean. *Les principes de la Croix Rouge*. Geneva, 1955.
- Régnier, Philippe. “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition”. *International Review of the Red Cross* 93/884 (Aralık 2011), 1211-1237. <https://doi.org/10.1017/S1816383112000574>
- Relief Web. “Hunger’s Border: Why Aid Trucks Taking Humanitarian Gear and Food into Gaza Face Long Waits”. Erişim 25 Ocak 2024. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/hungers-border-why-aid-trucks-taking-humanitarian-gear-and-food-gaza-face-long-waits>
- Relief Web. “Glossary of Humanitarian Terms”. Erişim 10 Mayıs 2023. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/4F99A3C28EC37D0EC12574A4002E89B4-reliefweb_aug2008.pdf
- Reuters. “Yemen prisoner exchange begins amid peace talks”. Erişim 05 Şubat 2024. <https://www.reuters.com/world/middle-east/yemen-prisoner-exchange-begins-icrc-2023-04-14/>
- Roeder, Larry Winter - Simard, Albert. *Diplomacy and Negotiation for Humanitarian NGOs*. New York: Springer, 2013.
- Sadaka Taşı. *Kurumsal*. Erişim 14 Kasım 2023. <https://www.sadakatasi.org.tr/#>
- Sadık, Giray - Zorba, Hilal. “Suriyeli Mülteciler için İnsani Diplomasi ve Türkiye-AB İlişkileri”. *Göç Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2017), 10-39.
- Scott, Rachel. *OECD Development Co-operation Working Papers*. “Imagining More Effective Humanitarian Aid: A Donor Perspective”. *OECD Development Co-*

- Operation Working Papers* 18/18 (Ekim 2014). <https://doi.org/10.1787/5jxx3d16snf7-en>
- Silkstone, Daniel. “Rethinking the Global Humanitarian Aid System”. *ThinkPlace*. Erişim 12 Kasım 2023. <https://www.thinkplaceglobal.com/work/rethinking-global-humanitarian-aid-system>
- Slim, Hugo. *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster*. London: Oxford University Press, 2015.
- Slim, Hugo. “Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?” *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. Kızılay Kültür Sanat, 2023, 255-280.
- Smith, Hazel. “Humanitarian Diplomacy: Theory and Practice”. *Humanitarian Diplomacy Practitioners and Their Craft*. ed. Larry Minear - Hazel Smith. United Nations University Press, 2007, 36-62.
- Sönmezoglu, Faruk - Yıldız, Y. Gökalp. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.
- Sphere. “The Sphere Handbook 2018”. Erişim 23 Kasım 2023. <https://spherestandards.org/about/>
- Sphere. “Sphere Standards”. Erişim 11 Mayıs 2022. <https://spherestandards.org/about/>
- SPUTNİK Türkiye. “Erdoğan: Halep’te tahliye sonrası yardımlar hızlandırılmalı”. Erişim 23 Kasım 2023. <https://sputniknews.com.tr/20161213/erdogan-halep-tahliye-1026298023.html>
- Suriye Gündemi. “Halep ve sonrası”. Erişim 09 Aralık 2023. <https://www.suriyegundemi.com/halep-ve-sonrasi>
- Swartz, David. *Culture and Power. The Sociology of Pierre Bourdieu*. The University of Chicago Press, 1997.
- Syrian Network for Human Rights. *On the 12th Anniversary of the Popular Uprising: A Total of 230,224 Civilians Documented as Dead, including 15,275 Who Died due to Torture, 154,871 Arrested and/or Forcibly Disappeared, and Roughly 14 Million Syrians Displaced* (15 Mart 2023). Erişim 23 Kasım 2023. <https://snhr.org/blog/2023/03/15/on-the-12th-anniversary-of-the-popular-uprising-a-total-of-230224-civilians-documented-as-dead-including-15275-who-died-due-to-torture-154871-arrested-and-or-forcibly-disappeared-and-roughly-14/>
- Şahin, İzzet. “Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar”. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. ed. Hafize Zehra Kavak. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat, 2023, 379-406.

- Şentürk, Murat. 3. “Türkiye’de Kamunun Ve Stk’ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler Ve İhtiyaçlar”. *Sosyoloji Dergisi* 28 (2014), 285-307.
- Şeyşane, Volkan - Şeyşane, Görkem Tanrıverdi. “States as ‘Humanitarians’: The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy”. *153 Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 10/11 (Mart 2022), 153-178.
- Şimşek, Hasan - Yıldırım, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Tabak, Hüsrev. “Broadening the Nongovernmental Humanitarian Mission: The IHH and Mediation”. *Insight Turkey* 17/3 (Summer 2015).
- Talas, Mustafa. “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”. *TÜBAR Bahar* 2011 (2011), 387-401.
- Tatlıcan, Ümit - Çeğin, Güney. “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”. *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. ed. Çeğin Güney vd. İletişim, 2007, 303-366.
- Tavel, Marion Harrof. “The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross”. *Relations Internationales* 121 (Mart 2005), 72-89.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Meslek Memurları”. Erişim 02 Şubat 2024. <https://www.mfa.gov.tr/meslek-memurlari.tr.mfa>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Diplomasi". Erişim 10 Eylül 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Amaç ve Gayemiz”. Erişim 08 Şubat 2024. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Ana Sayfa”. Erişim 08 Ocak 2024. <https://tdv.org/tr-TR/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “İdari Yapı”. Erişim 08 Ocak 2024. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/#idariyapi>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “TDV Tanıtım Kataloğu. Yeryüzünde İyilik Egemen Oluncaya Kadar”. Erişim 08 Ocak 2024. <https://tdv.org/tr-TR/medya-odasi/tdv-tanitim-kataloglari/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Uluslararası İyilik Ödülleri”. Erişim 08 Ocak 2024. <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/uluslararasi-iyilik-odulleri/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Faaliyetlerimiz”. Erişim 08 Şubat 2023. <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Hakkımızda”. Erişim 08 Aralık 2023. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>
- TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “TDV Tanıtım Kataloğu 2021”. Erişim 08 Şubat 2023. <https://indd.adobe.com/view/94ed9db0-592b-4f11-8512-08b588ed7583>

- Tekin, Hasan Hüseyin - Tekin, Hasan. “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3/13 (09 Şubat 2012), 101-116
- TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020”. Erişim 18 Eylül 2023.
https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/Pictures/Turkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%202020_tr.pdf
- TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021*. Erişim 18 Eylül 2023.
<https://www.tika.gov.tr/upload/2023/2021%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/TurkiyeKalkinma2021Web.pdf>
- TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. “Turkish Development Assistance 2014 Report”. Erişim 22 Aralık 2023.
<https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/KALKINMA%20RAPORLARI/DA%20Report%202014.pdf>
- TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. “Faaliyetlerimiz”. Erişim 05 Şubat 2024.
<https://tika.gov.tr/faaliyetlerimiz/#:~:text=Ba%C5%9Fta%20e%C4%9Fitim%20ve%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20olmak,proje%20ve%20faaliyet%20hayata%20ge%C3%A7irdi.>
- Trochim, William M. K. *Research Methods Knowledge Base*. Cornell University, 2007.
- TRT Haber. “Avukat Ni Ghralaigh: Canlı Yayınlanan İlk Soykırım Gazze’de Oldu”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/avukat-ni-ghralaigh-canli-yayinlanan-ilk-soykirim-gazzede-oldu-828347.html>
- TRT HABER. “Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşoğlu, Türk tipi kalkınma modelini anlattı”. Erişim 20 Ocak 2023. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/basbakan-yardimcisi-hakan-cavusoglu-turk-tipi-kalkinma-modelini-anlatti-354572.html>
- TRT Haber. “Büyük Japonya depremi: Neler yaşandı, nasıl aşıldı?”. Erişim 17 Kasım 2023. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/buyuk-japonya-depremi-neler-yasandi-nasil-asildi-560962.html>
- TRT HABER. “Sanatçılar Somali’deki Dramı Anlattı”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sanatcilar-somalideki-drami-anlatti-6436.html>
- Turunen, Salla. “Humanitarian Diplomatic Practices”. *The Hague Journal of Diplomacy* 15 (2020), 459-487. <https://doi.org/10.1163/1871191X-bja10008>

- Türk Kızılay. *2022 Faaliyet Raporu*. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay-2022-dernek-faaliyet-raporu-15-11-2023-43686247.pdf>
- Türk Kızılay. “Ankara’dan Halep’e İnsani Yardım Köprüsü Kuruldu”. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/3202>
- Türk Kızılay. “Kırmızı Yelek Uluslararası Gönüllülük Ödülleri”. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://gonullulukodulleri.org/>
- Türk Kızılay. “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü”. Erişim 20 Nisan 2023.
<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz>
- Türk Kızılay. “Kızılay Aracına El Bab’ta Hain Saldırı:1 Kızılay Personeli Şehit Oldu”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/5458>
- Türk Kızılay. “Kızılaycılar Uluslararası Alan Görevleri İçin Hazırlık ve Seferberlik Eğitimine (IMPACT) Katıldı”. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/7357>
- Türk Kızılay. “Pazarcık Depremi Bilgilendirme Bülteni”, 31 Ağustos 2023.
- Türk Kızılay. “Temel İlkelerimiz”. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz>
- Türk Kızılay. *Türk Kızılay 2019-20-21 Konsolide Faaliyet Raporu*. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://www.kizilay.org.tr/raporlar>
- Türk Kızılay. “Uluslararası Kızılay Dostluk Kısa Film Festivali’nin Programı Açıklandı”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/7079>
- Türkiye Kızılay Derneği Kurumsal. “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Başkanı Ahmet Hamdi TOPBAŞ, Genel Başkanımız Dr. Kerem KINIK’ı makamında ziyaret etti.” *Twitter*. 24 Haziran 2019, 03:45 pm. Erişim 12 Ocak 2024.
<https://twitter.com/KizilayKurumsal/status/1088417558481518592>
- UGAD. “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı’nda Kudüs Konulu Fotoğraf Sergisi”. Erişim 03 Ocak 2024. <https://gencaktivistler.org.tr/aziz-mahmud-hudayi-vakfinda-kudus-fotograf-sergisi/>
- Uluç, Özlem. *Kamusal Alanda Din*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, 2011.
- UN OCHA, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. “What Are Humanitarian Principles”. Erişim 04 Ocak 2024.
https://www.unocha.org/sites/dms/Documents/OOM-humanitarianprinciples_eng_June12.pdf

- UNHCR, The UN Refugee Agency. “Coordination in Complex Emergencies”. Erişim 14 Ocak 2024. <https://www.unhcr.org/publications/coordination-complex-emergencies>
- UN, The United Nations. “History of the United Nations”. Erişim 17 Mayıs 2023. <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un>
- UN, The United Nations. “About Us”. *United Nations*. United Nations. Erişim 14 Kasım 2023. <https://www.un.org/en/about-us>
- UN, The United Nations. “United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect”. Erişim 14 Ocak 2024. <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>
- UN, United Nations Peacemaker. “The Comprehensive Agreement on Bangsamoro”, Erişim 03 Mart 2023. <https://peacemaker.un.org/philippines-comprehensiveagreement2014>
- Ünal, Uğur. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy Approach within the Framework of the Turkish Red Crescent”. *Journal of Current Researches on Social Sciences* 9/9 (3) (2019), 131-150.
- Vatandaş, Selim. “Başka Bir İnsani Yardım Mümkün Mü?: Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasinin Yükselişi”. *Bilgi Analiz İLKE* 6 (Kasım 2016). Erişim 14 Aralık 2023. <https://ilke.org.tr/baska-bir-insani-yardim-mumkun-mu-turk-dis-politikasinda-insani-diplomasinin-yukselisi>
- Vaux, Tony. “Humanitarian Trends and Dilemmas”. *Development in Practice* 16/3/4 (2006), 240-254.
- Veuthy, Michel. “Humanitarian Diplomacy: Saving It When It is Most Needed”. *Humanitarian Space. Webster University Geneva 16th Humanitarian Conference*, 195-208.
- Walker, Peter - Maxwell, Daniel G. *Shaping the Humanitarian World*. Routledge, 2008.
- Whittall, Jonathan. “‘It’s Like Talking to a Brick Wall’: Humanitarian Diplomacy in the Occupied Palestinian Territory”. *Progress in Development Studies* 9 (2009), 37-53.
- Wilson, Ernest J. “Hard Power, Soft Power, Smart Power”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008), 110-124.
- Yağmurlu, Aslı. “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi”. *İletişim Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 9-38s.
- Yaylacı, İsmail. “Güç Kavramsallaştırmaları ve Diplomasisi”. *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*. ed. Usul, Ali Resul - Yaylacı, İsmail. İstanbul: Küre Yayınları, 2020, 47-75.

Yetim Vakfı. “Kurumsal”. Erişim 19 Ocak 224.

https://yetimvakfi.org.tr/?gclid=CjwKCAiAk9itBhASEiwA1my_6840LlEkOfAwppT EMiczSUMzcOzEAY0zs0llp0lC4EK2BtkxjW8clhoCTDwQAvD_BwE#

YTB, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. “Uluslararası Öğrenciler”. Erişim 05 Şubat 2024. <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler>

Yıldırım, Elif. *İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Yıldırım, Ş. İbrahim. *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Seçkin, 2004.

Zaman, Tahir. “Jockeying for Position in the Humanitarian Field: Iraqi Refugees and Faith-Based Organisations in Damascus”. *Disasters* 36/1 (2012), 126-148.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2012.01286.x>

EKLER

Ek 1: Mülakat Soruları

TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ -MÜLAKAT SORULARI I-

İnsani diplomasi tanım ve aşamaları

1. Öncelikle, kendinizden kısaca bahseder misiniz? İsminiz, yaşıınız, eğitim durumunuz, kurumdaki göreviniz.
2. İnsani diplomasi kavramını daha önce duydunuz mu? Sizce ne anlama gelmektedir?
3. Bir insani diplomasi çalışmasında yer aldınız mı? Evet ise insani diplomasi kapsamında yürüttüğünüz somut projelerden kısaca bahsedebilir misiniz?
4. İnsani diplomasi nasıl yürütülüyor, aşamaları nelerdir?
5. Bu alanda çalışan aktörleri insani diplomat olarak tanımlayabilir miyiz? Bu alanda çalışan kişilerde bulunması gereken özellikler nelerdir?
6. İnsani diplomasi yürütürken hangi aktörlerle -devletler, STK'lar, şahıslar, kanaat önderleri vb.- işbirliği yapmaktasınız?
7. İnsani diplomasi ile klasik diplomasinin ilişkisi nasıldır? Birbirleri ile çakışır mı, destekler mi?

Devlet-STK ilişkileri

8. Sizce neden insani diplomasiye ve STK'ların insani diplomasi faaliyetlerine ihtiyaç duyuluyor? (STK'lar devletin yetersizliklerini mi kapatıyorlar? Yahut devletlerin çıkar çatışması, çıkar maksimizasyonu vb. kaygılarla giremediği alanlara mı giriyorlar?)
9. Sivil toplumun devletlerden farklı olarak bu alana nasıl bir katkısı var ve nasıl bu kadar aktif/başarılı olabiliyorlar?
10. STK'lar insani diplomasi yürütürken devletlerle nasıl bir iletişim/ilişki halinde olur? Tek başına hareket edebilir mi? Hangi konularda devletlerle işbirliği yapmak durumundadır?
11. STK'ların insani diplomasi faaliyetlerini devletin/devletlerin desteklediği yahut karşı çıktığı söylenebilir mi? Her iki durum açısından somut tecrübeleriniz oldu mu?

12. Devletler insani diplomasi yapabilir mi?

Dünya görüşü-kültürel alt yapı

13. İnsani diplomasi çalışması yapılacak bölgeler neye göre seçilmektedir? Bölgedeki acil durum, bölge halkı ile yakın dünya görüşü, etnik köken vs.ye sahip olma belirleyici oluyor mu?

14. İnsani diplomasi çalışmalarında diplomasi yürütürken muhatap olduğunuz kişi ve kurumlarla aynı dünya görüşü, etnik köken vb. vasıflara sahip olmanız çalışmanızı etkiliyor mu? Etkiliyorsa nasıl?

15. Başarılı bir insani diplomasi için siyasi ve toplumsal kültürel yapıyı anlamanın gerekliliği nedir? Ve STK'lar bunu başarıyor mu, nasıl başarıyor?

16. STK'lar her zaman insani meselelerin çözümü için istekli midir? STK'ların suiistimali keyfi davranması söz konusu mudur?

17. STK'ların sahadaki varlığının olumsuz etkileri mümkün mü? Durumu kötüleştirme? Kendi pozisyonlarını abartma, ev sahibi toplum tarafından istenmeme? Siz böyle bir durumla karşılaştınız mı?

Başarı ve kısıtlar

18. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülen insani diplomasi faaliyetlerinin Ortadoğu'da ve İslam dünyasında kayda değer bir katkısı var mıdır, varsa nelerdir? İnsani diplomasinin başarıları nelerdir? (Toplumsal alt yapıyı güçlendirme, siyasi ve sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunma)

19. Sizce insani diplomasinin zayıf yönleri ve karşılaştığı aşması gereken zorluklar, problemler nelerdir?

20. Sizce şu an öncelikli olarak insani diplomasi yürütülmesi gereken bölgeler, durumlar nelerdir?

21. İnsani diplomasinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

22. STK'lar insani diplomasi kavramını etkiliyor yahut dönüştürüyor mu?

Ek 2: İkinci Tur Mülakat Soruları

TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİNDEKİ İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ -MÜLAKAT SORULARI II-

SORULAR

1. İnsani diplomasi kavramını nasıl tanımlıyorsunuz?
2. Kurumunuz, insani diplomasi bağlamında hangi çalışmaları yapmaktadır?
3. İnsani diplomasi yürütürken hangi aktörlerle -devletler, STK'lar, şahıslar, kanaat önderleri vb.- iş birliği yapmaktasınız?
4. İnsani diplomasi alanında sivil toplum ve kamu kuruluşları vb. paydaşlarla hangi alanlarda/konularda iş birliği yapmaktasınız?
5. Şu an öncelikli olarak insani diplomasi yürütülmesi gereken bölgeler, durumlar nelerdir?
6. Kurumunuzun insani diplomasi yöntemlerinden birini yahut birkaçını (ikna, müzakere, savunuculuk, iş birliği, arabuluculuk vb.) kullanarak sonuç aldığı bir çalışmayı (veya çalışmaları) örnek vaka olarak incelemek isteriz. Aşağıdaki sorulara ve aşamalara yanıt verecek şekilde incelenebilecek bir (veya birkaç) vakayı paylaşabilir misiniz?
 - a. *Durum tespiti:* İhtiyaç neydi, bölgede hangi projeye neden ihtiyaç duyulmaktaydı?
 - b. *Hedef:* Uygulanacak projenin hedefi neydi?
 - c. *İhtiyaç tespiti:* Projenin uygulanması için gereken ihtiyaçlar nelerdi? (İnsan kaynağı, malzeme, fon, kamuoyu desteği oluşturulması, yasal prosedürler vb.)
 - d. *Yöntem tespiti:* Projede ikna, müzakere, savunuculuk, iş birliği, arabuluculuk vb. insani diplomasi yöntemlerinden hangisi veya hangileri kullanıldı?
 - e. *Paydaşlar:* Projede lokal, ulusal ve uluslararası düzeyde hangi paydaşlarla hangi konularda iş birliği yapıldı?
 - f. *Uygulama:* Projenin uygulama aşaması nasıl gerçekleşti? Neler yapıldı?
 - g. *Sonuç:* Proje ile nasıl bir sonuç elde edildi? İnsani diplomasi eyleminin hedeflerine hangi açılardan ulaşıldı?

Ek 3: Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formu

KATILIMCI BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Tarih

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Orta Doğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Ana Bilim Dalı doktora programı öğrencisi **Hafize Zehra Kavak**'ın yürüttüğü **Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Diplomasi Faaliyetleri** konulu doktora tezinin araştırma çalışmasına bilgi ve veri paylaşarak, yöneltilen sorulara yanıt vererek katkıda bulunmayı, paylaştığım verilerin araştırma kapsamında kullanılmasını kabul ediyorum.

Uygun seçeneği işaretleyiniz:

- (a) Araştırmada adımın kullanılmasını kabul ediyorum.
- (b) Araştırmada adımın kullanılmasını kabul etmiyorum.

Uygun seçeneği işaretleyiniz:

- (c) Araştırmada kurumumun adının kullanılmasını kabul ediyorum.
- (d) Araştırmada kurumumun adının kullanılmasını kabul etmiyorum.

Katılımcının

Adı-Soyadı:

Kurumu:

Görevi:

İmzası:

EK 4: Mülakat Yapılan Kişiler Listesi

KURUM MÜLAKATLARI			
Katılımcı Kodu	Kurum Adı	Pozisyon	Mülakat Tarihi
Katılımcı I	Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı	Yönetim Danışmanı	29 Mart 2023
Katılımcı II	İHH İnsani Yardım Vakfı	Mütevelli Heyet Üyesi	05 Şubat 2020
Katılımcı III	İHH İnsani Yardım Vakfı	Uluslararası İlişkiler Koordinatörü	30 Mayıs 2020
Katılımcı IV	Türk Kızılay	Kıdemli Uzman	18 Haziran 2020
Katılımcı V	Türk Kızılay	Genel Başkan	17 Kasım 2021
Katılımcı VI	Türk Kızılay	Uluslararası Politikalar ve İş Birlikleri Direktörü	26 Mart 2021
Katılımcı VII	Türk Kızılay	Göç Hizmetleri Direktörü	27 Nisan 2021
Katılımcı VIII	Türkiye Diyanet Vakfı	Genel Müdür Yardımcısı	08 Mayıs 2023

Tablo 1: Kurum Mülakatları

Ayrıca çalışmanın örneklemi içerisinde yer almayan ancak insani diplomasi alanının anlaşılmasında faydalı olacağı düşünülen kişilerle de alan mülakatları yapılmıştır.

ALAN MÜLAKATLARI			
Katılımcı	Kurum	Pozisyon	Mülakat Tarihi

Katılımcı IX	Türkiye Maarif Vakfı	Başkanlık Müşaviri	12 Şubat 2021
Katılımcı X	DiploFoundation İnsani Diplomasi Okulu	Yönetici	09 ve 16 Haziran 2021
Katılımcı XI	Hayata Destek	Yönetim Kurulu Üyesi	27 Şubat 2021
Katılımcı XII	Adının geçmesini istemeyen kamu kurumu	Uzman	12 Mayıs 2023

Ek 5: Literatürdeki İnsani Diplomasi Tanımları Tablosu

LİTERATÜRE YANSIYAN İNSANİ DİPLOMASİ TANIMLARI*

TANIM	Kaynak	Tanımda Belirtilen İnsani Diplomasi Hedefi	Tanımda Belirtilen İnsani Diplomasi Yöntemleri	Tanımda belirtilen insani diplomasi aktörleri
İnsani bir hedefi gerçekleştirme sanatı	Gasser, Hans-Peter. "Humanitarian Diplomacy." Mennesker Og Rettigheter 5, no. 3, 1987.	İnsani bir amaç	-	-
Diyalog, müzakere ve kuralların hazırlanması yoluyla insani sorunları önlemek ve çözmek için kullanılan bir etkileme stratejisi	Harroff-Tavel, Marion. The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross, 2005.	İnsani sorunları önlemek ve çözmek	Diyalog Müzakere Kurallar	-
İnsani yardım kuruluşları tarafından siyasi ve askerî makamlardan bütünlük içinde işlev görecekle alan elde etmek için yürütülen faaliyetler, yardım ve koruma ihtiyacı olan sivil halka erişim sağlama için müzakerelerde bulunma, destek programlarını izleme, uluslararası hukuk ve normlara saygıyı teşvik etme, yerel kişi ve kurumları destekleme, insani hedefleri	Larry, Minear - Hazel, Smith. Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft. United Nations University Press, 2007.	Erişim Destek İnsani hedefleri gerçekleştirmek Yerel kişi ve kurumları destekleme Uluslararası hukuka saygı	Müzakere İzleme Savunuculuk	İnsani yardım kuruluşları

* Bu tablo insani diplomasi konusunda literatürdeki farklı tanımlara dair fikir vermesi amacıyla hazırlanmıştır. Burada yer alan kaynaklar tanım noktasında birincil kaynak kabul edilebilecek tanımlardır. Bu tabloda yer verilen tanımlara atıf yaparak tanım oluşturan ikincil kaynaklara burada yer verilmemiştir. Tablodaki satırlar kaynakların tarihlerine göre sıralanmıştır.

gerçekleştirmek için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde savunuculuk faaliyetlerinde bulunma				
Karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek	IFRC. “Humanitarian Diplomacy Policy”, 2009.	Temel insani ilkeleri sağlamak Kırılğan insanların menfaatini gözetmek	İkna	-
İnsani diplomasi, uluslararası hukukun ve insani zorunluluğun, karmaşık bir siyasi acil durumda yardımın ulaştırılmasını kolaylaştırmak veya sivillerin korunmasını teşvik etmek için tamamlayıcı kaldıraçlar olarak kullanılmasıdır.	Whittall, Jonathan. “It’s Like Talking to a Brick Wall’: Humanitarian Diplomacy in the Occupied Palestinian Territory”. Progress in Development Studies 9 (2011), 37-53.	Yardım ulaştırmak Sivilleri korumak	Uluslararası hukuk ve insani zorunluluk ilkesinin kullanımı	-
[İnsani diplomasinin] amaçları, başkalarını çatışma veya afet mağdurlarını korumak ve/veya onlara yardım etmek için önlem almaya ikna etmek ve/veya bu faaliyetleri doğrudan yürütmek için bu gruplara erişim sağlamaktır. İnsani yardım konusunda uzmanlaşabilen veya çeşitli risk	Régnier, Philippe. “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition”. International Review of the Red Cross 93/884 (Aralık 2011), 1211-1237.	Çatışma veya afet mağdurlarını korumak ve/veya onlara yardım etmek	İkna	Çeşitli aktörler (devletler ve sivil toplum aktörleri)

önleme ve kriz yönetimi hizmetleriyle ilgili daha genel hizmetler sunabilen çok çeşitli hükümet, devletlerarası ve özel sivil toplum aktörleri tarafından yürütülmektedir.				
Hükümetler ve (veya) insani yardım kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar (IO'lar) ve hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar) veya diğer devlet dışı aktörler arasında gizli (private) veya açık (public) şekilde gerçekleşen bir diyalog.	Veuthy, Michel. "Humanitarian Diplomacy: Saving It When It is Most Needed". Humanitarian Space. Webster University Geneva 16th Humanitarian Conference, 195-208, 2012.	-	Açık ve gizli diyalog	Hükümetler Hükümetler arası kuruluşlar Hükümet dışı kuruluşlar
Erişimin oluşturulması, sürdürülmesi, genişletilmesi veya değiştirilmesi ile ilgili durumlarda yardım amaçlı erişimle ilgili müzakereler.	Acuto, Michele. <i>Negotiating Relief</i> Hurst Publishers. London: Hurst, 2012.	Erişim	Müzakere	-
İnsani diplomasi, vicdan ve güç arasında denge kurulan bir dış politika yaklaşımıdır.	Davutoğlu, Ahmet. "Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects". Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity, 41/6 (01 Kasım 2013).	Vicdan ve güç arasında bir dış politika yaklaşımı	-	Resmî aktörler
Kudret ile şefkat bir araya geldiğinde işte ol devlet, devlettir. Eğer bunlardan biri eksik olursa ya zulümdür ya da acziyettir. İşte insani diplomasiden	"Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun V. Büyükelçiler Konferansında Yaptığı Konuşma, 2 Ocak 2013, Ankara / T.C. Dışişleri Bakanlığı".	Kudret ve şefkatin dengelendiği dış politika	-	Resmî aktörler

kast ettiğimiz budur.				
Bana göre insani diplomasi, karar vericilerin - güç sahibi insanların - insani hedeflere yönelik bir insani yardım operasyonunun gerçekleşmesi için değişimi zorlamaları anlamına gelmektedir.	Egeland, Jan. "Humanitarian Diplomacy," in The Oxford Handbook of Modern Diplomacy, eds., Andrew F. Cooper, Jorge Heine, Ramesh Thakur, Oxford: Oxford University Press, 2013.	İnsani hedeflere yönelik bir insani yardım operasyonu gerçekleştirebilmek	-	-
İnsani diplomasi, insani amaçları gerçekleştirmek adına yapılan insani yardım ve eylemlerden uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve yöntemlerle gerçekleştirilmesine kadar uzanan bir alan	Özlük, Erdem. "İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu". Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar. ed. Erman Akıllı. 1-33. Ankara: Nobel, 2016.	İnsani yardımlardan barışçıl uluslararası ilişkilere kadar uzanan bir alan	-	-
Geleneksel diplomasiye <i>insani</i> bir boyut kazandırma, geleneksel diplomasinin barındırdığı olumsuz yönleri ona insani bir boyut kazandırarak en aza indirgeme	Özlük, Erdem. "İnsani Diplomasinin İnsani Boyutu". Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar. ed. Erman Akıllı. 1-33. Ankara: Nobel, 2016.	Geleneksel diplomasiye insani boyut kazandırma	-	-
Devleti ve devlet dışı aktörleri, mültecilere erişim sağlamak, mültecileri korumak ve onlara yardım etmek ve kalıcı çözümler için çalışmak üzere sınırları açık	FSJ. Humanitarian Diplomacy: An Experienced Practitioner Addresses Today's Unprecedented Challenges: Q&A with Kelly Clements, Deputy High Commissioner for Refugees." The Foreign Service Journal, April 2016.	Mülteciler	Savunuculuk İkna	-

tutmaya ikna etmeyi içerir.				
Kriz, savaş ve doğal afetlerin yaşandığı bölgelerdeki sivillerin korunması, Esirlerin barışçıl yollarla kurtarılması, Geleneksel devletlerarası diplomasi sorunun çözümüde yeterli olmadığı durumlarda aktif olarak çalışmak	Dağ, Ahmet Emin. “Moro Peace Monitoring Mission: A Humanitarian Diplomacy Experience”, İNSAMER, (2016).	Sivillerin korunması, esirlerin kurtarılması, sorunların çözümü	-	-
İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşma	Battır, Orhan. İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.	-	-	-
İnsani yardımın mağdurlara ulaştırılması için yürütülen sivil diplomatik faaliyet	Zülfıye Zeynep Bakır, İnsani Diplomasi, İNSAMER, 2018.	İnsani yardım ulaştırma	Sivil diplomatik faaliyet	Sivil aktörler
Diyalog, müzakere, savunuculuk ve ikna yoluyla insani yardım hedeflerine ulaşmaya yönelik çok boyutlu bir yaklaşım.	Clark, Michael David. <i>Humanitarian Multi-Track Diplomacy</i> (Groningen: University of Groningen, 2018), 60.	İnsani yardım hedeflerine ulaşma	Diyalog Müzakere Savunuculuk İkna	-
İnsani diplomasi, insani yanıt faaliyetleri ile müzakere, uzlaşma ve pragmatizmin diplomatik araçları arasındaki bağlantıdan yararlanan bir insani yanıt aracıdır.	Sultan Barakat, “Priorities and Challenges of Qatar’s Humanitarian Diplomacy”, <i>CMI Brief</i> 07, Temmuz 2019.	İnsani yanıt	Diplomatik araçlar	-

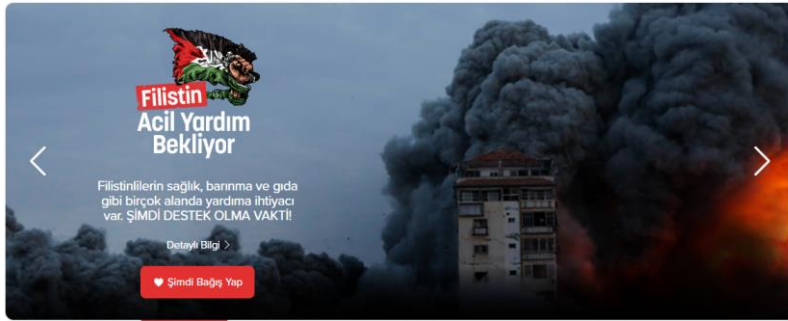
Doğa yahut insan kaynaklı afetler, geniş toplumları etkileyen terör, siyasi veya ekonomik krizler gibi nedenlerle yardıma muhtaç hâle gelmiş, kendi devleti ve/veya uluslararası kurum ve kuruluşlardan koruma ve bakım hizmetini yeterince alamayan savunmasız insanların ihtiyacını giderecek adımların atılmasını sağlamak amacıyla devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum alanında çalışan politika yapıcı uygulayıcıları ve kamuoyunu harekete geçirmeyi hedefleyen devletler arası, geleneksel diplomasi araçlarının dışında insan hakları, insancıl hukuk ve insani yardım etik kuralları çerçevesinde bireyler ve örgütlerin özgür inisiyatifleriyle yürütülen barışçıl sorun çözme diplomasisi veyahut sorunların oluşmaması için koruyucu (önleyici) diplomasi uygulama stratejisidir.	Kınık, Kerem ve Aslan, Halil Kürşad Aslan. “İnsani Diplomasi”, <i>Dönüşen Diplomasi ve Türkiye Aktörler, Alanlar, Araçlar</i> , ed. Ali Resul Usul, İsmail Yaylacı. İstanbul: Küre Yayınları, 2020.	Savunmasız insanların ihtiyaçlarını giderme	İnsan hakları, insancıl hukuk ve insani yardım etik kuralları	Bireyler ve örgütler
---	---	---	---	----------------------

Başka halkların insani sorunlarını, insani değerleri önceleyerek çözüme kavuşturma yolunda atılan adımlar	Aktaş, Adil. Halkla İlişkiler Bağlamında İnsani Diplomasi Aracı Olarak TİKA'nın Kırgızistan'daki Çalışmaları. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, 2021.	İnsani sorunları çözüme kavuşturma	-	-
İnsani yardım kuruluşlarının çatışma, kriz ve/veya afet bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerine ulaşma, onların tüm gereksinimlerini karşılama ve acılarını bir nebze olsun azaltmaya yönelik faaliyetleri	Dülger, Kenan. "Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı", 01 Aralık 2021.	Kriz bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerine ulaşma, acılarını hafifletme		İnsani yardım kuruluşları
'İnsani diplomasiyi', diğer diplomatik uygulamaların yanı sıra, krizlerden, çatışmalardan ve acil durumlardan en kötü şekilde etkilenen savunmasız nüfusların kaynaklara erişimini ve yardım ulaştırılmasını ve korunmasını geliştirmeyi amaçlayan müzakere, ikna ve strateji oluşturma biçimleri olarak tanımlıyorum. İnsani olmayan bir dünyada insani olmayan diğer yönetimlere karşı insani bir yönetimi temsil etmeye, etkilemeye ve savunmaya çalışan	Trunen, Salla. Humanitarian Diplomacy at the United Nations, PhD Thesis, University of Bergen, 2022.	Savunmasız nüfusların kaynaklara erişimini, yardım ulaştırılmasını ve korunmasını sağlama	Müzakere İkna Strateji oluşturma	İnsani aktörler

insani aktörler tarafından uygulanır - bu tür insani temsil, insani diplomasinin temel taşı olarak kabul edilebilir.				
İnsani diplomasi, tehdit altında oldukları durumlarda insan yaşamı ve onurunu korumak üzere çeşitli aktörler tarafından yürütülen özgün bir diplomatik faaliyet türünü ifade etmektedir.	Şeyşane, Volkan - Şeyşane, Görkem Tanrıverdi. "States as 'Humanitarians': The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy". 153 Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi 10/11 (Mart 2022), 153-178.	İnsan yaşamı ve onurunu koruma	-	Çeşitli aktörler
Kriz, savaş ve doğal afet yaşanan bölgelerde sivillerin korunması, kayıpların bulunması, esirlerin kurtarılması, krizlerin sonlandırılması için gerekli adımların atılmasına olanak sağlayarak, devletlerarası diplomasinin yeterli olmadığı durumlarda aktif rol alma; insan hayatının söz konusu olduğu bir çok konuda çözüm arama, gerektiğinde arabuluculuk yapmanın yanı sıra insani yardımın önündeki engelleri kaldırmak için bir çok resmi ve diplomatik girişimlerde bulunma; savaş ve kriz bölgelerinde	İHH İnsani Yardım Vakfı. <i>İHH Faaliyet Raporu 2022 (2023).</i>	Sivilleri koruma Kayıpları bulma Krizleri sonlandırma İnsani yardım ulaştırma Hayat kurtarma	Arabuluculuk Diplomatik girişim Hakemlik	-

çatışan taraflar arasında hakemlik ve arabuluculuk yapmanın yanı sıra hukuksuzca tutuklanan, rehin alınan suçsuz ve masum insanların hayatlarının kurtarılması için de diplomatik çalışmalar yapma				
Uluslararası insancıl hukuk ilkeleri ve Türk medeniyetinin tarihsel sorumlulukları çerçevesinde hareket alanını belirleyerek doğal veya insan kaynaklı meydana gelen krizlere acil müdahalede bulunmak ve sürdürülebilir çözümler üretmektir.	Dilmen, Muhammed. (Ed.) İnsani Diplomasi ve Pratikleri, ANDA, (ty).	Doğa ve insan kaynaklı krizlere müdahalede bulunmak	-	-

Ek 6: STK'ların Gazze Kampanya Görselleri

Ek 7: İnsani Diplomasi Operasyonlarından Fotoğraflar

2016 yılında gerçekleşen Halep tahliyesine ait fotoğraflar

Kaynak: Türk Kızılay

İHH Mütevelli Heyeti Üyesi Hüseyin Oruç'un aralarında bulunduğu Moro Barış Süreci'ni takip eden Bağımsız İzleme Heyeti, Mart 2023. Kaynak: İHH

2013 yılında Suriye'de gerçekleşen esir takasından bir görüntü. Kaynak: İHH

1942 yılında Kızılay'ın himayesiyle Mersin ve İzmir'de yapılan İngiliz- İtalyan esir değişimine ait fotoğraflar. Kaynak: Türk Kızılay Arşiv.

2015 yılında Suriye-Lübnan-Türkiye üçgeninde gerçekleştirilen yaralı takasının güzergahını ve görev alan aktörlerin logolarını gösteren görsel. Kaynak: İHH.

2015 yılında gerçekleşen aynı yaralı takasından bir kare. Kaynak: AA.

Aynı takasta ICRC aracını gösteren bir kare. Kaynak: AA.